Awater. Jaargang 7

bron
Awater. Jaargang 7. Stichting Poëzieclub, Amsterdam 2008

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_awa001200801_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. AWATER

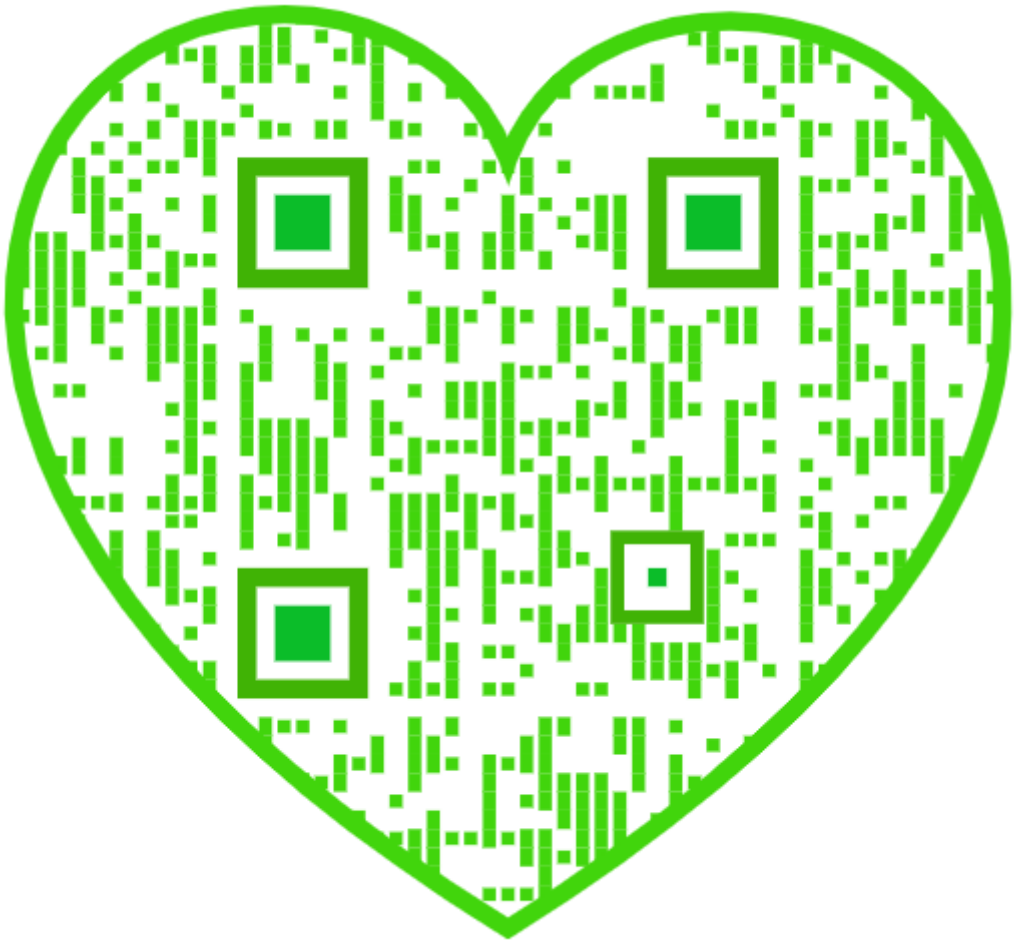

[Awater 2008/1]

[Gummbah]

Foto's: Bram Budel

‘Ik wil dat het aankomt’
Tjitske Jansen aan het woord over haar succesdebuut en de onlangs verschenen opvolger

Tjitske Jansen (1971) debuteerde in 2003 met de dichtbundel *Het moest maar eens gaan sneeuwen*, waarvan meer dan tienduizend exemplaren zijn verkocht. Vier jaar later volgt haar tweede boek, *Koerikoeloem.* ‘Ik schrijf om minder eenzaam te zijn, om minder gevangen te zijn in mezelf. Omdat het me in het echte leven eigenlijk nooit lukt om te zeggen wat ik wil zeggen, en in poëzie lukt dat beter, waardoor iemand dichterbij me kan komen.’

door Erik Jan Harmens

‘In een Tibetaanse woongemeenschap waar ik een poosje verbleef, kwam op een dag een paramilitair binnenlopen, die een paar drugsdealers in elkaar had geslagen, om een goede reden overigens. De politie is langsgekomen in een poging hem te arresteren, maar ze kregen hem niet te pakken. Hij was een riviertje overgestoken en had zich in de bossen verscholen. De agenten zochten hem, maar hij was getraind om onvindbaar te zijn. Vanachter de struiken bleef de man de overkant, de agenten, in de gaten houden. Zoiets doe ik ook in mijn schrijven. Cool blijven en ontkomen aan de gebeurtenissen die mijn leven zouden kunnen vergallen als ik er door in paniek zou raken. Ze vanaf een veilige afstand in het oog houden, zodat ze me niet onverwacht te pakken kunnen krijgen.’

‘In *Koerikoeloem* probeer ik momenten in mijn leven zo op te schrijven dat ze me niet langer onverwacht kunnen besluipen en aanvallen. Ik ben meer in controle over wat ik doe, over mijn leven en over mijn schrijven. Voorin de bundel staat een motto van de Tibetaanse Ringu Tulku Rinpoche: *As long as I'm here I will have my shadow./ That's not something to be afraid of./ I can run for thousand years,/ the moment I realize it is my shadow: no problem./ But 'till I realize it's my shadow, I have a problem.* Je moet niet wegrennen voor je schaduw, die hoort bij je.’

Ik wilde bij de schrijvers horen

‘Het gevoel bij het verschijnen van *Koerikoeloem* is anders dan bij het verschijnen van mijn debuut, *Het moest maar eens gaan sneeuwen.* Het was heel belangrijk voor me dat dat eerste boek zou uitkomen. Om maar eens een zwaar woord te gebruiken: m'n bestaansrecht leek er een beetje van af te hangen. Het was alsof ik iets te bewijzen had, wat natuurlijk onzin is. Maar zoiets was het toch wel: ik wilde laten zien dat ik er was, en niet als polsstokhoogspringer of iets dergelijks, maar als dichter. Ik wilde bij de schrijvers horen.’

‘Toen de bundel was verschenen, ging ik ook een aantal boekhandels af, om te kijken of mijn bundel op de schappen lag. Bij de eerste winkel lag hij niet, bij de tweede ook niet. En bij de derde kwam een verkoopster op me af die me herkende: de bundel bleek overal al te zijn uitverkocht. Hij stond zelfs even in de top 10 van bestverkochte boeken bij boekhandel Broese in Utrecht. Dat is overigens hartstikke relatief, een bundel is natuurlijk niet geslaagd omdát hij goed verkoopt. Maar ik voelde wel dat mijn taal de potentie had om een grote groep mensen aan te spreken. En dat wilde ik ook. Poëzie staat normaal ergens in een donker hoekje van de

boekwinkel uitgestald. Ik wilde graag dat mijn bundel ook onder de aandacht kwam van mensen die er niet al bij voorbaat op uit waren om met poëzie naar huis te gaan.'

'Dat bestaansrecht-gevoel dat ik had bij het verschijnen van *Het moest maar eens gaan sneeuwen* is, hoop ik, steeds meer aan het verdwijnen. Ik probeer daar steeds onverschilliger over te worden. Want het hangt natuurlijk niet van anderen af, je bestaansrecht. Je moet zelf weten waar je mee bezig bent.'

'Een gedicht als "De idioot op het dak" uit *Het moest maar eens gaan sneeuwen* blijven mensen een geestig gedicht vinden. En dat vind ik niet erg, want dan zijn die mensen in ieder geval niet aan het lijden op het moment dat ze dat gedicht lezen, hahaha. Dat zegt Ringu Tulku Rinpoche ook: het gaat in het leven om verlichting, dat is een groter doel dan *just to have fun.* Maar er is niets mis met *just to have fun.* Want dan ben je in ieder geval niet aan het lijden.'

> Er was het opvanghuis voor sprookjesfiguren dat ik had verzonnen. Vrouw Holle runde het.
> De grote boze wolf zat bij de kachel en zei: ‘Als je maar niet denkt dat ik blijf. Ik ga alleen nog
> maar niet weg.’
>
> (Uit: *Koerikoeloem*.)

JE KUNT ZONDER WORTELS ZIJN, MAAR WEL DEGELIJK GROEIEN

‘Na mijn eerste bundel wilde ik eerst een boek maken over een opvanghuis voor sprookjesfiguren. Vrouw Holle zou dat huis runnen. Alle sprookjesfiguren zouden gevangen zitten in hun rol. Steeds wanneer iemand het verhaal waarin ze voorkwamen, voor zou lezen, zouden ze geconfronteerd worden met die opgelegde rol. Ze zouden er uit willen stappen, maar dat niet kunnen, en in dat boek zou hen een plek worden geboden waar ze eindelijk konden uitrusten.’

‘Ik had een uitspraak gelezen van Joke van Leeuwen: een gedicht is een tentje, in een verhaal kun je wonen. En dát wilde ik, daar verlangde ik naar. Het opvanghuis voor sprookjesfiguren is er niet gekomen, en ook is *Koerikoeloem* natuurlijk geen roman geworden. Wel is het één lang gedicht geworden, in plaats van afzonderlijke gedichten. Ik had het verzoek binnengekregen om een radioboek te schrijven, voor de Belgische radiozender Klara, in opdracht van theaterhuis De Buren. Uiteindelijk heb ik daar ja op gezegd, maar het lukte me niet om een standaard verhaal te schrijven, met een begin en een eind. Omdat er in mijn ogen eigenlijk nooit echt een begin is. Een begin is kunstmatig, er heeft altijd iets vóór plaatsgevonden. Het heeft iets geforceerds. Mijn dag vandaag bijvoorbeeld, begon er mee dat ik wakker werd en dacht dat mijn voeten in brand stonden. Tot ik erachter kwam dat de zon erop scheen. Maar voor die gedachte was ik al andere dingen aan het doen, was ik aan het dromen.’

> Er was de dominee aan wie ik schreef: ‘Ik heb het gevoel dat ik God helemaal niet nodig heb’. En die terugschreef: ‘God wil helemaal niet nodig zijn.’
>
> (Uit: *Koerikoeloem*.)

‘Ik wilde iets ogenschijnlijk fragmentarisch maken, ook omdat het oorspronkelijk speciaal voor de radio geschreven was. Daarom wilde ik iets maken waar mensen zo in kunnen vallen als ze de eerste vijf minuten hebben gemist. Een opeenvolging van scènes, een collectie van gebeurtenissen, van wat mensen in mijn leven hebben gezegd en gedaan. Zoals de dominee aan wie ik zei dat ik niet geloofde dat God de wereld in zeven dagen geschapen heeft, waarop hij onnavolgbaar antwoordde: *Gelukkig hangt de schepping niet af van jouw voorstellingsvermogen.’*

‘Wat verder meespeelde, was dat ik in Zuid-Afrika was om voor te lezen en merkte dat het publiek daar niet lachte om de wendingen in mijn gedichten waar ze in Nederland wel om lachen. In Nederland wordt het vaak als positief ervaren als dingen worden gerelativeerd. Maar daar gingen de mensen daar niet in mee en ik merkte dat ik dat fijn vond. Ik merkte dat ik een beetje klaar was met ironie als stijlmiddel.’

‘Een tijd was ik bang dat ik cynisch zou worden. Dat ik niet meer zou geloven dat het goed zou komen en geen vertrouwen meer zou hebben in de mensen. Dat ik wel altijd een soort praatje klaar zou hebben en zou weten wat ik moest zeggen, maar dat het nooit echt zou zijn. Dat wilde ik niet. Iemand zei me dat hij naïef gebleven was, en ik dacht: dat wil ik ook! Weer naïef worden, weer onschuldig worden. In plaats van spelen dat ik volwassen ben.’

‘Dat is allemaal onderdeel van het verlangen om een zo persoonlijke bundel te maken als *Koerikoeloem* is geworden. Er moest iets op het spel staan, het moest er toe doen. En voor mij doet het er toe dat ik me zo kwetsbaar maak. Dat ik zonder schaamte mijn verhaal kan vertellen. De schaamteloosheid is overigens in de eerste plaats een schaamteloosheid naar mijzelf toe. Het boek is inhibitionistisch en niet exhibitionistisch. En het is natuurlijk wel zo opgeschreven dat het poëzie is. Wat dat verder dan ook precies inhoudt.’

‘Overigens is dat persoonlijke ook weer iets wat je in perspectief moet plaatsen. Een studente vroeg me een keer naar aanleiding van mijn eerste bundel of ik soms niet het gevoel had dat mensen in mijn dagboek aan het lezen waren. Ik antwoordde bevestigend, maar voegde er aan toe dat dit dan wel de vorm was waarin ik mijn dagboek wilde laten lezen. Er is heel veel in mijn leven gebeurd dat niet in de bundels terecht is gekomen. Omdat het te persoonlijk is, of niet archetypisch genoeg. De manier waarop ik naar mijn leven kijk, vind ik belangrijker dan wat ik daadwerkelijk zelf heb meegemaakt.’

‘De eerste regel in de bundel luidt: *Er was iemand die zei: Kijk, dit is nou tufsteen.* Tufsteen is gesteente dat is opgebouwd uit vulkanische as. Het verhoudt zich in de bundel tot mos, dat kan groeien zonder dat het wortels heeft. Mos is exemplarisch voor het thema van *Koerikoeloem.* Je kunt zonder wortels zijn, zonder basis zijn, maar wel degelijk groeien.’

> Er was mijn broer die onverwacht thuiskwam en
> me betrapte bij het rondsnuffelen in zijn kamer.
> Hij hield me gevangen. Ik moest bij hem blijven
> totdat onze moeder thuiskwam zodat hij haar kon
> bewijzen dat ik op zijn kamer was geweest. Ik lag
> ontvoerd te zijn op het bed terwijl hij aan zijn
> bureau zijn repetitie leerde. Ik vond het stiekem
> erg gezellig.
>
> (Uit: *Koerikoeloem*.)

‘Bij bovenstaand fragment over mijn broer die me in zijn kamer betrapte, zei mijn redacteur dat zij een foutje had ontdekt. Ik zou niet ontvoerd moeten zijn, maar gegijzeld. Maar ik heb het laten staan zoals ik het had opgeschreven. *Ontvoerd zijn* is precies de taal die ik gebruikte toen ik klein was en die taal heb ik in het gedicht overeind willen houden.’

IK WIST DAT IK IETS TEWEEG KON BRENGEN

‘Ik heb in een aantal pleeggezinnen gewoond. De pleegvader die het belangrijkste voor me is geweest, hield niet zo erg van poëzie. “Er is een goede onderwijzeres aan jou verloren gegaan,” zei hij. Bij het schrijven heb ik vaak gedacht: ik wil dat hij het begrijpt. Ik wil eenvoudig schrijven, ik wil dat het aankomt. Niet bij een zo

groot mogelijk publiek, maar bijvoorbeeld bij hem, en bij een aantal vrienden. Ik wil delen, ik wil die mensen bereiken. Een van de redenen waarom ik schrijf, is om me minder eenzaam te voelen. Om minder gevangen te zijn in mezelf. Omdat het me in het echte leven eigenlijk nooit echt lukte om werkelijk te zeggen wat ik wilde zeggen, en in poëzie lukt dat beter, waardoor iemand dichterbij me kan komen. Maar schrijven is ook een weg openen voor anderen. Want ik laat lezen dat het allemaal niet zo perfect is wat ik heb meegemaakt, maar voeg daar aan toe: *so what?*'

> Er was iemand aan wie ik vroeg: 'Hoe kan het
> dat wanneer ik me van binnen zo aan flarden
> voel, mensen er gelukkig van worden als ik
> mijn gedichten voordraag?'
>
> (Uit: *Koerikoeloem.*)

'Uit optreden met mijn gedichten put ik kracht. Wanneer ik poëzie voorlees, word ik iemand anders. Toen ik voor de eerste keer moest voorlezen, in café Festina Lente in Amsterdam, waar al jaren poetry slams worden georganiseerd, was ik heel zenuwachtig. Omdat ik wist dat ik er iets teweeg kon brengen, iets dat meer dan alleen maar goed was. Ik kan veel dingen niet, maar dit kan ik, wist ik.'

> De papavers krijgen nooit meer de kleur die
> ze hadden op de dag dat ze uitkwamen.
>
> (Uit: *Het moest maar eens gaan sneeuwen.*)

'Toen ik een keer mijn tuin instapte, zag ik papavers die net waren uitgekomen. De tranen sprongen in mijn ogen. Maar om daar iets over te schrijven, moest ik naar de papavers kijken. Eigenlijk wilde ik dat niet, eigenlijk wilde ik in die schoonheid blijven zitten, in die vervoering. Maar dat zou geen poëzie opleveren, dus moest ik afstand nemen en gaan beschrijven wat ik zag. Het resultaat hiervan is dat die papavers nu voor altijd van mij zijn, omdat ik verder ben gegaan dan genieten, omdat ik er zo goed naar gekeken heb. Omdat ik het opgeschreven heb.'

Tjitske Jansen: *Koerikoeloem.* Podium, €15,-.

Reportage
Op het thema van een dronken leger
Een avondje WordScape

Foto's: Bram Budel

WordScape is al enkele jaren een succesvolle happening in het poëzielandschap. Dichters en muzikanten ontmoeten elkaar op het podium en brengen beurtelings een samenspel of een duel ten gehore. ‘Denkt u hierbij vooral, het is een experiment.’

door Thomas Blondeau

‘Als u denkt dat dit een puinhoop was, wacht dan maar tot het volgende,’ zegt dirigent Kees Wennekendonk wanneer de dichter Peter M. van der Linden zijn eerste gedicht heeft voorgedragen. Van der Linden - lichtblauwe pooiersmoking, blote voeten - heeft net een gedicht voorgedragen op het thema ‘vijf boogiewoogies simultaan’. De dichter in kwestie kan bezwaarlijk bestempeld worden als een publieksschuwe mompelaar maar zelfs hij had moeite om boven het geluidslandschap van de vier muzikanten te komen.

Dit is WordScape, het geesteskind van multidisciplinair kunstenaar Wennekendonk, een samenwerking tussen dichters en muzikanten. *Awater* was aanwezig bij de Haarlemse première van het gebeuren.

Het concept ontstond een paar jaar geleden op vraag van een jazzpodium in Utrecht, dat graag dichters wou betrekken bij hun jamsessies. Ze klopten aan bij Wennekendonk, een begenadigd brilontwerper (cfr. neusbrug van Deelder), muzikant, portrettist en tevens organisator van kunstzinnige evenementen. Zo kunnen gegadigden in zijn kelderatelier terecht om vergast te worden op een diner, waarbij hij achter een vleugel plaatsneemt en stadsgenoot Ingmar Heytze het geheel poëtisch omlijst.

‘Met WordScape streef ik naar een zinnige samenwerking tussen de disciplines van poëzie en muziek. Het geheel moet samenkomen in de hoofden van het publiek, de dichter en de muzikanten. Wat ik wil is: Wow, wat gebeurt hier? Niet te geloven!’, zegt Wennekendonk voor de zaal van de Toneelschuur volloopt. ‘Ik ga op zoek naar het theatrale contrapunt. Dus als een gedicht over een computer gaat, wil ik geen computergeluiden. Hoewel, één gedicht vanavond was zo triest, daar moest ik wel “Suicide is painless” bij hebben als thema.’

Wanneer de eerste dichter van de avond, Sylvia Hubers - door Wennekendonk met veel zwier aangekondigd als ‘de beste, nog levende, dichter van Haarlem’ - plaatsneemt achter de microfoon, blijkt al snel waarom dit niet de zoveelste poëzieavond-met-gezapige-soundtrack is. Om de improvisatie van de muzikanten niet te laten omslaan in een muur van herrie, gelden een paar duidelijke regels vooraf. Zo kondigt de dirigent annex gastheer bij ieder gedicht duidelijk het thema aan. De musici moeten de dichters kunnen verstaan en aldus de bedenker ‘met hun hart kunnen volgen.’ Iedere dichter brengt drie gedichten naar voren; telkens is daar een ander thema bij verzonnen.

In Haarlem treden naast de al eerder genoemde dichters ook Bas Belleman, Nachoem M. Wijnberg, Ilja Leonard Pfeijffer en Lucas Hirsch aan. Vijf muzikanten waaronder Wennekendonk, die dirigeert, pianospeelt en zingt, vervolledigen het plaatje. Hirsch, die WordScape naar Haarlem bracht, haalt zijn schouders op wanneer hij gevraagd wordt wat hij van de avond verwacht: ‘Bij sommige dichters lukt het en bij anderen niet. Gek genoeg werkte het in verleden totaal niet bij iemand als Simon Vinkenoog. Alfred Schaffer was dan weer fantastisch.’

Voor een aardig gevulde zaal bijt Hubers de spits af. De met veel aplomb aangekondigde thema's brengen haar aan het lachen. Wanneer het thema ‘Stephen Hawking’ wordt aangekondigd, heeft een muzikant achter een mengtafel blijkbaar niet zoveel aan zijn elektronica, want hij imiteert de lijzige stem van de natuurkundige en

herhaalt *sotto voce*: ‘Black holes have always been a fascination of me.’

Wennekendonk geeft geluidloos aan wanneer de andere muzikanten - saxofonist, zangeres en nog een man achter elektronica - aan de slag mogen. Bij de aankondiging van het laatste thema voor Hubers zegt de dirigent breed glimlachend: ‘Denkt u hierbij vooral, het is een experiment.’

Een paar voorbeelden die de muzikanten krijgen opgelegd: ‘IJsbloementango met daaronder kruiend ijs’, ‘een kleine joodse emotie, ‘fata morgana’ of ‘Vader leest de krant, moeder strijkt, de kinderen praten zachtjes tot de avond valt.’

Bereikt Wennekendonk zijn doel van zinnige samenwerking vanuit een theatraal contrapunt? Zoals dat gaat bij experimenten onder telkens veranderende omstandigheden, de ene keer wel, de andere keer niet. Wanneer het publiek bij de gedichten van Belleman de Batman-tune mee moet zingen of het refrein van ‘Suicide is Painless’, kun je je afvragen of het schoolklasjes-jolijt het poëtische effect niet gaat overheersen. De dichter in kwestie ligt er niet wakker van, zegt hij in de pauze. ‘Wat je ook voorleest, een liedje over

zelfmoord zingen maakt alles triest. Maar of dat nu erg is? Als experiment wil je het wel eens meemaken.'

Misschien juist door het zoeken naar het contrapunt, lijken de dichters die naam hebben gemaakt het als podiumbeest wat moeilijker te hebben vanavond. Van der Linden, ooit rockzanger, was niet tevreden over de improvisatie rond zijn eerste gedicht: 'Het ging gewoon niet goed. Op een gegeven moment wil je tegen de muziek ingaan, wil je gewoon winnen, maar dat werkt niet. Maar met de rest van mijn gedichten werd het wel rock "n" roll.'

Pfeijffer mag opboksen tegen de thema's 'Een leger dat na de overwinningszege dronken terug naar huis marcheert' en 'De dieren in de dierentuin zijn al drie dagen niet gevoerd maar horen ineens de vrachtwagens met voedsel naderen.' Wat er overblijft, is rumoerige ongein. Vooral wanneer het publiek de dierengeluiden mag maken. Pas bij zijn derde gedicht is de samensmelting in het hoofd van de toehoorder een feit. Of komt het doordat Pfeijffer na twee gedichten de trucjes van zijn podiumgenoten doorheeft en ze nu - door een tandje bij te schakelen - met gemak naar huis speelt?

Na afloop zegt een zwetende Wijnberg: 'Ik moet er thuis nog heel lang over nadenken of deze manier van voordragen wat oplevert.' Misschien kwam het precies doordat Wijnberg het in zijn voordracht niet moet hebben van bombarie of retorische hulpmiddeltjes, dat het experiment met juist zijn gedichten die avond het meest geslaagde te noemen was. Al moest Wennekendonk heftig met zijn armen zwaaien voor Wijnberg doorhad dat hij mocht invallen.

Wat vloeit mij aan
column
Rijm

Leo Vroman is een groot dichter die er desondanks altijd lustig op los heeft gerijmd. Waar anderen het volrijm hebben leren mijden als de pest om iedere associaties

met zekere goedheiligman te vermijden, duikt hij er juist vol op: ‘Alles loopt op gewone voeten/ en behoorlijk snel/ want het rijmen hoeft niet meer te moeten/ maar dat is een diepgaand spel/ dat vormen van zinloze stoeten’.

Het rijm als godsgeschenk is intussen danig uit de circulatie geraakt. Sinds we te horen kregen dat het vroeger vooral moest dienen om dingen beter te onthouden (op rijm gezette geschiedenissen en geslachtsregisters bijvoorbeeld), dat het dus niet veel meer dan een soort literaire prothese was, lijkt het nauwelijks nog een gewenst poëtisch middeltje: óf ‘hart’ rijmt op ‘smart’, óf je bent juist een uitslover en laat ‘dromenvrouw’ rijmen op ‘schromen zou’ (Leopold) met als hoogtepunt het eenmalige rijm op het onmogelijke ‘herfst’: ‘'t is herfst./ Ik sterf. Ssstttt!’ (van tekstschrijver Eli Asser, zeggen ze).

Negen van de tien dichters die tegenwoordig voor het voetlicht treden halen hun neus op voor het rijm en gunnen zichzelf alle vrijheid. Zelfs in het lange gedicht, met zijn verhoudingsgewijs grote behoefte aan vormelijke coherentie, zag je gedurende de vorige eeuw steeds meer angst in het rijm sluipen. Gorter durfde het nog wel aan in *Mei* doordat hij ‘mooi’ op ‘bloei’ liet rijmen en ‘spel’ op ‘drempel’, maar Nijhoff bijvoorbeeld zocht al een echte uitweg met zijn assonanties in *Awater* en sindsdien lijkt het rijm ook daar aardig uit de gratie geraakt. En dus krijgen we zelden meer regels te zien (en te horen want rijm is vooral een klankkwestie) als de volgende, uit het slot van *Het lied van heer Halewijn*, die toch klinken als een klok:

> Daer werd gehouden een banket
> Het hoofd werd op de tafel gezet.

Achteraf kun je zeggen dat sinds het rijm zijn monopolie in de dichtkunst is kwijtgeraakt, een ontwikkeling die ergens gedurende het modernisme plaatsvond schat ik, (Van Ostayen had er al helemaal niks meer mee, Marsman nog wel maar hij begon er al mee te sjoemelen), de poëzie een van haar oudste ankers is kwijtgeraakt. Misschien valt het enigszins te vergelijken met het verdwijnen van de tonaliteit uit de muziek of de afbeeldingscultus uit de schilderkunst. Natuurlijk zijn er nog wel dichters die volop en met overtuiging rijmen (Jean-Pierre Rawie bijvoorbeeld, of Patty Scholten of Co Woudsma) maar vanzelfsprekend is het allang niet meer. En dichters die verrast opveren als ze ontdekken dat Absalom ongeveer op kapsalon rijmt, worden niet serieus meer genomen. Des te bijzonderder dus dat een dichter als Vroman er met vanzelfsprekende nonchalance mee door is blijven gaan.

Ik durf de stelling wel aan dat met het loslaten van het rijm de dichtkunst niet alleen vrijer is geworden maar tenslotte ook bandelozer en de vraag is of we haar, nu onderhand ook alle andere remmen los zijn, in de toekomst nog van andere tekstvormen zullen kunnen onderscheiden.

Het rijm zelf is trouwens, na haar uitzetting uit het poëtische paradijs, voor een goed deel in handen van slecht volk geraakt, van stakers en demonstranten, ‘Jan Peter, zo wordt het niet beter!’ of ‘Liever Fortuynist dan socialist’ en van ondernemers, ‘Henk van de Scheur van deur tot deur’ of ‘Patat van Van der Weert en u altijd wederkeert!’. Een echt gezonken cultuurgoed, zoals dat heet.

Rob Schouten

Recensies
Hier staat iets op het spel!

Sasja Janssen *Papaver* Querido, 2007. 56 pagina's, €16,95
door Ilja Leonard Pfeijffer

De bundel *Papaver* is het poëziedebuut van Sasja Janssen, die eerder de romans *De kamerling* (2001) en *Teresa zegt* (2005) publiceerde. De papaver is een bloem met een geheim. Papavers kunnen een veld doen blozen, al zijn ze zo kwetsbaar als klaprozen, maar hun onschuld is schijn: ze zijn verstrekkers van een o zo aanlokkelijke roes die je ondergang betekent.

Het gedicht ‘Papaver somniferum’ is op het eerste gezicht een poëtische beschrijving van dit gewas dat de bundel zijn titel heeft gegeven:

> Dichtgevouwen halve manen jongemeisjesrood
> dun servetpapier om een zwarte vulva, je wil
> in haar slapen, geef maar toe, anders ben je niet
> Jij hebt vroeger ook je knieën in het grind
> laten vallen, met katjes gevoetbald, te vaak
> tegels geteld waardoor ze sleten?
> We noemen geen man geen paard
> Ze zal het niet weten, open haar, roes haar

Het gedicht is zoals de bloem zelf. De rode bloemblaadjes van de eerste twee regels zijn maar schijn. Dat is buitenkant die bedoeld is om je het gedicht in te lokken. Daarom is het lekker spannend erotisch gekruid met jonge meisjes en vulva's. Maar in de derde regel grijpt de roes je al aan. Je wilt alleen nog maar in haar slapen. Anders besta je niet. Je bent niet anders dan anderen. En vanaf de vierde regel ben je eigenlijk de weg al kwijt. In je roes zie je dromen of herinneringen van vroeger toen je nog een kind was en net zo onschuldig en kwetsbaar leek als de bloem. Het deed van au toen je met je knieën in het grind viel. Maar het was je eigen schuld, want jij had je knieën er zelf in laten vallen. En zo onschuldig was je niet. Bij het voetballen met katjes is het nog maar de vraag of de katjes medespelers zijn, tegenstanders, dan wel de bal. Misschien was je wel niet helemaal normaal. Je hebt je zo onnoemelijk verveeld dat je niets beters wist te doen dan tegels tellen. En nog eens tellen. Eindeloos tellen totdat ze ervan sleten. Doet het pijn om je dit te herinneren? Heb je daarom de roes nodig van de gevaarlijke bloem? We zullen niemand bij name noemen. Het is goed, vergrijp je maar aan de bloem. Toe maar. Het zal haar en jouw ondergang zijn.

De titel en het titelgedicht zijn representatief voor de bundel als geheel. De gedichten zijn kleurrijk en aanlokkelijk, maar ze dragen bijna allemaal een somber geheim in zich. En de taal zelf raakt in een roes, waardoor hij niet meer zo vertrouwd in onze oren klinkt: ‘O lief, mijn blik is doof, breng/ mij niet in figuren van tapijt,/ mijn tong likt je kaal, ik spuug het rood/ in zijn ogen, hij zwijgt!’ Dit zijn gevaarlijke gedichten, raadselachtig en duister, maar vol wrede vuiligheidjes en pijn:

> Om lepels huil ik, op vorken loop ik
> De messen heb jij, darling?

Dit zijn sterke, suggestieve regels. Het lijkt misschien op een surrealistisch tableautje, vooral dat lopen op vorken, maar er zitten allerlei scherpe kantjes aan deze woorden, niet in de laatste plaats aan die vorken. Zou dat niet heel erg pijn doen, lopen op vorken? Om van die messen nog maar te zwijgen. Die vraag in de tweede regel klinkt door en door cynisch. Natuurlijk heb jij de messen, darling. Jij zal mij ermee aan repen snijden, darling. Je hoeft niet net te doen alsof ik dat niet weet hoor, darling. Daarna zul je mijn tranen oplepelen als een zilte soep.

Een ander gedicht eindigt met deze regels:

> Ontwaak mij in jouw droom en zeg
> je leven of ik schiet

Dit is met een wrange precisie geformuleerd. Zo is het. Zo gaat het eraan toe in dat tergende spel dat liefde heet te heten. Je wordt wakker in de droom van een ander. De ander wil je leven, niets minder dan dat, met minder neemt hij geen genoegen. Anders schiet hij je dood. Het is een pijnlijke keuze. Wil je je leven verliezen of wil je je leven verliezen? Het is helemaal aan jou. En dan, als een nekschot, volgt de slotregel:

> Zeg dan schiet dan

Zo is de keuze gemaakt. Zo gaat het en zo zal het altijd weer gaan. Het is maar dat je het weet. Maar je wist het al. Je wilde het alleen niet weten.

Wat een opluchting om zo'n valse, wrange, duistere bundel te lezen in deze tijd waarin honderden dichtertjes braaf en kundig gedichtjes knutselen die heel erg op gedichtjes lijken. Hier gebeurt tenminste iets. Hier staat tenminste iets op het spel. Hier spreekt tenminste iemand die iets te zeggen heeft, al is het allemaal niet zo leuk om te horen. Hier spreekt tenminste iemand met een eigen stem. *Papaver* is een van de interessantste debuten van de laatste tijd.

Nieuw werk
Robert Anker

Normaal toch

1

Kiek die weg is kaarsrecht nait?
Dus wat kan er gebeuren. Bomen?
Och een paar boo'm. 't Is maar oud spul.
Je houdt het niet tegen in het weekend.
Bij de meisjes zie je het ook: altied wel een kratje.
Wij vervelen ons helemaal nait t' is anders.
Zeide gij van de hoge school soms gij?
Je broek uittrekken man het leven uutbreek'n.
Zo'n bushokje aanpakken zedde da's toch geinig.
Wablief? Moeders kookt voor ons normaal toch.
Bij serieuze meisjes niks te piepelen teenwoordig.
Dat schiet nait op dat maakt je wel eens nijdig.

2

Dat are durp is van de roomsen luustert gij?
Laatst nog ien 't ziekenhuis inneslagen goed zo.
Dit is ons honk *'t Befke* haha nait voor homo's.
Als je verliest wat aantrekk'n dus nog een trui.
De meisjes doen het andersom daar mögen wij niet bi.
Laatst toch een keertje innebroken da was lachen ja.
Lachen als wi uutgaan strakgestreken door moeders.
Miesten van ons met kale kopp'n stoer man.
Wij slikk'n geen bestrijdingsmiddelen louter bier.
Meisjes? Gaan met tween mee in 't hooi normaal toch.
Wa wapperkoakt ge vögels? Kwee niks van vögels.
Wat kan ons natuur verdömm'n wi werken hier.

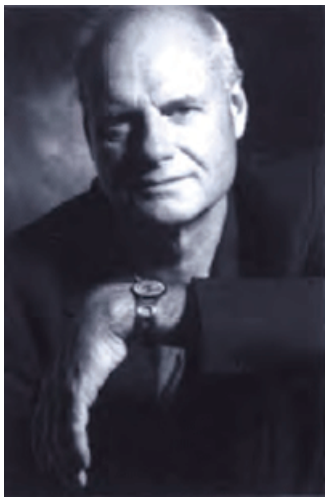

Foto: Leo van der Noort

Robert Anker werd in 1946 geboren in het West-Friese dorpje Oostwoud (650 inw.) dat hij na twintig jaar verruilde voor Amsterdam (650.000 inw.),

waar hij nog steeds woont en werkt. Voor zijn dichtbundels ontving hij onder meer de Jan Campert-prijs, de Herman Gorter-prijs en twee maal een nominatie voor de VSB Poëzieprijs. Zijn proza werd bekroond met de Libris Literatuur Prijs. Recente publicatie: de roman *Nieuw-Lelievelt* (2007). Laatste dichtbundel: *Heimwee naar* (2006). In februari 2008 verschijnt bij Querido *Nieuwe veters - gedichten 1979-2006.*

3

Gij möcht best weten: 200 phee-khaa vol op de wielen.
Dat trekt lekker weg doar kan dat hek niet tegenop.
Ook smieten we ze gaarne in de sloot - wetlook haha!
Je wordt soms gek van de wind om de kop niet normaal.
Heb ik de crossmotor van me zus kapotgereed'n.
Wablief? Vader nait vader til ik zo teen 't plafond.
Op zundeg knallen we op het kerksplein met carbid.
Korfbal? Da's voor de mietjes en de meisjes.
In *De boerderij* staat vaak een advertentie.
Maar kömmen ze? Ze kömmen nait.

VNO NCW

Foto's: Mark Kohn

Interview
Doe het met lichtheid
René Huigen over zijn voorkeur voor virtuoze poëzie

‘Op een gegeven moment weet niemand meer waar het over gaat.’ Wat de dichter René Huigen betreft, houden dichters op met morrelen aan de taal en bekwamen ze zich in klassieke poëzie. ‘Een goed gedicht biedt taalbeheersing en een rijkdom aan ideeën.’

door Arjen van Veelen

Of er ook een gedicht over Britney Spears in stond, werd René Huigen gevraagd tijdens een etentje. Of die vraag schertsend was bedoeld of serieus weet hij nog steeds niet. Het antwoord luidt in ieder geval: sorry.

De bundel *Fysica voor dichters* - in november verschenen bij De Bezige Bij, met als subtitel *Een definitieve keuze uit de gedichten 1989-2003* - gaat vooral over poëzie zelf. En dat kan ook sexy zijn. Zoals een criticus vond: ‘Taal over taal en het verveelt geen tel.’

De heruitgave verzamelt het grootste gedeelte van de vijf bundels die hij schreef voorafgaand aan zijn lange, klassieke heldendicht *Steven!* (2005). De titel ontleende Huigen aan een natuurkundeboek voor dummies, ooit cadeau gekregen van André Klukhuhn: *Physics for Poets*, van Robert H. Marck. Vooral het hoofdstuk over golven intrigeerde hem. Een golf bedient zich van een medium - bijvoorbeeld water, lucht, porselein - maar is het medium niet. Je kunt een golf niet pakken. Zo ziet Huigen poëzie ook: pure, ongrijpbare vorm.

Er is nog iets dat Huigen aan de natuurkunde fascineert. Wanneer theorieën ingewikkeld worden, zoals de snaartheorie, grijpen fysici vaak terug op een metafoor om erover te kunnen spreken. Op poëzie dus. Huigen ziet poëzie dan ook als een niet-aflatende bron waaruit alles telkens opnieuw ontstaat. ‘Wat we ook bedenken, het zal altijd als Athene uit het hoofd van Zeus zijn.’

Zijn gedichten zijn niet obscuur. Experimenteren om het experiment is Huigen onwelgevallig. Huigen bedient zich graag van wat zijn voorgangers schreven. In zijn gedichten, en ook tijdens het gesprek in zijn bovenwoning in Amsterdam Oud-West.

Dichterisch wohnet der Mensch...

‘Dat heb ik als motto gekozen voor *Paleis der Ingewanden*, ja. Een Heidegger-citaat. Als hij over de poëzie van Hölderlin en Rilke schrijft, komt hij met het oud-gotische woord “buan”. Daar zouden “ich bin” en “ik ben” van zijn afgeleid. Heidegger bedoelt dat we zijn door te bouwen. Ik ben, dus ik bouw. En dat bouwwerk creëren we door middel van de taal, het enige instrument waarmee we onszelf, de wereld, en onszelf in de wereld kunnen kennen.’

Je omschreef jezelf eens als ontsnappingskunstenaar.

‘Als dichter bouw je ook je eigen gevangenis. Ik probeer in het gedicht altijd een ontsnappingsformule te creëren, een uitgang. Maar je kunt niet aan de poëzie ontsnappen. Zoals Gertrude Stein schrijft: “Every man that is proud of his own intelligence is like the condemned who is proud of his own prison cel.” Moderne poëzie tracht in het gedicht aan het talige bouwwerk te ontsnappen, maar dat is onmogelijk. Moderne poëzie is daarom de poëzie van het echec.’

Dat klinkt vermoeiend: je kruipt achter je laptop in de wetenschap dat je weer iets gaat timmeren waar je niet uitkomt.

‘Haha. Het klinkt vermoeiend, maar je doet het met al je gevoel voor humor; met esprit, brille. Italo Calvino zegt dat taal van nature de neiging heeft zwaar te zijn. Dus je moet het doen met lichtheid.’

Tien jaar geleden schreef je in De Revisor *over de Horror Poeticus: dat een gedicht alleen binnen zichzelf waar is.*

‘Dat was een allusie op de horror metafysicus van de Poolse filosoof Leszek Kołakowski. Dat we wel kunnen zeggen: “Ik denk dus ik besta”, maar niet: “Jij denkt dus jij bestaat.” Zo kunnen we ook het heelal alleen maar in zichzelf denken. Dat geldt ook voor poëzie, dat kleine universum. De waarheidswaarde van het gedicht betreft alleen de vorm.’

Waarom is dat horror?

‘Omdat poëzie daarmee tot zichzelf is veroordeeld. Maar je kunt het ook als een deugd beschouwen: poëzie bestaat omwille van de poëzie. Net zoals het volgens Aristoteles een deugd, een *virtu,* van het denken is, dat het denken alleen over zichzelf gaat. Overigens heb ik de laatste tijd meer waardering gekregen voor het virtuoze. Ik zou daar graag ook in de poëzie een lans voor willen breken.’

Wat bedoel je precies met het virtuoze?

‘Letterlijk: het deugdelijke. Een gedicht is de moeite waard voor een lezer omdat die vindt dat het deugt. Door de taalbeheersing, de rijkdom aan ideeën; de mate waarin de dichter in staat is die te combineren.’

Je zou zeggen: daar streeft elke dichter naar.

‘Nee. Over het virtuoze is vaak erg lacherig gedaan. Het zou alleen maar om een trucje gaan. Ik zou graag meer van dergelijke trucjes willen lezen.’

En schrijven?

‘Ik heb met *Steven!* een lang gedicht in jambische pentameters geschreven. Dan dringt de poëzie zich op een heel andere manier aan je op dan wanneer je je alleen bekwaamt in het schrijven van vrije verzen. *Paradise Lost* van Milton heeft mij daarbij geïnspireerd. Een weergaloos, deugdelijk werk, vind ik, dat getuigt van een beheersing die ik zelf ook nastreef.’

Een krachttoer.

‘Dat zeker. Ik las ergens dat de klassieke dichters een gemiddelde van vier verzen per dag haalden. Ovidius haalde er acht. Met een gedicht van 1300 verzen ben je dus een jaar bezig. En iedere dag van de week zuigt het gedicht aan je, een jaar lang vraagt het gedicht om je aandacht en moet je de concentratie en het technische vermogen in jezelf vinden.’

Is dit een pleidooi voor het ambachtelijke?

‘Nee, dat klinkt mij te rederijkersachtig. Ik wil stelling nemen tegen het eigenaardige idee dat je voortdurend maar de willekeurigheid van het teken moet beproeven, teneinde het identiteitsbeginsel omver te stoten dat zegt dat a a is. Morrelen aan de taal kun je niet oneindig blijven doen. Op een gegeven moment is alles afgebroken, en weet niemand meer waarover het gaat.

‘Je kunt wel zeggen: klassieke poëzie doet er niet meer toe, maar je zou je er in moeten bekwamen om dat te mogen zeggen.’

Je schrijft zelden over je zielenroerselen; wel vaak over poëzie zelf. Waarom is dat?

‘Voor zielenroerselen is poëzie niet het geëigende medium. Alle volwassen kunst, of het nu ballet of moderne muziek is, reflecteert op zichzelf. Zo ook de poëzie. Het is één van de weinige disciplines die omwille van zichzelf kan bestaan, in een wereld waar alles aan nuttigheidsdenken ten prooi valt. Hans Magnus Enzensberger schreef in *De stuurloze avant-garde* dat tussen poëzie en politiek een breuk is ontstaan. De klassieke dichters bezongen in odes

de keizers en de macht. Later kozen dichters alledaagse dingen als onderwerp. Dat was toen een doorbraak.

Zo kwamen we in de romantiek, met de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie. Nu bevinden we ons in een postmoderne impasse.

Er wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen wat relevant is en wat niet. Het maakt kennelijk niet uit of je dicht over je grote teen, de liefde voor

> **‘Dit is dus het resultaat, dacht ik, van geheel op jezelf teruggeworpen worden’**

je buurmeisje, of weet ik veel wat. Dat hebben we overgehouden aan die romantiek. Om weer verder te komen, moeten we ons concentreren op de periode vlak vóór de romantiek. Op neoclassicisten als Alexander Pope.’

Moeten we terug naar een groot verhaal? ‘Ik zal je een voorbeeld geven. Laatst bezocht ik een museum in Antwerpen met oude en moderne kunst. Ik zag hoe de grote verhalen meer en meer werden losgelaten en plaatsmaakten voor taferelen van het alledaagse. Uiteindelijk was er één schilderijtje van het achterhoofd van een man die uit een raam uitkeek op een leeg plein: de woestenij van de abstractie. In dat schilderij zag ik de verwording van de moderne mens, helemaal op zichzelf teruggeworpen, zonder verhaal. Een vreselijk triest schilderij. Dit is dus het resultaat, dacht ik, van geheel op jezelf teruggeworpen worden. En zo moet het dus voor mij niet. Die grote verhalen zijn allegorieën die mensen ook houvast kunnen bieden in hun persoonlijke worsteling met grote levensvragen.’

De hoofdpersoon van Steven! *komt uit een gedicht van Pessoa. Ben je in gesprek met beroemde voorgangers?*

‘Ik zie dat als een niet aflatende dialoog. Dante gebruikte Vergilius al als gids. In feite is dat al heel postmodern, vind je niet? Ik sta er van te kijken dat het niet veel vaker gebeurt.’

Zit je kennis je soms in de weg?

‘Nee. Nou ja, god, niet voor de poëzie die ik schrijf. Stel dat ik aanvechting had gehad liefdeslyriek te schrijven, ja, dan misschien. De poëzie die ik graag schrijf en lees, is de poëzie voor het verstand.’

René Huigen: *Fysica voor dichters. Een definitieve keuze uit de gedichten 1989-2003.* De Bezige Bij, €24,90.

Wat leest...
Bram Peper

Foto: Ries van Wendel de Joode

Hij was minister van Binnenlandse Zaken en burgemeester van Rotterdam. Hoogleraar Bram Peper (1940) promoveerde in de sociologie, schopte het tot het nationale amateurelftal, correspondeerde jarenlang met Gerard Reve en doorstond succesvol politieke roering. Aan *Awater* bekent hij zijn liefde voor poëzie en hoe Poetry International tot in India doorklinkt. ‘Wat daar in Rotterdam gebeurt, helpt dichters die elders gekneveld worden.’

door Thomas Blondeau

‘Nee, thuis lazen we geen gedichten. Ik kom niet uit een milieu dat vol zat met boeken. Daar hadden we gewoon geen geld voor; ik ben geboren aan het begin van de oorlog. Ik heb er ook geen herinnering aan dat dichtkunst ooit werd aanbevolen in mijn omgeving.

Ja, later ving ik af en toe wel eens iets socialistisch op van Gorter of Henriette Roland Holst. Of zo'n arbeiderslied, maar daar kon ik toch weinig mee. Ik vond het nogal pathetisch allemaal.

Medio jaren zestig ben ik meer gaan lezen. Het was toen sowieso een drukke, creatieve tijd vol politieke discussies en zo nu en dan poëzie. Ik wil me niet afficheren als een kenner van gedichten. Met citeren kom ik niet verder dan ‘Natuur is voor tevredenen en legen’.

Maar ik ben geabonneerd op *Hollands Maandblad* en zo blijf ik een beetje op de hoogte. Ik zou liever meer gedichten consumeren dan ik nu doe. Maar om dat achter elkaar door te lezen, dat valt me toch wat zwaar. En daarnaast moet ik zeggen - en dat ligt volledig aan mij - dat ik het soms allemaal wat vergezocht vind. Te ontoegankelijk voor mijn smaak. Lars Gustafsson, Joseph Brodsky, Leo Vroman, Remco Campert, daar hou ik van. En Szymborska, haar gedicht ‘Alles’ dat is zo... ja, dat... daar moet je dichter voor zijn om dat uit te leggen. En natuurlijk het werk van mijn goede vriend Gerard Reve. Van hem mogen ze wat voorlezen op mijn begrafenis.

Als burgemeester van Rotterdam kwam ik natuurlijk op Poetry International. Ik moet zeggen dat ik jaloers was op die bijzondere mensen daar. Een combinatie van

verwondering en bewondering voel ik voor ze. Antjie Krog heb ik daar gezien, dat soort ontmoetingen maakte een diepe indruk op me.

Ja, Reve schreef wel eens dat ik het moest opdoeken omdat het te veel geld kostte. Maar dat is nu echt het laatste wat je moet opheffen. Het viel me ook op wat voor internationale uitstraling dat festival heeft. Toen ze in India hoorden dat ik uit Rotterdam kom, begonnen ze over Poetry. Want daar gebeurt, helpt dichters die elders gekneveld worden.'

Alles

Alles -
een schaamteloos woord, opgeblazen van hoogmoed.
Het moet tussen aanhalingstekens staan.
Het doet alsof het niets overslaat,
alsof het bijeenbrengt, omvat en inhoudt en heeft.
Maar intussen is het niet meer dan
een flard vol tumult.

Wislawa Szymborska, 'Alles', uit: *Einde en begin.* Verzamelde gedichten (Meulenhoff, 2007).

Opinie
Het publiek één stap voor blijven
F. Stariks pleidooi voor het figuratieve

Kunst en poëzie verkeren in een toestand van *splendid isolation*, aldus F. Starik. Op verzoek van Awater reageert hij op eerder verschenen stukken van Ron Rijghard (‘Ik heb een dichter nodig’) en Ilja Leonard Pfeijffer (‘Het nut van de poëzie’). De dichter en beeldend kunstenaar pleit voor een tegenbeweging, richting *splendid communication.* Het gaat hem om ‘kunst die uitdrukt wat ons beweegt. Precies wat we nodig hebben, maar waarvan we nog net niet wisten dat we het nodig hadden.’

door F. Starik

Illustratie: Paul van der Steen

Ik kwam op Koninginnedag, 30 april 1980, gehuld in een witte overall, met haar tot op mijn schouders, naar Amsterdam om kunstenaar te worden. Alle andere jongens daar droegen zwarte kleren, hun haar in wilde pieken uit het hoofd stekend, als materialiseerde hun haardracht een wild gedachteleven. Mijn hele verloren generatie studeerde voor kunstenaar, of noemde zich zo, teneinde het grote nietsdoen te legitimeren. Niemand had ons nodig. Niemand wou ons hebben. We woonden gratis, in grote, koude, smerige, gekraakte panden, we waren overal tegen en iedereen was tegen ons. We maakten expres lelijke kunst, om te laten zien dat we overal maling aan hadden. Poëzie was dood, of op sterven na overleden: een machteloos tijdverdrijf van een paar deftige grijze professoren. 's Nachts hamerde ik bezopen gedichten op een logge Triumph, op grijzig kladpapier. Er waren vochtige kelders, waar je die gedichten dan mocht komen voorlezen, in ruil voor twee consumptiebonnen, aan een handjevol even

gedesillusioneerde tijdgenoten, die zich eveneens dichter noemden en elkaar slordig gefotokopieerde bundeltjes trachtten te verkopen.

Bolletje

Na drie jaar verliet ik de Academie voor een baantje op kantoor, bij One World Poetry, een relict uit de hippietijd, dat eens per jaar een handvol bejaarde beatniks uit Amerika importeerde, en dat heette dan een festival. Een baantje dat men nu een stageplaats zou noemen: er stond geen enkele vergoeding tegenover dan de uitkering, waar ik nu recht op had en die vele malen hoger lag dan de karige studiefinanciering waarvan ik tot dan toe moest rondkomen. In ruil voor mijn werkzaamheden mocht ik in een bovenzaaltje dan de nieuwe generatie programmeren, al was daar uiteraard geen budget voor, dat ging op aan de vliegtickets en hotelovernachtingen voor de oude drugsverslaafden uit Amerika. Publiek trok mijn fringe-programma niet. Het werd ook nergens aangekondigd. Dat was niet nodig, vond de baas van het festival. Op kantoor stonden twee elektrische schrijfmachines, met een bolletje, dat in het rond danste op zoek naar de juiste letter, die jij zojuist had aangeslagen. Eén van die apparaten kon zelfs proportioneel spatiëren, het hoogst denkbare. Dat benaderde de illusie van echt drukwerk, vooropgesteld, dat het je lukte om al die letters achter elkaar foutloos in het papier te slaan.

Inbellen

Eind jaren tachtig probeerde ik het opnieuw, ditmaal op de Rijksacademie, een stoffig instituut dat na jaren van een slapend bestaan door een ambitieuze directeur was opgestoten in de vaart der volkeren. Daar werd ik klaargestoomd voor een bestaan als subsidiekunstenaar. Ik bezat nu een elektrische typmachine met een venster dat de laatste vijftig woorden kon onthouden, zodat je die achteraf nog kon veranderen, verbeteren. Tegelijkertijd wierp de verzamelbundel *Maximaal* de eerste steen in de stinkende modderpoel van de mompelende figuurzagers met uitzicht op de besneeuwde achtertuin. Een gelukkige tijd brak aan.

Niet veel later kocht ik mijn eerste computer. Als je inbelde, kon je soms contact maken met de andere inwoners van de digitale stad, meestal was er niemand thuis. Eens per jaar kwam een vrachtauto voorrijden om mijn werk op te halen. Dan was er een tentoonstelling. Daar kwamen vijftig mensen borrelen. Iemand van het Fonds dat de subsidie verstrekte, de familie, je vrienden, als je geluk had een mevrouw van de krant die er een aardig stukje over schreef, en vooral veel andere kunstenaars, van wie je de tentoonstellingen in ruil daarvoor ook weer bezocht. Een joviale oom vroeg dan na drie glazen wijn wat dat nou kosten moest, een echte Starik aan de muur. Dan noemde ik het bedrag dat door de galeriehouder op de prijslijst was bedacht. Daar schrok oom dan geweldig van.

Dat gaf niet. Het ging voornamelijk om de twintig dia's die je eraan overhield. Er kwam een commissie bijeen om die dia's te bekijken. Een paar maanden later was er dan een brief. Er is veel kunst die uitsluitend binnen de kunst bestaat. Een gesloten universum. Er zijn elfduizend beeldende kunstenaars in Nederland. Daarvan krijgen er een stuk of driehonderd min of meer structureel subsidie. Een machteloze elite.

Ik heb het geprobeerd hoor. Ik begon een museum, dat in de drie jaar van zijn bestaan honderd betalende bezoekers trok. Dat werd als een succes gezien. Ik ben eropuit gegaan. Alleen en in groepsverband. We vermomden oude poëzie als popmuziek. We vierden feest. We boden ons aan per advertentie. We hadden rare kleren aan. Misschien is in die jaren mijn hartstocht voor het Nut ontstaan.

Prediker

De overeenkomsten in de situatie van de beeldende kunst en die van de poëzie zijn talrijk, maar ook springen er een paar verschillen in het oog. In de poëzie is er, net als in de beeldende kunst sprake van een elite, waarvan de leden voornamelijk voor elkander schrijven, onder het versleten mom van de avant-garde. Deze situatie van verrukkelijke isolatie vereist een zekere mate van onverstaanbaarheid. Dat kunnen gewone stervelingen nog niet aan, of waarschijnlijk zijn er gewoon te stom voor en te afgestompt. Een denken dat die voorop wil lopen, maar vooral anders wil zijn.

Aan de andere kant is de beroepsgroep ‘beeldend kunstenaar’ nog enigszins kwantificeerbaar, en zal de loodgieter

die voor zijn hobby 's avonds op zolder zonsondergangen boven zee penseelt, minder snel geneigd zijn zich als kunstenaar te afficheren wanneer hij de afvoer komt repareren dan het gemak waarmee dichters zich het dichterschap toeeigenen. Dit predikaat wordt vrijelijk geclaimd door wie ooit zijn enige bundeltje *Zwarte sneeuw* in eigen beheer het licht deed zien en ondertussen zijn brood verdient als registeraccount. Het epitaaf ‘dichter’ komt veel mensen kennelijk als aantrekkelijk voor.

Hoe dan ook: van alles is er veel te veel. Van dingen, die loodgieters moeten komen installeren, van accounts die beregisterd willen worden, van avonden die men bij moet wonen, van bundels die smeken om te worden gelezen: iedereen wil praten maar niemand wil luisteren. We moeten ons ergens op concentreren. Een enkel gebied. De vraag die ik me telkens stel is of ik nu binnen dat gebied wil werken of daarbuiten. Ik schrijf mijn gedichten niet voor de dichtkunst zelve, maar voor een publiek, dat hoogstwaarschijnlijk voornamelijk uit dichters bestaat, zelfbenoemd of niet.

Nu ben ik een prediker, meer dan een kunstenaar: ik wil altijd iets bereiken, het is mij niet genoeg als de kunst uitsluitend om de kunst bestaat. Ik verlang naar kunst die naar buiten wijst, die in de echte wereld iets betekent. *De eenzame uitvaart,* waar dichters een laatste groet brengen aan iemand die ze nooit hebben gekend, is zo'n ontzaggelijk mooi project waar al mijn verlangens over kunst en poëzie in samen komen. Dat vertelt iets, over onze tijd, over ons, al denk ik niet dat het in laatste instantie erg *gunstig* is, wat dat over ons zegt.

Figuratie

Amateurdichters schrijven altijd over zichzelf, over de bekende gevoelens, maar doen dat altijd voor of om iemand anders, om iets duidelijk te maken, ze gebruiken het gedicht als transportmiddel, niet om de taal zelf. Amateurschilders beelden op dezelfde wijze altijd iets herkenbaars af. Daaraan danken wij de huidige veroordeling door de elite van ‘het figuratieve’.

Tegelijkertijd echter is de figuratie de enige manier om de figuratieven te bereiken: je moet dat uitdrukken wat ze zelf niet lukte, je moet net één stap verder durven denken dan ze zelf al hadden gedacht. Eén stap. Niet tien stappen. Niet plots in woede ontsteken en in tongen gaan spreken. Kan grappig zijn hoor, verder niks op tegen, maar werkt niet, communiceert niet, en wij moeten communiceren, willen wij een publiek bereiken.

Deze discussie begon met een artikel waarin Ron Rijghard bepleitte, om het even grof samen te vatten, dat er weer ‘verpleegsterspoëzie’ dient te worden geschreven. In feite doe ik de laatste jaren weinig anders. ‘Ik toon mijn ware gezicht op bestelling.’ Laat zich dat grotendeels buiten het blikveld van Rijghard afspelen, laat dat niet erg serieus genomen worden, je kunt er lacherig over doen, of het zelfs, in de opvatting van Piet Gerbrandy, als regelrechte prostitutie van de heilige muze zien, mij is het een vreugde en een weldaad. Een bron van genot. U kunt mij overal voor huren. Ik kom overal, zelfs in gebieden die ver buiten de kunst zijn gelegen, waar ik de kunst dan binnenbreng, als de dichter ‘met zijn bijzondere kijk op de dingen’. Een gedicht over een grappige ziekte, een gedicht bij het overlijden van een Bekende Nederlander, een gedicht dat aantoont dat humanistische raadslieden in het gevangeniswezen het ook niet gemakkelijk hebben, een gedicht waarbij een groot

vuurwerk wordt afgestoken en dat liefst een beetje over de liefde gaat, een gedicht dat precies 776 leestekens bevat en in acht stukken geknipt in iedere denkbare volgorde en vanuit ieder gezichtspunt leeswaardig moet wezen, in de ijzeren leuning van een schip gestanst, een gedicht over iemand die voor zijn hobby bruggen namen geeft en daar subsidie van het stadsdeel voor heeft gekregen, een gedicht bij een foto of een schilderij, bij de opening van een tentoonstelling, een lezing over het belang van de mug in de contemporaine poëzie, de betekenis van sneeuw in de achtertuin, ik eindig nog eens als feestspreker op het 25-jarig jubileum van Dennis van de Ven, autoverkoper, Dennis, gefeliciteerd!

Daarbij is het altijd de bedoeling dat ik mijn toehoorders één stap voor blijf. Dat ik mijn vinger op dat hele fijne plekje leg, dat men zelf niet aan durft raken.

Thuis

Ik heb laatst de volledige serie *Die Heimat Trilogie*, drie dozen vol dvd's, goed voor 51 uur kijkplezier in huis gehaald. Ik ben nu twee weken bezig, en bijna op de helft. Midden jaren zestig, Duitsland. We volgen Hermann, die componist wil worden. We zijn geïntroduceerd in een bevlogen kunstenaarsgemeenschap. Er wordt volop geëxperimenteerd, er worden nieuwe vormen gezocht en gevonden, omdat de oude niet voldeden. Men zoekt aansluiting bij elkaar en de confrontatie met de anderen. Natuurlijk, *Heimat* is fictie, geromantiseerd, maar geeft een geloofwaardige versie van wat er in werkelijkheid gebeurd zal zijn. Het verhaal en de personages zijn verzonnen, maar hier heeft de fictie een documentaire pretentie en wil - een beetje pretentieus, in die zware jaren tachtig-sfeer - een psychografie van een generatie schrijven die zich noodzakelijk en logisch aan de kunst wijdt: daar gebeurt het. Kunst die uitdrukt wat ons beweegt. Precies wat we nodig hebben, maar waarvan we nog net niet wisten dat we het nodig hadden.

Hermann is componist. Hij moet, uit innerlijke noodzaak, van die modern-klassieke muziek schrijven, met onaangename geluiden erin, die uitdrukt dat het allemaal niet best was wat er in het verleden is geschied en die voor de toekomst weinig goeds voorspelt. Van die muziek, die wij vandaag bij wijze van cultureel verantwoord uitstapje wat vermoeid aanhoren en waarbij wij als het afgelopen is weemoedig denken aan de mensen voor wie die klanken nog als een bevrijding kwamen, dat hadden ze nog nooit gehoord, waanzinnig, waanzinnig, waanzinnig, euforie. Echte kunst, avant-garde zoals avant-garde bedoeld is, brengt euforie voort, een innerlijk juichen.

Hermann's muziek doet dat allang niet meer. Daarvoor moet je nu bij The Editors wezen. *Smokers outside hospital doors.* Drie minuten pure poëzie in de gedaante van popmuziek. Goede popmuziek bevestigt niet alleen, maar zet ook altijd één stap verder.

Het is als een fossiel blijven voortbestaan, de abstracte kunst, de avant-gardistische muziek, de ‘pure poehasie’[(*)], zoals ieder achterhaald medium een groepje hardnekkige discipelen voortbrengt. *Heimat* volgt een groep kunstenaars in wie je kunt geloven: wij geloven onze kunstenaars niet meer. Terwijl zij zich van de romantiek trachtten te ontdoen, weten wij allang dat hun project mislukt is. Ik ben het met Ilja Leonard Pfeijffer eens dat we wezenlijk nog altijd in het romantisch tijdperk bivakkeren. Of dat wenselijk is, is misschien een vraag maar niet de mijne: het is de conditie

waarmee we te *dealen* hebben. Het is dus niet gelukt ons van de romantiek te bevrijden. Maar het is precies die poging die ik in *Heimat* nu zo gretig, bijna jaloers bekijk: de noodzaak van de avant-garde. Precies de houding die ik graag wil zien en waarin ik mijzelf alleen maar kan teleurstellen.

De anderen, de toehoorders, zijn allang voor ons gevlucht, veilig terug in hun vertrouwde vormen. Voor ons is er geen keurslijf meer waarvan wij ons kunnen bevrijden. We zijn zo volkomen bevrijd dat we in een volstrekt luchtledig zijn komen te opereren. Alles is al uitgevonden, alles is gezegd, alleen nog niet door mij. Wij moeten dus de aansluiting met ons publiek terugvinden. Je moet de mensen eerst geven wat ze hebben willen. En daarna mag je ze een zacht klapje geven. Dat vinden ze dan extra lekker.

Rieu

We kijken consequent de verkeerde kant op. Ik zal u een ander voorbeeld geven, een moment van betoverende schoonheid, van transavant-gardist André Rieu, u weet wel, die weerzinwekkende Stehgeiger met zijn laffe walsen, die nergens op uit lijkt te zijn dan een zo massaal mogelijk publiek te behagen. Hij bedacht een nummer waarbij zijn publiek een bekertje water kreeg uitgereikt en daarmee geacht werd op aanwijzing van de concertmeester min of meer ritmisch met de muziek mee te gorgelen. Gorgelen doet men thuis, na het tandenpoetsen, in de beslotenheid van de badkamer, het is als de neus snuiten, niets om trots op te zijn, iets dat men liefst in afzondering voltrekt, hooguit in het bijzijn van de geliefde, met wie het al lang niet meer taboe is om in elkaars gezelschap een wind te laten.

Maar hij krijgt het voor elkaar. Hier stond een heel stadion vrijuit te gorgelen, samen en ieder voor zich, allen in vervoering van de kleine bevrijding die hen dat opleverde, de grootse, innerlijke ruimte geschapen door dat idiote, massale gegorgel, dat bovendien een prachtig geluid voortbracht, een soort van doodzieke ritmesectie, die door haar noodzakelijke traagheid de muziek bijna tot stilstand bracht. Tot het uiterste minimum werd bereikt, en de zaal zelf de muziek maakte, bijna atonaal, vreemde, opwindende, bevrijdende muziek.

Hij verleidt. Hij tilt op. Hij laat zijn publiek iets doen dat het van zichzelf niet verwacht.

Hij is een meester van de overgave, de euforie. Zeker, hij vertrekt vanuit de meest afgesleten clichés, maar hij weet wat hij doet: hij vertrekt. André Rieu is de nieuwe avantgarde. Hij blijft ons altijd één stap voor.

F. Starik is dichter en publiceerde tot nog toe zeven poëziebundels. Daarnaast is hij coördinator van de Amsterdamse stichting de Eenzame uitvaart, dat filialen heeft in meerdere Nederlandse steden.
De stukken van Ron Rijghard en Ilja Leonard Pfeijffer verschenen verleden jaar in respectievelijk *NRC Hansdelsblad* (‘Ik heb een dichter nodig’; zie www.nrc.nl) en *Awater* (‘Het nut van de poëzie’; jaargang 6, nummer 3, najaar 2007).

Eindnoten:

(*) De uitdrukking ‘pure poehasie’ vond ik in de vertaling van Henkes en Bindervoet van James Joyce, *Finnegans Wake.*

Inleiding op het werk
Wat hij bespot, is ook wat hij verdedigt
De gastvrije poëzie van Billy Collins
door Ron Rijghard

In 2005 gaf Billy Collins een optreden waarbij Bill Murray een introductie hield. Vijf minuten lang maakte de acteur (bekend van onder meer *Lost in translation*) zichzelf en iedereen belachelijk, waarop Collins hem bedankte met de woorden: ‘We wilden eigenlijk Helen Vendler hebben’ (een bekende Amerikaanse poëziecriticus). De honderden aanwezigen hadden er plezier om, zoals te horen is op het luisterboek van het optreden. Ook tijdens de anderhalf uur dat Collins voordraagt, wordt er veel gelachen. De poëzie van Collins is heel vaak geestig en gevat, en zijn veelal langere, verhalende gedichten lenen zich goed om op het eerste gehoor te worden gewaardeerd.

Bovendien beschikt hij over de doorslaggevende kwaliteiten voor een goede voordracht: een donkerbruin, sonoor stemgeluid, gevoel voor timing en een droogkomische presentatie (vergelijkbaar met die van Murray).

Ook aan de manier waarop hij zijn gedichten aankondigt, hoor je dat Collins een ervaren spreker is (en waarom hij de populairste podiumdichter van de Verenigde Staten is). Zo vertelt hij dat hij na lezing van een gedicht van een collega besloot het te herschrijven, ‘bij wijze van professionele hoffelijkheid’. Hij leende alleen de eerste twee regels: ‘Ik ben er zeker van dat hij het wel zal begrijpen.’ Het ging Collins om de overdaad aan metaforen. ‘Zijn gedicht is een liefdesgedicht, opgedragen aan de geliefde en het bestaat geheel uit metaforen. Dat is een techniek die al honderden jaren wordt gebruikt. Alsof dichters dachten dat het antwoord op die beledigende vraag van Freud - wat wil de vrouw - was: vrouwen willen vergelijkingen.’ (Het gedicht, ‘Litanie’, staat op de pagina's hierna afgedrukt).

Dat zijn poëzie zo goed te volgen is, pleit voor de directheid van zijn taalgebruik. Het is ook een ‘technische prestatie die te makkelijk wordt onderschat’, zoals *The New York Times* schreef over zijn bundel *The trouble with Poetry*, uit 2005. In interviews bestrijdt Collins in dit verband de term ‘toegankelijkheid’. Liever spreekt hij van de ‘gastvrijheid’ van zijn poëzie.

Het heeft lang geduurd voor Collins ertoe kwam zo kristalhelder te schrijven. Hij debuteerde pas op zijn 47e, in 1988, met de bundel *The Apple That Astonished Paris.* ‘Het kostte me veel tijd voor ik het risico durfde te nemen om helder te schrijven. Het woord “gevaarlijk” is populair in de kunst, en het wordt meestal gereserveerd voor experimenteel werk. Maar het echte gevaar in poëzie ligt tegenwoordig in helder schrijven. Door helderheid stel je jezelf bloot. Je kunt jezelf nergens verbergen.’

Het is een redenering die zo is over te zetten naar een actuele discussie in de Nederlandse poëzie. Ook deze Amerikaanse dichter klaagt dat kwaliteit te snel gelijkgesteld wordt aan moeilijkheid. ‘Als jonge dichter schreef ik gedichten waarvan ik hoopte dat ze voor niemand begrijpelijk zouden zijn. Want als ze dat wel zouden zijn, zou het geen zin hebben om poëzie te schrijven. Dat is de kater die we hebben overgehouden aan de modernistische ideeën van dichters als T. S Eliot en Wallace Stevens.’

Zijn durf en talent hebben Collins tot een veel gevraagd, veel onderscheiden, goed verkopend en goed besproken dichter gemaakt. Van zijn acht bundels tot nu toe

zijn ruim 250 duizend exemplaren verkocht - ook in de V.S. is dat enorm. In 2002 en 2003 was hij de Amerikaanse Poet Laureate (de Dichter des Vaderlands) en in 1994 koos het gerenommeerde tijdschrift *Poetry* hem tot 'dichter van het jaar'.

Een gedicht van Collins begint vaak met een eenvoudig gegeven, dat hij vervolgens schijnbaar logisch uitwerkt in zijn consequenties, tot een gelaagd thema, zoals in het gedicht 'Maandag'. Het gaat als veel van zijn gedichten over poëzie schrijven en lezen. In het gedicht kijken de dichters uit het raam - 'omdat het hun werk is waarvoor/ ze niets betaald krijgen, elke vrijdagmiddag.' Wat voor soort raam het is doet er niet toe, er is altijd wel wat te zien. 'De vissers dobberen in hun boot,/ (...) de kappers wachten bij hun spiegels en stoelen,/ en de dichters staren'.

Tegen het einde van het gedicht geeft Collins een hem typerende draai aan zijn uiteenzetting. 'Stel je voor -/ voor de uitvinding van het raam/ moesten de dichters een jas aan/ en een wintermuts op om naar buiten te gaan/ of moesten ze binnen blijven met alleen een muur om naar te kijken.'

Het gedicht zou hier kunnen eindigen, maar Collins neemt geen genoegen met deze grap. Hij voegt er twee strofen aan toe. Die muur is niet zomaar een muur, maar een 'koude muur van veldstenen', de 'muur van het middeleeuwse sonnet/ dat eeuwig vrouwelijke hart van steen/ de steen die vastzit in de keel van de dichter-minnaar'.

Het lijkt alsof je Collins alleen maar hoeft te citeren om uit te leggen wat hij bedoelt. Maar wie hem te letterlijk neemt, ziet over het hoofd dat 'Maandag' een virtuoze parodie is. Het cliché wil dat de dichter zo goed kan observeren - Collins doet hem een bijbehorend werktuig cadeau, wat zowel spot als eerbetoon is. Beide opties verdiept hij vervolgens door een historische ontwikkeling te suggereren: er is een tijdperk vóór en een tijdperk ná deze uitvinding. De uitvinding is bovendien de oorzaak van een uitbreiding van de poëtische thematiek: de wereld biedt meer dan getroebleerde liefde.

Foto: Alan Knowles / Opale / Hollandse Hoogte

Wat Collins bespot, is ook wat hij verdedigt. Zonder dat de lezer de controle verliest over wat hij leest, krijgt hij meer om over na te denken. Dat maakt het terecht en logisch dat zoveel mensen zijn werk bewonderen.

Alle acht reguliere titels van Billy Collins zijn leverbaar. Op YouTube en andere sites zijn geanimeerde versies van gedichten te vinden. Veel gedichten zijn door fans online gezet. Het genoemde optreden is te koop als cd en te downloaden bij onder meer Amazon.com en iTunes: *Billy Collins Live: A Performance at the Peter Norton Symphony Space, 20 april 2005.* Een cd uit 1997, waarop Collins 34 gedichten voorleest, is gratis te downloaden op www.bestcigarette.us. Collins is ook samensteller van *The Best American Poetry 2006*, en van *Poetry 180: A Turning Back to Poetry* en *180 More: Extraordinary Poems for Everyday Life*, twee bloemlezingen voor de 180 schooldagen van het jaar.

Gedichten Billy Collins, uit het Engels vertaald door Ron Rijghard

1. ‘Het draagkoord’ (The Lanyard; uit: *The Trouble with Poetry*, 2006)
2. ‘Nog een reden waarom ik geen geweer in huis heb’ (Another reason why I don't keep a gun in the house; uit: *The Apple That Astonished Paris*, 1988)
3. ‘Introductie tot poëzie’ (Introduction to poetry; uit: *The Apple That Astonished Paris*, 1988)
4. ‘Advies aan schrijver’ (Advice to writers; uit: *The Apple That Astonished Paris*, 1988)
5. ‘Litanie’ (Litany; uit: *Nine Horses*, 2002)

Het draagkoord

Die dag dat ik langzaam terugstuiterde
van de blauwe muren van deze kamer,
botsend van typemachine naar piano
van boekenplank naar een envelop op de grond,
vond ik mezelf terug bij de letter D van het woordenboek,

waar mijn oog viel op het lemma draagkoord.

Geen koekje in de mond van een Franse romancier
kon mij sneller terugbrengen naar het verleden -
een verleden waarin ik op een bank zat in een kamp
bij een diep meer
lerend hoe ik dunne plastic draden kon vlechten
tot een draagkoord, een cadeau voor mijn moeder.

Ik had nooit iemand een draagkoord zien gebruiken
of er een omhebben, als dat was wat je ermee deed,
maar dat weerhield me er niet van
draad over draad te kruisen opnieuw en opnieuw
totdat ik een strak
rood en wit draagkoord had gemaakt voor mijn moeder.

Zij schonk mij leven en melk van haar borsten
en ik gaf haar een draagkoord.
Zij verzorgde mij geregeld als ik ziek was,
bracht theelepels medicijn naar mijn lippen
legde koude washandjes op mijn voorhoofd
en bracht me naar buiten de frisse lucht in

en leerde me lopen en zwemmen
en ik, op mijn beurt schonk haar een draagkoord.
Hier zijn duizenden maaltijden, zei ze
en hier is kleding en een goede opvoeding.
En hier is je draagkoord, antwoordde ik,
dat ik maakte met wat hulp van mijn begeleider.

Hier is een werkend lichaam en een kloppend hart,
sterke benen, botten en tanden,
en twee heldere ogen om de wereld te lezen, fluisterde ze,
en hier zei ik, is het draagkoord dat ik op kamp maakte.
En hier, wil ik nu tegen haar zeggen,
is een kleinere gift - niet de versleten waarheid

dat je nooit je moeder kan terugbetalen,
maar de treurige bekentenis dat toen ze
het tweekleurige draagkoord aannam uit mijn handen,
ik zo zeker was als een jongen kan zijn
dat dit nutteloze, waardeloze ding dat ik vlechtte
uit verveling genoeg was om weer gelijk te staan.

Nog een reden waarom ik geen geweer in huis heb

De hond van de buren houdt maar niet op met blaffen.
Hij blaft zijn eigen hoge, ritmische blaf
die hij blaft elke keer als ze het huis uit gaan.
Alsof ze hem aanzetten als ze naar buiten lopen.

De hond van de buren houdt maar niet op met blaffen.
Ik sluit al de ramen in het huis
en zet een symfonie van Beethoven aan op vol volume
maar ik kan hem nog steeds horen onder de muziek,
blaffend, blaffend, blaffend.

Ik kan hem zien zitten in het orkest,
zijn kop vol zelfvertrouwen geheven alsof Beethoven
een rol heeft geschreven voor blaffende hond.

Wanneer de plaat ten slotte afloopt, blaft hij nog,
zittend in de hobosectie blaffend,
zijn ogen gefixeerd op de dirigent die hem
smeekt met zijn stokje

terwijl de andere muzikanten met respect luisteren
naar de beroemde blaffende-hondsolo,
die eindeloze reeks waarmee Beethoven zijn faam
vestigde als innovatief genie.

Introductie tot poëzie

Ik vraag ze een gedicht te nemen
en tegen het licht te houden
als een kleurendia

of een oor te drukken tegen zijn omhulsel.

Ik zeg laat een muis vallen in een gedicht
en kijk hoe hij tracht zijn weg naar buiten te vinden,

of loop de kamer van het gedicht binnen
en tast de wanden af naar een lichtknopje.

Ik wil dat ze waterskiën
over het oppervlak van het gedicht
wuivend naar de naam van de schrijver aan de wal.

Maar alles wat zij willen
is het gedicht met touw aan een stoel vastbinden
om er een bekentenis uit te martelen.

Zij slaan het met een tuinslang
om te weten te komen wat het bedoelt.

Advies aan schrijvers

Zelfs als het je de hele nacht op houdt,
neem de muren af en poets de vloer
van je werkkamer voor je een lettergreep componeert.

Maak schoon alsof de koningin op bezoek komt.
Properheid is de vader van inspiratie.

Hoe meer je poetst, hoe briljanter
je schrijven zal zijn, dus aarzel niet
het open veld in te gaan om stenen te schrobben
of in het donkere bos hoge takken
en nesten vol eieren af te borstelen.

Als je terug naar huis gaat
en de schuursponzen en stoffers onder de gootsteen opbergt
zal je in het ochtendlicht
het onbevlekte altaar van je bureau aanschouwen
een schoon oppervlak in het midden van een schone
wereld.

Til uit een smalle, hemelsblauwe vaas
een potlood, het scherpste van een boeket,
en bedek de bladzijden met zinnetjes
als lange rijen, toegewijde mieren
die je volgden vanuit het bos.

Litanie

Jij bent het brood en het mes
De kristallen karaf en de wijn.
Jacques Crickillon

Jij bent het brood en het mes,
de kristallen karaf en de wijn.
Jij bent de dauw op het gras in de ochtend,
en het brandende wiel van de zon.
Je bent het witte schort van de bakker
en de moerasvogels die plots opvliegen.

Maar, jij bent niet de wind in de boomgaard,
de pruimen op tafel
of het kaartenhuis.
En je bent zeker niet de naar dennen geurende lucht.
Je bent in geen geval de naar dennen geurende lucht

Het kan zijn dat je de vis onder de brug bent,
misschien zelfs de duif op het hoofd van de generaal
maar je komt niet in de buurt
van het veld zonnebloemen in de schemering.

Een snelle blik in de spiegel zal tonen

dat je noch de schoenen in de hoek
noch de boot rustend in het boothuis bent.

Het zou je kunnen interesseren dat,
sprekend over de reusachtige hoeveelheid beelden in de wereld,
ik het geluid van de regen op het dak ben.

Toevallig ben ik ook de vallende ster,
de avondkrant die door een steeg waait,
en de mand kastanjes op de keukentafel.

Ik ben ook de maan in de bomen
en het theekopje van de blinde vrouw.
Maar maak je geen zorgen, ik ben niet het brood en het mes.
Jij bent nog steeds het brood en het mes.
Jij zult altijd het brood en het mes zijn,
en niet te vergeten de kristallen karaf,
en - op een of andere manier - de wijn.

Nieuw werk
Sylvia Hubers

Schoon, blauw

De wereld werd wakker, schoon,
blauw. Ik kookte een ei. De buurman
liep in zijn tuin. Ik kon niet zien waarheen
waarvoor. In het kleine universum
werd mijn kerel wakker. Hij draaide
zich om.

Er was een balans in deze dingen.
In precies afgepaste hoeveelheden
deed het leven zich aan mij voor.

Precies. En mooi.

Ik had nog net wat zout
op mijn ei kunnen strooien.

Meer van deze dingen
zou alles hebben verklooid

Ik was thuis en pleegde introspectie

Ik was thuis en pleegde introspectie
in dienst van de mensheid.
Dat dat voor zich spreekt,
dat sprak vanzelf.

Ik bedacht mij een beroep: verpleegster
in verre werelddelen. Ik speldde mij het woord
‘nut’ op de revers.

Ik ging en ik kwam en ik zat nog steeds
op mijn kamer. De nagels van mijn tenen
waren inmiddels geverfd

en goed bekeken
was mijn hele eigen leven

Foto: Frans van Hal

Sylvia Hubers (1965) schrijft sinds 1986 poëzie en (ultra)korte absurdistische verhalen. Na haar prozadebuut *Doodskreten worden graag gehoord* in 1988 publiceerde ze bij Uitgeverij Fagel twee dichtbundels: *Men zegt liefde* (2003) en *Terug naar de apotheker* (2005). Haar gedichten werden opgenomen in diverse literaire tijdschriften en bloemlezingen.

Het kleed in de gang

Ik heb het kleed in de gang, ik heb
het kleed in de gang, het kleed in de gang
heb ik - en ik heb gezien dat het scheef lag -
niet rechtgetrokken, ik heb een uur, een uur lang
het kleed in de gang niet rechtgetrokken, ik heb
dat pas na een uur gedaan. De dokter zei dat het
niet nodig was, het kleed in de gang voortdurend
recht te trekken en het zou kunnen dat hij gelijk
heeft, het zou kunnen, maar hoe kan ik nou het
kleed in mijn hoofd rechttrekken als het in de
gang al niet eens recht ligt. Eerst de gang en dan
mijn hoofd. De dokter zei dat het kleed niet in mijn
hoofd hoort te zitten. Maar hoe krijg je een kleed
uit je hoofd. Uit de gang. Ja. Ik stel mij voor
hoe ik op een ochtend het kleed oprol het de trap
af laat hupsen en het op de stoep neerleg om door
Jan en Alleman mee te laten nemen. Maar hoe weet
ik dan dat het bij Jan en Alleman in huis recht ligt?
En hoe weet ik of ik zelf dan niet een ander kleed
neer ga leggen in mijn gang en dan zitten er twéé
kleden in mijn hoofd. De dokter zegt dat ik het kleed
expres scheef moet leggen. Ik moet naar de gang gaan
ik moet het kleed aankijken en het niet één centimeter
niet twéé centimeter, maar drie of vier centimeter uit
het lood leggen. En ik moet dan rustig gaan slapen.
De volgende dag moet ik wakker worden, constateren
dat er helemaal niets verkeerd is gegaan!

Ik geen kinderen krijgen

Ik geen kinderen krijgen?!
Er kruipen er honderd door de kamer!
In soorten en maten.
Heb je de jouwe herkend?
Ze hebben vinnen en een gluiperig vocht
druipt langs hun kaken.

Die engeltjes links heb ik
van God en Alleman
ontvangen

toen ik een dagje
ontvankelijk was

Gedichtenanalyse
Een teerblauw gedicht
‘Aan F. van Eeden’ van Albert Verwey

Foto: ANP

door Rob Schouten

Sinds een tijdje ben ik gegrepen door de dichtkunst van de Tachtiger Albert Verwey. Die staat te boek als cerebraal, intellectualistisch, bedachtzaam. Hij zou de bevlogenheid van dichters als Kloos missen, de lyriek van Gorter, de diepgang van Leopold. So be it. Maar daar staat tegenover dat Verwey poogde de hele wereld, van achtertuintje tot kosmos, in zijn gedichten te omarmen. Daarin doet hij sterk denken aan zijn tijdgenoot Adwaïta, maar dan zonder diens oosterse denksysteem. Verwey keek naar de wereld vanuit een onbevooroordeeld, openstaand gemoed.

In het rare, onevenwichtige maar ook eigenlijk wel mooie gedicht ‘Wie ik ben’, een soort poëtisch credo, schrijft hij: ‘al wat van de wereld tot mij valt/ trekt door mijn oor.’ Zo mag ik het horen. Hij was, met al zijn ratio en intellectualisme, tenslotte toch een lebensbejahend kunstenaar, die gedichten schreef over zijn afkeer van de ‘leeghoofden, bunglend boven volle buiken’ die hij op de markt zag lopen maar ook over ‘Knapen met bebloemde helmen’ die naar het slagveld (van de Eerste Wereldoorlog) trokken. Ik las eerst ‘bebloede’ maar het staat er heus: bebloemde.

Een van Verweys vroegste en meest bekende en gebloemleesde gedichten is dat ‘aan F. van Eeden’, bekend vooral van de eerste regel die mooi als titel voor een sonnettenbloemlezing kan dienen: ‘Ik ben gestemd om een sonnet te maken’. ‘Gestemd om’, je hebt direct het gevoel dat hij ook nog wel andere stemmingen tot zijn beschikking heeft maar nu gaat het toevallig om een sonnet, een lekker sfeergedicht. Verwey schreef vaak vlak op elkaar totaal verschillende gedichten. Wie de dateringen van zijn verzen volgt, staat paf: gisteren een gedicht over de

wijde wereld, vandaag een gedicht over zijn werkkamer, morgen over een mooi kunstwerk.

Sonnetten, dat was natuurlijk echte kost voor Tachtigers, met hun voorkeur voor schoonheid. Later liet Verwey het sonnet wat vaker links liggen om in langere en soms ook kortere of dunnere gedichten verslag te doen van zijn gemoedsbewegingen en ervaringen in de wereld, maar dit hier is nog een klassiek sonnet.

‘Teêr-blauw als mij Japanse verzen lijken.’ Ook hier lees je gauw verkeerd, ‘vazen’ in plaats van ‘verzen’. Want wat is er zo teerblauw aan Japanse gedichten? Zulke vazen daarentegen kennen we wel. Verwey kende waarschijnlijk nauwelijks Japanse verzen, hij geeft het ook toe: ze lijken hem maar zo. Dichtertje. Goed, een teerblauw sonnet dus. Verwacht geen vuurwerk, geen schitterende kleuren.

De volgende passage is wat mij betreft direct de onhandigste van het hele gedicht. Wat betekent ‘Zo vlak als water, dat geen rimpels strijken/ Tot vloeiend matglas, waar zij de' oever raken’? Hij wil zo te zien dat het gedicht zo vlak mogelijk wordt, dus geen rimpels waardoor het water tot ‘vloeiend matglas’, ondoorzichtig zou

worden als als het tegen de oever aankomt. Maar je kunt moeilijk zeggen dat hij dat in deze regels met hun geforceerde uitdrukking waar je direct over struikelt, heeft waargemaakt. Integendeel. Ik merk overigens dat zo'n lelijk stukje mij helemaal niet kan schelen, ik vind die worstelende dichter die iets wil wat hij niet voor elkaar krijgt, juist mooi, heel dichtbij.

In het tweede kwatrijn vergelijkt hij het gedicht dan werkelijk met het porcelein dat ik abusievelijk (en misschien Verwey toch ook wel) al eerder voelde aankomen. Het lijkt wel of de beeldspraak hier een beetje met hem op de loop gaat want opeens zitten we volop in een gedetailleerde beschrijving van het aardewerk.

Dat vind ik trouwens een van de aardigste trekjes van Verweys dichtkunst, dat hij zich soms door zijn eigen beeldspraak zo laat meevoeren. In het eerder genoemde ‘Wie ik ben’ bijvoorbeeld ook. Als hij daar zijn gedachten met een school vissen vergelijkt, verdwijnt hij opeens regels lang helemaal in de visvangst, met Scheveningen, een ongeduldige reder en gevulde visvaatjes. Tamelijk irrelevant maar het zorgt er wel voor dat je de dichter als het ware in zijn opwinding ziet opgaan.

Hier ook: opeens duwt Verwey ons naar een soort museum, een veiling, een uitzending van *Tussen kunst en kitsch*, waar precieuze liefhebbers de aardewerken vazen of poppen of wat het ook zijn, nauwkeurig inspecteren. Je ziet ze opeens voor je, die verfijnde genieters. Kennelijk is dat ook wat Verwey van zijn lezers verwacht en dat is ook wat je vanzelf begint te doen, kijken waar dit gedicht, dat zo vol uitgesproken ambities zit, misschien toch kraakt.

Verwey wist natuurlijk dat er in zo'n ambitieus sonnet een mooie wending moest zitten, na de achtste regel. Dit gedicht, dat immers voortvloeide uit de zin ‘om een sonnet te maken’ beantwoordt precies aan die formele eigenschap met die nadrukkelijke toepassing van al het voorafgaande aan het begin van het sextet: ‘Zó is mijn stemming’. En dan begint hij nog maar eens te vertellen hoe fijn en breekbaar die stemming wel is. Veel nieuws vertelt het gedicht eigenlijk niet maar dat wil het ook niet, het moet immers vlak zijn, zonder perspectief. Mooi vind ik, maar je kunt het ook kinderachtig vinden, dat hij van zijn stemming in de tussentijd ook werkelijk een soort aardewerk heeft gemaakt: ‘'k Ben bang, dat zij zal breken onder 't schrijven’. Niets mag dit gedicht verstoren, geen rare gedachte, niet de dichter zelf. Dit moet als het ware een volmaakt vormelijk vers zijn, zonder dramatiek en emotionaliteit, de volmaakte weerslag van zijn wonderlijke, ijle stemming.

En dan opeens zie je de dichter, ondanks zijn onpersoonlijke streven, toch zitten, hij kan het niet laten om zijn ‘teder duchten’ te noemen, zijn angst dat het gedicht toch breekt. Hoe mooi en vlak zijn vers ook aan het worden is, de dichter is toch een beetje een exhibitionist die wil laten zien hoe hij erbij zit, hoeveel moeite het kost. ‘Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten’, bulderde vriend Kloos. Zoveel aandacht heeft Verwey niet nodig maar hij wil wel dat wij weten hoe het hem tijdens het schrijven vergaat.

Zijn breekbare stemming moet vervolgens maar helemaal intact wegdrijven, ‘zonder een lijn, als luchte wolken vluchten’, verdampen zeg maar, maar dan mooier en acconsonerender gezegd en dan ligt opeens onderop, als resultaat van al dat mooie gepeins, dit Sonnet. Dat is natuurlijk een ongelooflijk lelijke zin: ‘Doch dit Sonnet zal voor U overblijven.’ Veel te plomp en te nadrukkelijk. Opeens lijkt dit gedicht dat zich tot dan toe zo esthetisch ontrolde, wel een gelegenheidsvers, heel erg opgedragen aan iemand (Frederik Van Eeden dus, zijn latere zwager). Toch boeit ook die slotregel me. Alsof er nadat de tere, bleke lucht is opgetrokken, een drol blijkt te liggen. Het kenmerk van grote dichters, dat je zelfs van hun uitwerpselen kunt houden.

Aan F. van Eeden

Ik ben gestemd om een sonnet te maken,
Teêr-blauw als mij Japanse verzen lijken,
Zo vlak als water, dat geen rimpels strijken
Tot vloeiend matglas, waar zij de' oever raken.

Fijn porcelein met, voor verwende smaken,
Bleek-blauwe poppen die zo wijd uitwijken,
En zonder perspectief - de rijken kijken
Bij 't kopen, of de kleine barstjes kraken.

Zó is mijn stemming, bleek met wijde luchten,
'k Ben bang, dat zij zal breken onder 't schrijven,
'k Schrijf fijne letters, in mijn teder duchten:

Ik wil, dat ze ongebroken weg zal drijven,
Zonder een lijn, als luchte wolken vluchten, -
Doch dit Sonnet zal voor U overblijven.

Albert Verwey. Uit: *Oorspronkelijk dichtwerk, Eerste deel 1882-1914, Querido / v.h. C.A. Mees, 1938.*

De jaarlijstjes
Twee piepjes en *Spamfighter* duidelijke favorieten
De beste bundels van 2007

Uit het overstelpende aanbod van het afgelopen jaar kozen Awater-redacteuren en - medewerkers gewoontegetrouw hun favoriete dichtbundels: Awaters Jaarlijstjes 2007.
Evenals vorig jaar tekenen zich zeer uiteenlopende voorkeuren af: twaalf lijstjes leveren in totaal maar liefst 23 verschillende titels op, waarvan er zeventien slechts één keer worden genoemd. De bundels van Peter van Lier, Maria Barnas, Mirjam Van hee en Henk van der Waal worden twee maal genoemd. Slechts twee titels vallen zeer duidelijk op: *Twee piepjes* van F. van Dixhoorn en *Spamfighter* van Anne Vegter, die respectievelijk vijf en zes maal worden genoemd. Ook in 'De Woordlijst' (zie pagina 33) bezetten deze bundels de eerste en tweede plaats...

Tsead Bruinja

Ik begin laf. Omdat ik de nieuwe bundels van Jan Baeke, Maria Barnas en Edwin Fagel nog niet goed genoeg heb kunnen lezen en ondanks het plezier dat ik beleefd heb aan de nieuwe bundels van T. van Deel, Henk van der Waal en Pim te Bokkel, kies ik voor SPAMFIGHTER van ANNE VEGTER, 'ik zou graag door langste golf tegen hardste klif gesmeten', TWEE PIEPJES van F. VAN DIXHOORN, 'spannend/ een keer/ een onderzoek' en ZES WENKEN VOOR MUGGEN AAN DE DEUR van PETER VAN LIER, 'een wat frivoler tarbotbestaan, vol heuse ledematen'.

Rutger H. Cornets de Groot

HANS KLOOS: ZOEKRESULTATEN. Poëzie op bestelling van deze flarfende leverancier van mogelijkheden uit het Amsterdamse stadsdeel Westerpark. Gezegd door een bushokje: 'Ik heb een neef/ waar nooit iemand uitstapt'.

BART VONCK: SCHADUWWERK. De lyriek van Rilke, de romantiek van Slauerhoff, het knekelhuis van Marsman en de spoken van Hendrik de Vries. 'Ik kende hem (...)/ Vergrepen had hij zich aan mij/ en aan mijn schaduwwerk'.

F. VAN DIXHOORN: TWEE PIEPJES. Geen groter avontuur dan de poëzie van deze meest vormbewuste van al onze dichters, wiens verhaal onachterhaalbaar verdwijnt achter een taal die niets meer verdoezelt: 'de wat'?

Daniël Dee

KAREL TEN HAAF: MEISJESPIJN. 544 pagina's onverdunde poëzie in de traditie van de zestigers. Het is bijna te veel van het goede. Of om de dichter zelf te quoten: 'slapstick met poep// de dikke/ heeft de dunne'.

NYK DE VRIES: MOTORMAN EN 39 ANDERE PROZAGEDICHTEN. Absurdisme is niet dood in de lage landen. Het heeft er hooguit een tragisch element bij gekregen. Nyk de Vries is het onwettige achterkleinkind van Daniil Charms.

ANNE VEGTER: SPAMFIGHTER. Ik wil elke dag gespamd worden met zulke gedichten. Mijn inbox staat wagenwijd open.

Erik Jan Harmens

Het beste debuut was van LAURA DEMELZA BOSMA, die er in ZO VLIEGEN DE WALVISSEN vernuftig op los raaskalt. TJITSKE JANSEN dringt in KOERIKOELOEM de lezer het voyeurschap op. Ze laat een broer zeggen: ‘Ik heb in jouw dichtbundel gelezen over hoe ik/ je op een industrieterrein bochtjes achteruit heb geleerd, maar ik weet dat/ er wel meer is gebeurd dan dat ik je bochtjes achteruit heb geleerd’. En dan wil ik wil stiekem tóch weten wat die broer haar dan nog meer heeft geleerd. Het meeste plezier beleefde ik aan het bizarre TWEE PIEPJES van F. VAN DIXHOORN.

Philip Hoorne

PETER DU GARDIJN: ONDER DE DIEREN. Mijn ontdekking van het jaar. Gedichten die je vers na vers moet veroveren zonder dat er vermoeidheid intreedt, wel integendeel. Een debuut bovendien, wat het nog mooier maakt.

KOOS VAN ZOMEREN: IK HEET WELKOM. Praterige, onderkoelde poëzie, die bij een eerste lezing heel raar aandoet. ‘God bij nacht’ op pagina 78 is een van de beste gedichten die ik de laatste tijd las: simplistisch en kosmisch tegelijkertijd.

RONALD OHLSEN: LENTE IN SYDNEY. Geen betere manier om een stadsdichterschap te beëindigen dan met een vlekkeloos vormgegeven debuut. De bundel bevat een resem heerlijke, klassieke sonnetten.

Jannah Loontjens

BRES van LEONARD NOLENS. Met een veelheid aan korte schetsen en op zichzelf staande beelden weet Nolens juist die schrijnende kern van leegte uit te drukken waar het leven steeds omheen cirkelt. In zijn droevigheid zijn deze gedichten soms grappig, en steeds bijzonder mooi.

ER STAAT EEN STAD OP van MARIA BARNAS. Barnas' poëzie is onmiskenbaar van deze tijd; hedendaagse gebeurtenissen en situaties komen erin terug. Hoewel de onderwerpen vaak ernstig zijn, blijft haar taalgebruik vindingrijk; haar associaties volgen elkaar verrassend speels op.

BUITENLAND van MIRIAM VAN HEE. Heldere beelden die een stille melancholie ademen. Misschien geen poëzie die veel losmaakt, maar wel gedichten die op een prachtig sombere wijze je stemming beïnvloeden.

Thomas Möhlmann

JAN BAEKE: GROTER DAN DE FEITEN. Grootse vierde bundel van de dichter die - zoals Bas Belleman elders in dit nummer schrijft - ‘verstikkend goed’ kan schrijven. Léés dit werk!

ANNE VEGTER: SPAMFIGHTER. Vegters derde bundel barst en knispert van leven: van liefde, van conflicten, van seks, van misverstanden, familie en moederschap, en boven en in alles van levende taal.

TSEAD BRUINJA: BANG VOOR DE BAL. Wereldser én huiselijker dan in zijn voorgaande bundels, maar met vertrouwd gevoel voor klank en verrassende associaties.

KOOS VAN IK
ZOMEREN HEET
WELKOM
GEDICHTEN

JAN BAEKE
GROTER
DAN DE
FEITEN
GEDICHTEN

KOERIKOELOEM

Ilja Leonard Pfeijffer

JACQUES HAMELINK, DE DAME VAN DE TAPISSERIE. Een hecht gecomponeerde bundel met precies honderd fascinerende gedichten die allemaal een soort middeleeuwse, provençaalse troubadour-sfeer ademen. Een bundel om in te verdwalen als in een betoverd woud.

ANNE VEGTER, SPAMFIGHTER. Deze bundel gaat over raadsels, die we allemaal zo broodnodig hebben. *Spamfighter* is een uitstekende remedie tegen de spam van het dagelijks leven. Iedereen zou er een moeten hebben.

SASJA JANSSEN, PAPAVER. Een van de sterkste en interessantste debuten van de afgelopen tijd. Wrange, suggestieve gedichten. Verleidelijk maar gevaarlijk.

Marja Pruis

Elisabeth Eybers, de Olympus berge haar ziel, definieerde ‘poësie’ aldus in het gelijknamige gedicht:

> Van volgbare resep geen sweem,
> tog word dit só - en anders nie -
> gestook: uit pyn en afstandneem,
> uit liefde en ironie -

3. Van een te volgen recept geen zweem: WIE TREKT DE REGEN AAN van PIM TE BOKKEL.

2. Zo en anders niet: BUITENLAND VAN MIRIAM VAN HEE.

1. Gestookt uit pijn en afstand nemen, liefde en ironie: VREEMDGANG van HENK VAN DER WAAL. Emoties zo dwingend in de vorm, zo uitwaaierend in de taal, dat het pijn doet.

Ron Rijghard

EVA GERLACH: SITUATIES. ‘I. gaat zitten en bestelt een nieuw leven/ met glans en orde. In afwachting van zijn bestelling/ vraagt hij de kelner iets met hem te drinken.’

MARIA BARNAS: ER STAAT EEN STAD OP. ‘Er is een leven dat zich langzaam verwijdert van het thema/ aan tafel langzaam naar binnen groeit’.

ANNE VEGTER: SPAMFIGHTER. ‘Verwelkom ze als familie <beschuldig ze, veront-/ schuldig ze>. Het gezicht van de vreemde is er geen.’

Rob Schouten

Bar slecht jaar trouwens, dus alles in proporties. Ex aequo lus alfabetisch:

F. VAN DIXHOORN, TWEE PIEPJES. Ik trek er altijd een paar sessies voor uit om het wonderlijke verschijnsel van Dix' dichtkunst te doorgronden. Is het niks of is het hoogst bijzonder? Alleen die twijfel al verheft het boven de middelmaat.

ANNE VEGTER, SPAMFIGHTER. Een tempootje lager dan haar vorige bundels maar daardoor ook anders en in zekere zin geheimzinniger. Alsof je langdurig in ingewanden kijkt.

ROGI WIEG, DE KAM. Boeiende egotripperij van een natuurtalent. Ik merk dat het me niks kan schelen of Wieg over de schreef van het betamelijke gaat.

Johan Sonnenschein

Vooral enkele rond 1960 geboren dichters wonnen me met sterk nieuw werk opnieuw voor hun nog lopende oeuvres. Vegter, Baeke en Spinoy liggen nog voor de boeg; wel al zag ik HENK VAN DER WAAL met VREEMDGANG zijn eerder werk scherper overdoen, door binnen een bundel zijn taal van pijnlijk direct te ontwikkelen tot een uiterste poging het vreemde te vatten. PETER VAN LIER verraste door zijn zware zinnen op de lichte bladspiegels van ZES WENKEN VOOR MUGGEN AAN DE DEUR in te zetten voor een serieuze toenaderingspoging tot andere dan menselijke specimen uit het dierenrijk. En ondertussen liet *éminence grise* F. VAN DIXHOORN met TWEE PIEPJES definitief zien een dichter te zijn die van een bundel een object kan maken waar je naar wil blijven kijken.

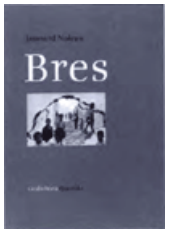

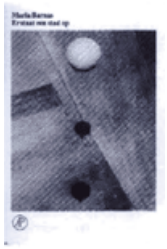

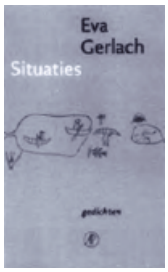
Eva
Gerlach
Situaties
gedichten

De Woordlijst 2007

De Woordlijst is een initiatief van *Awater* en *in Letterland* en is volledig samengesteld door ‘beroepslezers’ (poëziecritici en -bloemlezers) die gevraagd werden om hun persoonlijke top 3 van dichtbundels uit 2007 door te geven. De puntentelling is eenvoudig. De nummer 1 van elk individueel lijstje kreeg 3 punten, de nummer 2 kreeg 2 punten en de nummer 3 kreeg 1 punt. Vervolgens zijn per bundel alle punten bij elkaar opgeteld. De bundels moesten, om in aanmerking te komen voor een positie in De Woordlijst, gepubliceerd zijn in 2007, nieuw, oorspronkelijk werk bevatten, en geschreven zijn in de Nederlandse taal. De vijf hoogst genoteerde bundels in De Woordlijst 2007 zijn:

1: TWEE PIEPJES - F. VAN DIXHOORN (20 pnt)
2: SPAMFIGHTER - ANNE VEGTER (14 pnt)
3: GROTER DAN DE FEITEN - JAN BAEKE (10 pnt)
4 / BRES - LEONARD NOLENS /
5: VREEMDGANG - HENK VAN DER WAAL (9 pnt)

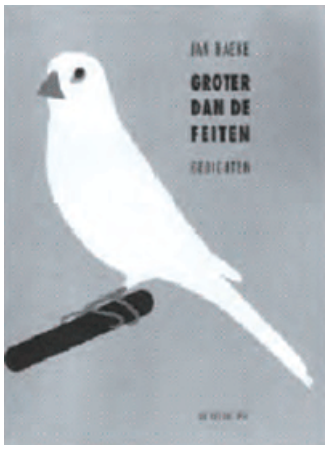

De 24 Nederlandse en Vlaamse beroepslezers die aan De Woordlijst bijdroegen, zijn: Tsead Bruinja (*Awater*), Rutger H. Cornets de Groot (*Awater*), Daniël Dee (*Awater*), Alain Delmotte (*Poëziekrant*, *Poëzierapport*), Yra van Dijk (*NRC Handelsblad*), Remco Ekkers (*Leeuwarder Courant*, *Poëziekrant*), Edwin Fagel (*De Recensent*), Piet Gerbrandy (*De Volkskrant*), Erik Jan Harmens (*Awater*, *De Groene Amsterdammer*), Ton van 't Hof (*De Contrabas*), Philip Hoorne (*Awater*, *Knack*, *Poëzierapport*), Jannah Loontjens (*Awater*), Hanz Mick (*Krakatau*), Thomas Möhlmann (*Awater*, *Literair Nederland*), Ilja Leonard Pfeiffer (*Awater*, *NRC Handelsblad*), Marja Pruis (*Awater*, *De Groene Amsterdammer*), Ron Rijghard (*Awater*, *NRC Handelsblad*), Rob Schouten (*Awater*, *Vrij Nederland*, *Trouw*), Johan Sonnenschein (*Awater*, *Yang*), Carl De Strycker (*Ons Erfdeel*, *Poëziekrant*), Bart van der Straeten (*De Morgen*, *Ons Erfdeel*), Vrouwkje Tuinman (*La vie en rose*), Bouke Vlierhuis (*Meander*, *Trouw*), Henk van Zuiden (bloemlezer, redacteur).

De individuele lijstjes zijn te vinden op poëzieweblog in Letterland:
http://www.inletterland.net/in_letterland.

Recensies

Remco Campert *Nieuwe herinneringen* De Bezige Bij. 2007. 72 pagina's, €17,50
Kwaliteit in vertrouwde vorm
door Daniël Dee

In 1964 schreef Remco Campert het al:

> Alles zoop en naaide
> heel Europa was één groot matras
> en de hemel het plafond
> van een derderangshotel.
>
> En ik bedeesde jongeling
> moest nodig
> de reine berk bezingen
> en zijn bescheiden bladerpracht

Het beroemde gedicht ‘Niet te geloven’ bevat, al dan niet bewust door Campert zelf opgetekend, de poëtica die het beste past bij de dichter. Een poëtica waar hij de rest van zijn oeuvre aan vastgehouden heeft. Nu meer dan veertig jaar later is er een zoveelste bundel aan dat oeuvre toegevoegd: *Nieuwe herinneringen.*

Campert begon zijn literaire carrière als één van de zogenaamde Vijftigers. Een dichtersgroep die veel furore wist te maken in de jaren vijftig. Over hun poëzie werd beweerd dat die gestuurd werd door de drang tot onbelemmerde uiting, vrij van allerlei beperkingen van vorm. Het ging de Beweging van Vijftig heel sterk om de uitdrukking van de totale mens, dus zowel gevoel als verstand. Zij zochten het - misschien om die reden - in hun kunst vaak in lichamelijke beelden, eten, spijsvertering. Dat was ook terug te vinden in het werk van Campert. Sla er zijn eerste bundels maar op na. Maar naarmate de tijd verstreek en de Vijftigers meer en meer ieder hun eigen weg volgden, kwam Campert steeds verder van dat ideaal te staan. Zijn werk werd steeds minder spontaan, maar juist uitermate bedachtzaam. Zijn thema bleek allengs het beste te omschrijven als de anekdote van het kleine leed. In zijn nieuwe bundel wordt er dan ook weer volop gestunteld en gehunkerd in alledaagse situaties. Zijn taalgebruik blijft sober, weloverwogen en de grote woorden worden vermeden. En altijd hangt er die zweem van weemoed en verdriet om zijn gedichten. Campert borduurt rustig voort op zijn vertrouwde thema's, op zijn eigen kenmerkende wijze.

Dat het grote publiek Campert in de armen heeft gesloten is niet verwonderlijk. Het is allemaal zo herkenbaar. Zoals bijvoorbeeld al die mislukkingen met meisjes die ook weer in *Nieuwe herinneringen* volop aan de orde komen. Meisjes waarmee het niet wil lukken, omdat je precies het verkeer-

Edwin Fagel *Uw afwezigheid* Nieuw Amsterdam, 2007. 72 pagina's, €14,90
Out of office
door Erik Jan Harmens

Wat denkt een mens een tel voor de crash? Hij is gedachteloos, kijkt in de spiegels alvorens van baan te wisselen, laat iemand voorgaan, gunt dat een volgende niet, zoekt kauwgom in het dashboardkastje, kijkt weer op en ziet een muur van blik voor zich opdoemen, met enorme vaart. Hij treedt de waas van rode lichten tegemoet en wacht op de inslag. Hij prevelt misschien wat. Een oh mijn god. Misschien denkt hij nog iets heel futiels. Bijvoorbeeld of de out of office-reply op zijn computer wel aan is gezet. En dan komt het. En het is meteen stil.

Edwin Fagel schreef er een gedicht over met de grimmige titel ‘Bestemming bereikt’.

> Als laatste zag hij de remlichten van het witte busje
> van Van Gemert Schilderwerken bv,
> daarachter een zo loden lucht dat het leek
> alsof de zee over de snelweg sloeg.
>
> Een kus op de drempel. ‘Vergeet je niet
> dat de klok vannacht een uur vooruit is gegaan?’
>
> Was het een teken
> dat er een dode haas in de berm lag?
>
> Hij probeerde uit alle macht aan leven te denken,
> het voor te stellen, het half leeggedronken kopje thee
> op het aanrecht, de kat die voor zijn voeten liep.
>
> Zijn buurman zei vaak: ‘Je hebt stof onder je motorkap.’
> Wat betekent het als het lampje van de airbag knippert?

[Vervolg recensie Remco Campert]

de doet, omdat de meisjes simpelweg te onbereikbaar zijn, omdat je in het geheel geen actie onderneemt uit verlegenheid of omdat je precies het verkeerde zegt of doet.

> had ik nou gewoon de reuzenzwaai gemaakt
> of die dikke patser met één hand opgetild
> of heel lang drukkend gezwegen
>
> dan was het misschien iets geworden

Iedereen in de wereld leeft en geniet en Campert kijkt slechts toe en verlangt. Hij staat langs de zijlijn en is misschien daarom zo'n goede observator. Je ziet hem bijna zitten in een hoekje van zijn eigen gedichten. Een stille teruggetrokken bejaarde man met oplettende levendige ogen die alles in zich opneemt, die de schoonheid of het absurde van dingen ziet.

Er is slechts één dissonant in de bundel te vinden, het zeven pagina's tellende gedicht ‘Solo in een drankzuchtige aprilnacht’. Het is een associatief gedicht waarin herinneringen uit het verleden worden opgehaald. De vorm doet sterk denken aan Camperts vroegere jazzgedichten uit bijvoorbeeld de bundel *Dit gebeurde overal.* Hoewel het dus qua vorm niet helemaal past tussen de andere gedichten, heeft het gedicht wel iets spannends. Geboeid blijf je doorlezen in deze ‘stream of consciousness’. De oude dichter laat nog een keer zien dat hij wel degelijk hip kan schrijven als een jonge god die zijn plaats nog moet veroveren op de Parnassus.

> met het nieuws dat alweer oud is
> gehangen gewurgd verbrijzeld afgeschoten
> de temperatuur van vandaag
>
> het recept voor vanavond
> nachtkaars opgebrand
> en uit

Het feit dat Campert inmiddels 78 jaar oud is, heeft ook een ander thema op de voorgrond laten komen. De dood is ditmaal meer dan ooit aanwezig in zijn werk. Hoe ouder men wordt, hoe vaker men afscheid moet nemen. Het is vreselijk, maar bij Campert levert het ook een aantal monumentale gedichten op.

> hij leeft met valse papieren in de dood
> en wacht op het gunstige moment
> van zijn verrijzenis
> daar zijn meer gevallen van bekend

Campert heeft bewezen dat er een heel oeuvre is te bouwen rond het thema van gemiste kansen, in een ogenschijnlijk lichtvoetige vorm. Ook in zijn nieuwe bundel laat hij zien dat het thema niet gaat vervelen. Dat heeft uiteraard alles te maken met die vorm, de manier waarop Campert het allemaal weet op te tekenen. Al meer dan vijftig jaar onverwoestbaar boeiend.

Het moge duidelijk zijn dat je weet wat je krijgt als je Campert leest, ook bij zijn nieuwe bundel: kwaliteit in de vertrouwde vorm. En dat is goed, goed om te weten dat sommige dingen blijven zoals ze zijn, ook als het gaat om gemiste kansen.

> alles precies zoals het niet moet
> ouder word ik wel maar wijzer

wil maar niet lukken

[Vervolg recensie Edwin Fagel]

Draai je dit gedicht in chronologie om, dan zie je een behoedzame man starend naar een lichtje op zijn dashboard, en dat moet hij bij voortduring hebben gedaan, wil je een buurman naar buiten doen lopen en een voorlopige conclusie laten trekken over het mogelijke defect. Steeds moet hij weer zijn auto zijn ingestapt en de ogen spichtig hebben samengeknepen.

De man leidt een keurig leven: hij drinkt thee, heeft een poes en kust zijn partner op de drempel als hij vertrekt. Bovendien is hij punctueel en komt hij liefst een half uur van tevoren op kantoor, om vast de mailtjes van de vorige avond te lezen. Maar daar heb je niks aan als de zomertijd is ingegaan. Stom, vergeten! Dus geheel tegen zijn gewoontes in trapt de man het rechterpedaal vol in, dit in tegenstelling tot de schilders van Van Gemert.

Die dode haas had niet gehoeven in deze determinisme-exercitie, die loden lucht en die meteorologische acrobatiek zijn nodeloos gecompliceerd en weinig innemend. Maar de toon is gezet in dit debuut vol dood en zonder hoop. Eerst gaat de politica Anna Lindh dood, daarna de kat (‘hij was geboren voor de prairie’) en vervolgens een zoon. Er staat: ‘Sinds mijn zoon stierf in zijn slaap/ is er niets meer van hem over behalve/ een bijbel met zijn handschrift in de marge’. De dichter hoort ‘zijn/ ademhalen 's nachts tot ik het licht aandoe’. En doet een ogenblik later het licht weer uit, want zijn kamer ‘is leeg/ als er niets en niemand in staat’

Klaarblijkelijk is die zoon een jongen op het kruispunt Damrak-Prins Hendrikkade die in een stabiele zijligging ligt na aangereden te zijn door een van die klingelende doodskisten die worden bestuurd door glazig kijkende knoppendrukkers wier grootste genoegen bestaat uit het wachten tot iemand in volle sprint bijna bij de treeplank is aangekomen, om dan de deur dicht te gooien en een zo neutraal mogelijk gezicht op te zetten. ‘Er naderde een lege tram’, summiert het eerst nog, maar in een later gedicht, met de andermaal grimmige titel ‘U zult vannacht bevallen van een zoon’, wordt het concreter: ‘Het voertuig bewoog zich met hoge snelheid over de Kerklaan/ in de richting van het centrum. Getuigen verklaarden/ niets te hebben gezien.’

Ziet u nu hoe ontwend we het zijn om goed te lezen? Bekijk die laatste zin nog eens. Getuigen die verklaren niets te hebben gezien. Dat zijn dus geen getuigen! Ze waren er wel maar ze keken niet. Of ze keken wel, maar ze begrepen het niet. De crash paste niet in hun plannen.

Jan Baeke *Groter dan de feiten* De Bezige Bij, 2007. 92 pagina's, €16,50

Blaffende honden kunnen ook bijten
door Bas Belleman

Gedichten zijn geen cryptogrammen, maar het kan geen kwaad om even ouderwets te puzzelen als je de vierde bundel van Jan Baeke leest: *Groter dan de feiten.* Daarin gebruikt hij een beeldtaal waar je de vinger achter moet krijgen voordat je kunt voelen wat voor kracht ervan uitgaat.

Erg moeilijk is de puzzel niet. Het openingsgedicht - cursief gedrukt, zodat er extra nadruk op ligt - geeft de lezer de sleutel in handen. Het begint met: *Vragen, in tijden van vuur komen ze tevoorschijn/ om voor de rook een minnaar te zijn.* En in de tweede zin duikt meteen een vraag op: *Hoe lang nog voordat alles as is (...).*

Als het vuur oplaait, zie je door de rook geen hand voor ogen meer en dan verschijnen volgens Baeke de vragen. Hij spint de klassieke beeldspraak van de brandende liefde uit: hoe lang nog voordat de boel is afgefikt?

Niet zo lang, want we bevinden ons op het breekpunt van een relatie. Een paar gedichten verderop staat er al: ‘Welke woorden volgen mij/ om jou te helpen hervinden/ tussen wat verbrand is/ en niet langer te herkennen?’ De ik-figuur is zijn geliefde in alle liefdesperikelen kwijtgeraakt. Hoe moet kan hij haar terugvinden, welke woorden zijn daarvoor nodig?

Een verwante vraag is natuurlijk: wie kan vertellen wat er precies is gebeurd? Baeke snijdt een bekend modernistisch thema aan: liefde is groter dan de feiten, je ziet weinig als je alleen op het aantoonbare vertrouwt.

De bundel klinkt nu abstracter dan hij is, maar goed, je moet dit allemaal weten om de rest van de beeldspraak te kunnen duiden. Welke rol spelen bijvoorbeeld de honden die in deze gedichten rondzwerven? Al vrij vroeg in de bundel laat Baeke het lichaam van de vrouwelijke jij-figuur ‘blaffen’, oftewel hoesten: woordspelig, maar duidelijk. Tel daarbij op dat ze rookt en denk aan de rook van het vuur uit het sleutelgedicht. Als Baeke dan ook nog eens schrijft over ‘alle paniek die daar aanleiding toe vindt/ en onze gedachten kan bereiken/ grommend, oren in de nek’, dan komen

Maria van Daalen *De wet van behoud van energie* Querido, 2007. 92 pagina's, €16,95
Wat te geloven

door Ron Rijghard

Dichteres Maria van Daalen debuteerde in 1989 imponerend met de bundel *Raveslag.* Sindsdien verschenen er nog vijf bundels, van wisselende sterkte. In december 2007 verscheen haar zevende, *De wet van behoud van energie.* Het titelgedicht van deze nieuwe bundel is een vijf pagina's tellend relatiedrama, dat alles bevat dat Van Daalens poëzie goed maakt. De inzet is dreigend:

> de dag ging open en de kamer was een slagveld
> glazen versplinterd en een omgevallen wijnfles
> (...)
> mijn bril in stuken naast de glazen tafel
> die, vreemd genoeg, nog heel was

Dan ontspant het gedicht, omdat er van register wordt gewisseld, naar een bewerkt kindversje: ‘zwarte zwanen, groene zwanen/ wie gaat er mee naar elfenland varen’. Maar in dit liedje is het ook niet pluis: ‘oh kijk, het werkwoord schreeuwen is gebroken, halve zinnen/ zijn diep in het tapijt getrapt’.

Vervolgens zijn er weer twee wisselingen, naar directe rede en naar een anekdote:

> ik ga weg, hoor je me, en ik kom nooit meer terug
> als je niet opzij gaat, ga ik slaan, sla dan, je sloeg
> een gat
> ik zag ver door de opening van de nacht
> in 1942, toen mijn vader fietste

[Vervolg recensie Jan Baeke]

we er wel uit: de honden kunnen we grofweg opvatten als paniekaanvallen door onbegrip.

Maar een hond blaft niet alleen, hij is ook trouw, hij kwispelt, hij eet. Daardoor gaan er in de taal onvermoede betekenissen rondzingen, de beelden krijgen een eigen dynamiek, en dan wordt het spannend. Baeke schrijft bijvoorbeeld: ‘Veel vuur en regen maken nu./ De hond mezelf te eten geven’. Dat zijn op zichzelf al indringende woorden, maar ze winnen aan betekenis als de beelden op hun plaats zijn gevallen. Zwelgt de ik-persoon in de paniek? Wat heeft hij aan zichzelf te wijten?

Zo ontvouwt zich een nieuwe poëtische wereld. Ook letterlijk. Baeke gebruikt op Wijnberg-achtige wijze dorpen en steden als metaforen voor gedachten, hersenspinsels, overtuigingen, kennis, zielenleven. Hij laat bijvoorbeeld iemand verder lopen ‘door de stegen/ van een buitenlandse krant/ door een wirwar van vermaningen/ en haastig neergezette bordjes’ en we stuiten op een stad die zijn huizen ‘openbaart’.

Het steekt goed in elkaar en dat merken we bijvoorbeeld in een cruciaal gedicht uit de bundel:

> Was het jouw gezicht dat zichtbaar werd
> omkeek, de hemel opentrok en weer dichtritste?
>
> Je had er schoon genoeg van, rolde je laatste
> woorden, iedere plooi die je bij je droeg de kamer in
> en stak de stapel aan
> riep niets, zei niets, bracht niets naar je lippen
>
> stond onder de klok van het station
> groter dan de stad
> groter dan de feiten.

Vreemd dat dit gedicht werkt, want eigenlijk wringt de beeldspraak aan alle kanten. Een gezicht dat een rits opentrekt? En hoe kan iemand eerst in een kamer staan en dan onder een stationsklok? Maar het klopt toch, mede door de symboliek. Heel even dacht de ik-persoon dat de hemel zich openbaarde in haar gezicht, maar de liefde is eruit verdwenen. Haar laatste woorden, inclusief nuances, gaan in vlammen op. Ze ‘rolt’ wel, maar rookt niet meer en heeft niets meer te vragen. Geen stemverheffing, geen uitleg. Het is tijd om te vertrekken. Ze is hem ontgroeid. Een aanwijsbare reden is er niet, ze is groter dan de feiten.

Er zit ook een lekker ritme in de beelden: eerst staat ze in haar kamer, dan opeens in het station, dan schiet ze boven de stad uit en dan reikt ze voorbij de feiten. Ze vult het heelal en toch is ze weg.

Baeke laat zich soms te veel meeslepen door woorden als ‘alles’, ‘overal’ en ‘niets’ (‘Regen schiet nu en dan op tussen de huizen./ Alles waait droog wat geen voet aan de grond krijgt’). Dan merk je dat hij aan precisie inboet. Maar zolang het menselijk blijft, kan hij verstikkend goed schrijven: ‘Onvermijdelijk dat de koffie koud werd/ dat de kou waar we in roerden weigerde koffie te worden’.

[Vervolg recensie Maria van Daalen]

In vijftien regels wordt opgehaald hoe de vader de moeder opzocht, hoe zij jong stierf, hoe hij gevangen werd genomen in de oorlog, met een achteloos geplaatste vraag die het beeld van de vader op zijn kop zet: ‘in de bezetting, gevangen en geslagen/ en ondervraagd, we wisten later nooit/ of hij verrader of verraden was/ bijna zijn hele knokploeg werd gefusilleerd/ hij droeg het in zijn lichaam mee’. Die woorden getuigen van koude twijfel aan de rol van de vader, en ze zeggen veel over de emotionele afstand tussen ouder en kind.

Die twijfel is er niet in de ruzie. De man is dader. Er is een breuk ‘die jij sloeg’. Het gedicht biedt zicht op een werkelijkheid die veel wegheeft van een krantenbericht.

Op het moment dat je dat denkt, wijst de dichter op de verschillen: het verschil tussen liefde en relatie, en op de breuk tussen taal en werkelijkheid. Er staat: ‘mijn liefde is nooit stuk, want/ “de criticus houdt van het gedicht over de rode beuk/ maar de dichter houdt van de rode beuk”.’

De lezer leest fictie en verzet zich ertegen te geloven dat wat er staat waar is. Dit citaat is een lepe zet in een poging dat verzet te breken. Het citaat zegt: ‘U houdt van taal, maar er is echt een rode beuk. U houdt van drama, maar ik zit echt in een veldslag.’ Zo voert de dichter de spanning op. Die spanning culmineert in de dichtregels: ‘ik ben in elkaar geslagen toen je boos was/ (...) /ik brak twee ribben en ik ben verkracht’.

Is dit nog een gedicht dat voor waar gebeurd wil doorgaan? Zo ja, dan verkrampt de lezer nu in zijn nutteloze mededogen en is het einde gedicht. Dat het gedicht overleeft, ligt aan de inbedding van de mededeling en aan de zelfbewuste toon: de poëzielezer moet uit zijn schulp komen, uit zijn beschutte, gewatteerde opinietjes over wat kan en niet kan. Dit is het leven.

Wat volgt is de nazorg: een wijsheid - naar een ‘oud Haitiaans spreekwoord’ - die het slachtoffer verovert op het huiselijk geweld. ‘wie geweld toebrengt, verliest/ wie van geweldpleging de ontvanger is/ wordt niet geofferd, maar ontvangt de kracht van woede’. En dit alles is ‘de wet van behoud van energie/ dit zijn de werkelijke wetenschappen’. Van Daalen schept op een knappe manier verwarring, speelt met feit en fictie en overschrijdt de grens naar het esoterische. Ongemakkelijk, met recht.

Niet alles in deze bundel wekt op een even diepgaande manier onrust. Er zijn bijna dertig sonnetten, die zeer vrijelijk omgaan met metrum en rijm. Er is meer uit Haïti, over ‘vodou’ (De originele tak van wat wij kennen als voodoo. Van Daalen werd in september de eerste Nederlandse vodou-priesteres en werkt aan een boek over het onderwerp.). En is er veel liefde, die weer opbloeit. Geloof het of niet, het gaat weer goed met Maria van Daalen.

Leonard Nolens *Bres* Querido, 2007. 104 pagina's, €16,95
Wij waren niet eenvoudig
door Tsead Bruinja

Er staat een indrukwekkende lijst titels afgedrukt voorin *Bres*, de meest recente bundel van de Vlaamse dichter Leonard Nolens. Bij het recenseren van een bloemlezing uit die vorige bundels onder de titel *Laat alle deuren op een kier* ging mijn liefde uit naar het lichamelijke aspect van zijn werk en dan met name naar een gedicht waarin het dialect van Nolens' geboorteplaats bezongen wordt: ‘Grute leefde hangt niet met haar blote flikker/ In mijn baltsend wiel van pauwenveren./ Grute leefde staat niet met mijn mond vol tanden/ In te praten op een kut vol candlelight./ Nee leefde is gruut en serieus./ Nee leefde klinkt in mijn plat als een klok.’

In *Laat alle deuren op een kier* werden de eerste drie stukken van de nu vijf delen tellende reeks *Bres* opgenomen, gedichten waarin Nolens een andere toon aanslaat, maar waarin als vanouds wordt gehaat, gekakt en liefgehad. In *Poëziekrant* noemde hij de reeks ‘een ontsnappingspoging’. Hij wilde ‘een bres slaan in de smalte van [zijn] vroegere thematiek’, ‘een kleine persoonlijke geschiedschrijving [maken], niet alleen van een generatie, maar een historiek van een levensgevoel in deze tijd’. Naast beschrijvingen van Nolens' persoonlijke leven wordt in *Bres* dan ook volop verwezen naar historische gebeurtenissen als de Tweede Wereldoorlog en de Praagse Lente: ‘Wij waren de zwijgers na mei vijfenveertig/ Wij waren de zwijgers van mei achtenzestig./ Wij waren niet eenvoudig./ Wij waren eenvoudig niet.’ Via de associaties en de minimal music van de herhaling reduceert Nolens zichzelf en de ‘zwijgers’ tot niets. Het siert de dichter dat hij zichzelf niet spaart. Ik zou het zelfs moedig willen noemen, ook al beschrijft hij het zelf anders: ‘Wij waren de laffen. Wij zagen pas later lef’.

Bres verzandt een enkele keer in een namenlijstje: ‘Wij teerden op de septiemakkoorden van licht/ En donker bij Turner, wij floten voedzame kwinten/ Van Mozart, wij lik-

Daniël Dee *Koffiedik zingen* Passage, 2007. 88 pagina's, €14,95
Groots en meeslepend neuspeuteren
door Rob Schouten

Daniel Dee schrijft in *Koffiedik zingen* onverdroten verder aan zijn romantische vagantenpoëzie. Over een dichter die achter de vrouwen aanzit en weer door hen verlaten wordt, die aan de drank is, achterop de scooter bij zijn vriend onderuit gaat, van hot naar her zwerft, oftewel ‘Deze wereld is niet de mijne’, want natuurlijk, er moet meer zijn, iets beters dan dit permanente gedans op ‘het non-stop-stroboscoopfeest van het verknipte egoïsme’.

Dees gedichten zijn ballades van een gelukzoeker die, lijkt mij, dat geluk vooral niet wil vinden want waar zou het vuur van zijn poëzie dan nog blijven? In het gedicht ‘Hondenleven’ ruilt de dichter zijn brein met dat van zijn hond (die daarna prompt van de brug springt), ‘en ik schooier en struin frank en vrij van vuilnisbak naar vuilnisbak’. Geschreven onder het gesternte (nou ja, gesternte hier als eufemisme) van Bukowski, Ginsberg, Kerouac, vertoont deze kunst zich als een hedendaagse variant van beat-poëzie met het hevig kloppende ritme van hedendaags leven, de straat, de seks, de drank. ‘Niet nadenken maar leven!’ is zo'n beetje het devies.

Dees ballades doen naïef en praatziek, ze drijven op emoties, ze huilen, ze schreeuwen, ze hunkeren, het is wat je noemt ongeremde lyriek. ‘Romig zeggen’ heet een van zijn gedichten, en romig is het: ‘Jij bent een lippenaflikkend latinsausje mijn sherry/ de beste body shake met een geilbeetje schuim erop.’

Of het allemaal zo erg en doorleefd is als de dichter het wil doen voorkomen, vraag ik me af, maar toegegeven, hij laat zijn masker van romantisch zwerver nergens vallen, ‘en als ik fuck zing meen ik dat ook echt’. Heel erg indringende poëzie levert het allicht niet op, daarvoor is het alle-

[Vervolg recensie Leonard Nolens]

ten gulzig het stofgoud/ Uit onze Novalis, wij kregen een zilveren veeg/ Uit de hersenpan van Nietzsche, nee, wij wilden/ Geen kerkse god, geen platgelopen hemel./ Wij wilden geen andere bovenverdieping dan Bach'. Ondanks de mooie dubbele lading die 'wilden' hier krijgt door de regelafbreking, krijg ik als lezer het idee dat de dichter hier te veel haast heeft. Waar bestond de liefde voor deze grootheden, die de plaats van het geloof in konden nemen, precies uit?

Qua opsommingen en nevenschikkingen heeft *Bres* iets van het werk van Walt Whitman, die zijn Amerika beschreef en omarmde. Het gevaar van de vorm die beide dichters hanteren, is dat er een riedeltje ontstaat, dat samen te vatten valt als 'wij deden dit en wij deden dat'. Door de vloeiende stijl en het gebruik van herhalingen, zowel in de wij-aanhef als in het herhalen en variëren van hele zinsdelen, wordt daarnaast af en toe zo'n snelheid opgebouwd dat je als lezer over de details heen vliegt. Bij al dat 'werden' en 'waren' raak je bovendien nieuwsgierig naar de neerslag van die ervaringen. Weerloos lijken Nolens en de zijnen aan de zijlijn van de historie te hebben gestaan. Ze reageerden altijd net iets te laat of niet, iets wat overigens van alle tijden is; denk voor onze tijd bijvoorbeeld alleen maar aan Darfur.

Het op een na laatste deel van *Bres*, waarin de dichter zijn liefde voor Antwerpen en zijn reis naar die stad beschrijft, wordt vanuit een ik verteld. Door de wisseling van perspectief wordt duidelijk hoe Nolens deel uitmaakt van twee grotere gehelen, namelijk van zijn eigen generatie en zijn familie. De reis van geboorteplaats naar Antwerpen verloopt niet soepel: 'Een huis vol doden wees me per saldo het brandende gat/ Van de deur, mijn uitgestorven geboorteplaats liep hard// En lichterlaaie slingerend achter mij aan/ Te Brullen en bracht me naar het station'. In een later gedicht preciseert Nolens die doden: 'Ik moest nog gauw van alles doen, mijn vader begraven/ Met jullie gebaren, mijn moeder troosten// In haar eigen plat'. En eenmaal in de stad laat zijn verleden hem niet los: 'wij dragen in bed onze maskers van thuis.'

In het laatste deel erkent de dichter de onmogelijkheid van zijn onderneming om zijn eigen geschiedenis en die van zijn generatie in poëzie te vatten: 'Het is een prachtig boek/ Dat ik pen, dat ik ben, dat ik nooit/ Zal kennen. Geen doek dat hier valt./ Geen mens die dat boek ooit kan schrijven.' We zullen onszelf en onze dood inderdaad nooit totaal kennen, maar de moeite die Nolens in *Bres* doet om zich aan die onmogelijkheid te ontworstelen, inspireert. Toch zou ik de volgende keer verdomde graag nog wat meer 'plat' willen lezen, een beetje op de manier waarop de zanger Sam Valkenberg van de groep Fixkes zingt over mijn generatie in de hit 'Kvraagetaan': 'we mochten niks mor dejen alles/ .../ er waren geen cd's geen mp3's/ alleen mor wa cassetjes/ en buurman wa doet u nu/ veur ons allereerste tetjes'. Klinkt toch als een klok?

[Vervolg recensie Daniël Dee]

maal wat te opzettelijk ondoordacht, te bewust onbewust, maar wie er voor in de stemming is, wordt wel degelijk meegesleept door Dees dynamiek van het leven en vooral ook van de taal. Hier, zomaar en passant gehoord, als een voorbijkomend flard: 'had ik vandaag niet een afspraak met de club van mannen die dartelen in de

wei en dan plotseling worden geëlektrocuteerd.' Oftewel, hoe dicht paradijs en ondergang hier bij elkaar liggen.

Dee is dus een nogal ongeremde dichter die niet al te veel offert aan psychologie en wijsgerige gedachten. Eerder staat hij in de oude traditie van vervloekte dichters, die met schwung en temperament hun publiek proberen te vermurwen. Bij mij lukte dat heel goed met het volgende karakteristieke opus, 'De buitenstaander':

hoe iedereen uiteindelijk alleen achterblijft met zijn/haar brein
en hondenleven

dagelijks leur ik van deur tot deur ik bel aan en zwijg
show mijn doosje met het gedrochtje
ik praat niet over de pijn
na gedane arbeid
haalt de waardin me
met open armen binnen
ze glimlacht en schenkt me bier
meer kan zij ook niet voor mij betekenen

Een voorbeeldig pariagedicht, armoe, verzwegen pijn, schrale troost. Wat wil een poète maudit nog meer?

Hoewel de toon helemaal van deze eeuw is, zonder al te veel bedenkingen en vol kinderlijke energie ('rot op hufter'; 'ik wil ook niet meer met stomme stinkwimpie spelen') bespeur ik toch een zekere kritiek op het tijdsgewricht. Want al die dynamiek, heel die deelname aan het volle leven, leidt toch tot een aanzienlijke dosis verveling; 'de film is kut/ groots en meeslepend/ peuter ik in mijn neus tijdens een ongegeneerde gaap'.

En dat koffiedik uit de titel? Volgens het woordenboek is koffiedik het bezinksel van getrokken koffie, het duistere en onbegrijpelijk waaruit je kunt waarzeggen. Dees gedichten zijn helemaal zo duister en onbegrijpelijk niet, maar het leven waarover ze gaan is dat allicht wel. Dat krijg je nu eenmaal als je het verstand uitzet en nadrukkelijk 'slaaf van mijn schommelend gemoed' wilt wezen.

Erik Spinoy *Ik, en andere gedichten* Meulenhoff, 2007. 80 pagina's. €18,95
Bederf, verderf alom
door Philip Hoorne

Ik moet u iets bekennen. Erik Spinoy, een ingeweken West-Vlaming, woont in vogelvlucht op minder dan tien kilometer bij mij vandaan. Ik ontmoette hem twee keer kort, een aardige man. En nu de bekentenis: ik ben altijd in een wijde boog om zijn poëzie heen gelopen. Correctie: ik heb wel eens wat gegrasduind in zijn meermaals bekroonde bundel *Boze wolven*, maar dat hardcore postmodernisme - om eens de term te gebruiken die ik eigenlijk zelf niet helemaal begrijp (hopelijk u wel, erudiete lezer van dit blad), maar wel een ietwat knappe vondst vind - is niet echt mijn ding. Spinoy is een establishmentdichter: doodgeknuffeld door de poëziepolitie, maar of het publiek wild van hem is, valt te betwijfelen. Met publiek bedoel ik niet de highbrow academische heremieten, maar luitjes die op een luie zonnige zondagmiddag kiezen voor het plaatselijke poëziefestivalletje in plaats van een wandeling in het park. De poëzie van Spinoy is voor mij als heel dure wijn. Omdat ik er in mijn binnenste van overtuigd ben dat de prijszetting het gevolg is van praatjes van een handvol dubieuze vinologen, kies ik zonder aarzelen en met een gerust gemoed voor enkele minder gereputeerde, niet zo prijzige, maar desalniettemin overheerlijke wijnen.

De ‘Ik’ van *Ik, en andere gedichten* (let op de komma, waarschijnlijk bedoeld als een slimmigheidje, maar eigenlijk gewoon een komma), staat afgezonderd vooraan de bundel. In de cyclus die volgt, zien we een anatoompatholoog aan het werk in het mortuarium. In strakke, ritmische verzen ontrolt zich voor de lezer de confrontatie van een lijkensnijder met zijn lijk. Dan volgt een flashback naar een jeugdherinnering, een verhaal van kadaverbederf en de niet onprettige confrontatie van de verteller met zijn eigen toekomstige verrotting: ‘Op deze plek// waar het donkere lijf/ op zijn roestvrijstalen/ bed ligt uitgestrekt// in neonlicht/

Ruth Lasters *Vouwplannen* Meulenhoff/Manteau, 2007. 53 pagina's, €18,95
Een lovenswaardige tovenaar
door Peter Henk Steenhuis

Ruth Lasters is een dichter met plannen: zij heeft plannen met de werkelijkheid. In haar debuutbundel *Vouwplannen* wil ze in een bepaald gedicht kersen leggen op de kersen in een plastic tafelkleed. Ergens anders stelt ze voor een vensterbank af te breken waarop een vrouw zit, louter als bewijsstuk dat het kan. En in weer een ander gedicht wenst ze appels te stapelen onder jouw huid, alleen omdat appels zo mooi stapelen. Waarom? Wat wil ze met die plannen? Een mogelijk antwoord daarop geeft ze in het gedicht ‘Plan’:

> Het oervouwplan van alle dozen roven
> en de vaardigheid
>
> uit de vingers van de dozenvouwers. Tot idee ‘doos’
> vervlakt tot plat karton waar niets in kan, alleen
>
> het wegwaaien van dingen, van bijvoorbeeld witlof
> en van paarsblauw vilt waaruit de wind een goochelcape
>
> blaast rond het bruto nationaal product van opgehaalde
> schouders.

Wat gebeurt er in dit gedicht? Lasters wil het oervouwplan van alle dozen roven. Wat dit oervouwplan is, zegt ze niet, maar filosofisch zou je kunnen zeggen dat zij de idee doos wil roven. Zij wil meer, niet alleen het oervouwplan moet eraan geloven, Lasters wil er ook voor zorgen dat de dozenvouwers de vaardigheid om dozen te vouwen kwijtraken.

[Vervolg recensie Erik Spinoy]

zijn vale/ koloriet vertoont// doet zich/ het dagelijkse wonder voor:// iets gloort zoals/ een aureool om dit karkas// het ijzeren blad glimt/ als een altaar/ in verrukte ogen.// Wat mijn doel is ook/ en waar ik zoek// het is er niet.'

Spinoy is de dichter van de intertekstualiteit. In de cyclus 'Beeld en gelijkenis' is er o.a. de typografische spielerei à la Van Ostaijen. Mijn mening over intertekstualiteit is dat het kan en mag, misschien wel onvermijdelijk is, zolang de tekst *an sich* het, los van de aangegane liaisons, ook alleen kan beredderen. Daar slaagt Spinoy soms in, maar niet altijd. Dit is geen dichter van moeilijke woorden, het bolleboosgehalte zit dieper. De hele tijd vraag ik me af welke voorkennis ik verondersteld wordt te bezitten om deze gedichten helemaal te smaken. Zoiets noemt men een reputatie, die van Spinoy bedoel ik. Wat mij troost: ik vertik het eerst om Manuela Arcuri te googelen, maar heb er geen spijt van het vervolgens toch te doen. Het lucht op te merken dat ook de Erik Spinoys van deze wereld wel eens rondhangen op mokkels.nl of tvbabes.com.

In de cyclus 'In een lus' herken ik in de vader, 'de broodmagere tijger zwart bebrild', de dichter zelf; de 'beide meisjes' zijn dan zijn dochtertjes. Gaat het hier over incest, mishandeling en familiedrama, en voert Spinoy zichzelf en zijn kinderen op om het gruwelijke plaatje nog wat aan te dikken? Op pagina 49 staat een tekening van een zonnetje met daarin, in slordig handschrift, het woord 'ik'. Daaronder, gedrukt: 'gaf je het leven' en 'neem het ook terug', plus de handgetekende lijst van een schilderij met op het doek, in een onprettig lettertype, de woorden 'WEERZINWEKKEND WALGELIJK WAARDELOOS'. De volgende pagina bevat alleen maar een handgeschreven 'ik brant'. Gezien de taalfout hoogstwaarschijnlijk de kreet van een kind. Het doet me denken aan de sms-moord, die vorig jaar in België nogal wat ophef veroorzaakte. Een bloedmooi achttien jarig meisje slaagde erin, net voor ze werd vermoord door haar stiefmoeder en haar zoon, op wiens avances ze niet wilde ingaan, een sms te sturen naar haar vader. Bij die moord werd een honkbalknuppel gebruikt. Ook bij Spinoy is er sprake van een knuppel, maar zijn de rollen eerst omgekeerd: Vader - consequent met een hoofdletter, wat verering maar ook vervreemding suggereert - krijgt slaag van zijn meisjes. Ik parafraseer de bekende Vlaamse strafpleiter Jef Vermassen: de gevaarlijkste plek waar een mens zich kan bevinden is thuis, in het weekend (of erger nog: een verlengd weekend), in het gezelschap van zijn familieleden.

De laatste cyclus 'Cordyceps' vereist enige biologische voorkennis. Cordyceps zijn schimmels die zich vastzetten op insecten en hun prooi gebruiken als teelaarde waarin ze zich nestelen, om vervolgens - letterlijk (leerrijk BBC-filmpje op YouTube) - wortel te schieten. Bederf, verderf alom.

Overigens stinkt dit boek verschrikkelijk. Letterlijk.

[Vervolg recensie Ruth Lasters]

Je ziet hem zitten, de dozenvouwer. De eerste doos mislukt, Kan gebeuren. Dan mislukt de volgende ook. Hij kijkt opzij, vreemd, bij buurman dozenvouwer mislukt de doos ook. Binnen tien minuten zitten ze met de handen in het haar. Wat nu? Is er ergens een oervouwplan? Vroeger wel maar nu is dat plan nergens meer te vinden. Geroofd misschien? De vouwers zijn ten einde raad: het 'idee' doos is 'vervlakt tot plat karton waar niets in kan'.

Het gevolg hiervan is dat de dingen niet meer worden ingepakt maar wegwaaien. Hoe witlof kan wegwaaien is me een raadsel, maar het paarsblauwe vilt ‘waaruit de wind een goochelcape// blaast’ zie ik gevormd worden en opvliegen.

In de slotalinea van dit korte gedicht wordt ook duidelijk waarom de dichter het oervouwplan wil roven. Die nieuwe, paarsblauwe cape valt ‘rond het bruto nationaal product van opgehaalde/ schouders’. Wat een prachtige constructie. Lasters vermengt hier de afstandelijke economische term van het bruto nationaal product met het afstandelijke gebaar van de opgehaalde schouders. Zo stelt ze 's lands onverschilligheid in helder daglicht. Die onverschilligheid komt voort uit de eeuwige gang der dingen, uit de dozenbouwers die dag in dag uit dozen vouwen. Ze zien niet meer wat ze doen, ze werken op de automatische piloot, totdat Lasters de klad erin laat komen, door subtiel met de alliteratie van de ‘v’ het vouwplan van alle dozen en de vaardigheid uit de vingers van de dozenvouwers te roven.

Om haar plannen uit te voeren, laat Lasters in dit gedicht de werkelijkheid eerst spaaklopen, om er vervolgens een frisse wind te laten waaien. Er valt ook niet zomaar een cape om onze lusteloze, ongeïnteresseerde schouders, het is een goochelcape, die alle dingen nieuw maakt.

Vouwplannen is geen bundel waarin de werkelijkheid wordt afgewezen. Integendeel, het onbestaande woord ‘vouwplannen’ rijmt niet voor niets op trouwplannen. Deze debuutbundel getuigt van de trouwplannen die Lasters heeft met de werkelijkheid. Maar daarvoor plooit Lasters de werkelijkheid wel naar haar wensen, door te spelen met de ruimte, de tijd en de zwaartekracht. Lang niet altijd worden haar plannen tot een goed einde gebracht. Dat kan ook niet, plannen zijn voornemens. Voor de lezer is dit af en toe teleurstellend. Dan begint een gedicht verrassend - ‘Je kan goddank geen stoel klonen uit een in vingertop/ bewaarde splinter’ - maar eindigt na nog veel meer verrassingen onbegrijpelijk. Dit doet weinig af aan de kracht van deze bundel. De werkelijkheid is hard en weerbarstig, wij zijn vaak gedachteloos en apathisch, en sterk gehecht aan onze eigen vouwplannen. Een dichter die daar met taal af en toe eventjes verandering in weet te brengen, is een lovenswaardige tovenaar.

Als een som die klopt
Eddy van Vliet *Verzamelde gedichten* De Bezige Bij, 2007. 982 pagina's, €29,90
door Rob Schouten

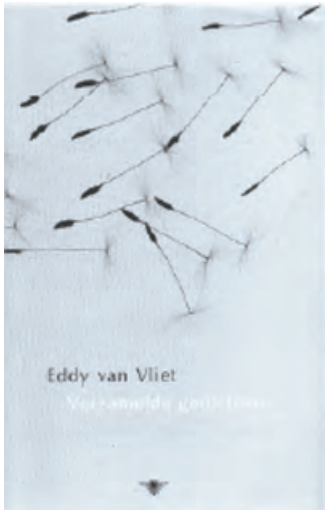

Tegenwoordig publiceert ongeveer iedere zichzelf respecterende Vlaamse dichter bij een Nederlands uitgevershuis, vanwege het miezerige uitgeversklimaat in eigen land naar het schijnt; een paar decennia geleden was dat nog anders. Behalve de grensoverschrijdende Hugo Claus was er slechts een handjevol toonaangevende Vlaamse dichters die in Nederland publiceerden, met name: Herman de Coninck en Eddy van Vliet. Ze zijn allebei te vroeg overleden en daarmee is hun voorbeeldfunctie wat weggedeemsterd. Niettemin waren zij van de vorige generatie Vlaamse dichters ook de meest ‘Nederlandse’. Van Vliet was zelfs de eerste Vlaming die de Reina Prinsen Geerligs-prijs in ontvangst mocht nemen (in 1967, voor de bundel *Duel*, die hij deels tijdens zijn militaire diensttijd geschreven had).

Overigens had het er wel wat van weg dat de Nederlandse dichtkunst in deze Vlaamse voorpost haar wat meer gevoelige en romantische kant investeerde. Zowel De Coninck als Van Vliet waren, met al hun verschillen, vooral ook dichters van de liefde en van het volle leven. Ze vertegenwoordigden als het ware de warmte van de Nederlandstalige dichtkunst in een tijd dat het boven Roosendaal vooral over de dood, kale uitzichten en geestelijke versterving ging.

Eddy van Vliet kenden we in de eerste plaats van een succesvolle bloemlezing die hij samen met Cees Buddingh' maakte, getiteld *Poëzie is een daad van bevestiging*, naar die pakkende maar goedbeschouwd tamelijk onbegrijpelijke slogan van zijn vriend Remco Campert. Die bloemlezing werd hem in zijn eigen land niet in dank afgenomen want hij zou veel te Noord-Nederlands georiënteerd zijn. Als Vlaams dichter met te veel Nederlandse connecties werd je jarenlang vanuit het moederland toch enigszins wantrouwig gadegeslagen.

De zojuist, vijf jaar na zijn premature dood in 2002 (hersentumor), verschenen *Verzamelde gedichten* van Eddy van Vliet laten, in mijn ogen althans, niettemin een heel Vlaamse dichter zien, vol temperament en verlangen, eerder een gevoelsmens dan een rationalist, meer iemand van taal dan van wijsgerige gedachten.

Een belangrijk jaar in het leven van Van Vliet was 1956, zijn vader verliet het gezin en zijn grootmoeder stierf. Een rampjaar dat op een bepaalde manier een langdurig spoor door Van Vliets werk heeft getrokken. ‘Afscheid van mijn vader’:

Ik wil alleen maar zeggen dat ik het niet weet.
Dat ik het allemaal niet zo duidelijk zag,
zoals gebleken achteraf.

Het tuinhek diende plotseling gesmeerd.
De lege plekken op de muur bedekt en vlug
vlug de geur van scheerzeep weg.

De kalende die Homerus declameerde. De maïsvretende.
De charmante die uit Frankrijk parfum meebracht. Hadden zij
ook hun koffers gepakt, de huisvrienden van de vrije dag?

Ik schreef het reeds meer. Die morgen
liep hij van de keuken naar de straatdeur
en kwam niet weer.

Die quasi-kalme toon en ook het feit dat hij het thema diverse malen herhaalde, wijst erop hoe diep de eclips van zijn vader ingreep. Van Vliet werd er niet wrokkig of bokkig onder maar het heeft hem wel geattendeerd op een dieper bestaanstekort dat op de achtergrond in veel van zijn gedichten flauwtjes meespeelt. En terwijl ik dit opschrijf, schiet me opeens een karakteristieke anekdote door het hoofd. Van Vliet, de vrouwenman, was door een van zijn geliefden verlaten en doolde troosteloos rond. In die toestand kwam ik hem een keer tegen en hij vertelde mij dat hij het niet begreep, dat hij wilde weten wat hij fout had gedaan. Geen boosheid maar vertwijfeling. Het typeerde hem. Waarom verdwenen mensen om hem heen?

In zijn jonge jaren richtte hij samen met Nic van Bruggen de Pink Poets op, in het kielzog van de Beat-generation. In de vermakelijke biografische schets die Benno Barnard in 1992 van Van Vliet publiceerde, lees ik dat de Pink Poets een gezelschap vormde ‘met geen andere bedoeling dan te souperen op kosten van aspirant-leden’. Elsschots *Lijmen* is nu eenmaal nooit ver weg in Vlaanderen.

Een aantal later bekend geworden poëten behoorde tot die Antwerpse dichtersbent: Patrick Conrad, Herman de Coninck. Ze schreven in licht-surrealistische stijl, à la Hans Lodeizen zeg maar. Een gedicht van Eddy van Vliet uit die jaren is: ‘op de ruiten/ te weten, de wanden van de stad/ zal ik verzen schrijven/ in spiegelschrift/ zo het moet/ in spijkerschrift/ op de kerkdeuren genageld/ om uit deze nieuwe schrift/ te biecht te gaan’. Wat je noemt zachtaardige onzin, Luther in spijkerbroek.

Het harde, opstandige gedicht ging hem niet goed af. Hij probeerde het in navolging van anderen wel eens, we schrijven per slot van rekening de woelige jaren zestig, maar het bleef bij kreten: ‘Het wordt tijd dat wij orde op zaken stellen./ De woede verzamelen. Een republiek voorspellen./ Een vlag ontwerpen naar Jackson Pollocks model.’ Maar de woeste kunst van Pollock hoorde helemaal niet bij Van Vliet.

Hij was een liefdesdichter. In 1994 stelde hij een bloemlezing samen, *Geen dag zonder liefde.* In de inleiding verraadt hij zichzelf: ‘Wie wil er nu een dag zonder liefde, zonder op zoek te gaan naar de essentie van dit gevoel dat ons leven grotendeels bepaalt’. En: ‘Te veel liefdespoëzie, te veel bloemlezingen uit de liefdespoëzie? Voor sommigen ja, voor wie verliefd zijn niet. Voor hen is het niet en nooit genoeg.’

In 1969 schreef hij het volgende ironische gedichtje over zijn lichte ontvlambaarheid; ‘Nieuws in het kort’: ‘eddy van vliet/ de dichter met het ruilhart/ stelt het goed// maar al te goed/ volgens sommige harteloze dichters.’

Ze vormen zijn meest karakteristieke bijdrage aan de literatuur, die haast achteloos rondgestrooide liefdesgedichten, lang niet altijd gespendeerd aan louter mooie vrouwen, maar ook wel eens aan een spinnende kat of, zoals in ‘Het is zover’, aan zomaar een zonnig moment:

> Het is zover. De warmte loopt vooruit
> op de tijd. De wolken kammen elkaars
> schaarse haren. Lichtgevende honingraten
> spelen in het zwembad. Met klare eenvoud
> ontkleedt zich een vrouw. Als een som
> die klopt, brengt de kelner de drank.
> Verderop bereidt een druif zich voor
> op de wijn. De wespen volgen haar geurig spoor.
>
> Het is zomer.
> Het is een dag die liefde wil
> en krijgt.

Misschien vormden zijn warmbloedige, in wezen optimistische mensengedichten wel de keerzijde van zijn professionele werkzaamheden als advocaat. Naar verluidt was hij voor de balie van Antwerpen een behoorlijk meedogenloze verdediger. Een doodenkele keer dringt iets van zijn dagelijks beroep door in zijn poëzie, bijvoorbeeld in het opstandige gedicht ‘Advocatenglas’ uit de bundel *Glazen*: ‘Het oudewijvengeschal in helgele toga/ krijst me reeds in de oren/ Ik verdwijn in de illegaliteit.’

Die illegaliteit was denk ik meer de dichtkunst dan de onderwereld. In zijn essay *Poëzie, een pleidooi*, verwoordt hij zijn heilige geloof in de poëzie als levensbeschouwing: ‘Misschien is de dichter wel een der laatsten die verbonden zijn met de realiteit.’ Mij klinkt dat nogal magisch en oncontroleerbaar in de oren maar ik denk dat Van Vliet er werkelijk in geloofde.

Professioneel gewend om zijn zaakjes te bepleiten was hij buiten zijn beroep juist volkomen ontvankelijk voor de buitenwereld. Zijn natuur neigde naar schoonheid en warmte, meer dan naar aanval en scherpte. In een kort kwatrijntje schildert hij het verlies van dingen en mensen, zonder bitterheid of agressie maar hoofdzakelijk berustend:

> Brieven, treintickets en kranten weggeworpen
> en met hen de data van hopen en bewegen
> vrienden teruggezien die niet bleven
> en geen vrienden bleken

Het is een gedicht uit zijn laatste periode, doodeenvoudig, onopgesmukt, zoals het merendeel van zijn verzen. Want Van Vliet verwierf zich zijn plaats in onze poëzie met gedichten die zich niet uitsloofden, die geen grote pretenties hadden, geen malle vondsten etaleerden, geen experimenten beoefenden. Hij was een dichter pur sang, een zanger. Wie zijn *Verzamelde gedichten* leest, krijgt soms haast het gevoel dat hij bij leven al een zeldzaam exemplaar aan het worden was, een soort dichter dat op uitsterven staat.

Natuurlijk, het is niet allemaal even indringend en emotionerend. Van Vliet behoorde tot een gilde dichters, net als Campert trouwens, aan wie zijn werk geregeld doet denken, dat zijn woorden niet op een goudschaaltje weegt.

Dat geeft zijn beste werk iets zuivers, iets mooi naïefs, als van een kind dat nog in een ongebroken leven gelooft. Hij wist beroepshalve en van huis uit dat het anders was, maar in de dichtkunst hield hij zijn onbevangenheid hoog; ‘Verbaasd’:

> Wetende en toch steeds weer verbaasd
> dat het vertrek van de trein die naast
> je staat je stilstaand rijden doet.
>
> Dat uit het fototoestel dat de vader
> Achterliet, hoe hard de grimas ook een lach
> betracht, geen vogeltje vliegt.
>
> Dat het verwijderen van een tegel,
> jaren geleden in de tuin gelegd, toont
> hoeveel leven zich aan het oog onttrekt.
>
> Wetende en toch steeds weer verbaasd
> dat zelfs wie dagelijks de dood voorspelt
> nooit aan het eigen graf staat.

Verbazing en geloof zijn misschien wel de sleutelwoorden in de poëzie van Van Vliet. Verbazing dat het leven loopt zoals het loopt, dat het mooi weer kan zijn, en soms lelijk, dat je vrouwen kunt versieren en dat ze gewoon weer van je weglopen. En maar al te graag geloven dat wat je ziet ook zo is: ‘Het hardleers geloof in het strelen/ van vrouwenarmen, als steeds bereid/ te beweren dat ze mij ontvangen.’

Ik ken niet veel poëzie die minder cynisch of zelfs maar minder ironisch is dan die van Eddy van Vliet. Dat maakt hem tot een rara avis.

Ilse Starkenburg *Gekraakt klooster* De Arbeiderspers, 2007. 60 pagina's, €16,95
Bedaarde onrust
door Thomas Möhlmann

'Ik geloof (...) dat ik wel een vis had willen zijn,' vertelde Ilse Starkenburg jaren geleden eens in een interview. In het korte gedicht 'fantasie' stelt ze zich deze wens concreet voor: 'als ik mijn oranje vis was/ dan was ik oranje/ dan was ik een vis// ik woonde in een kleine wereld/ waar ik alle anderen kende/ nooit verdwaalde ik// ik riep: draai/ en ik draaide/ ik riep: daar/ en daar was ik// en ik viel nooit als ik'. Het is een van de 46 gedichten die Starkenburg in haar vierde dichtbundel *Gekraakt klooster* heeft opgenomen. Zonder opsmuk, met eenvoudige woorden, doet elk van de gedichten secuur verslag van wat er in en buiten het hoofd van de dichteres gebeurt. Een zeer aandachtig hoofd, omringd door een soms aangenaam merkwaardige, maar doorgaans bedreigende en niet geheel begrijpelijke wereld. De vissenkom waarin de dichteres leeft, is niet deze hele wereld, maar haar eigen hoofd. Precies wat in de vis benijd wordt, lijkt dit mensenhoofd te ontberen: overzicht, grip en vertrouwdheid met de omgeving en de anderen daarin. Beklemmende gedachten en gedichten levert het op, die met een bedaarde onrust aan het papier zijn toevertrouwd. Er is een behoefte, een hunkering soms, aan werkelijk contact met wie zich buiten de kom bevindt, af en toe lijkt dat ook wel plaats te vinden, maar steeds doemt de glazen wand op tussen binnen- en buitenwereld: uiteindelijk blijft 'de ander' voor de dichteres een in de kern onkenbaar verschijnsel. En vice versa, getuige 'gesprek op het strand': 'het moet iemand zijn/ met een ander karakter dan/ ik: een rustig iemand// maar jij bent zelf toch heel rustig?// nee, van binnen/ ben ik niet heel rustig'.

Salah Hassan *Mijn lichaam is mijn land* De Brouwerij, 2007. 56 pagina's, €10,-
Zwoegen door het paradijs
door Rob Schouten

Om de gedichten van de Irakese dichter Salah Hassan, die zijn tenten in Nederland heeft opgeslagen, naar waarde te schatten moet ik een heleboel knoppen om- en vooroordelen opzijzetten. De ondertitel van *Mijn lichaam is mijn land*, zo'n onvervalste derde wereldpoëzie-titel, luidt ‘Vertrek uit Ur’. En Ur kennen we uit de bijbel, Ur der Chaldeeën. Waar is dat oude land gebleven, lijkt Hassan zich af te vragen. Niet alleen woedt er een oorlog die je alle zicht ontneemt, maar ik heb ook de indruk dat wij het Irak van nu allang niet echt meer met de wereld van de oudste boeken, laat staan met de vermoedelijke vindplaats van het paradijs, associëren. Wie bijvoorbeeld in het British Museum de enorme Assyrische oorlogspanelen bekijkt of denkt aan de Babylonische koning Nebukadnezar, realiseert zich slechts met de grootste moeite dat daar een hedendaags land uit is voortgekomen.

Hassans poëzie is bepaald niet ingeburgerd, er staan geen Nederlandse kleinigheden op het menu maar grootse en weidse spektakelspreuken waar ik eerlijk gezegd de strekking niet steeds van begrijp maar het klinkt indrukwekkend. Allicht de traditie van het Gilgamesj-epos? Luister maar even naar een willekeurig fragment: ‘Beste mensen/ jullie zijn bedroefd/ wij zijn weerloos/ jullie buigen je over/ manuscripten en verhalen/ schrijf de geheimen liever op/ dan tegen spiegels te schreeuwen.’ De flaptekst, waar trouwens Afshin Ellian ook nog even wat mag zeggen, heeft het over ‘de stralende zon van de poëzie van Salah Hassan.’ Kijk, daar bespeur ik nou weinig van. Het is misschien magisch, meeslepend, mysterieus, maar stralend? Mij verschroeit die zon eerder nogal. Maar er zijn ook een paar oases en schaduwplekken, zoals in deze mooie observatie: ‘Dit land is van wie het steelt’. Daar ga ik dan maar zitten bijkomen van het gezwoeg door het voormalige paradijs.

Pat Donnez *Het is een mooi leven (zolang je niet bestaat)* De Arbeiderspers, 2007. 75 pagina's, €16,95
Spanningsloos minimalisme
door Ilja Leonard Pfeijffer

Toen Faverey het een paar decennia geleden deed, was het een provocatie van minimalisme: ‘De chrysanten,/ die in de vaas op de tafel/ bij het raam staan: dat// zijn niet de chrysanten/ die bij het raam/ op de tafel/ in de vaas staan.’ Bovendien zijn deze beroemde regels uit *Chrysanten, roeiers* door de subtiele verschuiving in de woordvolgorde en de variaties in de regelafbreking een statement over taal en poëzie. Hierdoor hebben deze verzen de status gekregen van de informele poëtica van het hermetisme.

Pat Donnez doet iets dergelijks in het openingsgedicht van zijn debuutbundel *Het is een mooi leven (zoalng je niet bestaat)*: ‘Als je me zegt dit is een tafel/ dan geloof ik jou/ Als je me zegt dit is de stoel bij de tafel/ dan zeg ik je na/ dit is de stoel bij de tafel ja.’ Dit openingsgedicht heeft de omineuze titel ‘Credo’. De dichter zet zijn minimalistische ambities verder kracht bij in een poëticaal gedicht: ‘Ik ben een profeet van magere woorden/ en schamele beelden.’

Minimalisme is levensgevaarlijk. Omdat het zo moeilijk is. Bij Faverey lukt het. Zijn inhoudelijk broodmagere verzen staan onder de elektrische spanning van minieme variaties in taal. Zodra zo'n soort spanning wegvalt in een minimalistisch gedicht, houd je uiteindelijk niets over dan een gedicht van niets. De gedichten van Pat Donnez laten dat mooi zien. Misschien had hij hier en daar wel een diepe gedachte, maar op papier is daar weinig van te merken. Het zijn slappe versjes, die nergens over gaan, in niksige taal met hier en daar een woordspelinkje. En daarbij getuigt het allemaal van een ergerlijke ambitie.

Bernardo Ashetu *Dat ik zong* Sandwich-reeks (Van Gennep), 2007. 47 pagina's, €12,50
Surinaamse broer van Arends
door Tsead Bruinja

Toen Uitgeverij 521 een punt zette achter de Sandwichreeks, ooit samen met Gerrit Komrij opgezet, leek het einde in zicht van wat een interessante reeks van vergeten dichters en debutanten was geworden. Gelukkig nam Van Gennep het stokje over

en zodoende beschikken we nu over deze kennismaking met het werk van Bernardo Ashetu, pseudoniem van de Surinamer Henk van Ommeren (1929-1982), die kort gezegd nogal getroebleerd door het leven ging en die onder andere werkzaam was als marconist op de grote vaart.

Ashetu's achtergrond als zeeman leverde een aantal glasheldere miniatuurtjes op, zoals ‘Breng bloemen’: ‘Zo sprak de wind,/ zo het water en/ zo donker waren de/ wolken nooit geweest./ Een witte vogel vloog schichtig, vloog opgejaagd, vloog dronken naar de kust/ terwijl de jongeling/ op het kermende schip haastig/ schreef,/ breng bloemen, schreef hij,/ breng bloemen naar het graf/ van die er niet meer is.’

Door de droevige toon, de compacte gedichten, de roep om liefde en ‘de vreemde rare ziekte’ waar Ashetu van spreekt, moest ik denken aan Jan Arends. Vooral het gedicht ‘Verrassing’ riep herinneringen op aan het venijn van Arends: ‘Ik besloot je door een onbestemde/ gevoeligheid een kleine bloem te/ brengen in 't kopje waarin je koffie/ verwachtte. En wat was ik blij om die ene giftige straal van de zon/ die doordrong tot in 't hart van/ de kleurige verrassing die ik je/ bijna sluipend bracht heel vroeg/ op een warme ochtend.’ Als dit het eerste gedicht zou zijn geweest dat ik van Ashetu las, had ik me afgevraagd waarom er in deze liefdevolle beschrijving sprake moet zijn van een ‘giftige straal zon’, maar in het geheel van deze bundel klopt het precies. De donkere wolk die boven de jonge Ashetu dreef, verloor hem blijkbaar geen moment uit het oog.

Poëzie in beeld

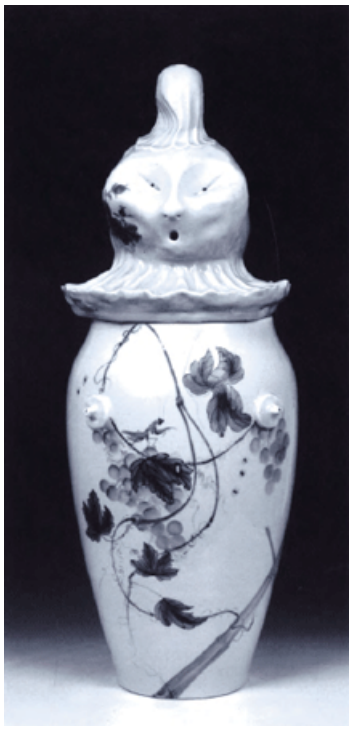

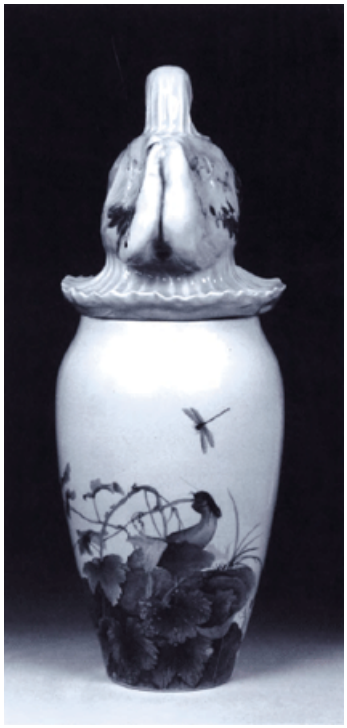

Foto's: Adriaan Rees

Beeldend kunstenaar Adriaan Rees (www.adriaanrees.nl) noemt deze eigen creatie, getiteld 'Beauty and the beast', poëtisch. Waarom?

Rees: 'Voor mij zit de poëzie van het werk in zowel de vorm, de inhoud, als de titel. In mijn werk verwijs ik graag naar tegenstellingen, maak ik gebruik van tegendraadse materialen, benadruk ik voor en achter in het beeld en citeer ik graag mijn eigen

“helden”. De tegenstellingen voeren hier de boventoon. Het beeld heeft een duidelijke voor- en achterkant, niet altijd gebruikelijk in hedendaagse sculptuur. Het materiaal is porselein, ook al “not done” in de beeldhouwkunst. Ik heb het beeld gemaakt in China, het land van de tegenstellingen, en het laten beschilderen door ambachtslieden, naar mijn ontwerp. De titel komt van mijn held David Bowie; zijn muziek en met name de teksten en zijn tekstverwerking (hij maakt gebruik van de wijze waarop dadaïsten teksten verknipten en opnieuw rangschikten!) zijn voor mij tijdsbepalend geweest. Toch wil ik nog liever mijn andere held Gerard Reve citeren, uit het gedicht “Paradijs”: “Ik was een heel erg grote beer/ die toch heel lief was./ God was een ezel en hield veel van mij./ En iedereen was erg gelukkig.” Voor mij is Reve een groot voorbeeld omdat in zijn werk en leven de tegenstellingen onlosmakelijk en wellicht onnavolgbaar juist verbeeld werden.’

Top-15

Best verkochte poëzie (verkoopweek 25 tot en met week 49 van 2007)

1 **(-) Gerrit Komrij.** *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten.* Prometheus, €19,95.
2 **(-) Wislawa Szymborska.** *Dubbele punt.* De Geus, €15,-.
3 **(1) Toon Tellegen.** *Daar zijn woorden voor.* Maarten Muntinga, €8,-.
4 **(-) Toon Hermans.** *Gebedenboek.* De Fontein, €14,95.
5 **(3) Ingrid Jonker.** *Ik herhaal je.* Podium, €10,-.
6 **(2)** *Van geluk gesproken.* Maarten Muntinga, €8,-.
7 **(-) Tjitske Jansen.** *Koerikoeloem.* Podium, €15,-.
8 **(-) Wislawa Szymborska.** *Einde en begin.* Meulenhoff, €17,90.
9 **(5) Rutger Kopland.** *Geluk is gevaarlijk.* Maarten Muntinga, €8,-.
10 **(-) Judith Herzberg.** *Doen en laten.* Maarten Muntinga, €8.-.
11 **(-) Remco Campert.** *Nieuwe herinneringen.* De Bezige Bij, €17,50.
12 **(-) Remco Campert.** *Kus zoekt mond.* Maarten Muntinga, €8,-.
13 **(-) Wislawa Szymborska.** *Het moment.* Meulenhoff, €9,90.
14 **(-) Ingmar Heytze.** *Alle goeds.* Podium, €10,-.
15 **(-)** *Gedichten voor het hart.* Maarten Muntinga, €8,-.

Bron: Stichting CPNB.
Zie www.debestseller60.nl

Recensietje

Sofie Cerutti *160 tekens (inclusief wit)* Meulenhoff, 2007. 64 pagina's, €15,-
Precies 160
door Tsead Bruinja

Ik las vermakelijke odes en aanstekelijke klachten over het gemak en gebrek van de liefde, over jointjes rokende robben, soms eentonig, maar voor kinderen een goede kennismaking met poëzie

Nieuw verschenen

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ Nederlandstalige poëzie

- **Wiljan van den Akker**. *De afstand.* De Arbeiderspers, €17,95. (oktober 2007) Debuutbundel
- **Bernardo Ashetu**. *Dat ik zong.* Van Gennep, 12,50. (augustus 2007) deel 16 in de Sandwich-reeks
- **Jan Baeke**. *Groter dan de feiten.* De Bezige Bij, €16,50. (oktober 2007)
- **Jan Bais**. *Mond is spruitje.* De Brouwerij, €10,-. (januari 2008)
- **Maria Barnas**. *Er staat een stad op.* De Arbeiderspers, €15,95. (oktober 2007)
- **Gerard B. Berends**. *Een olifant op het strand.* De Windroos, €5,95. (november 2007)
- **Sacha Blé**. *Tijdens het ontbijt.* BnM, €9,95. (november 2007)
- **Marion Bloem**. *In de kamer van mijn vroeger.* De Arbeiderspers, €20,-. (oktober 2007) Gedichten en schilderijen
- **Kurt De Boodt**. *Waarop de klok ontwaakt.* Wereldbibliotheek, €15,90. (januari 2008)
- **Antoon van den Braembussche**. *Kant-tekeningen.* P, €24,95. (oktober 2007) Met litho's van Theo de Smedt
- **Guido de Bruyn**. *Het huis augustus.* P, €15,-. (oktober 2007)
- **Maurice Buehler**. *Door het oog van de os.* Contact, €19,90. (december 2007)
- **Remco Campert**. *Nieuwe herinneringen.* De Bezige Bij, €17,50. (november 2007)
- **Sofie Cerutti**. *160 tekens (inclusief wit).* Meulenhoff, €15,-. (oktober 2007)
- **Maria van Daalen**. *De wet van behoud van energie.* Querido, €16,95. (december 2007)
- **Bert Decorte**. *Ik kom liefst wat te laat.* Papieren tijger, €10,-. (oktober 2007)
- **Daniel Dee**. *Koffiedik zingen.* Passage, €14,95. (november 2007)
- **Pat Donnez**. *Het is een mooi leven (zolang je niet bestaat).* De Arbeiderspers, €16,95. (oktober 2007) Debuutbundel
- **Remco Ekkers**. *Opgewekte & nuttige gedichten.* Kleine Uil, €12,50. (oktober 2007)
- **Edwin Fagel**. *Uw afwezigheid.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (november 2007)
- **Trix Giebels**. *En geen andere ruimte dan die in je hoofd.* BnM, €9,95. (november 2007)
- **Karel ten Haaf**. *Meisjespijn.* Passage, €28,50. (december 2007) Debuutbundel
- **Wouter van Heiningen**. *Zichtbaar alleen.* De Brouwerij, €19,50. (december 2007).
  Fotografie door Ruben Philipsen
- **Paul Hermans**. *Hartschelp.* De Geus, €15,-. (november 2007)
- **Stefan Hertmans en Gilles Pellerin**. *Als in een troebele spiegel.* P, €16,95. (november 2007)
- **Ingmar Heytze**. *Alle goeds.* Podium, €10,-. (oktober 2007) Verzamelbundel van de drie bundels *De allesvrezer* (1997), *Sta op en wankel* (1999) en *Aan de bruid* (2000)
- **Tjitske Jansen**. *Koerikoeloem.* Podium, €16,50. (november 2007)
- **Jasoro**. *Ashoop/Versvuur.* De Windroos, €5,95. (november 2007)
- **Hanna Kirsten**, *Hoe sterk is de hechtzijde.* P, €13,- (september 2007)
- **Joke van Leeuwen**. *Fladderen voor de vloed.* Maarten Muntinga, €10,95. (december 2007)
- **Carel ter Linden**. *Om een zin.* De Arbeiderspers, €16,95. (januari 2008)
- **Wietske Loebis**. *Cavia's begin september.* Nijgh & Van Ditmar, €14,90. (januari 2008)
- **Bart Moeyaert**. *Gedichten voor gelukkige mensen.* Querido, €15,-. (januari 2008)
- **M. Nijhoff**. *Verzamelde gedichten.* Prometheus, €34,95. (januari 2008)

- **Marco Nijmeijer**. *Een bed van boomkruinen en vogels.* De Windroos, €5,95. (november 2007)
- **Leonard Nolens**. *Bres.* Querido, €16,95. (oktober 2007)
- **Tonnus Oosterhoff**. *Ware grootte.* De Bezige Bij, €16,50. (januari 2008)
- **Hagar Peeters**. *Loper van licht.* De Bezige Bij, €15,-. (januari 2008)
- **Chaja Polak**. *Verslag van een onaanvaardbare dood.* Contact, €19,90. (oktober 2007)
- **Ton van Reen**. *De straat is van de mannen.* BnM, €9,95. (oktober 2007)
- **Renée van Riessen**. *Krekels in de keuken.* Prometheus, €16,95. (januari 2008)
- **Jos Smeyers**. *In de avond een hoorn.* P, €13,- (september 2007)
- **Erik Spinoy**. *Ik, en andere gedichten.* Meulenhoff, €18,95. (oktober 2007)
- **Ilse Starkenburg**. *Gekraakt klooster.* De Arbeiderspers, €16,95. (november 2007)
- **Lucienne Stassaert**. *In de laai van het vuur.* P, €14,-. (oktober 2007) Een verhaal in verzen over het leven van Camille Claudel
- **Leo Stilma**. *Al ben je nog zo licht.* De Brouwerij, €10,-. (januari 2008)
- **Peter Swanborn**. *Bij het zien van zijn lichaam.* BnM, €9,95. (november 2007)
- **Liesbeth Ulijn**. *De Windhapper.* Kontrast, €12,50. (november 2007)
- **M. Vasalis**. *De oude kustlijn.* Van Oorschot, €12,50. (oktober 2007) In herdruk
- **Anne Vegter**. *Spamfighter.* Querido, €16,95. (november 2007)
- **Bram Vermeulen**. *Ik heb een steen verlegd.* Nijgh & Van Ditmar, €27,50. (oktober 2007)
- **Lief Vleugels**. *In de adem van Zeus.* P, €12,50. (september 2007)
- **Marjoleine de Vos**. *Het waait.* Van Oorschot, €12,50. (januari 2008)
- **Leo Vroman**. *Alle malen zal ik wenen.*

Maarten Muntinga, €10,95. (december 2007)
- **Joanna Werners**. *Sluimerende schaduwen.* De Windroos, €5,95. (november 2007)

■ Bloemlezingen

- **Joost Baars en Thomas Möhlmann**. (red.) *30 + 30: gedichten uit binnen- en buitenland.* Perdu en Prometheus, €15,-. (januari 2008)
- **Kurt de Boodt**. (samenst.) *Zie. Kunst in poëzie uit Vlaanderen.* P, €24,50. (september 2007) Met illustraties
- **Mark Boog**. *Het eigen oor. Een keuze uit de gedichten.* Cossee, €24,90. (november 2007) bloemlezing met CD
- **Harry Gielen en Piet Thomas**. (samenst.) God in gedichten. De mooiste religieuze poëzie van de twintigste eeuw uit de Lage Landen. Lannoo, €29,95 (oktober 2007)
- **Van der Graft**. *Praten tegen langzaam water.* L.J. Veen/De Prom, €34,90. (november 2007) Bloemlezing van gedichten geschreven tussen 1942 en 2007
- **Kees 't Hart en John Schoorl** (samenst.). *Wees niet wreed. Gedichten voor Elvis Presley.* Nijgh & Van Ditmar, €14,90. (januari 2008)
- **René Huigen**. *Fysica voor dichters. Een definitieve keuze uit de gedichten 1989-2003.* De Bezige Bij, €22,90. (oktober 2007)
- **Toef Jaeger**. (samenst.) *Het verre gedicht. De mooiste reisgedichten van Nederland en Vlaanderen.* Podium, €12,95. (januari 2008)
- **Gerrit Komrij**. (samenst.) *De Nederlandse kinderpoëzie in 500 en enige gedichten.* Prometheus, €19,95,-. (oktober 2007)
- **Tom Lanoye**. (samenst.) *Niemands Land en Overkant.* Prometheus. €25,-. (oktober 2007) Poëzie uit de Groote Oorlog
- *Het liefste gedicht. De favoriete liefdesgedichten van Nederland en Vlaanderen.* Maarten Muntinga, €10,95. (december 2007)
- **Patricia Lasoen**. *Trouw, rouw en andere feestelijkheden.* P, €20,-. (samenst. Philip Hoorne; oktober 2007)
- **Guus Luijters**. (samenst.) *De Amsterdamse gedichten.* Nieuw Amsterdam, €18,50. (november 2007)
- **Guus Luijters**. (samenst.) *Het Grote Dieren Gedichten Boek.* Nieuw Amsterdam, €14,95. (november 2007)
- **Edgar Lee Masters**. *Spoon River Anthologie.* (Vert. Elvis Peeters). P. €24,50 (november 2007) Tweetalige uitgave met CD
- **Mario Molegraaf**. (samenst.) *M'n opa... in heel Europa is er niemand zoals hij. 100 jonge gedichten over ouder worden.* Prometheus, €12.50. (januari 2008)
- **Wilfried Olthof**. (red.) *Verjaardagsvers.* Kleine Uil, €17,50. (november 2007).

  Bloemlezing met 101 verjaardagsgedichten
- **Raymund Prins en Gerben Wynia**. (red.) *In de tweede werkelijkheid. Herinneringen aan C.O. Jellema.* Kleine Uil, €17.50. (oktober 2007)
- **Leo Vroman**. *Alle malen zal ik wenen. Een keuze uit de gedichten.* Maarten Muntinga, €10,95. (december 2007)

■ Vertaald

- **Anna Achmatova**. *Sneeuwstorm, noodlot, lied.* (Vert. Hans Boland). Meulenhoff, €29,90. (november 2007)
- **Anna Achmatova**. *Werken.* (Vert. Margriet Berg en Marja Wiebes). Van Oorschot, €39,- tot drie maanden na verschijnen, daarna €45,-. (november 2007) Tweetalige uitgave, gebonden met stofomslag
- *Arabische bibliotheek.* (vert. Hafid Bouazza). Prometheus, €49,95. (oktober 2007) Cassette met drie gebonden boeken en een cd; voordracht door Katja Römer-Schuurman
- **Guillaume Apollinaire**. *De mooiste van Apollinaire.* (Vert. Jan Pieter van der Sterre). Atlas, €16,50. (oktober 2007)
- **Günter Grass**. *Oogst. Gedichten 1954-2004.* (Vert. Jan Gielkens). Meulenhoff, €29,90/ €79,90 (luxe uitvoering) (oktober 2007)
- **Nâzim Hikmet**. *Mensenlandschappen.* (Vert. Els Hansen, Ruud Keurentjens, Wim van den Munkhof). De Geus, €24,90. (januari 2008)
- **Bai Juyi**. *Gedichten en proza.* (Vert. en toelichting W.L. Idema). Atlas, €24,90. (oktober 2007)
- **Osip Mandelstam**. *'Europa's tedere handen'. Gedichten, brieven, essays.* (Samenst. en vert. Nina Targan Mouravi). Azazello, €28,50. (inclusief tweetalige cd met voordrachten; december 2007)
- **Petronius**. *Klein geluk.* (Vert. Vincent Hunink). P, €13,-. (oktober 2007) Tweetalige uitgave
- **Gert Vlok Nel**. *Het is onnatuurlijk om te leven.* (Vert. Robert Dorsman). Podium, €16,50. (november 2007)

■ Secundair

- **Geert Buelens**. *Oneigenlijk gebruik. Over de betekenis van poëzie.* Vantilt, €19,90. (januari 2008)
- **Koen Hilberdink**. *Hans Lodeizen. Biografe.* Van Oorschot, €19,50. (november 2007)
- **Hans Renders**. *Zo meen ik dat ook jij bent. Biografie van Jan Hanlo.* De Bezige Bij, €19,90. (november 2007)

Poëzie-agenda

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ 30 januari 2008
Gedichtenbal
Paradiso, Amsterdam

In het kader van het internationale literaire festival Weerwoord worden tijdens de opening van het festival de nominaties voor de VSB-poëzieprijs bekendgemaakt.

Ook de officiële aanstelling van de stadsdichter en zijn of haar eerste optreden staat op het programma. Toegankelijk met Poëzieclubkorting!

Voor meer informatie zie www.weerwoordfestival.nl

■ 31 januari 2008
Gedichtendag
Diverse locaties in Nederland en Vlaanderen

Het thema van Gedichtendag 2008 is 'Dingen in gedichten': alles kan poëzie worden. Gewone voorwerpen die ons in het dagelijks leven omringen, worden op allerlei manieren gebruikt in de poëzie. Of de dichter zich nu identificeert met dingen of dat het ding wordt bezield, op Gedichtendag 2008 krijgt het ding de ruimte.

Voor meer informatie zie www.gedichtendag.org

Een greep uit de Gedichtendagactiviteiten:

Groningen: Poéziemarathon
Diverse locaties

In het kader van Gedichtendag organiseert Stichting Poëziemarathon op 30 en 31 januari weer een 24-uurs Poëziemarathon in de stad Groningen. Met optredens van onder veel meer Driek van Wissen, Thé Lau, Boozy, Kamagurka, Ivo de Wijs, Tsjêbbe Hettinga, Rense Sinkgraven, Rutger Kopland, Daniël Dee, Bond tegen Harries, Ronald Ohlsen, Egbert Meyers en Vrouwkje Tuinman.

Voor meer informatie zie www.poeziemarathon.nl

Utrecht: Het Huis van de Poëzie
Geldmuseum Utrecht (voorheen Rijksmunt)

In het Huis van de Poëzie kan men luisteren naar voordrachten van podiumdichters en debutanten, advies vragen aan een dichter tijdens het Poëtisch Spreekuur of een lezing of bundelpresentatie bijwonen.

Voor meer informatie zie www.huisvandepoezie.nl

Boxtel: Dicht-Slam-Rap
Restaurant En Garde!' Markt 34, Boxtel

Vijfde editie van dit evenement, waarbij traditionele dichters, slammers en rappers op één podium te vinden zijn. Twaalf van hen treffen elkaar voor de finale-avond van de Dicht-Slam-Rap. Deelnemers maken kans op een plaats in de dichtbundel die ter gelegenheid van het evenement verschijnt.

Voor meer informatie zie www.dichtslamrap.nl

Amsterdam: 30+30 Dichtersmarathon
Perdu, Amsterdam

Dertig dichters lezen drie gedichten voor: twee van zichzelf en een van een buitenlandse collega.

Met optredens van Jan Baeke, H.H. ter Balkt, Pim te Bokkel, Geert Buelens, P.C. Evans, Edwin Fagel, Hélène Gelèns, Krijn Peter Hesselink, Mare Kregting, Liesbeth Lagemaat, Louis Lehmann, Erik Lindner, Thomas Möhlmann, Els Moors, Martin Reints, Alfred Schaffer, F. Starik, Willem Thies, Anne Vegter, Henk van der Waal en vele anderen. Deze editie van de 30 + 30 *Dichtersmarathon* vindt tevens zijn weerslag in de verzamelbundel 30 + 30. *Zestig gedichten uit binnen- en buitenland* (Prometheus).

Voor meer informatie zie www.perdu.nl

Antwerpen: Gedichtendag
Arenbergschouwburg, Antwerpen

In samenwerking met Stichting Brokken, Stichting Lezen, Antwerpen Boekenstad en vzw NOK vindt een poëziefeest van Nederland en Vlaanderen plaats. Met optredens van onder anderen Bart Moeyaert, Toon Tellegen, Jules Deelder, Hagar Peeters, Erik Jan Harmens, Corrie van Binsbergen en Roger M.J. de Neef.

Voor meer informatie zie www.nok.be

■ 5-11 april 2008
Week van de poëzie
Diverse locaties in diverse steden

Tal van podia in het land vieren begin april de vierde Week van de Poëzie. In de Amsterdamse Rode Hoed vindt onder meer een speciaal middag- en

avondprogramma van de Poëzieclub plaats. Thema is *De eerste liefde*, met voordrachten door diverse vrouwelijke dichters. Ook wordt deze week voor de vijftiende maal de VSB Poëzieprijs uitgereikt.

Voor meer informatie zie www.weekvandepoezie.nl

■ 22-26 mei 2008
Koningsblauw
Diverse podia in België

Zevende editie van het poëzieprogramma van Kunstcentrum Behoud de Begeerte. Wat ooit startte als veelzijdige hommage aan Herman de Coninck (1944-1997) is uitgegroeid tot een podium voor Nederlandstalige poëzie met een geheel eigen reputatie. Met voordrachten van diverse talentvolle dichters, opgeluisterd met passende muzikale entr'actes.

Voor meer informatie zie www.begeerte.be

Poezieclub
De poëzieclubpagina's worden samengesteld door de Stichting Poëzieclub

Poëzieclubkeuze

Het dichterspanel van de Poëzieclub, gevormd door Esther Jansma en Menno Wigman, verkoos *Bres* van Leonard Nolens tot de nieuwe Poëzieclubkeuze. Elders in dit nummer vindt u de recensie van deze bundel doorTsead Bruinja.

Binnengekomen bericht

Onlangs is, op initiatief van de dichters Co Woudsma en Patty Schotten, het Dèr Mouwgenootschap opgericht. Aanleiding tot de oprichting is het ontbreken van de dichter Dèr Mouw in de canon van de Nederlandse literatuur, een afgelopen voorjaar door het Letterkundig Museum gepubliceerde lijst van de honderd grootste dode Nederlandstalige schrijvers en dichters. De gecanoniseerde auteurs zullen de komende jaren de permanente expositie van het Letterkundig Museum vormen.

Het Dèr Mouwgenootschap beschouwt Johan Andreas dèr Mouw (alias Adwaita, 1863-1919) als een van de grootste Nederlandse dichters aller tijden en ziet het feit dat hij niet in de canon is opgenomen als symptomatisch voor het gebrek aan waardering voor Dèr Mouw.

Door ludieke acties wil het Dèr Mouwgenootschap bereiken dat Dèr Mouw alsnog in de canon wordt opgenomen, dat Dèr Mouws poëzie in Nederland en Vlaanderen veel bekender wordt dan zij nu is en dat Dèr Mouw een internationaal bekende dichter wordt.

De mede-oprichters van het genootschap zijn onder meer Hans van den Bergh en Marcel Fresco (beiden bezorger van het *Volledig dichtwerk* van Dèr Mouw), Gerrit Komrij (samensteller van de Dèr Mouwbloemlezing *'K ben Brahman, maar we zitten zonder meid*) en Jos Damen (bestuurslid van het Letterkundig Museum).

Het eerste voortbrengsel van het Dèr Mouwgenootschap is een onlangs verschenen, door gastredacteuren Scholten en Woudsma samengestelde, Dèr Mouwspecial van het literaire tijdschrift *De Tweede Ronde.* Het Winternummer van dat blad bevat talrijke artikelen over Dèr Mouw, een aantal bekende dichters schreef op verzoek van het genootschap een op Dèr Mouw geïnspireerd gedicht en bekende Nederlandse en Vlaamse (strip)tekenaars tekenden portretten van Dèr Mouw.

Poëzieclubtip

De Leidsepleintheaters presenteren *Weerwoord* Literair festival op het Leidseplein Vrijdag 25 t/m donderdag 31 januari 2008

Het jaarlijkse literatuurfestival op het Amsterdamse Leidseplein is al begonnen, maar duurt nog voort tot en met donderdag 31 januari. Voor de vierde editie staan de deuren van Theater Bellevue, Stadsschouwburg, Melkweg, Paradiso en De Balie weer open voor liefhebbers van de meest uiteenlopende soorten literatuur. Tussen alle performers, schrijvers, rappers, zangers, acteurs en dubbeltalenten ontbreken natuurlijk ook de dichters niet. Voor twee poëzieprogramma's, op woensdagavond

30 en donderdagavond 31 januari, biedt de Poëzieclub u toegangskorting. Maak hiervoor gebruik van de kortingsbonnen op de pagina hiernaast. Een volledig festivalprogramma vindt u op: www.weerwoordfestival.nl.

*Gedichtenba*l met eerste optreden stadsdichter van Amsterdam
Paradiso, woensdag 30 januari
(19.00 voorprogramma; vanaf 20.15 uur Gedichtenbal)

Samen met gastheer Marcel Verreck vieren meer dan honderd dichters de vooravond van Gedichtendag. De nominaties van de VSB-poëzieprijs worden bekendgemaakt en ook de officiële aanstelling van de tweede stads(deel)dichter van Amsterdam en zijn/haar eerste optreden vindt deze avond plaats.

Voorprogramma: een klein symposium met Adriaan Jaeggi, Gerrit Komrij en Bart Moeyaert over het schrijven van stadsgedichten en gelegenheidsgedichten. Naprogramma: dansfeest in De Balie.

De Dunne Komrij - *Lang leve de dood!* / Sterven is treurig, doodgaan hilarisch.
Met Gerrit Komrij, Marcel Vanthilt, Ruth Joos en Roel Dieltiens - Nederlandse première (20.30)
Theater Bellevue, donderdag 31 januari

De dood is een onuitputtelijk thema in de kunst. Dichters en componisten gaan er troostend en woedend, baldadig en sarcastisch mee om. Komrij en festivaldirecteur Marc Verstappen maakten een selectie uit twee eeuwen Nederlandstalige poëzie. De dood wordt trots en moedig ondergaan, het sterven tragisch en melancholisch beschreven. De dichter is daar om gevoelens en inzichten trefzeker te verwoorden, zoals J. Eijkelboom bijvoorbeeld:

> *Doodgaan behoort tot het zeer weinige*
> *dat niet zou mogen. Toch*
> *wordt het veel gedaan*

In ‘Lang leve de dood!’ gaat men op voor niet minder dan de ontrafeling van de geheimen en mechanieken van de poëzie en de muziek. Aan de hand van grootmeesters Bach en Roel Dieltiens. Aan de hand van een schitterend stemmenkwartet.

‘De Dunne Komrij’ is een geuzennaam voor literatuur uit de eeuwigheid die opgevoerd wordt door een keur performers. De liefde voor poëzie en de afkeer voor de houterige zweem van heiligheid zijn het uitgangspunt. De ambitie: schoonheid en ontwrichting, ernst en luim, euforie en melancholie.

[Awater 2008/2]

[Gummbah]

Ik verzet me tegen de grauwheid
H.H. ter Balkt over zijn nieuwe bundel *Vuur*

De titel van zijn nieuwe bundel is exemplarisch voor de onverminderd strijdlustige houding en poëzie van H.H. ter Balkt. Vanuit Nijmegen geselt de P.C. Hooftprijswinnaar zijn collega-dichters, de machthebbers en de nonchalanten. Zichzelf spaart hij niet. ‘Ik zoek naar schoonheid en bezieling’.

door Ron Rijghard

Foto's: Mark Kohn

Is hij milder geworden? Zeg het maar niet. ‘Ik kan nog steeds razen en tieren hoor.’ De dichter, een gesprek lang de rust zelve, zegt het met enige stemverheffing. In zijn nieuwe bundel *Vuur* mag het venijn misschien minder aan de oppervlakte liggen, de inmiddels 69-jarige Ter Balkt windt zich nog vaak genoeg op, ook buiten zijn poëzie; over andere dichters, over de macht, de mensen, de natuur en de cultuur.

Vuur is onder meer een aansporing, ook aan zichzelf, om er niet al te gemakkelijk onderuitgezakt bij te gaan zitten. ‘Dan kun je de gestalte van een hark en schoffel hebben aangenomen, maar de poëzie moet bewegen. Dat kan!’

Dat de nieuwe bundel minder furieus overkomt dan bij hem gebruikelijk, beaamt Ter Balkt. ‘De gedichten zijn wel iets vrediger geloof ik. Daar zijn ze wel op uit. Dat mag.’ Maar aan het kenmerken van enkele gedichten als ‘teder’ -zoals ‘Het klavertje vier’ en ‘De Vlier’- is de dichter nog niet toe. Na die suggestie zwijgt hij liever even. En zegt dan: ‘Ik ben gek op vlieren. Ik ben blij dat we hier een vlier hebben. Vroeger stonden ze bij de boerderij. Dat hield de vliegen weg. Dat werd geloofd. Of het echt zo is, weet ik niet.’

Hier: dat is zijn huis in Nijmegen, waar hij al weer decennia lang woont. De boerderij: dat is het huis in Twente waar hij een deel van zijn jeugd doorbracht, het huis van zijn grootouders, telgen uit een eeuwenoud boerengeslacht. Ter Balkts ouders waren geen boeren, maar zijn liefde voor het landleven en de natuur zit diep verankerd in zijn werk.

Dat leidde er tot zijn afschuw toe dat hij tot bij de toekenning van de P.C. Hooftprijs in 2003 werd gekenschetst als ‘boerendichter’. Een merkwaardige benaming die

Ter Balkts tirades tegen de randstedelijke arrogantie rechtvaardigen -want de Randstad is het gewest waar dergelijke misvattingen leven.

Boos maakt hij zich over de gemakzucht en het misbruik van macht. Ook in *Vuur*, in het gedicht ‘Hela, Heiligendamm’. Heiligendamm is het plaatsje waar vorig jaar de G8 bijeenkwam. Ter Balkt dicht: ‘Zie hier, presidenten van de Wereldbol/ bij de speeksel opwekkende lekkere wijn’ en gaat dan over op ‘het vee/ dat om zijn toezichthouders kreunt’. Drie keer staat er de regel: ‘Het traklt in de beschaving.’ Het door hem verzonnen werkwoord traklen is een verwijzing naar de waanzinnig geworden dichter George Trakl, die leefde van 1887 tot 1914. Zijn wij collectief gek geworden?

Ter Balkt: ‘Soms lijkt het er wel op. Trakl schreef prachtige gedichten, maar was niet in orde. Dat zijn dichters in het algemeen trouwens niet. Maar sommigen overdrijven het. Trakl zat het ook niet mee, met die oorlogen en zijn opiumgebruik. Ons past medeleven met Trakl. Maar ik bedoel dat de boel aan het doordraaien is. Dat zag je aan de beveiliging in Heiligendamm: tot in zee liepen de hekken om de aanstormende vijand te weren. Terwijl er intussen alleen gegeten, gedronken en gezanikt werd. En natuurlijk gemerkeld. Angela Merkel liet zien dat ze wat kon.’

En dan is er de dierenmishandeling. ‘Van koeien moeten ze afblijven. Dat zijn prachtige dieren. Die houden gelijke tred met de beschaving. Daar zit bij mij altijd het beeld van Hathor de hemelkoe bij, de Egyptische godin.’

Het gedicht illustreert dat Ter Balkt niet eenvoudig onder één noemer te vangen is. Hij is een uitzonderlijk dichter, strijdbaar, gul, overrompelend. Dat er beweging in zijn poëzie zit, is slechts een voorzichtige omschrijving. Vaak genoeg zijn de gedichten onmiddellijk toegankelijk, maar de talloze referenties aan historische gebeurtenissen, plekken en personen maakt ze even goed vaak raadselachtig en overdadig.

Om die ervaring bij het lezen te beschrijven, vallen in kritieken dan termen als ‘stormachtig’ en ‘centrifugaal’. Komt dat overeen met hoe de dichter werkt? Ter Balkt: ‘Mijn werkwijze is nooit hetzelfde. Ik ben nu een gedichtje aan het afmaken, dat heet “Hongaarse kapsalons” en dat is van '86-'87’. Af en toe kijk ik ernaar en op een dag zie je de kink of voel je de klik en dan werkt het opeens wel. Dat is een vorm van inspiratie. Dat kan in een woord zitten, in de buiging van een regel of in een enjambement. Zonder inspiratie gaat het niet.’

Gaat u 's ochtends zitten om te werken? ‘O, nee, ik ga niet zitten. Ik lig graag.’

Om te schrijven moet u toch zitten?

‘Ik wandel door de bossen in mijn hoofd. Daar moet het gebeuren. Op een terreintje of in een landschap van vroeger.’

Gaat het schrijven in einem Guss?

‘Jawel. Maar daar moet je mee oppassen. Want dat is wel eens een heel verkeerde Guss. Voor je het weet, word je voor joker gezet door jezelf - wat vaak genoeg gebeurd is. Dan moet je het weer goed krijgen. Soms lukt het niet, omdat het lang geleden is, maar dat moet je dan toch proberen. Dat gaat

vaak in een stroomversnelling. Dan moet je oppassen dat je niet manisch wordt, want dat is ook heel link. Dat je meegesleept wordt, wat wel gebeurt en dan is het denken haast niet meer te stoppen.'

Weet u meteen of het goed is?

'Nee. Soms denk je: dat is prachtig. Maar dan zie je pas een tijd later dat het helemaal niet prachtig is. Ik schrijf allemachtig veel. Het kan niet allemaal goed zijn. Er is veel dat ik niet publiceer.'

U publiceert al overweldigend veel.

'Dat is die Nederlandse schraalheid. Hier zijn ze pas tevreden - ik zeg maar ze, ik weet zo gauw geen beter woord - als het schraal en ontdaan is van tooi en bladgroen en aardigheid en vrolijkheid. Ik vind het vaak zuur en sip wat hier gemaakt wordt. Ik zal maar geen namen noemen.'

In Vuur *staan ook twee gedichten over de stand van de poëzie: 'Poëzie' en 'Ga naar huis Poëzie'. Waar moet de poëzie thuiskomen?*

'Je hebt de god denkbaar, denkbaar de god, maar je hebt ook de god ondenkbaar. Wij schrijven een poëzie zonder nuance, met veel gebok en gehamer en gehijg en getroela, en dat bedoel ik negatief, getroela. Maar het moet raak zijn. En wat is dan raak. ook bij jezelf, dat is het probleem. Poëzie moet voor mensen zijn. Geen apekool, geen apentaal.

Ik hou niet van academische poëzie. Ik sta ver boven jullie: dat klinkt er in door. Zoals bij Pfeijffer - heb je toch een naam. Je hoort er een duidelijk rooms-katholieke achtergrond in. Poëzie moet ook niet druipen en klotsen. Laat de mayonaise in de friettent maar klotsen.'

Pfeijffer heeft ook de term 'gevaarlijke poëzie' geannexeerd.

'Poëzie moet natuurlijk wel gevaarlijk zijn. Maar niet gemeen! Een gevaarlijk gedicht is een gedicht waar je in meegaat. Poëzie kan je behoorlijk uit elkaar trekken. Je moet je aan poëzie kunnen overgeven, maar toch met mate.

In valsheid geloof ik niet. Ik geloof niet dat valsheid de poëzie goed doet. Ik geloof in de waarheid. Ook in poëzie. Doe anders de rechtbanken maar op slot. Lul maar raak. Doe maar. "Rij maar an ossewa": dat is een oud liedje. Dan denk ik: niet doen. Maar nu klinkt het alsof ik de wijsheid in pacht heb en dat is het laatste wat ik heb.'

Woonde er ooit een dichter op het goede adres?

'Poëzie is wel eens heel goed geweest. Bij Keats. Bij John Clare. Was een beetje een raar adres, meer een gekkenhuis. Zo zijn er wel meer, nog wel. Ik ben nog steeds op zoek. Zoals ik schrijf: "Achter de bergen".'

Wordt u nog wel eens meegesleurd bij het lezen van een gedicht?

'Vroeger bij Majakovski. Bij Nederlandse dichters toch niet gauw. Bij Pound is het wel gebeurd, maar daar kwam ik van terug.'

'Poëzie moet natuurlijk wel gevaarlijk zijn. Maar niet gemeen!'

Waardoor werd u meegesleept?

'Het ritme, het geweld van de beelden en de vaart. De stroom. Poëzie moet een gooi doen naar alles. Niet hoera zeggen bij één goed gelukt snikje.'

Die eigenschappen bezat Majakovski?

‘Ja, dat vond ik toen ik achttien was. Later zie je dat hij zich voor het karretje van de Russische partij liet spannen. Dat is jammer en dan haak je af. Maar een toneelstuk als zijn *De wandluis* heeft me geraakt en getroffen. Dat zie je hier niet gauw gemaakt worden. Men blijft hier voorzichtig. Het is en blijft een hazenland.

Als iemand eens wat durft, dan wordt ie de lucht uit geschoten. Waar ik niet om treur hoor. Ik doel op Pim Fortuyn. Ik ben geen volgeling van Folkert, al hou ik van dieren. Het is of zwijgen of een te grote bek, ook bij H.H. ter Balkt.’

Die had ook wel eens een te grote bek?

‘Ja. Niet dat ie het besefte toen ie die keel opzette, maar als je er op terugkijkt. En je moet af en toe terugkijken.’

Terugkijken resulteert vaak in het wijzigen van oude gedichten. In Vuur *zijn dat er onder meer vijf die al stonden in de bundel* De Lampionplanten en andere gedichten *uit 1981.*

‘Die zijn nauwelijks veranderd.’

Weet u wat u heeft veranderd en waarom?

‘Nee, dat is ook niet nodig. Dat moet ik aan mezelf verantwoorden en aan verder niemand. Maar laat me eens kijken. In het gedicht “De Lampionplanten” staat, in de een-na-laatste regel, “Wee” en daar stond “Nee”.’

Deze uitspraak ontlokt een luid gelach van zijn echtgenote, Willemien, die verderop in de kamer zit. Er ontstaat een vrolijke stemming, met plagerijen over en weer.

Het was ook een zwak gedicht toen er nog nee stond.

‘Nee, het was al een goed gedicht, maar het kon beter.’

Gaat het gedicht ‘Het mooie wandbord’ over Tonnus Oosterhoff?

‘Nee.’

Over Oosterhoff schrijft u in uw prozabundel De gedenatureerde Delta *dat hij arbeidt ‘aan zijn hoeve’, daar ‘waar elektriciteit eindigt’. In het gedicht staat: ‘Het stamt uit de hoeve (...) waar de weg ophoudt en elektriciteit eindigt’. Het prozastuk gaat over de bewegende computergedichten van Oosterhoff. In het gedicht zijn er ‘blauwe en rode bloemen op zwart hout’. Het wandbord als computerscherm.* ‘Dit is geschreven naar aanleiding van een vakantie in Noorwegen. Het wandbord zagen we in een hoeve. Het moet nog ergens in deze kamer zijn. Het is een bestaand houten en beschilderd bord.

Een beeld van poëzie is het wel. Ik geloof dat het meneer Mulisch was die zei: als er niet méér uitgehaald wordt dan erin is gestopt, is het niet goed. Dat heeft me altijd onzin geleken, maar het staat de lezer vrij om in gedichten te zien wat hij wil.’

Het slotgedicht van de bundel is mysterieus. Het heeft de lange titel ‘Half ernstig, half vrolijk lied geneuried tegen wel vijftig vogelkooplui op hun rolwagen, die leeg weghobbelt in de ochtendschemer na de lange nacht’. U windt zich op over het menselijk gewoel, als u spreekt van ‘jullie Theatrum Metallicum’?

‘Het zal u niet ontgaan zijn dat het *vijftig* kooplui zijn. En dat die Vijftigers alleen maar oorlogsbestendigers waren en niks nieuws brachten. Alleen oude flauwekul van Tristan Tzara, Hugo Ball en anderen.’

Waarom brachten ze niets nieuws?

‘Het was lawaai. De Vijftigers hadden

weinig inhoud, alleen nieuwe vormen. De liefdesgedichten in de bundel *Italië* van Hans Andreus vond ik mooi. Die zijn beter dan de liefdesgedichten van Lucebert.'

Zijn vrouw zegt: 'Daar dacht je toen anders over.'

Ter Balkt: 'Ik was aanvankelijk een enthousiaste navolger van Vijftig. Dat was hevig, maar dan merk je dat je niet goed lezen kunt.'

De Vijftigers toonden toch geëngageerdheid? Elburg: 'In Florida schildert men negers zwart.' Lucebert met zijn 'Minnebrief aan onze gemartelde bruid Indonesia.' 'Dat is wel waar. Maar de vernieuwing stokte. Lucebert herhaalde zich al vrij snel. De enige die overeind bleef, was Claus. Het was ook niet moeilijk om tegen de tijdgeest in te gaan. En iedereen klapte al gauw voor de Vijftigers.

Kouwenaar? Onzin. "Het duurzaamst bouwen is het breken." Wat is dat nou? Dat zeggen de vandalen ook.'

Als poëzie inhoud moet hebben, wat is dan de inhoud van uw poëzie?

'Poëzie moet enerverend zijn. Het moet leven, geen kantoormeubel zijn. Dat is niet alleen vorm. Vorm en inhoud zijn één. Als je grijze poëzie bouwt, dan is de inhoud ook grijs. Ik verzet me tegen die grauwheid. Mijn schrijven is rebellie tegen het geijkte. Ik ben - en u moet niet lachen - voor schoonheid en bezieling.'

Ik neem schoonheid en bezieling heel serieus.

'Maar als zo'n statement uit mijn mond komt, moet u er misschien om lachen. Maar dat is toch wat ik zoek. Wat ik wil. Er moet in poëzie iets blinken. Dat is weer vorm, kunt u zeggen, maar misschien ook wel inhoud. Poëzie moet de lezer verrassen. Dat je denkt: aha, kan het zo ook? Wat moet je verder in godsnaam over poëzie zeggen?

Het is goed als er wat gebeurt bij de lezer. Dat ie blij word. Of kwaad.'

Moet een lezer van iets overtuigd worden?

'Ik ben geen missionaris.'

Neem het gedicht 'Aan een standhoudende zandweg' in de nieuwe bundel. Is dat geen verkapt pleidooi voor het laatste restje natuur?

'Het is een pleidooi voor het leven, voor leven en laten leven, voor de moed erin houden.'

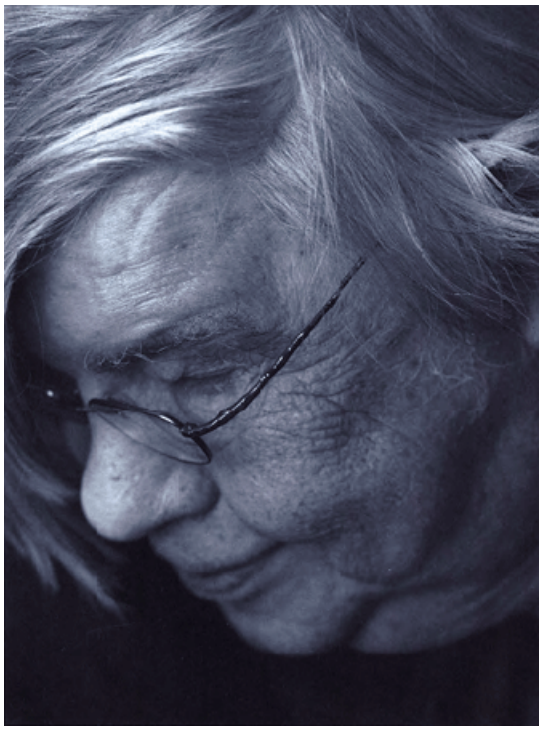

Het is geen reactie op de verstedelijking?

‘Nee, zo werk ik niet. Het is niet één recht, één averecht. Het gaat met kikkersprongen, met hazensprongen. Het is een sprong uit jezelf. Een sprong van de gebaande weg. “Make it new,” zei Pound. Dat geldt nog steeds. Maar dat is natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan.’

Schrijft u over zandwegen omdat het de wereld is die u kent?

‘Zandwegen ken ik goed. Op zandwegen heb ik veel gelopen. Van zandwegen hou ik. Van regenplassen in karrensporen, die bomen weerspiegelen. Ja, dat vind ik mooi. Van asfalt hou ik niet. Macadamwegen zijn ook mooi, maar die zijn er niet zoveel meer. Nu lijkt het of ik een pleidooi hou voor dingen van honderd jaar geleden, maar er was van alles erg prettig toen. De rust. De aandacht voor elkaar. Dat heb ik nog meegemaakt in Twente. Kent u Twente? Ik heb het over een speciaal deel van Twente: de boerderijen en afgezonderde buurtschappen. Hoe dat was, kun je niet uitleggen. De huizen en het landschap hoorden bij elkaar alsof ze in elkaar waren opgenomen. Tegenwoordig staat alles haaks op elkaar. Alles bijt elkaar. Zoals die verschrikkelijke silo's bij boerderijen.’

Daar schrijft u tegenin?

‘Ik schrijf tegen mezelf in. Dat je jezelf als het ware bestrijden moet.’

Waarom?

Hij denkt na. Wijst dan plots op zijn

vorig jaar opnieuw verschenen, herziene roman *Zwijg*, die op een stoel ligt, bij *De gedenatureerde Delta.*

‘Dat boek wordt opnieuw uitgegeven. Staat vol fouten. De *Delta* ook. Daar staan nog meer fouten in.’

Was u boos?

‘Nee, alleen maar totaal kapot, maar boos niet. Dan kun je een jaar niets doen. Er waren een paar dingen erg mis, onbegrijpelijk mis. Er was een heel toneelstuk gewoon weggelaten. Maar ik wil het er verder niet over hebben.’

Een intrigerend gedicht is ‘De onwillige Slijpsteen’. Slijpsteen staat met een hoofdletter, alsof het een godachtige is.

‘Ik dacht aan het beeld van een eerste mens. Ik heb veel slijpstenen gezien. Die stonden trots naast schuren en boerderijen. Ze hadden iets kordaats: wij staan hier, zie maar dat je ons weg krijgt. Deze slijpsteen houdt de eer aan zichzelf. Hij wil niet meer meedoen aan het slijpen van de macht.’

Op dezelfde plek stond uw wieg, zegt het gedicht. Tussen roekeloze, groteske en alwijze schimmels.

‘Die wieg zal ver van de bewoonde wereld hebben gestaan. Op een plek die eerder onder dan boven gedacht moet worden. In het donker.’

‘De burger kan beginnen eens meer te dromen.’

Zo duister is uw afkomst toch niet?

‘Nee, maar van mijn jeugd was niet alles te begrijpen. Mijn hart trok naar het land. Op de boerderij van mijn grootouders - die leefden toen al niet meer - heb ik nog vaak meegewerkt. Tot in de jaren zeventig. Helpen met de oogst, van de bieten en de knollen in de herfst. Voederbieten, voor de koeien. De boerderijen uit onze familie zijn nu onder andere paardrijmaneges. Daar zijn allerlei treurige verhalen over te vertellen.’

Zijn vrouw zegt: ‘Het Hof te Boekelo is er nog. Daar zijn we in 2003 nog geweest.’

Dat bezoek verliep niet rimpelloos. Ter Balkt: ‘Ik heb altijd in de kortste tijd onenigheid met mensen. De jachtopziener, Haverkamp, zei dat je niet zomaar in het bos mocht lopen. Terwijl ik daar als kind altijd liep. Geen mensen in het bos is beter voor het bos, was de gedachte. Ja, het is ook beter voor het bos als het niet waait in het bos.’

Zijn vrouw: ‘Bij het opnemen van de dvd was ie ook zo achterbaks.’ De gemeente Nijmegen besloot een dvd over Ter Balkt te laten maken ter ere van de toekenning van de P.C. Hooftprijs. ‘Ze zeiden tegen hem: “Ter Balkt heeft de P.C. Hooftprijs gewonnen,” waarop hij antwoordde: “Ja, helaas wel.”’

Ter Balkt: ‘Ik heb overal mijn vrienden.’ Willemien: ‘Waarom hij dat zei, weten we niet. Hoewel. Je had een boos gedicht geschreven over zijn vader, die een hondje had doodgeschoten.’

Ter Balkt: ‘Dat was akelig hoor, dat hij dat hondje doodschoot. Het deed geen vlieg kwaad.’

Na dit intermezzo komt het gesprek op de nonchalance van mensen, een eigenschap waar de dichter zich aan stoort. ‘Ook bij mijzelf. De hoge politiek onttrekt zich aan je waarneming en invloed, maar alert zijn is belangrijk.’

Waar moet de oplettende burger zijn aandacht op richten?

‘Dat het niet in je broekzak inregent. De meeste mensen letten alleen op of het niet bij hun portemonnee inregent.

De burger kan beginnen eens meer te dromen. Er was een tijd - ik heb het nu over de tijd van Byron - dat dichters meededen. Dat is mijn droom. Niet om in de voorste rijen met de vlag te zwaaien, maar erbij zijn, betrokken zijn. Al stierf Byron, toen hij meevocht met de Grieken in de oorlog tegen de Turken, zonder een schot te hebben gelost en zonder één steek met zijn bajonet te hebben uitgedeeld.’

Dat had u ook wel gewild, met de bajonet erop los?

De dichter grijnst. ‘Nee meneer. Maar zoals ik al zei: er al te gemakkelijk onderuitgezakt bij gaan zitten is ook niet goed, dus houd ik me zoiets stug voor. Daar, daar hebt u het: een voorbeeld van zelfbestrijding.’

Boeken van Ter Balkt:

1969 - Boerengedichten
1970 - Uier van t Oosten
1972 - De gloeilampen, De varkens
1973 - Groenboek
1973 - Zwijg
1974 - Iconen
1977 - Helgeel landjuweel
1979 - Waar de burchten stonden en de snoek zwom
1981 - De lampionplanten en andere gedichten
1982 - Machines!: maai ons niet, maai de rogge
1983 - Hemellichten
1984 - How to Start a Wine Cellar, selected poems 1969-1984
1985 - Het hooi wordt op de hooimarkt verzameld
1986 - Verkeerde raadhuizen
1987 - Aardes deuren
1990 - Het Strand van Amsterdam
1990 - In de kalkbranderij van het absolute
1991 - Brief aan de vinder van de Voyager II
1992 - Ode aan de grote kiezelwal
1993 - Laaglandse hymnen
1993 - Het bonenstro
1998 - Tegen de bijlen
2000 - In de waterwingebieden (gedichten 1953-1999)
2002 - Laaglandse hymnen II
2003 - Laaglandse hymnen I-III
2004 - Anti-canto's en De Astatica
2007 - Zwijg (herzien)
2007 - De gedenatureerde Delta
2008 - Vuur

H.H. ter Balkt: *Vuur.* De Bezige Bij, €16,50.

Focus
Jouw plezier is mijn gedicht

Erik Bindervoet *Voor altijd voor het eerst* De Harmonie, 2008. 128 pagina's, €15,90

In zijn nieuwste bundel scheurt Erik Bindervoet de afgelopen eeuw aan flarden om er een kleurrijke collage van te plakken. Volgens Bas Belleman mag deze dichter wel eens wat meer aandacht en waardering krijgen.

door Bas Belleman

De medaille voor de vrolijkste dichtbundel van het jaar gaat waarschijnlijk naar Erik Bindervoet. Maar zijn vijfde bundel *Voor altijd voor het eerst* is meer dan vrolijk. Hij is ook monomaan, eigenzinnig, platvloers, geestig, erudiet, noem maar op. Bij vlagen is hij zelfs ontroerend.

Bindervoet schreef 101 quasi-sonnetten over de twintigste eeuw (één per jaartal, inclusief het jaar 2000) plus een gebruiksaanwijzing vooraf (in zeven stellingen en hun uitwerkingen, genummerd op zijn Wittgensteins). Achterin staan twee registers van namen en zaken. Er is geen rijmschema, geen versvoet, maar iedere regel telt precies tien lettergrepen.

Hij heeft er kennelijk over nagedacht en dat wekt vertrouwen. *Voor altijd voor het eerst* is het tegendeel van een dun bundeltje bijeengeharkte gelegenheidsgedichten.

Lef kan hem ook niet worden ontzegd, want door het register krijgt de bundel iets weg van een lange spelshow, met de gedichten als quizvragen: waar verwijzen ze allemaal naar? Maar ze weten het spelletje gelukkig verre te ontstijgen.

Neem ‘Dochter’, met jaartal 1991.

De druppel dauw ging uit logeren en
Een klaterbeekje gaf een lift naar haar
Marinegroene ogen, oogopslag
Van honderdtien jaar oud, het type blauw

Dat mummies in het ijs ontdooien kan,
Insecten zielig op de vlucht doet slaan
En dorre bloemen geurend leven laat!
Mathilde! Jouw plezier is mijn gedicht,

Gemaakt voor jouw plezier, gezeefd uit zand

Van liefde met het koper van de zon.
Mathilde! Achter de wolken nog jezelf,

Als winterkoninkje dat lente brengt,
Als nachtegaal die daglicht maakt met klank.
Mathilde! Jouw plezier is mijn gedicht.

Als je aan de ijsmummie Ötzi moet denken, geeft het namenregister je gelijk. En hoor ik ergens Miles Davis trompetteren? Jazeker. Jacques Perk (1859-1881) heeft er ook mee te maken; die schreef sonnetten voor Mathilde en was in 1991 honderdtien jaar dood.

Het is een typisch Bindervoet-gedicht. De luchtige eerste regels hebben iets weg van een tekenfilm, door de logeerpartij van de druppel, maar de lyrische beelden nemen het moeiteloos over. Mathilde is hier een vrouw met groene ogen, waarschijnlijk met een druppeltje blauw erin. Allang overleden, maar nog altijd aanbeden.

Ook als je de verwijzingen niet ziet is het prachtig, lijkt me. Niet voor niets staat in de gebruiksaanwijzing als punt 6.2.1: ‘Maak je eigen canon en verlos ons zo van de canon.’ Bindervoet rekent er heus niet op dat de lezer alle namen en zaken herkent. In de bundel komt van alles langs, van de wegwerpcontactlenzen tot napalm, van Ludwig Wittgenstein tot de uitvinder van de pleister.

De toon van de gedichten loopt uiteen van vieze zinnen als *De schemer laat een scheet in je gezicht* tot verheven taal als *Ja, wij verbrandden strenge dominees/ En wij aanbaden koele gratiën.* Die uitersten houden elkaar in evenwicht en zorgen ervoor dat je nooit precies weet welke toon het volgende gedicht zal aanslaan.

De grote vraag is natuurlijk: waar leiden honderd van dit soort sonnetten uiteindelijk toe? Niet tot wijze uitspraken over de twintigste eeuw of een gewichtige geschiedschrijving. Bindervoet scheurt de eeuw liever aan flarden en plakt alle gebeurtenissen en namen door elkaar. Hij maakt er een collage van, soms explosief, soms liefdevol, soms flauw, soms scherp. Zijn vreugdevolle, nonchalante en tegelijkertijd respectvolle omgang met de geschiedenis werkt aanstekelijk. Waarom zouden we ons druk maken om het nieuwste van het nieuwste, als er zoveel moois achter ons ligt?

Zes jaar geleden kwam Bindervoets vorige dichtbundel uit, *Aap.* Dat was een vierstemmig experimenteel meesterwerk. Onbegrijpelijk dat die bundel zo weinig teweeg heeft gebracht, vergeleken met pakweg *Roeshoofd hemelt* van Joost Zwagerman of *In de naam van de hond* van Ilja L. Pfeijffer.

Zou Bindervoet te sterk afwijken om waardering te krijgen? Of komt het door de dodelijke polemieken die hij samen met zijn goede vriend Robbert-Jan Henkes schrijft? Of door de vertalingen die ze samen maken van James Joyce en The Beatles? In elk geval ligt het niet aan zijn gedichten.

Foto: Iris Box

Achtergrond
Martinus Nijhoff nu
Een kleine steekproef

Illustratie: Paul van der Steen

Meer dan een halve eeuw na zijn dood wordt Nijhoff nog altijd beschouwd als een van de belangrijkste en meest invloedrijke dichters die Nederland ooit heeft voortgebracht. Nog dit jaar verschijnen zowel een herdruk van zijn *Verzamelde gedichten* als een nieuwe bloemlezing uit zijn poëzie. *Awater*, zelf vernoemd naar een van zijn gedichten, vroeg vijf jonge dichters om hun voorkeur.

Jan-Willem Anker: Over ‘Impasse’ van Martinus Nijhoff

Een jaar of tien geleden bezocht ik de open dag van de studie Nederlandse taal en letterkunde van de Universiteit Utrecht. Omdat ik (stiekem) gedichten schreef, leek Nederlands me een verstandige studiekeuze. Toenmalig hoogleraar Wiljan van den Akker sprak over ‘Impasse’ van Nijhoff. Hij deed dat uit de losse pols, of hoe zeg je dat, op zijn janboerenfluitjes, alsof het hem geen moeite kostte. Alsof het hem nooit moeite had gekost. Ik was diep onder de indruk van Van den Akker en van Nijhoff in zijn kielzog. Het gedicht leek me na eerste lezing nogal simpel. Spanning in de relatiesfeer. Writer's block. Alleen geen flauw idee wat die glycine was. Maar Van den Akker vouwde het gedicht voorbeeldig open. Hij besprak de wisseling van werkwoordstijden na de wending, de betekenis van het tuimelraam en de kanteling die het gedicht maakt. En waar sloeg die impasse precies op? Ik verliet het gebouw met het idee dat ik bij Nijhoff in de leer moest gaan. Of ik dat ook echt gedaan heb, durf ik niet te zeggen.

Martinus Nijhoff is zo'n beetje het vlaggenschip van de Nederlandse poëzie. De neerlandistiek zet hem niet voor niets in om studenten te werven. Dat komt enerzijds denk ik omdat zijn werk zo aards is. Geen zweverige mijmeringen, maar veel concrete, alledaagse, scherpe observaties. Die je snapt. Waar je je iets bij voor kunt stellen. Straten, bruggen, treinstations, fabrieken, huizen. Er zit geen Chinees bij. Daarnaast voldoen veel van deze gedichten aan een algemeen beeld van wat poëzie is. Soms alledaags, dan weer lyrisch, rijmend, vaak in een traditionele vorm. Je kunt er meteen iets mee. En dan zijn ze ook nog eens dichtgekit met allerlei christelijke symboliek. Nijhoff bedient iedereen die van poëzie houdt, bevredigt realist en symbolist.

In zijn gedichten tref je prachtige voorbeelden aan van wat de poëzie zoal vermag. ‘Impasse’ is daar één van. Er zitten misschien wat schoonheidsfoutjes in. Dat ‘langzaamaan’ is toch ook maar een stoplap. En ‘glycine’ blijft een vreemde eend. Maar de subtiele manier waarop de problematische verhouding tussen de ‘zij’ en de ‘ik’ wordt verwoord, dat vind ik nog steeds schitterend. De ‘ik’ die inspiratie mist, de ‘zij’ die veroordeeld is tot stompzinnig huishoudelijk werk (het woord ‘bedrijf’ in de vijfde regel is uitstekend gekozen). De fluitketel die het antwoord vertraagt. Doe het maar na, de spanning is om te snijden. ‘Impasse’ is een kleine, tijdloze thriller.

Impasse

Wij stonden in de keuken, zij en ik.
Ik dacht al dagen lang: vraag het vandaag.
Maar omdat ik mij schaamde voor mijn vraag
wachtte ik het onbewaakte ogenblik.

Maar nu, haar bezig ziend in haar bedrijf,
en de kans hebbend die ik hebben wou
dat zij onvoorbereid antwoorden zou,
vroeg ik: waarover wil je dat ik schrijf?

Juist vangt de fluitketel te fluiten aan,
haar hullend in een wolk die opwaarts schiet
naar de glycine door het tuimelraam.

Dan antwoordt zij, terwijl zij langzaamaan
druppelend water op de koffie giet
en zich de geur verbreidt: ik weet het niet.

Jan-Willem Anker (1978) debuteerde in 2005 met *Inzinkingen*, waarvoor hij de Jo Peters Poëzieprijs ontving. In 2006 volgde *Donkere Arena.* Zijn werk verschijnt bij De Bezige Bij.

Pim te Bokkel: Martinus Nijhoff & ik

Drie weken en twee dagen nadat ik formeel mijn lidmaatschap van de Nederlands Hervormde Kerk opzegde, bladerde ik in de *Verzamelde gedichten* van Martinus Nijhoff. Naar goed Achterhoeks gebruik werd ik na mijn geboorte, in de jaren tachtig van de vorige eeuw, gedoopt. Later bezocht ik een christelijke basisschool en wandelde ik in het weekend geregeld om elf uur 's ochtends met mijn broertjes naar

één van de laatste zondagsscholen die de regio rijk was. Wat dit alles met het werk van Nijhoff te maken heeft, werd mij pas kortgeleden duidelijk. Om precies te zijn: toen ik in zijn verzameld werk ‘Psalm 150’ zag staan.

Ik was natuurlijk bekend met de Martinus Nijhoffbrug en dat ene gedicht dat niet geheel toevallig de naam van dit tijdschrift draagt. Waar ik me niet bewust van was, is dat Nijhoff als dichter onderdeel uitmaakte van de commissie voor de psalmberijming van de Nederlands Hervormde Kerk. Zeven psalmen uit het liedboek waaruit ik volmondig zong, zijn van Nijhoffs hand.

Als scholiertje heb ik er zelden bij stil gestaan, dat de liederen door doodgewone mensen op papier en muziek zijn gezet. Dit besef moet zich in de pubertijd hebben aangediend. Om voor de hand liggende redenen heeft het weinig zin de mening van een almachtige God in twijfel te trekken. Met mensen is het anders. Met u kan ik het eens of oneens zijn. Wanneer blijkt dat de Schrift, het *Liedboek voor de kerken* en de preek van de dominee mensenwerk zijn, dan berust het geloof in de tekst slechts op een menselijke vorm van respect. Het woord is haar heilige status ontnomen.

Wanneer we Nijhoffs berijming van Psalmen 150:1-6 vergelijken met de NBG-vertaling van de Bijbel uit 1951, blijkt hoe geraffineerd de werking van een tekst kan zijn. Waar we het in de Bijbel moeten doen met de weinig evocerende zinsneden ‘Halleluja. Looft God in zijn heiligdom,/ looft Hem in zijn machtig uitspansel,’ zingen we met Nijhoff: ‘Looft God, looft Hem overal./ Looft de Koning van 't Heelal’. De achtregelige strofen zetten de toon met een herkenbaar AABB rijmschema. In de tweede helft wordt de spanning opgebouwd door het rijm uit te stellen: CDDC. Opluchting is er wanneer de laatste met de vijfde regel rijmt. We lezen: ‘Hem zij eer, hij zij geprezen.’

Zo soepel stroomt de tekst van het loflied. Als gelovige zou je haast vergeten dat het door een mens geschreven is.

Psalm 150

Looft God, looft Hem overal.
Looft de Koning van 't Heelal
om zijn wonderbare macht,
om de heerlijkheid en kracht
van zijn Naam en eeuwig wezen.
Looft de daden, groot en goed,
die Hij triomferend doet.
Hem zij eer, Hij zij geprezen.

Hef, bazuin, uw gouden stem,
harp en fluit, verheerlijkt Hem!
Cither, cimbel, tamboerijn,
laat uw maat de maatslag zijn
van Gods ongemeten wezen,
opdat zinge al wat leeft,
juiche al wat adem heeft
tot Gods eer. Hij zij geprezen.

Pim te Bokkel (1983) debuteerde in 2007 met de bundel *Wie trekt de regen aan?* (Nieuw Amsterdam), genomineerd voor de C. Buddingh'-prijs.

Edwin Fagel: Het derde land

Wat mij betreft, verschillen God en poëzie niet zoveel. In de Bijbel wordt op onnavolgbare wijze een niet bestaande werkelijkheid tot waarheid gepromoveerd. De enige waarheid zelfs, en daarmee zou je met recht kunnen stellen dat de Bijbel ook als literatuur het Boek der Boeken is.

Nijhoffs verhouding tot het geloof is complex. Dikwijls gaat hij uit van de spanning tussen het alledaagse en het wonderlijke, waarmee hij van God en het paradijs concrete aanwezigheden maakt. Maar het geloof is bij Nijhoff dikwijls ook aanleiding tot twijfel en wanhoop:

Het derde land

Zingend en zonder herinnering
Ging ik uit het eerste land vandaan,
Zingend en zonder herinnering

Ben ik het tweede land ingegaan,
O God, ik wist niet waarheen ik ging
Toen ik dit land ben ingegaan.

O God, ik wist niet waarheen ik ging
Maar laat mij uit dit land vandaan,
O laat mij zonder herinnering

En zingend het derde land ingaan.

Wie dicht, creëert een werkelijkheid die niet bestond vóór het gedicht er was. Poëzie heeft dit gemeen met alle vormen van kunst, niet in de laatste plaats de Bijbel. Maar de vraag blijft dan wel: welke werkelijkheid is er daadwerkelijk?

Doordat in ‘Het derde land’ essentiële gegevens ontbreken (wie spreekt hier, welk land bedoelt hij?), blijft de betekenis ambigu. Ik denk graag dat met ‘het eerste land’ de toestand voor de geboorte wordt bedoeld, met het tweede het leven, en het derde het leven na de dood (wedergeboorte). Cruciaal lijkt mij de dubbelzinnigheid van de aanroep ‘O God’, die zowel letterlijk als figuurlijk opgevat kan worden. Is er wel een God die de mens begeleidt in het doorlopen van de cyclus? Is die cyclus er wel?

Mijn debuutbundel *Uw afwezigheid* werd aangekondigd als een bundel ‘in de traditie van Nijhoff’. Ik had mijn editie van Nijhoffs *Verzamelde gedichten* al jaren niet erg intensief meer gelezen en de vergelijking verbaasde me in eerste instantie. Ik ben de gedichten opnieuw gaan lezen. En ja, de vergelijking ligt voor de hand.

Edwin Fagel (1973) debuteerde in 2007 met *Uw afwezigheid* (Nieuw Amsterdam), bekroond met de Jo Peters Poëzieprijs.

Hélène Gelèns: Elk woord, terwijl hij schreef, ging ademhalen

Duik ik na jaren opnieuw in Nijhoffs poëzie, herken ik vrijwel elk gedicht. Alsof ik ronddwaal in de omgeving waar ik opgroeide. Van deze poëzie sprongen de haartjes

in mijn nek recht overeind. Die raadselachtige, suggestieve atmosfeer die mijn verbeelding alle ruimte liet, die muzikaliteit...

Herlees ik de gedichten, springt geen nekhaar overeind. Ik erken Nijhoffs technische beheersing, herontdek de lange gedichten ‘Awater’ en ‘Het uur u’, maar de meeste gedichten doen me weinig. Ik struikel over de obligate zwaarmoedigheid en de rijmdictatuur waaraan mijn poëzie zich ontworstelde. Ik krijg geen toegang.

Dan stuit ik op ‘De schrijver’. ‘Elk woord, terwijl hij schreef, ging ademhalen/ En riep een ander antwoord in zijn oor.’ Ja! Zo schrijf ik ook. Zo nemen tijdens het dichten de taal en de vorm die ontstaat het voortouw. Dit gedicht klopt. Zo ondersteunt muziek de zegging. In regels 5 tot 8 klinkt een wel heel beaat gejubel, maar het brute slot zet dit in perspectief.

Dit balanceren kenmerkt meer gedichten van Nijhoff. Ik pak ‘Het souper’ erbij, waarin de aansporing tot levenslust in de slotstrofe de zwaarmoedigheid keert: ‘Maar als de winden langs de daken huilen,/ Vergeet, vergeet waar ons zwak hart om schreit,/ Lach en stoot glazen stuk tegen elkander.’ Ik plaats soms op een soortgelijke manier sentimentele tegenover sterke regels. Keek ik de evenwichtskunst van Nijhoff af?

Ik raak geïnteresseerd. Ik ontdek hoe zijn beginregels vaak anekdotisch klinken, hoe ik zo het gedicht wordt ingezogen en hoe vervolgens de anekdote abrupt *in medias res* stopt. Ik kan dan niet anders dan mijn eigen verbeelding aanspreken. Zo wordt poëzie lezen een ervaring.

Poëzie als ervaring. Hier hervind ik Nijhoff Nu moet ik oppassen. Voor ik het weet, lees ik in en tussen zijn regels niet alleen de imperatieven ‘ervaar’ en ‘laat je meevoeren’, maar ook ‘niet beginnen bij het hoofd’.

De schrijver

Elk woord, terwijl hij schreef, ging ademhalen
En riep een ander antwoord in zijn oor.
Telkens kwamen tusschen de bergen door
Vogels met nieuwen tekst, en uit de dalen
Drong zulk een landelijke blijdschap door,
Zoo heerlijk zelfs begon de rots te stralen
Van 't langs geen enkelen weg meer te achterhalen
Woord uit de zon, dat hij zijn spraak verloor.

Hij ziet omhoog: wolken uiteengeworpen
En een zwerm vogels die naar 't zuiden trekt.
Hij ziet omlaag: hij ziet verspreide dorpen,
Een waterput, een paard dat balken trekt.
Zoo ziende wordt hij op een kruis geworpen
En in vertwijfelingen uitgerekt.

Hélène Gelèns (1967) debuteerde eind 2006 in de Sandwichreeks van Gerrit Komrij met *niet beginnen bij het hoofd*, genomineerd voor de C. Buddingh'-prijs. Haar volgende bundel zal verschijnen bij Uitgeverij Cossee.

Ester Naomi Perquin

Veertien was ik, toen ik *Dichterkeur* in handen kreeg, een in 1962 als tweede druk verschenen bloemlezing, samengesteld door Dr. W.L. Brandsma. Het zal door de vergeelde pagina's zijn gekomen, maar in mijn beleving waren de dichters van die ‘verzen dezer eeuw’ reeds lang begraven. Niets wist ik van poëzie, behalve dat er iets te weten zou zijn, iets belangrijks, voor wie goed lezen kon. Een driftkop was ik. Ik kon wel stampvoeten als ik, alle nieuwsgierigheid ten spijt, niet verder kwam dan de glanzende buitenlaag. Er moést een betere lezer in mij schuilen, eentje die ‘parelgrijze, zilverige berken’ terzijde kon schuiven en dwars door tijd en taal kon reiken naar - hoe noemde ik dat - de kern die ik ergens toch vermoedde. Ik vind nu de pagina terug met (het door mij met uitroeptekens gemarkeerde) ‘Lex Barbarorum’ van Marsman. Gerrit Kouwenaars ‘Ik heb nooit’ las ik veelvuldig, getuige ook het ezelsoor. Afgezien daarvan kwam ik niet ver. Niet bij Nijhoff in ieder geval. Van zijn hand waren vier gedichten opgenomen waaraan ik voorbij ging, op zoek naar iets dat in mijn ogen, nou ja, lééfde.

Toen ik jaren later het gedicht ‘Awater’ onder ogen kreeg en zag hoe iemand tevoorschijn kwam die ‘de abstractie en de menigte’ moest verbeelden, was ik verrast. Het hevige rijmen dat Nijhoff in mijn ogen zo in de weg moest hebben gezeten (dat mij bij het lezen had gehinderd), onderwierp zich daar aan een dwingende toon, leek ondergeschikt te worden. Toch was het niet ‘Awater’, maar een gedeelte uit de ‘Enschedese lezing’ uit 1935 dat er betrekking op had, waardoor ik getroffen werd. De dichter noemde de ‘onemotionele helderheid’ van de surrealistische schilderkunst en sprak van ‘formules’ als voorbeeld van iets waarin geleefd wordt. Ik meende daar iets van te begrijpen. Onemotionele helderheid, formules - de strengheid die daaruit spreekt (en dus ook de vage angst): daar was het me om te doen. Mooi vond ik ook dit: *‘Ik ben niet een verbitterde dichter. Ik sta niet met een fluwelen jasje en lange haren te kankeren op mijn tijd, omdat mijn tijd mij en mijn ziel niet hoogschatten wil. Ik heb mij aangepast, ik ben een gewoon mens’.* Of hij die dichter inderdaad niet is of ‘toch eigenlijk’ wel, zoals hij opmerkt - dat nu terzijde. Wat doemt hij daar groot en levend op, wil ik alleen maar zeggen. Wat toont hij zichzelf lezenswaardig.

Ester Naomi Perquin (1980) debuteerde in het voorjaar van 2007 bij Van Oorschot met *Servetten halfstok*. Voor deze bundel ontving ze de debuutprijs Het Liegend Konijn.

De hier geciteerde gedichten zijn afkomstig uit de *Verzamelde gedichten* van Martinus Nijhoff, uitgegeven door Prometheus, Bij deze uitgever verschijnt binnenkort ook een nieuwe Nijhoffbloemlezing, samengesteld door uw hoofdredacteur: *Dit zijn de daden waar ik mens voor was. De mooiste gedichten van Martinus Nijhoff.*

Nieuw werk
K. Michel

Toespraak tot het plafond

'o lo mata o le pregunta algo'
j.j. escobar

Twee mensen die elkaar tegenkomen
kunnen twee dingen doen

of de een
slaat de ander plat
of de een stelt de ander een vraag

een & ander afhankelijk van wie de sterkste
wie de kletser is & en welke van de twee het snelst

Als voor of na 'weertje?' geen knal wordt uitgedeeld
zit de een 'jaja' aan de ander als een broodkorst vast aan kaasdraadfondue
toestand A heet natuur toestand B beschaving

'il fait beau' 'absoluut'
'hondenweer' 'that's life'
'en wat doet de regering'

Zo komt het gesprek op gang & wordt de strijd uitgesteld
onderwerpen zat, een mer à boire
er kunnen hoeden worden opgelicht ter groet
beleefd gedachten uitgewisseld
er kunnen zelfs dichtregels worden geciteerd*

'omdat het lastig spreken is / met volle mond
zeggen alle duiven op de dam
tegen de toeristen / geen roekoe roekoe'

Foto: Melle Hammer

K. Michel (1958) debuteerde in 1989 met *Ja! Naakt ah de stenen.* Zijn derde bundel *Waterstudies* uit 1999 werd bekroond met zowel de Jan Campertprijs als de VSB Poëzieprijs. In 2004 verscheen zijn vierde bundel *Kleur de schaduwen* en in januari 2008 *In een handpalm,* een bundeling verhalen, essays en gedichten.

Maar ook de eerste optie valt te overwegen
‘platslaan’ heeft een zeker ‘je ne sais quoi’
Vooral als je het tafereel van kruisende stemmen
verplaatst naar het schouwtoneel in je hoofd
op en af, gebaarde frasen, zwembadakoestiek
brekebenen, schoten voor open doek

Al voor 't zelf praten kon, is 't hoofd
volgeregend met ‘reken maar van yes’
‘delftsblauw, bloembollen, vaantjes’
‘allez, mannen, ga voor goud’

Die stemmen....? Platslaan!
De moraal vhv gebiedt echter dat ik beken:
tot hier toe is het té overzichtelijk
twee types, in een decor zonder zelfs
een bladerloze boom, die twee dingen kunnen doen

máár als drie personen elkaar tegenkomen....
oooh la la dan belanden we in toestand C
(de speciale die status quo heet)
& wordt het knap lastig te voorspellen
wat ons te wachten staat én òf kletsen nog wel helpt

drie of meer, binnen of buiten,
dan zijn de rapen gaar,
is de beer los, het einde zoek
zijn we de sigaar, in de aap gelogeerd, ver van huis

Eindnoten:

* ‘omdat het lastig spreken is / met volle mond / zoals sommigen van ons uit ervaring weten / zeggen alle duiven op de dam / tegen de toeristen / geen roekoe roekoe roekoe / als die vragen / naar de ladies de red light district / maar wijzen rechtdoor / immer gerade aus straight on continuez / want het is kei en kei / moeilijk om welbespraakt te wezen / als je patat staat te eten’

Interview
Woorden zitten me soms in de weg
Marjoleine de Vos over het genieten van lichaam en geest

In haar onlangs verschenen derde bundel dicht Marjoleine de Vos over koeien in de wei, het stoven van hazen en de strijd tussen ervaren en beschrijven. ‘Ik wil aan mijn eigen gedenk ontsnappen, maar mijn lichaam is ook een bron van vreugde.’

door Nico de Boer

Marjoleine de Vos (1957), redacteur, tv-critica en columniste bij *NRC Handelsblad*, kreeg er met haar poëzie een nieuwe uitdrukkingsmogelijkheid bij. Haar debuutbundel *Zeehond graag* (2000) was met zijn gelaagde parlandostijl verfrissend. Na *Kat van sneeuw* (2003), waarin de dichteres zich nog gerijpter toonde, is er nu *Het waait* (2008). Strak getoonzette poëzie, waarin de stad is verruild voor het weidse land en het grote genieten wordt gehinderd door het eeuwige denken.

Verrassend in de poëzie van Marjoleine de Vos is de vrijgevochten mevrouw Despina, een Griekse naam die ‘vrouw des huizes’ betekent, godin of heerseres. Dit alter ego van de dichteres keert herhaaldelijk terug en is als een vrouwelijke tegenhanger van meneer Cogito van de door De Vos bewonderde Poolse dichter Zbigniew Herbert.

Is het optreden van mevrouw Despina een maskerade waarachter u zich kunt verschuilen?

‘Een maskerade is erg leuk hoor. Het maakt vrij. Niet dat je anders altijd per se eerlijk en oprecht zou moeten zijn, maar toch. Despina is een personage, ik ben het niet zelf. Dat geeft veel ruimte. Ik kan haar allerlei onzin laten denken, ik kan mezelf een beetje op de hak nemen, me afvragen hoe ik ergens over denk en dan mag ik best overdrijven, want het is Despina.’

Uw journalistieke werk is doordrenkt van poëzie. Hoe belangrijk is zij voor u?

‘In poëzie probeer je persoonlijke dingen zo persoonlijk mogelijk te formuleren. Persoonlijk is iets anders dan privé, daar moet je mensen niet mee lastig vallen. Maar als je in precieze bewoordingen formuleert hoe je de dingen ziet of voelt, heeft dat bijna altijd een zekere algemene geldigheid. Dat is ook de zin van fictie schrijven, anders kun je net zo goed een dagboek bijhouden.

Poëzie vindt bewoordingen of formuleringen die je meeneemt in je leven. Dat hoeven geen grote waarheden te zijn, ik denk zelf bijvoorbeeld geregeld aan een regel van Judith Herzberg: *waar de rozenbottels in hartverscheurende belichting staan.* Dat vind ik heel mooi, daar moet ik vaak aan denken als je de zon iets ziet uitlichten. Het is dan net of je het beter ziet doordat er woorden voor gevonden zijn.’

Waarom bent u zelf gaan dichten? Miste u iets in de journalistiek?

‘Ik heb blijkbaar altijd de behoefte gehad om al schrijvend dingen te zeggen en te onderzoeken. Dat doe ik in de krant in mijn maandagcolumn, die ik nu al twaalf jaar om de week schrijf. Het is niet zo'n heel sterk opiniërende column. Geef mij maar een vraag en geen antwoord, om met Kopland te spreken.

Ik wilde helemaal niet zelf gaan dichten. Ik dacht altijd dat ik dat niet kon. Ik vond het ook niet nodig om het te kunnen. De een kan voor de krant schrijven, een ander kan dichten. Dat veranderde toen het tijdschrift *Raster* mij en anderen vroeg om

een “meneertje” of “mevrouwtje” te ontwerpen, zoals Plume van Henri Michaux of monsieur Teste van Paul Valéry. Zo'n personage dat je voor van alles en nog wat zou kunnen gebruiken. Ik heb bijna tot mijn eigen verbazing gedichten geschreven. Toen is mevrouw Despina ontstaan en dat beviel me uitstekend. Ik kreeg er een uitdrukkingsmogelijkheid bij.’

De gedichten in Het waait *spelen grotendeels op het platteland, waar het geluk binnen handbereik ligt en het tegelijk ongrijpbaar is. Dit gesprek vindt plaats in uw huis in hartje Amsterdam. Wat heeft een stadsdame met het platteland?*

‘Sinds een jaar of vier hebben we een huis in Noord-Groningen. Meer dan de helft van de tijd ben ik daar. Dat heeft natuurlijk ook de stoffering van de gedichten bepaald. In *Zeehond graag* wordt er gerolschaatst in het park en gefietst door de straten. Fietsen over de grachten vind ik trouwens een van de grootste vreugdes in het leven, of het nu een mooie lentedag is of winters koud. En als je elke dag naar koeien en weilanden kijkt, zit er al gauw een koe of een weiland in je gedichten. Het is ook heerlijk om door een weiland te lopen, boven je de luchten te zien en om je heen stomme schapen.’

‘Alweer een onvoorstelbaar voorjaar’, schrijft u in ‘Gedachtenis’.

‘Het voorjaar is altíjd onvoorstelbaar. Je weet dat het komt, dat het op een dag ineens zacht weer is, alles wordt licht, overal zijn bloemen, je ruikt de geuren, en toch kun je het je nooit echt goed voorstellen. Zoals je in de winter zomerjurken in de kast ziet hangen en denkt: is het waar, loop ik in de zomer

Foto's: Bram Budel

daarin rond? In zo'n dun jurkje? Heb ik het dan niet vreselijk koud! Je weet dat 't niet zo is en toch kun je het maar moeilijk geloven.'

> Was ze weer niet echt daar, te zeer al
> van verwachting vol, van wat ze diep
> zou ondergaan, alvast gewapend
> met haar woordtuig en haar ansichtkaart.
> De reis niet waard.
>
> (Uit: 'Mevrouw Despina ziet Noorderlicht'.)

Hoe graag mevrouw Despina ook van de overweldigende natuur wil genieten, ze slaagt daar blijkbaar niet in. Vandaar het 'woordtuig' dat haar in de weg zit?

'Ja, dat woord kwam er zomaar uit. Het gaat over een reis naar het Noorderlicht. Als je daarnaar kijkt is het groots, indrukwekkend, heel bijzonder. Maar om de ervaring te beschrijven wil je dat soort woorden niet gebruiken. Terwijl je kijkt ben je in gedachten aan het beschrijven wat je ziet. Daarmee zit je jezelf in de weg, want je bent bezig de ervaring onder woorden te brengen nog voordat die ervaring er goed en wel is. Ja, wat heb je er dan aan, uiteindelijk? Een hele hoop woorden, maar niet waar je op uit was. Als je van tevoren denkt: nu ga ik iets bijzonders meemaken, ben je natuurlijk helemaal niet onder de indruk. Zoiets gebeurt eerder als iets je onverwachts overkomt.'

In uw gedichten lijkt het soms of u wilt ontsnappen aan het lichaam waarin we zitten opgesloten.

'Ja, er ís een tweespalt. Enerzijds wil je aan je eigen gedenk en begrensdheid ontsnappen en opgaan in het geheel, in de mystieke ervaring. Anderzijds is het besef van je lichaam, van het jezelf zijn ook een bron van vreugde. Ik wil niet helemaal vergeestelijkt zijn. In de gedichten wordt die tegenstelling nog

wel eens op de spits gedreven, terwijl zo'n tegenstelling er helemaal niet is. Niemand is onafgebroken precies hetzelfde en een persoon uit één stuk.'

> Zo eeuwig zijn we niet. Kortstondig
> in de zon, dwaasheid rondom, dus
> vrolijk spijs en wijn om hier te zijn
> en niet al weg of nooit ontstaan.
>
> (Uit: 'Altijd, want nu'.)

Als dichteres verenigt u twee kanten. De een bespiegelt, is een bezonken geest maar wordt gehinderd door het eeuwige denken. De ander wil genieten. Is deze strofe te lezen als een soort levensmotto?

'Die twee kanten zitten er wel in en dat wil ik ook graag. Niet alleen verinnerlijking en niet alleen feest. De combinatie gaat me heel natuurlijk af, daar hoef ik helemaal mijn best niet voor te doen.'

Uw poëzie is hier en daar religieus geïnspireerd. Hoe diep zit het geloof bij u?

'Blijkbaar verlangde ik er op zeker moment naar om te gaan geloven, want ik ben er niet mee opgevoed. Ik ging een poosje naar de katholieke kerk. Ik kwam wel ergens uit, maar niet in het geloof. Ik heb er wel veel aan gehad, nog steeds. In de religie is er nagedacht over allerlei vragen die mensen hebben. De antwoorden daarop zijn helemaal niet onverstandig. Het geloof heeft niet voor niets al zoveel eeuwen standgehouden. Het geeft je een zekere verdieping of inzicht, het reikt je een beeldtaal aan. Maar er zitten ook kanten aan waar ik niets mee te maken wil hebben.'

Sommige critici houden van 'verontrustende' poëzie, sterker, ze eisen van poëzie dat deze 'gevaarlijk' is. Uw poëzie zou 'ongevaarlijk' zijn. Wat vindt u daar van?

'Ik heb nog nooit een gevaarlijk gedicht gezien. En als de mijne "ongevaarlijk" zijn, nu ja goed, best. Daar kan ik niet van wakker liggen. Ik vind dat praten over "verontrustende" of "gevaarlijke" poëzie op z'n zachtst gezegd wat overdreven. Zou iemand als Ilja Pfeijffer echt niet kunnen slapen van een bundel van Saskia de Jong? Ik geloof er niets van.

Het is een terminologie waarmee ik niet uit de voeten kan. Je hebt toch liever dat iemand een gedicht goed leest en er iets over zegt dan te moeten

horen of het gevaarlijk is of niet. Gevaarlijke dingen maak je ergens anders mee, niet in de poëzie.'

Uw gedicht 'Kooklust' uit Zeehond graag *met zijn malse verwijzingen naar vlees en wellust -'Met gretige borsten staat begeerte aan het aanrecht'- is haast een klassieker. U heeft, ook in uw journalistieke werk, iets met koken en voedsel, wat eveneens blijkt uit* Het waait.

'Er zijn er wel meer hoor. Kouwenaar bijvoorbeeld of Beurskens. *Raster* heeft dichters wel eens gevraagd om eetgedichten. Konden een heleboel mensen erg goed. Maar het klopt, ik kook graag, ik eet graag. Niet dat ik nu zo'n enorme vleeseter ben, dat valt best mee, hoewel ik het wel lekker vind. In een gedicht krijgt het meteen extra betekenis als je zegt: ik smoor een haas.'

> We gieten veel bloed in een kopje
> en stoven de huilende haas met
> kruidige vulling, zijn bloed zo gelijk
> aan het onze, zijn kleine nieren geproefd.
>
> (Uit: 'Oudjaar')

'Er zit veel dood in dit gedicht. Oudjaar en vergankelijkheid horen bij elkaar. Aan het eind van het jaar kijk je terug, in een jaar is er weer van alles gebeurd. De sterfelijkheid dringt zich aan je op. Je gaat ook enorm eten. Het heeft wel iets om de dood te eten en daarmee het leven juist weer te voeden.'

> Stralende morgen met rijp op het weiland.
> Klaar voor ervaring van inzicht en kalmte
> loopt ze het licht in tot waar in de sloot
> verzonken in graafwerk de rattenvanger zingt
>
> (Uit: 'Mevrouw Despina ontmoet de rattenvanger')

'Dit gedicht is eigenlijk gebaseerd op een ervaring van niks. Je wandelt door het weiland. In de sloot is de rattenvanger bezig, je groet en zegt iets. Maar doordat je er een gedicht van maakt is het een hele ervaring geworden. Het gedicht schept de ervaring. Het is als het ware een ontmoeting met de dood geworden, de dood die daar in de sloot staat, maar jou niet komt halen. Nog niet.'

Marjoleine de Vos: *Het waait.* G.A. van Oorschot, €24,90.

Wat leest...
Giel Beelen

Noem hem niet het enfant terrible van de vaderlandse radio. Giel Beelen is die geuzennaam allang voorbij. Maakte hij ooit zijn luidruchtige entree in de ether door gepijpt te worden *on air*, nu draagt hij de titel van beste radioman. In 2007 kreeg hij de Zilveren Radioster. Nederlands enige shockjock liet zich ooit als een gans dwangvoederen, nam een hapje uit de moederkoek van een vriendin maar was ook bereid een paar dagen te vasten voor het goede doel. Dat laatste leverde een slordige miljoen euro op. In zo iemand moet wel poëzie zitten.
door Thomas Blondeau

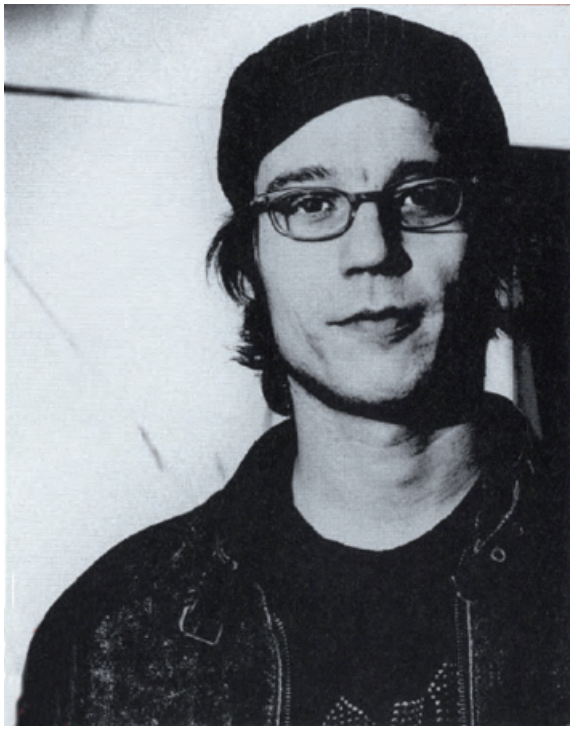

Foto: Hans Peter

Toen de benoeming van de Dichter des Vaderlands wat deining veroorzaakte, nam radiopresentator Giel Beelen het voortouw door in zijn radioprogramma Ingmar Heytze tot de Dichter des Giels te slaan. Wat inhoudt dat de Utrechtse dichter al een paar keer mocht opdraven tijdens een van de best beluisterde radioprogramma's om zijn werk ten beste te geven. In de kast van Beelen staan dan ook vooral bundels van Heytze, naast Chabot en Deelder.

‘Ik vind het mooi indien het begrijpelijk is, dus niet van die Frank Boeijen-achtige shit. Goede poëzie kan je echt meenemen naar eigen ervaringen en regels kunnen dan dagen door je hoofd blijven spoken.’ Blijkbaar spookt er niet veel door Beelens hoofd tijdens het interview want hij komt niet verder dan Herman Finkers bon mot: ‘Op alles rijmt wel iets. Behalve dan op waterfiets. Op waterfiets rijmt niets.’

Poëzie in een klascontext is ook bij Beelen geen gelukkig ervaring. ‘Op school ga je het altijd zo stuk analyseren. En dan kregen we nog van die oude-lullenshit zoals Simon Vestdijk en Driek van Wissen.’

Of het nu radio of tv is, serieus of absurd, wat voor werk Beelen ook doet, hij zal altijd proberen de nieuwste muziek onder de aandacht te brengen. Hoe belangrijk vindt hij de tekstuele component van popliedjes? ‘Meisjes luisteren traditiegetrouw naar de tekst, mannen niet. In mijn geval klopt deze waarheid zeker. Ik luister veel meer naar de sound. Neemt niet weg dat er altijd regels zijn die je raken.’

Vooral Nederlandstalige rappers kunnen op dat vlak zijn voorkeur wegdragen. ‘Lange Frans, Extince, Def P maar ook De Jeugd van Tegenwoordig vind ik met hun zelfbedachte woorden wel heel interessant. En lachwekkend tegelijk.’

Triësto

Hij is op weg naar Wevelgem, hij is op weg naar niets.
Tom Lanoye

Mocht ik herbeginnen, ik zou het anders
doen; niet voor de roem, maar voor de platen.
Niet meer knutselen met woorden,
maar een god zijn in the groove.

Ik zou hele nachten draaien in spelonken
waar geen zinnig mens zich nog vertoont,
gehoond door mijn collega's, doodgezwegen
in de krant. Links en rechts voorbijgestreefd

door wie de tijdgeest in zijn hoezen vangt,
van wereldstad naar wereldstad, Ibiza, feesten
tot het licht, keus uit duizend chicks per nacht -
en ik blijf hier, de bleekste vleermuis van de stad.

O tafels, loop niet vast op dit bezeten lied
want anders wil ik niet; laat mij schuiven,
laat mij snuiven, levend lijk dat ieder feest
in kantelende tegenkringen leidt, mijn naalden

etsen hun droevig spoor, ik hoop maar dat ik
stoor - grijp mijn hand en leid mijn beats:
ik zoek het einde van de nacht,
ik ben op weg naar niets.

Uit: Ingmar Heytze, *Het beste en de rest.* (Podium, Amsterdam 2006).

Beschouwing
Melke Bliksem!!
Nieuwe bloemlezing toont ontwikkeling Friese moderne poëzie

Tsead Bruinja in Friesland. Foto: Jan Kalma, collectie Tresoar

Onze redacteur Tsead Bruinja, zelf een Friese dichter en met Hein Jaap Hilarides samensteller van de bloemlezing *Droom in blauwe regenjas - nieuwe Friese dichters* uit 2004, las de nieuwe tweetalige bloemlezing *Het goud op de weg* (Bornmeer, 2008). In deze keuze uit de Friese poëzie sinds 1880 verklaren dichters de Friese taal en poëzie dood én bewijzen ze dat beide springlevend zijn.

door Tsead Bruinja

...In de verte
schommelen bootjes
in de haven van Eilat

Over de weg
jaagt een wit busje
begeleid door Arabische muziek

Er zitten mensen in:
Arabieren, joden, Aziaten,
Europeanen en Amerikanen.

Dit zijn de laatste negen regels uit de tweetalige bloemlezing van Friese poëzie *Het goud op de weg*, die onlangs bij uitgeverij Bornmeer verscheen. Ze komen uit een gedicht van Hidde Boersma, een van de jongste Friezen van wie werk opgenomen is. De bloemlezing bevat een ruime keuze uit de Friese poëzie sinds 1880 en is samengesteld door dichter en uitgever Abe de Vries. De titel is afkomstig uit de inleiding

van een eerdere bloemlezing gemaakt door Fedde Schurer: ‘De Friese dichter vindt het goud op de weg; uit een levende volkstaal hoeft hij slechts het goede materiaal op te vissen, en in zijn handen ontstaat kostbaarheid en schoonheid.’ Abe de Vries reageert op Schurers uitspraak door te stellen dat dichters die in minderheidstalen schrijven voortdurend een tussenweg zoeken tussen de traditie van de volkstaal en de literaire taal van het experiment.

Er zit ook een wereld van verschil tussen de licht politiek getinte observaties van de jonge Boersma waarmee de bloemlezing afsluit en het klassieke gedicht van de romantische revolutionair Pieter Jelles Troelstra waarmee *Het goud op de weg* opent. Troelstra begint verheven en wat geforceerd: ‘Ik zing niet voor vandaag alleen,/ ook voor wie na mij komen./ Mijn lied zal, ben ik eenmaal heen,/ in oor en hart hun stromen.’ Vervolgens spreekt hij zijn volk vermanend toe: ‘Als Frieslands volk zijn taal veracht,/ een nachtgeest zal 't bezoeken/ en grommend door de zwarte nacht/ 't verbasterd ras vervloeken.’ De kans dat Boersma dit gedicht glimlachend tot zich zal nemen lijkt me vele malen groter dan dat hij de toorn van Troelstra zou vrezen.

Wat is er voor de Nederlandse lezer te vinden in deze bloemlezing? Allereerst is er de onvervalste melancholie die bijvoorbeeld spreekt uit de gedichten van Douwe Kiestra:

> Achter de kleine kudde aan
> Uit het uiterste veld vandaan,
> Het lange wagenpad af op huis aan.
> Nu zijn de bloemen verdwenen,
> Anders geen geel meer dan het weggesmeten hulsel
> Dat een pakje Northstate-sigaretten omsloot...

> Daarnaast is er de exotische beeldtaal
> van Sjoerd Spanninga die onder ande-
> re bekwaam leentjebuur speelt bij de
> klassieke Arabische poëzie:

> Zie, ik heb mijn tent belegd met donkergloeiende tapijten
> En bontvlammende kleden uit El Khahira, mijn liefste.
> Ik ben welgemoed bij jou, vriendin.
> Jij bent mijn edele bruid,
> Met wie ik wandel over de binnenhoven der meditatie,
> En mijn versteende geest wordt tot een wel van genade,
> Een zuivere bron voor de gazellen.
> Die jaloers zijn op jouw jonglenige en lichtvoetige bekoring.

Bovenstaande fragmenten zijn afkomstig uit gedichten die gepubliceerd werden in 1963 (Kiestra) en in 1949 (Spanninga), jaren waarin in de rest van Nederland volop werd geëxperimenteerd door de Vijftigers en Zestigers, bewegingen die op de Friese poëzie van die tijd weinig invloed lijken te hebben gehad.

Spanninga is ‘zoals vele dichters’ regelmatig somber gestemd: ‘dan denk je/ op een dag van donkere geruchten,/ die toestormt op zijn ondergang,/ ach, is er wel zoveel aan verloren/ als heel het mensdom nu eens stierf’. Zijn humeur trekt weliswaar wat bij, maar tekent niettemin de zwaarmoedige toon die in de eerste helft van deze bloemlezing relatief vaak opduikt. Die zwaarmoedigheid komt deels voort uit de haat-liefdeverhouding die de Friese dichters met hun vaderland en taal onderhouden. Ze verheerlijken aan de ene kant het boerenleven van hun ouders en grootouders, maar voelen zich er ook niet helemaal bij thuis, zoals boerenzoon

Nyckle J. Haisma, die naar Indonesië emigreerde en die ‘als zwerver’ die ‘het vaderland verlaat’ ervoer hoe ‘geen banden’ hem ‘ooit weer aan Friesland’ zouden binden.

Bij Yke Boornstra lijkt de zelfhaat

hoogtij te vieren, in een enigszins dramatisch aandoend, gedateerd gedicht: ‘Dit volk is gekneusd en gespleten,/ het geloofde aan Wet noch Profeet -// Om hun monden een moede glimlach,/ in hun ogen weedom en nood,/ in hun zielen het stille schreien -/ Geef dit volk, Heer, een zachte dood.’

Waar Boornstra zich ergert aan het gebrekkige geloof, raakt de dichter Jan Wybenga geïrriteerd over de manier waarop de Friezen met hun eigen taal omgaan. Hij ziet de verwording van het Fries met lede ogen aan en gebruikt de ironie als wapen om de strijd aan te gaan:

> Moffen en Bataven nemen de dorpjes in.
> De dorpelingen zwetsen in de steden in 't wrak
> nieuwkroms tegen de klippen op.
>
> Wat sterft dat boerenfries een schitterende dood!
> 't Gaat op in herentaal en doctorandi pluizen
> de fasen uit...

Door de jaren heen is ongetwijfeld veel van het oude Fries dat Wybenga liefhad verloren gegaan en hebben Nederlands en Engels vrij spel gehad om het Fries te ‘corrumperen’, maar de taal is nog lang niet dood en de poëzie al helemaal niet. Dat blijkt onder

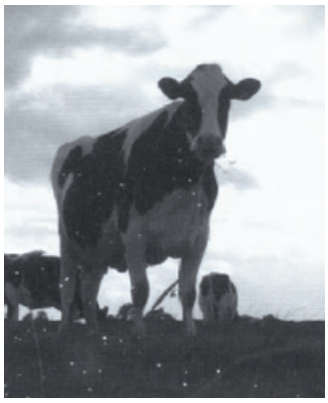

andere uit het korte gedicht ‘Toekomst’ van Jan Bylsma:

in sûkerbôle en
twa krwasâns'
zei het beeldschone
surinaamse meisje
in vlekkeloos fries
tegen de bakkerin

wie zegt nou nog
dat zo'n taal
geen toekomst heeft

De taal en de poëzie zijn springlevend en niet gespeend van humor en relativering. De verheerlijking van het boerenleven wordt dan ook naar hartelust op de hak genomen, bijvoorbeeld door Bartle Laverman:

als je de dijk op rijdt
en
niks geen licht bij Klaas, Sikke of Jorrit
zet je de hand aan de mond
MELKE BLIKSEM!!
schreeuw je

half zeven
jij, burger, hier op de fiets
en die boeren slapen...

Zoals Abe de Vries in zijn inleiding beschrijft, zijn Friese dichters ‘in een tijdperk dat overgevoelig lijkt voor de dreiging van culturele globalisering’ bezig een balans te vinden tussen de eigenheid en traditie van het Fries als volkstaal en het experiment waar de internationale taal van de literatuur om vraagt. Die balans levert bij Bartle Laverman vooral frivole anti-burgerlijke poëzie op, terwijl bij een jongere dichter als Elmar Kuiper de poëzie wordt gebruikt om het experiment aan te gaan en poëticale uitspraken te doen:

Laat beelden
als speelse honden
over elkaar heen tuimelen
laat beelden blaffen in stegen.

Laat vrachten beelden in wollen rokken
parelen en zweten
als ingepakte schapen onder zomerzon.

Grijp eerst die rottweiler in de steeg
knijp daarna goeie lobbes in z'n staart
ga verder met beelden verbrande beelden
ga verder met verkoolde honden in stegen.

Bij een dichter als Kuiper vind je geen ‘gekneusd en gespleten volk’, heimwee naar de boerderij of vrees voor de teloorgang van het Fries.

Troelstra's onheilstijding is niet uitgekomen. Het Fries wordt nog steeds gesproken, gelezen en vooral geschreven. In *Het goud op de weg* zijn de vier jongste dichters bovendien nog geen dertig, waarmee de toekomst van de Friese poëzie gewaarborgd lijkt. Er zal ongetwijfeld veel gesteggeld worden over de keuzes die Abe de Vries heeft gemaakt, maar zijn historische en persoonlijke selectie is een welkome aanvulling op de bestaande bloemlezingen en geeft een goed beeld van de poëzie van dichters in een minderheidstaal. Een poëzie die zich heeft ontwikkeld tot een volwassen, zelfstandige, moderne vorm van literatuur waarin de beelden over elkaar heen mogen tuimelen en vervloekingen van eigen taal en volk niet langer nodig zijn.

Het goud op de weg - de Friese poëzie sinds 1880
Samengesteld en ingeleid door Abe de Vries, Bornmeer, €35,-.

De Friese poëzie lijkt zichtbaarder dan ooit. Sinds Tsjêbbe Hettinga met zijn bezwerende voordracht in 1993 grote indruk maakte op de Frankfurter Buchmesse en in 1994 *de Spiegel van de Friese poëzie* uitkwam bij uitgeverij Meulenhoff, is het heel normaal geworden voor een Nederlands of Vlaams festival om ook Friese dichters in hun programmering op te nemen.

Vanaf het begin van de 21e eeuw verschenen meerdere belangrijke bundels van Friese gedichten in het Nederlands. Zo bracht Bert Bakker in 2001 de bloemlezing *Jij bent zacht als zomerregen. De mooiste Friese liefdesgedichten.* De Friese poëzie werd toen in het tijdschrift *De Tweede Ronde* als volgt omschreven: ‘de gedichten (...) treffen door krachtige lyrische expressie en haast mythische verbeelding die prettig afsteekt bij veel hedendaagse Nederlandse poëzie.’ In 2004 verscheen de bloemlezing *Droom in blauwe regenjas* (Contact & Bornmeer) met werk van jonge Friese dichters, die vervolgens op tournee gingen langs festivals en boekhandels. Arie van den Berg zei eind 2004 in *NRC Handelsblad* het volgende: ‘Dichterlijk elan is de laatste associatie die ik aan Friesland en Groningen verbinden zou. Toch blijken juist deze provincies de bron van een nieuwe poëtische vuurslag.’ In 2005 durfde dichter en redacteur Chrétien Breukers het aan om vier Friese dichters in vertaling in zijn Contrabasreeks uit te geven. Naast de tweetalige bloemlezing *De 100 mooiste Friese gedichten* (Uitgeverij De Kleine uil) werd in 2006 ook een grote Nederlandstalige geschiedenis van de Friese literatuur gepubliceerd. *Zolang de wind van de wolken waait* (Bert Bakker, waarin de Friese poëzie een apart hoofdstuk besloeg). In 2008 verschijnt naast de hier besproken bloemlezing ook een nieuwe editie van *De Spiegel van de Friese poëzie.* Van diverse Friese dichters zijn inmiddels ook buiten Nederland vertalingen gepubliceerd en dichters als Kuiper, Soepboer en Hettinga treden op bij gerenommeerde buitenlandse poëziefestivals in onder meer Macedonië, Schotland en Colombia. Is het dan allemaal joechei wat de Friese poëzie betreft? Niet helemaal. Er is een tekort aan goede poëziebesprekers in Friesland en het lezersaantal loopt er terug. Maar mogelijk is dat slechts tijdelijk en lukt het een nieuwe generatie om via podia, papier en internet het tij te keren. Aan de kwaliteit van de poëzie zal het niet liggen.

Wat vloeit mij aan
column
Citeerregels

Poëzie als gebruikstaal. Sommige regels hebben het onmiskenbaar in zich. Ze zijn te raak, te pregnant, om zomaar in het gedicht te blijven wonen. Bijvoorbeeld ‘Alles is veel voor wie niet veel verwacht’ van Bloem. Het staat in een behoorlijk snertgedicht maar het is daaruit weggevlucht, heeft een veilig heenkomen gezocht buiten de poëzie, het dagelijks leven weer in. Ik gebruik het vaak, en als ik het niet gebruik denk ik het vaak, zo waar is wat daar gezegd wordt.

Bloems regel klinkt nog redelijk sententie-achtig, het zou ook zomaar een aforisme kunnen zijn. Maar wat te denken van de slotzin van Nijhoff uit het gedicht ‘Impasse’: ‘Ik weet het niet’. Waarschijnlijk het meest gebezigde citaat uit de vaderlandse dichtkunst, en dat natuurlijk omdat het van zichzelf al zo'n groot cliché is. Ook dat zeg ik graag, maar zonder dat iemand mij dichterlijke hoogdravendheid verwijt: ‘ik weet het niet.’

Met de meeste dichtregels kun je daarentegen maatschappelijk gesproken geen kant uit. Probeer maar eens in gezelschap ‘Er is in zee een coelacanth gevonden’ of ‘Uw schedelveld is koeler maan’. Men staart je glazig aan, je bent niet goed snik,

een dichter misschien, rijp voor het huisje. ‘Poëzie is een daad van bevestiging’, ook zo'n regel. Wat betekent het eigenlijk, vraag ik me wel eens af.

Veel poëtische gebruikszinnen werken als een signaal. Je past ze toe in dagelijkse situaties maar laat tegelijkertijd zien dat je met het hogere bezig bent. Een regel als ‘Wie wat vindt heeft slecht gezocht’ van Kopland kun je vaak genoeg gebruiken want wie loopt er nou nooit eens iets te zoeken, maar het signaal dat je ermee afgeeft is: ik lees poëzie!

Er zijn ook regels die je misschien niet zo vaak uitspreekt maar die wel regelmatig in je hoofd worden afgespeeld. ‘Geef nooit het hele hart’, denk ik bijvoorbeeld geregeld namens Yeats, of ‘Laten we zacht zijn voor elkander kind’, een goeie van Roland Holst voor als je voor het eerst met iemand naar bed gaat - alleen, hoe vaak gebeurt dat?

Terwijl ik dit schrijf zit ik op het Franse platteland, de ondergaande zon raakt de boomtoppen, ergens loeit een koe, een kat sluipt weg. ‘Avond valt anders op het land’, denk ik want zo voelt het. Drummond de Andrade had ook kunnen schrijven ‘Avond valt anders in de stad’, maar zo voel je het niet (meer). Stel, ik loop in het uitgaanscentrum van Amsterdam, op zoek naar een café of disco en ik denk ‘Avond valt anders in de stad’. Nee: de avond valt anders op het land.

Er zijn ook regels die je zou toewensen eindelijk eens door te breken in het dagelijks taalgebruik. ‘Wilt nog wat marren’ uit P.C. Hoofts evergreen ‘neen, mijn lief, wilt nog wat marren, 't zijn de starren’ had ik zo'n plaats gegund maar het is er nu te laat voor. Als ik mijn geliefde vraag nog wat te marren, loopt ze misschien juist wel weg en dat kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn van maatschappelijk werkzame regels.

Het spreekt vanzelf dat ik het hier niet heb over dichtregels die hun droeve opwachting moeten maken in rouwadvertenties van mensen die misschien nooit een dichtregel hebben gelezen. Dat zijn de ware mislukkingen, de bankzitters onder de versregels, op te moeten draven als compensatie voor het gebrek aan bijbeltekst. Dan kun je nog beter helemaal nooit geciteerd worden.

Rob Schouten

Inleiding op het werk
Een waardig erfgenaam van W.H. Auden
James Fentons observaties van ontreddering

Foto: Pieter Vandermeer, archief Poetry International

door Rob Schouten

James Fenton (geboren in 1949 en niet te verwarren met de gelijknamige Ulster-Schotse dichter James Fenton van 1931) was lange tijd voor mij voornamelijk een naam. Een dichter van wie ik wel gehoord had en van wie ik vast ook wel eens iets gelezen had, maar zonder dat hij een aparte ruimte in mijn hoofd had betrokken. Zoals er zoveel dichters zijn die je wel kent, bij wie je misschien zelfs een beeld hebt, maar ze zijn nog niet bij je ingedaald. Ik geloof zelfs dat ik hem om een of andere reden wel eens verwarde met een andere Engelstalige dichter, James Merrill.

In het voorjaar van 2008 vroegen de medewerkers van Poetry International of ik voor het festival van dat jaar gedichten van Fenton wilde vertalen. Hij was een van de gasten. En ze schoven mij een gedichtencyclus toe die ‘Tsunami, A Song Cycle’ heette. Het eerste wat me opviel, was dat het nogal overdadig rijmde, altijd een extra horde voor een vertaler, het tweede dat ik het een heel mooi en emotionerend gedicht vond.

Het is een gedicht, een ballade zou ik zeggen, die ergens over gaat. Dat hoeft niet per se bij poëzie, een heleboel grote poëzie gaat nergens over, maar in dit geval was het toch meegenomen. Een lange cyclus over niks, dat werkt niet. Zelfs lyrische geluidsgoden als Gorter hielden het nooit lang vol met louter muziek te maken.

Fenton vlecht in zijn ‘Tsunami’ twee gebeurtenissen door elkaar, een op microniveau, de scheiding van een stel, en een op macroniveau, de tsunami van kerst 2005. Het verband is in de eerste plaats anekdotisch, de zojuist geloosde echtgenoot zit in een motelkamer te mokken en probeert zichzelf wat op te beuren, als hij op tv de tsunami ziet binnenspoelen. Maar onmiddellijk zet natuurlijk het

symbolische verband in. Hij raakt een vrouw kwijt, de anderen raken hun gezin kwijt. Zowel individueel als collectief worden we overspoeld door verlies.

Ik wil niet beweren dat er een heel diepe gedachte schuilgaat achter Fentons ‘Tsunami’, maar het is wel een rake gedachte.

De dramatiek van het gedicht zit 'm ook in z'n volgorde. In de eerste verzen een partner die zijn vrouw van alles en nog wat verwijt en haar vervolgens zo cynisch mogelijk probeert weg te zetten - je voelt dat hij haar wil haten om niet meer van haar te hoeven houden, aan het eind iets waarbij iedere verongelijkte reactie stokt. Het kleine leed wordt als het ware door het grote opgeslokt. Misschien zijn dat banale noties maar het zijn wel de noties van onze tijd, huiselijke ontwrichting die het moet opnemen tegen de ontwrichting van de hele wereld. Ik herinner me dat de dichteres Anna Enquist na het dodelijk ongeluk van haar dochter in augustus 2001 opmerkte dat de hele 9/11-commotie haar volstrekt ontging, haar geen zier kon schelen. Over dat soort ongerijmdheden gaat het in dit rijmende gedicht. Hoe verhoudt klein leed zich tot groot leed? Kun je het meten? Is er een soortelijk verschil tussen een cultuurrampje en een natuurramp?

Het is misschien verwonderlijk, gezien het onderwerp van ‘Tsunami’, de scheiding van een man en een vrouw, dat James Fenton zelf homoseksueel is (ik stond er wel even van te kijken), zijn partner is de zwarte schrijver Darryl

Pinkney. In 2007 plaatste het Britse blad *The Independent* Fenton zelfs op de lijst van de honderd meest invloedrijke homo's en lesbiennes in het land.

Wie verder kijkt dan z'n neus lang is, vallen de schellen wel weer van de ogen. Fenton heeft namelijk gedurende zijn hele dichterscarrière een opvallende belangstelling getoond voor de buitenwereld, voor sociale en politieke verschijnselen als onderwerp voor zijn poëzie. Al in een van zijn eerste gedichten, nog geschreven tijdens zijn studietijd in Oxford, ‘Our Western Furniture’, beschrijft hij de botsing tussen de westerse en oosterse cultuur, een onderwerp dat in zekere zin ook in ‘Tsunami’ terugkeert.

Ook was hij als reporter aanwezig in het Verre Oosten gedurende de nasleep van de Vietnamoorlog en het Pol Pot-regime in Cambodja. Zijn ervaringen aldaar culmineerden in een groot gedicht waarmee hij zijn reputatie vestigde, ‘The Memory of War’; het maakte hem in één klap tot een van de bekendste en meest geprezen dichters van Engeland.

Het mooie aan ‘The Memory of War’ is dat het niet alleen maar een politiek geëngageerd gedicht is maar dat Fenton in zijn sobere details en nuances van oorlog en ontreddering én in de afwisseling van versvormen die hij gebruikt, ook steeds iets mysterieus en soms zelfs iets komisch neerzet. En net zoals zijn oorlogsgedichten de malle krankzinnigheid van onze zieke maatschappij in beeld brengen, zo brengen zijn nonsensgedichten, een andere kant van Fenton, juist weer elementen uit oorlog en ellende te berde.

In sommige opzichten kun je James Fenton een typisch Britse dichter noemen, iemand die zich niet laat meeslepen door zijn onderwerp maar die precies en soms ook laconiek verslag doet van wat zich voordoet. Daarmee toont hij zich wat mij betreft een waardig erfgenaam van W.H. Auden, zijn grote voorbeeld. De emotie zit 'm niet in de oppervlakte van de woorden maar in het gevoel dat tussen de regels van het geheel wordt opgeroepen. Fenton schrijft gedichten die je op het eerste gezicht misschien zelfs anekdotisch kunt noemen, maar na afloop blijken ze zich diep in je te hebben genesteld.

James Fenton studeerde in Oxford, was politiek columnist bij de *New Statesman*, freelance journalist in Vietnam, correspondent in Duitsland voor de *Guardian*, toneelrecensent voor de *London Times* en literair criticus bij *The Times.* In 2006 verschenen zijn *Selected Poems* in Engeland en Amerika; in 2007 ontving hij de ‘Queen's Gold Medal for Poetry’. Hij zal in Nederland optreden tijdens de komende editie van het Poetry International, van 7 t/m 13 juni in de Rotterdams Schouwburg, zie www.poetry.nl. De hier afgedrukte vertalingen door Rob Schouten zijn afkomstig uit ‘Tsunami, een liederencyclus’.

Het alibi

Mijn geest raasde rond.
Het was een paar jaar terug.
We waren weer samen in onze oude flat.
Je stond er je hoed te passen, koket.
‘O, ik was natuurlijk gek’, lachte je met verontschuldigende blik,
‘er knapte iets in mij en ik was even niet goed snik.’

Maar ik walgde van jouw hysterie,
Dit alibi,
Die fraaie gekte als een rinkelende slee

Voerde je mee.
Knus in je pels, knus in je mof en je kapje
Kijk, zo ontsnap je,
Door de nacht, over de poederbesneeuwde laan
Zag ik je gaan.

*****

Zeker, gekken verdienen medelij
En jij werd stapelgek, zei je, van mij.

En weg reed je,
Tussen hoge kussens en bont,
Lekker gek en gewond,
Vol excuses op je volgeladen sleetje.

De nieuwe stad

Ik schrijf een huurcheque, teken voor de sleutelset,
Twee inventarissen, als u hier uw handtekening zet,
Zoveel kussens en borden, zoveel messen -
Riten van levens fraaie wansuccessen

In fraai verwoeste steden waar de bomen
Langs nieuwe voorzieningen zijn opgekomen
En burgertrots gekoesterd wordt met eigenwaarde
Vuur is hier slechts herinnering aan aarde.

De vroede vaderen beheren hun gezondheidstaken:
Schommels voor kinderen en voor de oudjes schaken
Op draden langs de speeltuin zeggen plakkaten:
‘Onbegeleide ouders zijn niet toegelaten.’

Maar waar moet de verlorene, kapotte gaan?
Waar is voor de ontwortelde de sintelbaan?
In welke gym kunnen bedrogenen halters strekken?
Waar moeten de verradenen hun baantjes trekken?

De parking van het Zee Aquarium overgestoken
Liep ik zo'n perkje in waar mannen eenzaam roken.
Eén waagde er een vaag en vrijgezel signaal.
Ik had geen puf in zijn en mijn verhaal.

'k Was dan wel vrij van liefde, banden had ik niet,
In de ogen van mijn kind'ren een bandiet,
Mijn huis kwijt, geen vriend die me meer moest,
Maar meer dan vrij was ik verwoest.

Mijn schipbreuk kleefde me aan, deed me zinken.
Alleen uit woede weigerde ik te verdrinken.

Mijn schipbreuk kleefde me aan, deed me zinken.
Alleen uit woede weigerde ik te verdrinken.

Tsunami

Dit meubilair verbeeldt zich wat, is arrogant,
Ik zet de stoelen anders, glaswerk aan de kant,
En vul een schaal met gaaf en glanzend fruit
En zet dat bij de lamp,
Pak een groene vaas, zet er wat anemonen in.
Hier heerst geen tegenzin.
Het kost me niet heel veel,
Maar is blijmoedigheid soms crimineel?
En anemonen weten wat ze moeten
Me met hun zwart en diepste blauw begroeten.

Bloemen zonder kuren:
Gesneden, in kratten, reizen ze uren
En komen er slechts wat verkreukeld uit.
En kijk hoe snel herstellen gaat!
Zo blauw, zo exemplarisch
Dat het bijna te mooi voor waar is.
Ze maken je haast blij dat je bestaat.

In deze wereld voer ik het bevel.
Eet in m'n eentje, afstandsbediening en wel.
Nacht na nacht draaien ze dezelfde film
Daar komt een grote golf door de rij bomen
Als je de zee tegen de kokosnoten ziet
Wil je zeggen: hier klopt iets niet -
Het water past niet bij de bomen
Laat het nog maar eens langsstromen.
Daar is-ie weer, de grote golf.
Daar komt de golf recht over de boomtoppen.
En oh, heeft alles van mij weggenomen:
Vrouw, kinderen, huis, foetsie,
Weg, teruggezogen langs de kokosnoten,
Achter de zandbank, ver over de koraallijn,
Buiten bereik van menslijke kracht en pijn.

Het eerste wat ze zagen
Was hoe een zee plots weg kan vagen
Zo snel, ineens een strand bezaaid met vis,
Een wonder op de kust, nog nooit vertoond,
Een dwaze wens die uitgekomen is.
En kinderen holden erheen om eten bij elkaar te graaien
Roepend en lachen bij de surprise van de eeuw
En niemand van ze hoorde het geschreeuw
Van wie ze terugriepen. Toen kwam de golf.

Toen kwam de golf. De vissers op zee voelden
Slechts een pril zuchtje dat hun bootjes bewoog
En dat ze achterliet, onbeschadigd en droog.
Toch had de zon eventjes raar geschenen
Verkleurd, dat moment dat ze alles verloren -
Vrouw, kinderen, huis, dorp, alles verdwenen
Al die bakens waartussen ze waren geboren -

Tot ze, heilig bevreesd voor wat er kwam,

Op de kust afstuurden
Ze keken elkaar aan, gingen aan land,
Sleepten hun bootjes op het vroegere strand,
Wisten zich een vloot van weduwnaars,
Van mazzelaars, ontkomen,
Alleen, levend tussen gevelde bomen,
Niet meer verwelkomd door beminden.

In Memoriam
Hone Tuwhare 1922-2008
door Ilja Leonard Pfeijffer

Ik ontmoette Hone Tuwhare in Durban, Zuid-Afrika. Dat moet in 2001 geweest zijn. We waren beiden, samen met een vijftiental andere dichters van over de hele wereld, uitgenodigd voor het festival Poetry Africa. Alleen al zijn voorkomen was onvergetelijk. Hij zag eruit als een oude krijger, de veelbezongen held van grote stammenoorlogen uit een ver verleden, die zijn vele littekens met trots droeg en wiens ogen nog even fel vuur spuwden als in zijn beste jaren. Hij was een Maori. Toen ik hem zag werd ik bijna jaloers dat ik geen Maori was.

Al op de eerste avond dat wij met alle dichters bijeen zaten aan een lange tafel op het terras voor ons hotel aan de Indische Oceaan, werd hij met de grootste vorm van vanzelfsprekendheid door ons allen erkend als onze leider. Automatisch noemden wij hem ‘chief’. Met even grote vanzelfsprekendheid aanvaardde hij dit eerbetoon, om daarna rustig weg te dommelen in ons gezelschap en telkens precies op tijd wakker te worden wanneer er nieuwe drank ter tafel kwam. Het werd laat. De zomernacht bracht schuchtere hoertjes op de boulevard voor de hotels. Een van de dichters vond het tijd om zijn bed op te zoeken. Toen schoot Hone Tuwhare wakker en bulderde hij met de stem van de chief die geen enkele tegenspraak verdroeg: ‘You cannot go now. You must drink. We need women.’

Ik herinner mij ook nog een uitstapje, tegen het einde van die week, met alle dichters naar een of andere belangrijke Afrikaanse boom in de belangrijke Afrikaanse natuur. We moesten allemaal om die boom heen zitten en volgens een of ander Zulu-gebruik om beurten onszelf voorstellen. Iedereen was moe. Iedereen deed het met grote tegenzin. Toen de chief aan de beurt was, schrok hij wakker. ‘What must I do?’ vroeg hij. Hem werd verteld dat hij zich moest voostellen. ‘Okay,’ zei hij. Hij stond op en begon met luide stem in het Maori zijn complete stamboom te zingen. Daarna ging hij zonder overgang verder met het lied ‘You are my sunshine.’ Dat was onze chief. Het stomme voorstelrondje is niet meer afgemaakt. Het uitstapje was gered.

Elke avond liet Hone zich trouw met de dichtersbus naar het theater vervoeren om eenmaal in de zaal onmiddellijk in een diepe slaap te vallen. Het viel mij op dat hij elke avond zijn eigen bundeltjes in de zak van zijn colbert had gestoken, terwijl hij pas op de laatste avond stond geprogrammeerd. Toen ik hem daarna vroeg, zei hij: ‘You must always be ready.’ Het was de wijze les van de krijger. Overigens bleek dat hij geen flauw idee had wanneer hij aan de beurt zou zijn. Het interesseerde hem niet. En toen hij op de laatste avond wakker werd geschud, beklom hij het podium en gaf hij een van de meest indrukwekkende voordrachten die ik ooit heb bijgewoond.

Toen wij afscheid namen, gaf hij mij een bundel van hemzelf, voorzien van opdracht: ‘With best wishes for your continuing battles as a word-shaper and lyricist.’ Dat is pas een Opdracht. De chief had mij een queeste gegeven.

Pas toen ik thuiskwam en wat meer over hem ging lezen, begreep ik dat de chief de nationale dichter was van Nieuw-Zeeland. Hij was de Shakespeare van onze tegenvoeters.

Tuwhare in Rotterdam. Foto: archief Poetry International

Hij was geboren in 1922 in Kaikohe in de Nga Puhi stam (hapu Ngati Korokoro, Ngati Tautahi, Te Popoto, Uri-ohau). Hij sprak Maori tot hij op zijn negende na de dood van zijn moeder naar Auckland verhuisde. Op aanmoediging van de dichter R.A.K. Mason begon hij in het Engels te dichten. Zijn debuutbundel *No Ordinary Sun* (1964) is tot op de dag van vandaag de meest gelezen poëziebundel in de Nieuw-Zeelandse literatuur. Het was die bundel die hij mij had gegeven. Op de sites die ik over hem raadpleegde, las ik over vele andere bundels, toneelstukken en verhalenbundels die stuk voor stuk jubelend bleken te zijn onthaald. Verder las ik over allerlei nobel en belangrijk werk dat hij had verzet voor de positie van de Maori's en voor onderdrukten in het algemeen. In de jaren daarna heb ik nog vaak aan hem gedacht en vaak over hem verteld. En dit jaar op mijn verjaardag, 17 januari, las ik in de Nederlandse krant een klein berichtje dat hij de dag ervoor was overleden.

Als eerbetoon heb ik *No Ordinary Sun* herlezen. Het is de poëzie van een chief. Het is vanzelfsprekend en vanzelfsprekend superieur. Het zijn gedichten die geen tegenspraak dulden. Maar ze zijn ook geschreven met de vrolijkheid en de compassie die ik van de chief heb leren kennen tijdens die mooie week in Durban. Het zijn wijze gedichten, die dingen begrijpen over de natuur en over mensen. Het zijn gedichten die ons een Opdracht geven. En wij zullen gehoorzamen, want het is een opdracht van de chief.

Voor meer informatie over Hone Tuwhare, zie:
http://www.bookcouncil.org.nz/writers/tuwharehone.html

Recensie
Van zijn geloof gevallen

Geert Buelens *Oneigenlijk gebruik. Over de betekenis van poëzie.* Uitgeverij Vantilt, 2008. 302 pagina's, €19,90
door Ron Rijghard

In zijn artikel over ‘expliciete lyriek’ schrijft Geert Buelens dat expliciete gevoelens, sentimenten en anekdotes niet meer worden getolereerd in poëzie en het overbrengen van levenslessen al helemaal niet meer. ‘Anderzijds’, vraagt hij zich vervolgens af, ‘degradeert de poëzie zichzelf niet tot vermaak en verstrooiing voor gevorderde lezers wanneer ze niet langer iets wezenlijks probeert te zeggen?’

Dat is een goede vraag en een nijpende kwestie. Maar een echt antwoord voor de Nederlandstalige poëzie gaat Buelens uit de weg en hij begint over het werk van John Ashbery.

Buelens schreef zijn artikel in 1997, in een themanummer van het postmoderne literaire tijdschrift *Yang*, waar hij toen redacteur van was. Het stuk is opgenomen in een bundeling van zijn verspreide artikelen, getiteld *Oneigenlijk gebruik. Over de betekenis van poëzie.* Hij voegt een naschrift toe, waarin hij vertelt over het ongebruikelijke thema - expliciete lyriek - voor een blad als *Yang.* Of de redacteuren van hun geloof waren gevallen? Dat niet helemaal, maar ‘de deur mocht eindelijk wel eens op een kier’. Een kier ‘waardoor het gedicht opnieuw een voelende, denkende, handelende ik binnenlaat, die spreekt tot ons als heeft hij iets te zeggen. Want als hij niets te zeggen heeft, waarom spreekt hij dan?’

Dat is raadselachtig geformuleerd: redactie opent deur, maar het gedicht moet de ik binnenlaten en die spreekt ‘als heeft hij iets te zeggen’. Hoezo zou hij anders zijn mond wel houden? En tegen wie heeft Buelens het eigenlijk? Vooral tegen zichzelf, lijkt het.

Uit veel in dit boek blijkt dat Buelens zich graag wil inlaten met de vraag wat voor wezenlijks de moderne poëzie een lezer wil en kan zeggen. Tegelijk lijkt hij die vraag niet tot het uiterste te durven doordenken.

Het beeld dat oprijst is dat van een lezer in de overgang. In het waarschijnlijk nieuwste, want nog ongepubliceerde artikel, het inleidende titelstuk van de bundel, legt hij getuigenis af van zijn nieuwe manier van poëzie benaderen. De nadruk op het ‘autonome, artificiële en zelfreferentiële’ van literatuur, heeft hij ingezien, ‘werkt vandaag eerder verlammend dan inspirerend’. Maar: ‘Deze kritiek brengt me er echter niet toe deze erfenis dan maar zonder meer te verwerpen.’ Want: ‘Het zou onzinnig zijn de traditie te ontkennen die je heeft gemaakt tot wie je bent.’ Voor de amateurpsycholoog is hierbij interessant dat hij bij deze en soortgelijke redeneringen, soms in een zin, schakelt van de ik-naar de net iets minder confronterende jij-vorm.

De inleiding eindigt met een aansporing: ‘Zie Adorno en Deleuze niet als grenswachters. Kijk dieper in jezelf dan ooit tevoren. Kijk daarna rond. En vooruit.’

Allereerst valt op dat hier iemand veel aandacht vraagt voor zichzelf. Nu is er reden genoeg geïnteresseerd te zijn. Buelens (1971) behoort tot de nieuwe generatie hoogleraren Nederlandse letterkunde. Hij heeft een geprezen studie over Van Ostaijen en de Vlaamse poëzie op zijn naam staan, is zelf dichter, actief essayist en iemand die zich roert in het debat, ook met krantenstukken.

Verder valt op dat de inleiding eindigt met een ‘vooruit’. Maar vervolgens treft de lezer geen stukken aan die de auteur treffen in zijn nieuwe hoedanigheid, maar stukken die hem tot die overpeinzing hebben gebracht. Dat is niet vooruit, maar achteruit. De spannende belofte wordt niet vervuld. Die stukken zijn doorgaans doorwrocht en niet onaardig, maar ook niet steeds heel verrassend. Claus, Gezelle en Van Ostaijen naast freejazz en ‘topical songs’.

Stilistisch staat Buelens op een vergelijkbaar kruispunt. Hij wisselt een amicale toon, waarbij hij zelfspot niet schuwt, af met het academisch principe dat schrijven denken is op andermans schouders, met de omgevallen kaartenbak erbij, eindeloos citerend, in een intellectueel schuifie-schuifie dat uitloopt op het standpunt dat iets ‘in dat opzicht misschien wel een van de vele mogelijke verklaringen’ kan zijn.

Zelf denkt Buelens al een nieuwe positie te hebben betrokken: die van de bruggenbouwer, tussen avant-garde en populair. Maar het dedain van de formalistisch geschoolde, postmoderne literatuurhistoricus zit diep. In het stuk ‘Gevallen van de wereld. Tegen de zelfgenoegzaamheid van de poëzie’ zet hij zich af tegen de ‘esthetisch uitermate verantwoorde, niet té onbegrijpelijke’ poëzie van dichters als Heany en Szymborska. En verwijt hen ‘structurele blindheid voor de complexiteit van het bestaan’. Tegelijk verwijt hij de poëzie - of hij op bepaalde dichters doelt wordt mij niet duidelijk - gewilde marginalisering. Is dat de middenpositie van de bruggenbouwer?

Buelens ziet zelf ook in dat hij zichzelf tegenspreekt en redt zich er uit door te stellen: ‘Mij gaat het om een ander soort poëzie.’ Waarna een lange reeks thema's en methodes volgt. Zijnde de ‘ongelooflijke kansen’ die de poëzie mist ‘door zoveel terreinen braak te laten liggen’. Dat kan zijn, maar is er werkelijk geen poëzie te vinden die een en ander kan demonstreren? Heeft Buelens ‘rondgekeken’ en niets van zijn gading gevonden? Weliswaar schrijft hij dat het in het tweede deel van zijn boek gaat over hoe dichters zich concreet verhouden tot zijn opvattingen, maar dat is een illusie. Of is het, in een vrij traditioneel opstel over hun werk, de keuze van dichters als Gezelle en Ter Balkt die een stellingname moet suggereren? Pas in het slotstuk, uit 2004, maar als ‘Nawoord’ gepresenteerd, licht er iets van liefde op, als hij opnieuw Ashbery citeert. Daar een mooi, gravend, enthousiasmerend stuk over. Vooruit.

Nieuw werk
Hélène Gelèns

Halt

I

halt houden? hoe vaak al niet?

gister nog letterlijk halt: teruggepiept
naar een grutto op een niet brommen bord

vandaag nog in kwart tempo: geslingerfietst
door de tunnel die tinkelt reutelt plonkt

zo vaak halt! op een rechte weg naar huis een zijweg inslaan
want daar heuvelt het kronkelt het zindert het zomers

de dag beginnen met vrijen blijven vrijen eindeloos
vrijen terwijl je weet je moet weg aan het werk iemand wacht

zo vaak al

je legt je adem in wat zwiepzwaait wat vonkt wat klinkt
er is altijd een plek voor je hand om te rusten

maar je steigert als iemand klaagt
houd nou toch eindelijk eens halt

II

halt? op de rem en geen stap meer verzetten?

zo halt hield ik een maal - het recept:
buiten na veel bier op een nuchtere maag
mijn stad ineens vreemd stil wit en leeg
het wit te hoog te betoverend om te fietsen
in de verte de verlichte ramen van mijn huis

ik zag mijn licht en bevroor - midden op de brug
mijn fiets aan mijn prikkelhand mijn schoenen doorweekt
de volle lengte van de gracht tussen mij en mijn licht
een bitterkoud halt maar dat gaf niet: ik was thuis

je kunt wel stoppen met alles en je thuis wanen maar waartoe
wat rem je zo tevoorschijn? de mens die je bent maar nooit zag
neruda's eeuwige onpeilbare ader? rem je niets weg
blijf je mens als je niet beweegt niets in beweging zet

Foto: Mark van der Zouw

Hélène Gelèns (1967) debuteerde in 2006 in de Sandwich-reeks van Gerrit Komrij met *niet beginnen bij het hoofd*, genomineerd voor de C. Buddingh'-prijs 2007. De hier geplaatste gedichten maken deel uit van de cyclus ‘de afzet voor het zweven’ die ze schreef als letterenopdracht van het Amsterdams Fonds voor de Kunst.

Halt maken

wat als niet een ander je de pas afsnijdt
als je jezelf resoluut blokkeert
elke buiteling elke zijsprong elke zet stuit
hoe je dan niet steigert hoogstens hort en stoot
hoe je zoekt naar een halt in jouw voetspoor
hoe je tot stilstand komt

of je besluit dat het niet gaat om het niet

bereiken van een of andere bestemming

maar om gestremd zijn: de halt om de halt
of je ruim ademt en je thuis waant
of je los kunt laten wat beweegt
heeft de neiging in beweging te blijven
of je toch wegrent

In ongeremd rennen

volg je het pad tot je het pad tevoorschijn rent
ren je de zon tevoorschijn en een duinvallei
het mulle zand het helmgras het geruis van de zee
ren je de zee tevoorschijn een steeds onmetelijker zee

De afzet voor het zweven

neem uit ongeremd rennen één stap
uit de stap de afzet voor het zweven
bevries in dat moment - een en al ren
wen! almaar deze stap almaar deze
afzet deze knerp van het grind almaar dit
ver naar achter gestrekte been almaar
deze loeiende druk op je grote teen
deze miezelregen op je wang
die rijpe dauwbramen
die flard parfum
wen

of de knerp van het grind langzaam uitdooft
(ik denk van niet) of de knerp in één stuk door
ongebroken scherp klinkt (ik denk van wel)
of dit fragment van de knerp nog knerpt
of je dit geluid kunt negeren

of je een aaaa kunt herkennen als aaaa
(ik denk van wel) of daar een fiets piept
of een mees of piepen je longen
(waaruit blijkt dat) of je alle geluiden los

of als onontwarbare brij hoort

of die flard parfum je de adem beneemt
of aanhoudend dezelfde geur je nog verrast
of je de tandpasta proeft en blijft proeven
of continu dezelfde smaak nog fris is
of de wind je langzaamaan omverduwt
of de miezer gaatjes in je wang slaat
of je went aan dat openhangende
mondje die slappe tong die in je schoen
gezakte sok die pluk haar in je oor
(ik denk van wel) of je eraan went
dat het zweven maar niet begint

Gedichtanalyse
Wonderkamer
Naar aanleiding van het gedicht ‘Benevelde brieven’ van Martin Reints
door Maria Barnas

Er zijn kunstwerken die in mijn hoofd zo'n hechte verbintenis aangaan dat ik ze uiteindelijk ga zien en begrijpen als één enkel werk. Twee amper zichtbare schilderijen - waar ik eerder over heb geschreven in respectievelijk *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* - en een zo mogelijk nog vager schilderij dat werd beschreven door Melville, hebben zich in mijn hoofd gegroepeerd tot een dergelijke onafscheidelijke serie. Als ik de mogelijkheid had, zou ik ze in een museumzaal bij elkaar hangen.

Martin Reints heeft in zijn gedicht ‘Benevelde brieven’ de mogelijkheid gecreëerd fragmenten uit uiteenlopende werelden bij elkaar te hangen. Hij schept daarmee een nieuw, op zichzelf staand werk dat mij confronteert met de vraag of ik nog wel in staat ben naar iets afzonderlijks te kijken.

Het eerste kunstwerk uit de serie is een verbrand doek, *Portret van een Procurator*, uit de school van Tintoretto. Het is een schilderij dat eigenlijk alleen als zodanig te herkennen is omdat het rechthoekig is en ik het ingelijst aan de muur zag hangen. Op het verkoolde doek zijn slechts de contouren van een man zichtbaar, met een langwerpig object in zijn armen. Gezicht, object en achtergrond zijn onherkenbaar beschadigd. Toch is juist dit exemplaar het eerste zestiende eeuwse portret dat ik kan bekijken als een modern werk. Een onbeschadigd portret zou voor mij alleen geschiedenis hebben gerepresenteerd, maar dit werk waarschuwt me; het is alsof ik nog een laatste kans heb deze schim waar te nemen voordat hij zich definitief terugtrekt in de geschiedenis en hij maakt iets zichtbaar dat lijkt op de rand van de eeuwigheid.

Foto: ANP

Het schilderij, meer as dan verf, opende mijn ogen voor een ander donker schilderij dat ik zag hangen in Villa Doria Pamphili in Rome. Schilderijen van Caravaggio, Titiaan en Tintoretto hangen er zo dicht op elkaar dat ze een behang lijken te vormen. Zij aan zij, zaal na zaal hangen de meesterwerken, van vensterbankhoogte tot aan de hoge plafonds. De bovenste rij schilderijen hangt 20 hoog dat je er amper nog iets van kunt zien. Aan een van deze werken hangt een scheefgezakt bordje waarop nog net te ontwaren is dat het om nummer zestig gaat, volgens de catalogus *De schepping van Eva*, van Leonart Bra-

mer (Delft 1596-1674). Wanneer je wat langer in het goud omlijste zwarte gat staart, worden er vage contouren van een voorstelling zichtbaar. Of zou het verbeelding zijn? Links op het doek verschijnt de schim van een wit paard, rechts daarvan een figuur die iets op het hoofd lijkt te zetten van iemand die knielt. Als ik me niet vergis, is het de procurator die daar op zijn knieën zit.

In *Moby Dick* van Herman Melville kwam ik het slotstuk van het drieluik tegen, wanneer Ismael verslag doet van een woeste nacht in *The spouter-inn.* Er hangt een enorm olieverfschilderij dat zo is aangetast door de rook, dat van welke kant uit je het ook bekijkt, je alleen na nauwkeurig en herhaaldelijk bestuderen en een voorzichtig aftasten van wat anderen ervan denken, enig idee kunt krijgen van wat dit kunstwerk beoogt voor te stellen.

'Such unaccountable masses of shades and shadows, that at first you almost thought some ambitious young artist, in the time of the New England hags, had endeavored to delineate chaos bewitched. (...) A boggy, soggy, squitchy picture truly, enough to drive a nervous man distracted.' Ismael komt tot de kern van wat mij raakt in de serie donkere werken wanneer hij beschrijft hoe juist de afwezigheid van iets herkenbaars van alles in hem losmaakt. Hij ziet de Zwarte Zee in een storm bij middernacht. Hij ziet het onnatuurlijke gevecht van de vier elementen, heidevelden, een winters Hyperborea, en zelfs 'the breaking-up of the ice-bound stream of Time'. Uiteindelijk houdt hij het, na vele gesprekken met anderen over het onderwerp, op een zinkend schip. 'But stop; does it not bear a faint resemblance to a gigantic fish?'

Om de suggestieve Procurator, de verdwijning van Eva en het veronderstelde schip van Melville bij elkaar te hangen in een ruimte, heb ik meer dan een wonder nodig.

Martin Reints creëert een dergelijke, schijnbaar onmogelijke ruimte in het gedicht 'Benevelde brieven'. Hij plaatst als een bevlogen tentoonstellingsmaker fragmenten uit uiteenlopende werelden bij elkaar.

> Het geblaf van honden
> weerklinkt tussen de houten huizen
> in het gebergte
>
> brieven slingeren in zwaarbeladen vrachtwagens
> over de wegen
>
> in de bittere geur van het lange lijden
> groeide je schoonheid
>
> we verwachten je vroeg in de middag
>
> de stilte in de nacht
> is een voortzetting van de dagelijkse muziek.

De fragmenten zijn mogelijk afkomstig uit brieven die hij zich heeft voorgesteld. Het zijn geen brieven die Reints zelf heeft geschreven. Hij zou zelf nooit schrijven 'in de bittere geur van het lange lijden groeide je schoonheid'. Deze zin springt als een vloekende kleur tevoorschijn in de heldere, onsentimentele taal die zijn gedichten kenmerkt. Dat hij de woorden hier toch als dichter kan plaatsen geeft blijk van de vrijheid die het kader van dit gedicht hem geeft. In dit gedicht kan hij alles schrijven.

Er gebeurt iets opvallends met de losse fragmenten in mijn hoofd. Ik ben niet in staat ze als losse fragmenten te blijven zien. Gewend als ik ben om wat ik heb gezien met elkaar in verband te brengen, zie ik de eerste strofe als een beschrijving van de locatie waar de dichter zich bevindt op het moment dat hij het gedicht of

misschien zelfs wel een brief schreef. Ik zie voor me dat Martin Reints op vakantie is in de Alpen. Hij kijkt uit over een vallei en ziet vrachtwagens over de wegen slingeren en stelt zich voor dat deze brieven bevatten. Hij denkt aan de brieven die hij had kunnen schrijven aan een geliefde. Maar de spanning in dit gedicht ontstaat pas wanneer ik me realiseer dat ik geen verhaaltje moet bedenken, met liefde en sneeuw uit mijn eigen hoofd, maar gewoon moet lezen wat er staat.

Net zomin als dat ik een procurator moet herkennen in de knielende schim op *De Schepping van Eva*, moet ik me Martin Reints voorstellen in de bergen. Er komt geen koud wolkje tekst uit zijn mond. Hij is niet eenzaam. En alhoewel ik weet dat ik me Martin Reints niet met moonboots in de sneeuw moet voorstellen, sta ik in gedachten op een hoge Alp naast de dichter en neem mijn muts voor hem af.

De benevelde brieven zijn als waarschuwingen van de dichter om jezelf niet te blinderen door een gegeven in te vullen met een eerdere ervaring of een ergens anders gelezen zin. Hij pleit voor de open blik. Omdat ik duidelijk moeite heb om wat ik voor me zie niet in te kleuren met sporen uit mijn geheugen, maakt de dichter me met dit gedicht bewust van hoe ik kijk en hoe ik denk. Dit gedicht toont de bedrading van de menselijke geest.

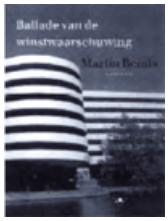

‘Benevelde brieven’ is afkomstig uit *Ballade van de winstwaarschuwing* van Martin Reints (De Bezige Bij, Amsterdam 2005).

Recensie
Ongezien, ik zag het

Tonnus Oosterhoff *Ware grootte* De Bezige Bij, 2008. 64 pagina's, €16,50

door Piet Gerbrandy

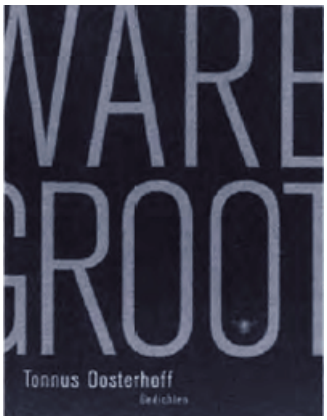

Waarom lezen wij eigenlijk poëzie? Wat is er zo aangenaam of zinnig aan staren naar vreemde bladspiegels vol woorden die zich onttrekken aan de conventies van de alledaagse spreektaal? Gaat het lezers om de adrenaline die vrijkomt wanneer ze een raadsel moeten oplossen, gevolgd door het weldadige shot dopamine zodra ze de code hebben gekraakt? Vermoedelijk is dat niet de verklaring, want niet alle gedichten zijn raadselachtig, en de gedichten die het wel zijn, willen dat doorgaans graag zo houden. Ik denk dat de meeste lezers, misschien tegen beter weten in, de illusie koesteren dat de dichter een zekere wijsheid in pacht heeft, dat hij de last van het leven een moment kan verlichten door een glimp van inzicht te bieden. Hoe dan ook zal iedere lezer, zodra hij met een gedicht geconfronteerd wordt, er in eerste instantie van uitgaan dat hij aangeproken wordt door de stem van een medemens, dat de zinnen die voorbijkomen iets met elkaar te maken hebben, en dat het uiteindelijk de moeite waard zal blijken te zijn van het gedicht kennis genomen te hebben. De dichter is een vriend of vriendin, de tekst vertoont samenhang en de lezer is na afloop een rijker en wijzer mens.

Wie met dit verwachtingspatroon aan een bundel van Tonnus Oosterhoff (1953) begint, komt van een koude kermis thuis. Sinds zijn debuut in 1990 schrijft hij boeken die zo raar zijn dat je je als lezer voortdurend bewust bent van het feit dat je iets voor je hebt dat zich aan een normale lectuur onttrekt. De bladspiegels lieten soms het vertrouwde beeld zien van regels die niet doorliepen tot aan de rechtermarge, van keurig door witregels gescheiden strofen, maar in toenemende mate verschenen er afwijkende lettergroottes en cursiveringen, waren sommige woorden vager gedrukt dan andere, en in *Wij zagen ons in een kleine groep mensen veranderen* (2002) leek de dichter in zijn eigen handschrift notities te hebben toegevoegd. Ook experimenteerde hij op zijn website met bewegende, tijdens het lezen veranderende gedichten. Daar komt bij dat het in Oosterhoffs gedichten vaak moeilijk bleek aan te geven wie er precies aan het woord was, dat ieder gedicht om een andere leeshouding leek te vragen en dat je achteraf soms het gevoel had vooral op het verkeerde been te zijn gezet, zonder dat daar diepere wijsheden tegenover stonden. Oosterhoff lezen betekent: je afvragen wat je aan het doen bent. Over één ding zijn alle lezers het eens: Oosterhoff is een van de geestigste dichters uit ons taalgebied.

Oosterhoffs nieuwe bundel heet *Ware grootte* en valt in de eerste plaats op omdat hij zo gewoon is. De gedichten zien er als echte gedichten uit! Neem nu dit titelloze kleinood, dat je bijna een traditioneel rondeel zou kunnen noemen:

> Beginnen van me weg te varen
> de krachten met aan boord de plannen
> die jaren aan de kade wachtten,
> die mijn inspectie ondergingen.
>
> Beginnen van me weg te varen
> die jaren aan de kade wachtten
> van mij die pronkte met gedachten
> en weinig plannen daden vingen.

Een ouder wordende man mijmert over alles wat hij in zijn leven van plan is geweest en niet gerealiseerd heeft, en weet dat de tijd om ze uit te voeren langzamerhand voorbij is. Toch is het gedicht minder helder dan het bij eerste lezing lijkt. De plannen hebben jaren aan de kade gewacht in de hoop eindelijk te kunnen vertrekken om verwezenlijkt te worden. Voor de uitvoering zijn krachten vereist, die de plannen aan boord kunnen nemen. Nu de krachten eindelijk van wal steken, blijft de spreker op de kade achter. De krachten gaan hun eigen gang, de plannen worden misschien wel uitgevoerd, maar zonder dat de spreker er nog zeggenschap over heeft. Aangezien hij toegeeft altijd met gedachten te hebben gepronkt, ligt het voor de hand de vertrekkende plannen met poëzie te associëren. Wil het gedicht zeggen dat gedichten hun eigen gang gaan, los van hun bedenker?

Foto: Ellen Karelse

Zoals in al het werk van Oosterhoff wordt de merkwaardige status van de literatuur ook hier weer volop gethematiseerd. In het derde gedicht lezen we:

> De vingervlugge zwarthandelaar laat bij de kapstok
> ongezien inkt in zijn aktetas glijden,
> ik zag het. Zijn joviale armgebaar is
> een uitvegen. We zullen hem nooit terugzien.

De zwarthandelaar maakt het geschrevene onzichtbaar, maar dan zo dat we kunnen zien hoe hij het doet. De tekst beschrijft zijn eigen verdwijning. Daarmee is het gedicht een grafschrift voor zichzelf, want bij Oosterhoff is de dood nooit ver weg. In de eerste strofe van hetzelfde gedicht staat omineus: '*Dieses Gras ist ganz ungedacht kühl.*'

Niet alleen het sterven, ook het sprakeloos worden, bijvoorbeeld door een hersentumor of een infarct, is bij Oosterhoff een steeds terugkerend thema. Niet voor niets heet de in 2005 verschenen verzamelbundel *Hersenmutor*, een titel die zelf aangetast lijkt door de verwoestende werking van een gezwel dat alle communicatie muteert. In de nieuwe bundel staat: 'ik versta je niet meer. een van ons moet een hersenbloeding hebben', en: 'Ik pak je terug, 't zij/ met alzheimer of kanker,/ ik pak je terug...' Oosterhoff verwijst naar het infarct dat Max Pam enkele jaren geleden trof, in een gedicht met de ontheemde strofe: 'Dit is geen reis, het zijn reizigers/ die in alle richtingen de bestemming verlaten.' Het leven is broos, menselijke communicatie kan door een miniem defect ineens verstoord worden. Over die broosheid gaat Oosterhoffs poëzie.

Minder dan in andere bundels maakt de dichter gebruik van hilarische vervreemdingseffecten. Een gedicht begint zo:

> Onafzienbaar doodsbed met luchtpomp,
> het lijk is er wegens overcompleet
> onder gaan liggen.

Dat zou de kern van een mop kunnen zijn, maar Oosterhoff haalt de grap resoluut onderuit door de geestigheid te benoemen: 'Humor,' zegt hij, 'heb je of heb je niet/ onder de wriemelpootjes van het gras/ ook als je je dag eens niet hebt.' Het gedicht eindigt bijna wanhopig:

> Nu verlaat me niet meer.
> Sta om me heen en dring in me
> pijn stiller geen is er

Wie is hier de spreker? Het lijk dat zich verstopt had? De commentator uit de tweede strofe? In elk geval is ‘[n]u verlaat me niet meer’ dubbelzinnig: het zou een smeekbede kunnen zijn (blijf bij me), maar ook een constatering dat het moment, het nu, in eeuwigheid is overgegaan. Zelfs in het graf blijft de spreker nog woordspelingen maken, al lijkt hij zijn greep op de grammatica te verliezen: ‘pijn stiller geen is er’ (veelzeggend zonder punt aan het eind van de zin).

Een van de hoogtepunten van de bundel is een vette blues, waarin de zanger zijn huwelijk met Tilly beschrijft. De verbintenis begint na een neukpartij in de openlucht die op een zwangerschap uitloopt (‘Het gras stond groen en sappig, en Tilly lag daar kleddernat’), ter gelegenheid van de bruiloft laten bruid en bruidegom zich een kunstgebit aanmeten, en van meet af aan is het huwelijk een ramp:

> Veertig jaar vond ik haar lelijk en ik liet het weten ook.
> Veertig jaar lang vond ik haar lelijk en dat mocht ze weten ook.
> Dat ze dom was, dat ze dik werd, dat ze naar uien rook.

Wanneer de vrouw overlijdt, is de spreker desondanks zo van slag dat hij niet meer kan slapen en troost zoekt bij het bakje waarin hij Tilly's tanden heeft bewaard.

Tonnus Oosterhoff gaat toch niet sentimenteel worden? En mocht dat het geval zijn, is dat dan erg?

Peter Verhelst *Nieuwe sterrenbeelden* Prometheus, 2008. 130 pagina's, €22,95
Uh-oh, uh-oh, uh-oh, uh-oh
door Erik Jan Harmens

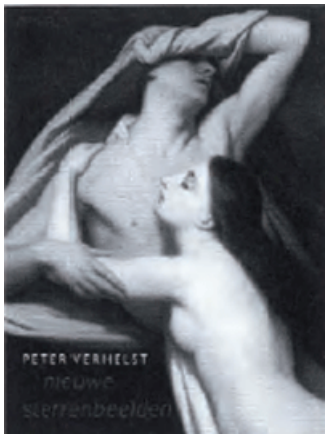

De beste manier om *Nieuwe sterrenbeelden* van Peter Verhelst te lezen is deze. Maak een kop koffie klaar en zet er een cognacje naast. Drink het kelkje in één keer leeg en blus het af met de koffie. Sla nu de bundel open op pagina 13, daar vind je deel 3 van de cyclus met de prachttitel ‘De kern van het marcheren’. Lees dit reisverslag van een groep mensen die ronddoolt in een woestijn: ‘Elke stap is een stap te veel. Als ook dit maar vlug voorbij is,/ en dit, en wat we nog niet kunnen begrijpen. En vooral/ wat we wel begrijpen. Dat alle redding te laat komt,/ dat is de eenzame kern van alle redding. Dat we marcheren naar iets/ wat in de zon beweegt, dat is het zingende hart van ons marcheren’. Bedenk je wie ‘we’ zijn en kom erachter dat Verhelst hier een apocalyptisch beeld gaat schetsen van een verdoemde generatie.

Zet nu Act III op van *The Photographer* van Philip Glass, een overweldigend en hyperrepetitief muziekstuk dat aanzwelt en aanzwelt tot de konussen uit de boxen klappen. Lees nu de regels weer, lees hoe richting zon wordt gemarcheerd als Icarus, lees hoe Verhelst over zijn bentgenoten schrijft: ‘Iemand vraagt of iedereen klaar is./ De vraag, als een boemerang over de vlakte scherend,/ klinkt als een ontzaglijke bekentenis.’ Deze groep is als het verdreven volk Israël. Het dwaalt nog rond bij gebrek aan een wegwijzer (‘af en toe/ horen we iemand schreeuwen dat het eindelijk zover is’) en uiteindelijk blijft de verteller achter, terwijl ‘de anderen marcheren/ en marcheren, verdwijnen achter de einder’. Iedereen vliegt uit richting zon, als Icarus (‘dat we marcheren naar iets/ wat in de zon beweegt, dat is het zingende hart van ons marcheren’), en alleen de dichter blijft achter, starend naar een *black hole sun.*

Tetter intussen mee met het koor van Philip Glass, dat oerklanken uitstoot (‘oowah, oowah, oowah, oowah, uh-oh, uh-oh, uh-oh, uh-oh’) en vind jezelf terug op een viaduct over een rijksweg. ‘Ik hou je bij de knieën vast terwijl je op de brugleuning staat te kijken/ naar de trillende vlek boven

Leo Vroman *Nee, nog niet dood* Querido, 2008. 64 pagina's, €16,95
Liefdevol aftakelen
door Jannah Loontjens

Het meest huiveringwekkende aan de dood is toch wel de onvoorspelbaarheid, het idee dat hij je elk moment zomaar kan overvallen. Naarmate je ouder wordt, en als je uiteindelijk de negentig gepasseerd bent, zal de angst voor deze onvoorspelbaarheid hopelijk wat minder worden; dan wéét je immers dat hij ieder moment bij je op de stoep kan staan. Toch gaat ook een groot deel van Vromans gedichten in *Nee, nog niet dood* over deze onzekerheid. In de serie verzen 'Dood en bloot' vraagt Vroman, geboren in 1915: 'Hoe lang heb ik nu nog, Dood?' en in een gedicht hieraan voorafgaand lijkt hij bijna te verzuchten: 'Dit is bepaald/ alweer niet mijn laatste seconde.'

Het lezen van deze bundel stemt mij weemoedig. Ieder gedicht is een klein afscheid. En Vroman beschrijft zijn gemoed zo open en eerlijk dat ik het gevoel krijg hem in zijn laatste dagen te volgen. Ik moet mezelf steeds even wakker schudden en zeggen: misschien leeft Vroman nog wel tien jaar! Het is als het meeleven met een romanpersonage, van wie je vermoedt dat hij aan het einde van het boek zal sterven. Maar zeker weten doe je dat niet. Vroman beschrijft de onzekerheid van dit vermoeden op ironische wijze als een meerkeuzetoets:

In het jaar twee duizend zeven
a) verloor Vroman het leven
b) leefde Vroman nog even

maar ondanks dat
a) schreef hij nog wat
b) was hij het zat

en in twee duizend acht
a) toch nog onverwacht
b) kwam de grote nacht

[Vervolg recensie Peter Verhelst]

het asfalt. Even later sta je/ met uitgestrekte vleugels alsof jij het bent die hangt te bidden,/ wachtend op iets kleins in de berm om je op te storten/ om mee te slepen naar de zon', schrijft Verhelst in een vierluik getiteld 'Redding', waarin Icarus klaarblijkelijk nog eens zijn opwachting maakt.

Verhelst schetst een vader en een zoon die vanaf een brug een auto-ongeluk onder zich aanschouwen. De regel 'het is windstil, en toch/ bollen onze kleren als druppels op' doet eerst vermoeden dat overwogen wordt zich op het inferno te storten, uit solidariteit met de slachtoffers. Later in de bundel blijkt dat tranen worden gelaten om zo 'op de vlammen neer te regenen'. Dit vervreemdende schouwspel wordt in het derde deel van de cyclus teruggebracht naar huistuinkeukenniveau. Het viaduct wordt nagebouwd met lucifershoutjes, van schuurpapier wordt een miniatuursnelweg aangelegd, een autootje wordt in dieprode karmijnverf gedompeld en een vader en een zoon liggen op de vloer, om het miniatuurtafereel te doen rijzen tot ware grootte. 'Het autootje bromt', schrijft Verhelst. 'Zwavelkop tegen schuurpapier, lucifer na lucifer schietend naar de brug'. De herinnering aan het schouwspel (het miniatuur-viaduct) gaat in vlammen op, net als de reizigers die vastzaten in verwrongen staal.

'Uren later/ wordt je pyjama donker onder de oksels en op de rug/ alsof je door een droom rent/ naar de brug, opnieuw en opnieuw', doet het in het vierde en laatste deel van de serie. De vader zit op het bed van zijn zoon, die hevig slaapt, en neemt wat aanschouwd is nog eens door. Werpt de mogelijkheid op dat de ongelukkige in een 'ultieme Ferrari' reed en werd 'verraden door een glinsterende vouw in de lucht' of tegen 'een glazen muur' opbotste, of 'tegen de natuurwetten die zich verzetten,/ tegen zijn eigen onmogelijkheid'. Het koor uit *The Photographer* giert intussen op topsnelheid ('tata-tatata-tatata-tatata') als de vader spreekt: 'Rij maar in je racewagen, rij onder de brug door/ waar je met gesloten ogen op de leuning staat, karmijnrood/ stromend van je wangen. Je armen jubelend.'

Zo moet je *Nieuwe sterrenbeelden* lezen. Zo word je bij het nekvel gegrepen door de sterk invoelbare *stills.* Het zo overmand zijn door het lijden van anderen, dat de kleur van de wagen van de ongelukkige wordt aangenomen. Pijn rood als karmijn. En dat zo sacraal opgeschreven dat het een zigeunerjongetje wordt dat je gelooft. Met in het slotgedicht een *bull's eye*-regel die zowel verwijst naar die verdreven generatie in de woestijn als naar dat tweetal op die brug.

> Was zo graag samen
>
> gevallen
>
> maar iedereen viel
>
> apart.

Poëzie die zowel in taal als betekenis binnenkomt als zonlicht op vleugels bevestigd met bijenwas. Lees deze bundel.

[Vervolg recensie Leo Vroman]

Zelfs met de dood aan zijn zijde blijft Vromans toon lichtvoetig, de regels huppelen van rijmwoord naar rijmwoord, met zo'n gemak dat het er soms op lijkt dat Vroman niet anders kan dan in rijm denken. Toch gaat deze lichtheid steeds gepaard met een droefheid die eigen is aan het afscheid, aan het terugblikken en het lichamelijke aftakelen. Het mooiste vind ik misschien wel zijn afscheidswoorden voor zijn handen: ‘maar o die oude dunne handen// daarover ligt het losse vel/ met een knoophaak op te lichten/ om de aderen te ontkleden/ en de pezen ook, zowel/ als de nog soepele gewrichten/ tonend hoe ze alles deden,/ hoe ik ze veronderstel/ de bron te zijn van mijn gedichten/ en andere onzedigheden/ (het spel dat ik niet spel).’

Schrijven wordt meestal als denkwerk getypeerd, maar hoe belangrijk zijn hierbij wel niet de handen! Is het niet tijdens het bewegen van de vingers, het vasthouden van de pen, of het tikken op toetsen dat de beste ideeën boven komen? En hoe belangrijk zijn ze ook niet voor ‘andere onzedigheden’. Zie ook het gedicht ‘Een psalm voor mijn vingers’:

> Systeem!
> Laat mijn verliefde vingers toch
> al heb ik er wel zo veel
> dat ik op mijn geliefde nog
> een soort piano speel
>
> doorgaan met mij verbazen
> hoe ernstig ze bezig blijven,
> hoe ver ze van mijn hoofd hun dwaze
> droevige verzen schrijven,
>
> hoe ze de engel aller engelen
> als tien welgeknakte slangen
> die de andere tien gekuste
>
> omstrelen en omstrengelen
> met hun verward verlangen
> en dan uitrusten,
> Systeem

Vroman richtte al vaker het woord tot ‘Systeem,’ die vreemd bureaucratische naam, die Vroman uitkoos als plaatsvervanger van de Bijbelse god. Naast het vonkje humor dat uit deze rare naam spreekt, ontroert dit gedicht mij diep. Het idee dat hij zijn oude handen bekijkt als twee trouwe vrienden, bijna alsof ze een eigen leven leiden, waarin ze ver van zijn hoofd vandaan hun ‘dwaze/ droevige verzen schrijven,’ is toch wel zo liefdevol en juist daardoor zo intens treurig. En toch, dat Leo Vroman deze leeftijd heeft bereikt en nog altijd in staat is om zo helder, met zoveel tederheid te schrijven, is buitengewoon troostrijk. Zo'n einde wenst iedere dichter zich.

Ingmar Heytze *Elders in de wereld.* Uitgeverij Podium, 2008. 63 pagina's, €15,-
Overdadig veel moois
door Marja Pruis

Het naamloze openingsgedicht in de bundel *Elders in de wereld* van Ingmar Heytze, dat in zijn geheel tussen haakjes staat, is een beginselverklaring. ‘(Op deze plaats hoort een ander gedicht./ Dat komt, ik kan mijn handschrift/ niet meer lezen. (...))’. Hier spreekt de dichter die allereerst zijn eigen onvolkomenheid wil onderstrepen. Alles wat hier staat, het is een slap aftreksel van wat er eigenlijk had moeten staan, vandaar ook die haakjes. Dat eigenlijke is voorgoed weggezonken naar een plek vanwaar het niet meer kan worden teruggehaald, als gevolg van een onvaste hand op een cruciaal helder moment.

Dit gedicht is Heytzes ‘Het kind en ik’ van Martinus Nijhoff. Inderdaad, dat gedicht waarin de dichter een dag uit vissen zou gaan, een licht zag opstijgen van beneden en alles wat hij droomde ooit nog te schrijven eventjes voorgespiegeld kreeg, ‘en telkens als ik even/ knikte dat ik het wist,/ liet hij het water beven/ en het werd uitgewist.’

Nijhoff laat het ideaal van het gedroomde gedicht intact. Heytze verstoort de illusie. Want was het echt wel zo'n goed gedicht dat zijn ik-figuur daar in een helder moment werd geopenbaard, of was het toch vooral een zinsbegoocheling? Begint hij halverwege al iets van twijfel toe te laten (‘Het was, denk ik, een goed gedicht.’), aan het eind steekt hij de draak met wat er nu voorgoed verloren is. Het was vast niet meer dan gemompeld abracadabra.

Wat dat betreft is dit gedicht óók Heytzes variant op dat ene verhaal van Carmiggelt, waarin de schrijver 's nachts dat onvervalste eureka-moment ervaart, slaapdronken het lumineuze inzicht op papier krabbelt en de volgende ochtend wordt geconfronteerd met de harde feiten: twee mud aardappelen. Meer dan dat blijkt er niet op papier te staan.

Laat ik meteen maar zeggen dat dit een geweldig gedicht is van Heytze. Het is geestig, melancholiek, vormvast en

Luuk Gruwez *Lagerwal* De Arbeiderspers, 2008. 56 pagina's, €15,95
Een abattoir met Bach
door Rob Schouten

Luuk Gruwez is een van onze meest realistische en aardse dichters. Misschien opmerkelijk voor iemand uit Vlaanderen, waar de lyrische illusie en het geloof in de taal toch iets dikker gezaaid is dan in Nederland. Maar we hebben er ook Elsschot gehad en aan hem doet Gruwez me regelmatig denken. *Lagerwal* is zijn tiende bundel en de titel zegt het al: hoog gaat het hier niet worden. Gruwez heeft er trouwens wel vaker een handje van om de mindere kanten van het bestaan te verkopen, titels als *Bandeloze gedichten, Allemansgek, Slechte gedachten* zijn daar voorbeelden van.

Lagerwal gaat geheel conform het principe van het menselijk tekort in hoge mate over aftakeling en de dood. De eerste afdeling, ‘Extra time’ bestaat uit verzen die ons geen hoop of illusie willen laten. Sententie-achtige wijsheden als ‘En allen willen naar hun hemel klimmen/ maar allen vallen in hun graf’ staan naast baldadige gedachten als ‘Hoe krijg je een hiernamaals vol’. In laatstgenoemd gedicht tref je ook een typische Gruwez-gedachte aan, namelijk dat het gedicht per saldo niet veel oplevert. De eeuwigheid zul je er niet mee bereiken: ‘je hebt geen kinderen of kikkers/ nodig. Zeker geen God. En het minst van al nog: verzen.’

Maar Gruwez is zo'n dichter die het ondanks zijn eigen scepsis toch steeds opnieuw weer doet. Je kunt zijn ongeloof in de blijvende kracht van poëzie koket vinden, de toon van zijn verzen te licht om helemaal ernstig genomen te worden, maar het valt niet te ontkennen dat zijn werk barst van leven en van zin in dingen. Hij is een meester in het

[Vervolg recensie Ingmar Heytze]

het lijkt alles te zeggen wat er te zeggen valt. Maar wat blijkt dan, o wonder? Het tweede gedicht, ‘Achter de schutting’, is van hetzelfde laken een pak. Terwijl dit toch een heel ander gedicht is, bestaande uit één lange doorlopende zin van een regel of vijftien, waarin heftig en zonder enige terughouding wordt verlangd naar ‘de tijd dat alles er altijd was’. Ook in het derde gedicht staat de onmacht om het verloren paradijs terug te vinden centraal. ‘Je zoekt een ingang. Ergens is een onbewaakte brug/ naar het verleden. Je moet terug, Waar is de tijd/ en waar de plaats, waar was jij, wat deed je daar?’

Heytze is er verbluffend goed in om een oerverlangen of dito sensatie onmiddellijk herkenbaar te verwoorden op een niet-deprimerende want intelligente, grappige en originele manier. Ook het vierde gedicht, ‘Bruiloft’, is een absoluut hoogtepunt in dit genre. ‘Er komt een ex die alle flessen op tafel ziet/ en denkt: dat is niet genoeg.’

Na deze eerste vier gedichten is het raadzaam even te gaan liggen. Obstipatie ligt op de loer, bij zoveel onmiddellijk moois.

In feite is het een ondankbare klus die Heytze hier klaart: op een volstrekt doorzichtige, en toch niet-voor-de-hand-liggende manier dichten over de liefde, geluk en ongeluk, de stadsbus en de regen, en dat ongeveer zestig bladzijdes lang. Voor je het weet, hangt de dichter een gitaar om z'n nek en is hij Acda & De Munnik, of neemt hij achter de piano plaats als de tekstdichter van Marco Borsato.

Het spannende van de beste gedichten in deze bundel is dat dat gevaar voelbaar is, dat ze met andere woorden aanschurken tegen de evergreen. De eerste vier gedichten heb ik nu een paar keer gelezen en ze zitten in mijn hoofd alsof ze daar al jaren vertoeven. De resterende vijfenveertig gedichten moeten mondjesmaat genuttigd worden, het gevaar van oververzadiging ligt steeds op de loer. Waarom dit nu sterker geldt dan bij andere bundels? Misschien toch vanwege die schijnbare, ondraaglijke lichtheid.

Heytzes toegankelijke poëzie is gebaat bij dosering. Af en toe treedt de meligheid in: ‘Waarom werd mijn kijkdoos/ nooit een sprookjesbos maar altijd/ een doorweekte hoop karton/ rondom een vormeloze klont/ papier-maché vol mos en eikels/ die geen bomen wilden worden?’ Maar dan weer bij nader inzien: hoezo melig? Is dit gedicht, ‘De gelukkigste tijd van je leven’, niet een variant op de beginselverklaring die in het openingsgedicht besloten lag?

Bij precieze, langzame lezing ontstaat een onontkoombaar beeld van de dichter die meer nog dan op zijn eigen onvolkomenheid, een voorschot neemt op zijn afwezigheid: ‘Het blijft vechten met mijn schaduw/ want die trekt zich nergens iets van aan:/ hij moet nog veel doorzichtiger, zegt hij,/ willen wij werkelijk verdwijnen.’ Met deze nieuwe bundel bewijst Ingmar Heytze andermaal een van de vitaalste dichters van Nederland te zijn.

[Vervolg recensie Luuk Gruwez]

beschrijven van ongeluk en neergang, zó dat je er toch wat aan lijkt te hebben. Neem het gedicht ‘Versterving’, met zijn oude mannen die nog een keer opflakkeren:

> Als oude mannen over jonge vrouwen kletsen
> gaan als vanzelf hun handen wapperen,
> hun ogen flakkeren, hun hersens fladderen:
> zij hebben eindelijk besloten te beginnen.

Elders lees je ‘terminale minnaars zijn de beste minnaars’ en ook de eenzame weduwvrouw schikt zich niet zomaar in haar lot: ‘Mevrouw de weduwe die weduwt met haar vlees./ Ik wil mijn vent terug, gilt zij, voor mijn part in mijn reet.’ Een van de mooiste gedichten in het genre is ‘Lamento voor Juul’, niet op gedragen klaagtoon zoals het befaamde Lamento van Remco Campert, maar kort en krachtig over een vergeten nobody die niemand mist:

> Het is de vraag hoezeer hij niet meer is
> want niemand niemand die hem mist.
> Al is dit altijd zo geweest, het blijft baldadig triest
> in alle straten waar hij loopt noch fietst.

Wat een prachtige slotregel!

Maar er staan ook andere gedichten in *Lagerwal.* Vreemde fantasietjes over voedsel, over vrouwen in Hasselt, over een abattoir waar men Bach of Monteverdi zou moeten laten horen. Gruwez doet me hier denken aan die andere aardse Vlamingen, Brusselmans en vooral Dimitri Verhulst, die hun hand niet omdraaien voor de meest barokke fantasieën en de vreemdste gedachtesprongen. Een bijzonder exemplaar is het gedicht ‘God betreurt Mozart & Co’, over de schepper die zich haast vertilt aan zulke jonggestorven talenten als Mozart en Schubert, ‘dat soort lastpakken met ADHD’, die zoveel eeuwigheid vergen. Rare gedachtekronkel, maar eentje die je aan het denken zet, als je al niet in lachen bent uitgebarsten.

Ik hou wel van die schotse en scheve gedachten als voedsel voor de dichtkunst. Juist omdat Gruwez niet veel fiducie in de blijvende kracht van een gedicht zegt te hebben, durft hij er zulke maffe hersenspinsels tussendoor te gooien. Dat is als het ware de welkome bijvangst van wie met een scheef oog naar de hogere kunsten kijkt.

Toon Tellegen *Hemels en vergeefs* Querido, 2008. 64 pagina's, €16,95
Frunniken aan de eindigheid
door Thomas Möhlmann

Toen Toon Tellegen, wiens gedichten ik erg graag lees, in 2002 de bundel *Wie A zegt* publiceerde, en drie jaar later ...*m n o p q...*, vreesde ik een beetje dat hij een probleem had. Ik stelde me voor dat hij moeite had om zijn enorme schrijfhonger, waarvan de indrukwekkende omvang van zijn oeuvre getuigt, te stillen. Dat hij eigenlijk alles wat er maar te zeggen is, over alles wat er maar is, al wel zo'n beetje gezegd had intussen, en dat hij daardoor ernstig verlegen zat om onderwerpen en aanleidingen voor nieuwe gedichten. Vandaar, dacht ik, dat hij nu maar Nederlandse uitdrukkingen en gezegdes aangrijpt, of de reeks letters waaruit ons alfabet bestaat. Levensgroot leek dit probleem me overigens ook weer niet, want er kwamen evengoed typische Tellegengedichten van, met hun vertrouwde onverwachte wendingen, doortrokken van een montere absurditeit en met de botsingen tussen concrete taal en abstracte begrippen waar ik vrijwel altijd weer op z'n minst verwonderd om moet glimlachen. Maar lastig leek het me toch op den duur wel te gaan worden, met name voor de dichter zelf, die ik voor me zag met de beide handen aan het hoofd, in vertwijfeling roepend: 'Wat nog?! Wat nu?!'

Mijn vrees werd een jaar na ...*m n o p q...* eigenlijk al weer weggenomen toen de volgende bundel, *Raafvogels*, verscheen. Stijl, toon en opzet van deze bundel waren nog altijd onvervreemdbaar die van Tellegen, maar er was ook iets nieuws aan de hand: de hele grote buitenwereld was nu niet het decor voor lichtvoetige stoeipartijen met de Grote Dingen Des Levens, maar binnen een intiemere kring van moeder, vader, broers en ik, werd wat hardhandiger iets met de vader uitgevochten. (En via die vader kwamen natuurlijk alsnog veel Grote Dingen Des Levens langs.) Een dikke, prachtige bundel leverde dit op, zowel genadeloos pijnlijk als vol genade.

Wiljan van den Akker *De afstand* De Arbeiderspers, 2008. 86 pagina's, €17,95
De afstand ongrijpbaar als de horizon
door Daniël Dee

Afstand is door de moderne technologie een relatief begrip geworden. Nog nooit is het zo gemakkelijk geweest om van het ene continent naar het andere te reizen en dankzij internet is het communiceren op afstand vele malen vereenvoudigd. Dat is echter slechts de letterlijke, fysieke afstand. De intermenselijke afstand tussen de een en de ander, tussen jou en mij is nog nooit zo groot geweest. Maar welke afstand je ook kiest: het is een dankbaar onderwerp voor het schrijven van poëzie.

Het debuut van Wiljan van den Akker heet *De afstand.* Op de binnenflap van de bundel valt vooral te lezen wat zijn poëzie niet is: ‘De gedichten zijn afstandelijk. Ze bevatten geen boodschappen, zijn niet therapeutisch, niet hermetisch, niet verheven, niet geurloos, niet eenvoudig, niet oprecht, niet oneerlijk, niet vriendelijk, niet troostrijk, niet onbeschoft, niet vormvast, niet autobiografisch, niet stinkend, niet vormeloos, niet verzonnen, verzonnen.’

Deze contrasten kloppen in grote lijnen. Voor de hand liggende vraag is natuurlijk wat zijn gedichten dan wél zijn. Het eerste antwoord dat me te binnenschiet is: autonome poëzie in de traditie van Hans Faverey. Dat antwoord doet de gedichten van Van den Akker echter te kort, al was het alleen maar omdat ze niet zo'n hoge moeilijkheidsgraad

[Vervolg recensie Toon Tellegen]

En als er zich toch nog ergens een restje vrees in mij had verstopt, dan is dat nu definitief verdwenen met Tellegens nieuwste bundel, *Hemels en vergeefs.* In het eerste gedicht introduceert een ik zich als iemand die niet wil vallen, die er alles aan wil doen om niet te vallen, die zich op allerlei andere dingen dan vallen of niet-vallen moet concentreren om te voorkomen dat hij valt, die natuurlijk toch onherroepelijk zal gaan vallen, die valt, die zelfs tijdens het grote gevreesde vallen nog afgeleid wordt door gedachten aan allerlei andere dingen. Zo begint de bundel, zo begint de ik. En meer dan in voorgaande bundels blijft die ik het uitgangspunt en de kern van de gedichten. Enerzijds laadt de dichter daarmee zijn werk op met een grotere persoonlijke urgentie, anderzijds behoudt hij de gelegenheid om alles waar het leven uit bestaat de revue te laten passeren: liefde, leven, dood, tijd, angst, schaamte, schuld, taal, familie, onmacht, slapeloosheid, vergankelijkheid, verlangen, geluk, verdriet, al het menselijke en goddelijke, alles tussen hemel en aarde, alles tussen hemels en vergeefs, alles dat blijft en ‘Voorbij’ gaat:

> Ik wandel en ga voorbij
>
> iedereen haalt zijn schouders op,
> zegt: ‘Ach...’
> frunnikt wat aan zijn eindigheid,
> die bij niemand goed past,
> en hervat de dagelijkste zijner bezigheden:
> uitverkoren te zijn
>
> en zij die de voorzienigheid in haar finesses kennen
> grijpen elkaar,
> denken er hooi en zomer en het rood
> van uitgetrapte schoenen bij
> en rusten niet alvorens...
>
> ik houd mijn pas in,
> ‘Nee nee! Voorbijgaan! U moet voorbijgaan!
> U verstoort de onaanzienlijkheid der dingen!’
>
> Ik wandel en ga voorbij.

Op een net weer andere manier dan in voorgaand werk, bouwt Tellegen voort aan zijn wonderlijke universum, waarin alleen alle kleine en grote dingen van het leven tellen. Algehele gerustgesteldheid dus, wat mij betreft: Tellegen heeft geen probleem, Tellegen heeft een onuitputtelijke dichtader.

[Vervolg recensie Wiljan van den Akker]

hebben als de gedichten van Faverey.

De afstand is geschreven in heldere en begrijpelijke taal. De bundel bestaat uit zeven onderdelen, te weten: evenwicht, vraagschaal, innige deelneming, de hoed van Pandora, over de rand, reconstructie en stoornissen. In de afdeling ‘reconstructie’ klinkt het verhaal van Noach en de zondvloed door. Deze afdeling vertelt over een briefwisseling tussen twee personen terwijl het water stijgt en later weer daalt. In

dit geval loopt de vergelijking met Faverey dan ook mank: de poëzie van Van den Akker verwijst niet uitsluitend naar zichzelf.

De gedichten ogen vormvast. De regellengte is binnen elk afzonderlijk gedicht bijna even groot. De regels waaieren niet over de bladspiegel uit. De gedichten zien er uitermate gedegen uit. Ook de strofelengte is binnen elk gedicht gelijk. Deze gedichten zijn overduidelijk geconstrueerd. Toch wordt er, in tegenstelling tot in veel vormvaste poëzie, zelden gebruik gemaakt van klank, metrum of rijm. En al helemaal niet op een traditionele wijze. Qua thematiek draait het allemaal om zoektochten naar verblijfplaatsen, reizen en afstanden.

Het is tijd hoogste tijd om dit uitgewoonde huis te verlaten nu het meedogenloos schoon is geveegd de restanten van vroeger voorgoed in de haard gesmeten

Door de strakke vorm lijken de gedichten te dobberen op een rustige oceaan. De constructie lijkt aanvankelijk gekunsteld, waardoor de gedichten eerst wat mat overkomen, maar dat is slechts bij eerste lezing. Hoe vaker je ze leest, hoe intrigerender ze worden. Ze geven hun geheimen niet gemakkelijk prijs -misschien zelfs helemaal niet. De ware betekenis blijft telkens op afstand, als de horizon steeds weer ongrijpbaar, een stap voor op de lezer. Dat dit niet frustrerend werkt, komt doordat er overwegend iets sereens en een gemoedsstand van berusting of acceptatie in de gedichten van Van den Akker zit: ‘Ik merk dat de grens tussen wanhoop en woede/ erg dun is maar dan nog ga je niet met modder staan gooien.’ Afstanden worden niet beslecht, er is geen oplossing voor ‘al dat gedoe’. Dat heeft Van den Akker gelukkig niet belet om erover te schrijven.

Annemieke Gerrist *Waar is een huis* De Bezige Bij, 2008. 48 pagina's, €15,-
Normale vreemde dingetjes
door Ilja Leonard Pfeijffer

Het is typisch zo'n dichterstrucje om van heel gewone dingen het rare in te zien. Je eet een banaantje en dan schrijf je een gedicht dat het heel gek is dat jij de banaan eet en niet omgekeerd. Of je loopt op straat en je schrijft dat het toch zo merkwaardig is dat je op straat loopt en dat het is alsof de straat ervoor gemaakt is. Dat is die typische dichtersblik, nietwaar. Wij gewone stervelingen staan niet stil bij dat soort dingen. Wij eten gewoon bananen en wij lopen gewoon op straat. Gelukkig maar dat we de dichters hebben om ons af en toe eens flink wakker te schudden en in te peperen hoe mal alle normale dingen eigenlijk zijn. Vervreemding heet dat. Gedichten die je even doen uitglijden als een bananenschil op straat.

In de bundel *Waar is een huis,* het debuut van Annemieke Gerrist, wordt veelvuldig gebruik gemaakt van dit trucje. In de hele bundel gebeuren de normaalste dingen, zoals dat iemand zijn huis binnengaat, maar we moeten niet denken dat dat normaal is:

> Hij betreedt zijn huis, kleedt zich uit en gaat liggen
>
> Zijn vrouw komt naast het bed staan
> Hij verstaat haar vraag niet, antwoordt: ja goed
>
> Hij kleedt zich weer aan, verlaat zijn huis
> en betreedt het opnieuw
> Het is telkens het vreemdste dat hij doet
>
> Langzaam schuift ze over hem heen
> Ze bewegen niet
> Morgen kunnen ze weer kijken

De vraag is of dit een goed gedicht is. Het trucje van de vervreemding wordt wel erg opzichtig gebruikt. De dichter zegt gewoon expliciet dat het het vreemdste is dat hij doet. Zo kan ik het ook. Anderzijds werkt het wel. Op een raadselachtige manier is dit gedicht toch intrigerend en fascinerend. Het geheim zit hem in de herhaling van de handeling. Een man die zich aankleedt, het huis verlaat, het huis weer betreedt en dit telkens maar weer doet, dat is daadwerkelijk een beetje raar. Totdat we beseffen dat dit precies is

Arnoud van Adrichem *Vis* Contact, 2008. 66 pagina's, €19,95
Wij die u de waarheid vertellen
door Tsead Bruinja

Hoe vaak moet een dichter ons nog vertellen dat communicatie een problematisch begrip is? In het openingsgedicht van *Vis*, het debuut van Arnoud van Adrichem, is de mobiele telefonie een gewillige metafoor voor onze gebrekkige omgang met de taal. Via het nodige knip- en plakwerk van uitroepen en reclameslogans toont de dichter hoe lachwekkend ons spreken kan zijn. Regels als 'Valt u weg? De verbinding wordt verbroken, ooit,' die tevens onze sterfelijkheid uitdrukken, tonen een dichter die bekwaam is in het recyclen en herschikken van alledaagse taal, een handigheid die makkelijk tot een trucje verwordt.

De imperatief is één van de vele valse vrienden van de moderne poëzie. Als een dichter je een bundel lang vertelt wie je bent en wat je moet gaan doen, vraag je je op een gegeven moment bovendien af wie die verteller zelf dan wel niet is en waar hij het lef vandaan haalt om je zo vermanend toe te spreken. Natuurlijk is de dichter nooit dezelfde als de verteller en zijn in het postmoderne tijdperk tekst en identiteit versplinterd, maar dat neemt niet weg dat je je afvraagt wie er nu werkelijk aan het woord is, waardoor je je intussen minder bekommert om wat er in de gedichten wordt beweerd.

Vis is een afstandelijke bundel. Die afstand wordt bewerkstelligd door het gebruik van het plechtstatige 'u' waarmee we worden aangesproken. Regels als 'om in vol-

[Vervolg recensie Annemieke Gerrist]

wat we allemaal ons hele leven aan het doen zijn. We komen thuis bij onze echtgenote, zeggen ‘ja goed’, kleden ons de volgende ochtend weer aan, gaan weg en komen 's avonds weer thuis. En wat is nou precies het vreemdste hieraan? Dat we ons huis betreden. Dat wil zeggen dat we het kennelijk op de een of andere manier nodig vinden om 's avonds weer thuis te komen. Waarom eigenlijk? Het gedicht overstijgt het trucje van de vervreemding doordat het een prangende en pregnante vraag stelt over ons eigen leven.

In de meeste gedichten van deze bundel gebeurt iets soortgelijks. De kleine normale vreemde dingetjes blijken bij nader inzien representatief voor de absurditeit van ons zo keurig aangeharkte leventje. De personages in deze bundel zijn meestal gewoon ‘een man’ of ‘een vrouw’ of ‘iemand.’ Ze dwalen door de wereld en doen hun dagelijkse dingen zonder dat ze enig idee hebben waarom en misschien zelfs zonder zich dat af te vragen. Ze zijn zoals wij allen. Het volgende gedicht is een goed voorbeeld van dit procédé:

> Zijn haar is geknipt, hij zit op zijn plek
> Hij weet hoe moeilijk het is om te roken
> en een handeling te volbrengen met een sigaret tussen de lippen
> terwijl geconcentreerde rook in zijn neus prikt
>
> Achter hem draagt een man zijn leeggegeten bord voor zijn borst
> naar de keuken van het restaurant
> Buiten kruisen fietsers en voetgangers elkaar
>
> Zelf zou hij niet durven zeggen dat hij de belangrijkste man in zijn leven is
> Hij zocht naar eten en is tot hier gekomen
> Waar zou je hem willen hebben?
>
> Hij graaft in zijn maaltijd
> Als hij zijn huis gevonden heeft herkent hij het niet

Op het eerste gezicht gaat dit gedicht over niets anders dan een man die in een restaurant is gaan zitten om iets te eten, daadwerkelijk iets te eten krijgt en het dan nog opeet ook. Maar als je beter kijkt, is er veel meer aan de hand. Het gedicht zit vol met allerlei subtiele verwijzingen naar gangbare vergankelijkheidssymboliek, zoals de afgeknipte haarlok, de rook, het kruis en het graf. De man die zijn lege bord voor zijn borst draagt, draagt het alsof hij een offerschaal aandraagt, zoals Buck Mulligan aan het begin van *Ulysses* van James Joyce. Het is een schamel offer, want het bord is leeggegeten. De derde strofe is prachtig. Wat meer valt er te zeggen? Wat meer valt er te ondernemen wanneer je zelf niet eens weet of je zelf de belangrijkste persoon in je eigen leven bent? Dan kun je inderdaad het beste maar gewoon jezelf in leven houden en iets te eten zoeken. Waarom eigenlijk? Het doet er allemaal niet toe. Het is onbelangrijk. Het is allemaal ijdelheid, net zoals dat je je haar laat knippen.

Ik verheug me nu al op de tweede bundel van Annemieke Gerrist.

[Vervolg recensie Arnoud van Adrichem]

maakte doofheid te luisteren naar mensen/ als wij die u de waarheid vertellen,' zijn daar een voorbeeld van. Nergens wordt duidelijk wie die 'wij' zijn die de 'u' vanuit de hoogte toespreken. Eén reden voor het vertellen dat de 'wij' doen, wordt gegeven in het tweede gedicht van de bundel: 'Slag op slag incasseerde u. Iemand moet daarvan getuigen.' In *Vis* doemt het beeld op van een machteloze mens, waarbij 'de vrouw bestaat uit vogels', mannen vooral woedend zijn en tieners worden vergeleken met vissen. Die laatste vergelijking wordt meteen becommentarieerd: 'Wij hielden u vis voor als leitmotiv'. Ben ik er ingestonken? Zie ik te veel in de vis? Klampte ik me tevergeefs vast aan de beelden? De vissen komen terug: 'Tieners proberen hun vissen te hypnotiseren' en 'Van alles bestaat een idee - ook van vissen.' Ik kom er niet uit; wellicht is het een filosofische kwestie waarvoor ik de kennis ontbeer of gaat het hier om de vis als onze evolutionaire voorganger. Het houdt me in ieder geval meer bezig dan de plichtmatige ironie van het openingsgedicht.

Van Adrichems gedichten zijn muzikaal en zitten vol krachtige beelden: 'Wij zagen u kopje-onder gaan in het stadskanaal/ Water opent zich, water sluit zich. Het donker dook u achterna'. Of 'het moment waarop/ u langzaam de aardbol wordt ingeschroefd (als een peertje)/ en door de grond blijft zakken, u proeft de modder al, het zich schurend/ verhemelte' en 'uit de denkende mens viel een schuimende mens die tafels stoelen omver wierp. Ons oortje klaar om in te vloeken.' Ook hier toont Van Adrichem ons de woedende machteloze mens. De zinnen en beelden zijn echter te vaak gelijksoortig. Dat tekent de stijlvastheid en het vakmanschap van de dichter, maar diezelfde dichter sust mij met zijn minimale melodie ook in slaap. Bovendien voel ik me op een gegeven moment doodgewaarschuwd voor de terreur van de media, de negatieve kanten van het moderne leven en de nietige staat van de mens.

Er is veel in deze wereld dat wij moeten afkeuren en soms is een kunstenaar de aangewezen persoon om ons met zijn narrenkap op te wijzen op ons laakbare gedrag, maar die nar mag zichzelf ook wel eens de lachspiegel voorhouden of zijn narrenkap afzetten om ons te vertellen voor wie en wat hij zijn werk doet. Niettemin heeft de postmoderne nar Van Adrichem een bundel geschreven die me bezighoudt en me uit doet zien naar een vervolg.

Stijn Vranken *Vlees mij!* Meulenhoff | Manteau, 2008. 54 pagina's, €19,95

Horror en masochisme
door Ron Rijghard

Is het in Vlaanderen beter gesteld met de slampoëzie? Met die vraag in je achterhoofd begin je aan het debuut van de Belg Stijn Vranken (1974), door zijn uitgeverij omschreven als een veelgevraagd poëzieperformer en de Belgisch kampioen van 2004. Dat schept verwachtingen. Het in Nederland zieltogende genre kan wel een impuls gebruiken en misschien komt de redding uit België.

Bij lezing blijkt dat Vranken die merkwaardige titel *Vlees mij!* niet zomaar heeft gekozen. De bundel is zeer lijfelijk, waarbij de dichter een voorkeur toont voor door horror en sadomasochisme geïnfiltreerde regels van het type: ‘Besnij mijn ogen, bind ze/ aan het licht, ik wil staren naar wat me verblindt.’ En: ‘Geef me je kruis/ en nagel me vast’. Of: ‘Hoe zoet laaf ik mij aan het bloed/ van nagelvers verscheurde lijven!’

Zoals bij elk subgenre zullen er vast liefhebbers voor zijn te vinden. Mijn smaak is het niet. Ook omdat de controle over de taal lijkt te ontbreken. Willen staren naar wat je toch al verblindt: dan kijk je al én kan je eigenlijk niets zien, want je bent verblind. Plus dat iemand dan blijkbaar eerst nog in die ogen moet snijden. Dat is geen poëzie, dat is willekeur.

Dat geldt ook voor wat Vranken verder bedenkt in de hoop poëzie te schrijven. Metaforen die op verschillende manieren niet kloppen, zoals: ‘Het leven kleeft aan onze lichamen/ als de wind aan de bomen.’ Of zijn niet erg geraffineerde rijmen met niet heel sterke gedachten: ‘Geen splinter van mijn tijd/ verdient mijn spijt/ tot de dood me van dit leven scheidt.’

En nee, dit wordt niet beter als je het hardop hoort.

Maurice Buehler *Door het oog van de os* Contact, 2007. 44 pagina's, €19,90

Klankrijk onderzoek
door Thomas Möhlmann

Wie het oog van een os neemt, de achterkant er zorgvuldig afschraapt om hem doorzichtig te maken en vervolgens de wereld door het oog heen bekijkt, ziet alles

op z'n kop. Dit ontdekte Descartes, aldus Maurice Buehler in een kort interview op weblog De Contrabas, toen die probeerde zijn kennis over de waarneming te vergroten. Verderop in dat interview antwoordt Buehler op de vraag ‘Waarom poëzie?’ onder meer met: ‘Bezig zijn aan een gedicht is voor mij een goede manier om dingen grondig te onderzoeken.’ In zijn tweede bundel *Door het oog van de os* lijkt hij eens grondig te zijn gaan onderzoeken hoe de boel eruitziet als je voor je ene oog niets en voor je andere een ossenoog houdt. De dichter beschrijft nauwkeurig wat zich aan zijn waarneming voordoet in een wereld die tegelijkertijd rechtop en op z'n kop staat. Zijn onderzoek levert hem geen algemeen geldende waarheden of diepe inzichten op, maar daar lijkt hij gelukkig ook niet echt naar op zoek. Zijn onderzoeksresultaten zijn van een andere orde: ze bestaan uit onvaste maar pregnante beelden en uit wonderlijke regels die telkens op het laatste moment nog van betekenis kunnen veranderen. Wanneer de ene regel net het beeld scherp stelt, komt de volgende alweer dwingen tot bijstelling. Het leidt tot een prettig en vaak ook grappig soort onrust en dat terwijl de dichter meestentijds eigenlijk niet anders doet dan rustig kijken en zijn observaties in taal omzetten. In die taal, of preciezer: in de klank, biedt hij de lezer soms toch nog enige houvast. Het is de klank die woorden met elkaar verbindt en nieuwe woorden uitlokt, in lekkere regels als ‘Klopt kogelwond de duffeljas los van de hartslag’ en ‘Stropop stropt zijn das jouw trots/ een dure jas hangt/ als een stoplap voor het gat’. Buehler vergroot met zijn klankrijke onderzoek niet de kennis over de waarneming, maar de waarneming zélf.

Kees 't Hart *Ik weet nu alles weer* Querido, 2008. 80 pagina's, €16,95
Banale kost
door Tsead Bruinja

In *Ik weet nu alles weer* van Kees 't Hart draait het om liefde voor dingen en bewondering voor idolen uit de hogere en lagere cultuur, van Frank Zappa tot Franciscus van Assisi. In een radiointerview noemde 't Hart de bundel ‘een strijd tegen de ironie’ en voegde daaraan toe dat dichters iconen uit de populaire cultuur zouden moeten mythologiseren. Het is moeilijk om een dergelijke uitspraak niet met scepsis tegemoet te treden, helemaal als 't Hart vervolgens met een *candlelight*-waardige stem een liefdesverklaring aan Willeke Alberti voorleest: ‘Ik kus haar witte borsten/ Ik ben haar liefdesgroet.’ Wordt hier nu echt een zangeres op haar allergoddelijkst beschreven?

De manier waarop 't Hart werkt met biografische gegevens en opsommingen doet denken aan de poëzie van Deelder en Ginsberg. Het zijn lange extatische gedichten die ontroeren in de oprechte liefde of woede die ze proberen uit te drukken, maar die door hun lengte iets doelloos krijgen. Het gedicht ‘Nee’, waarin 't Hart van alles en nog wat naar de storthoop verwijst, is bovendien een zwakker broertje van Deelders gedichten ‘Change of the century’ en ‘Oh kut’.

't Hart raakt me het diepst met zijn ronkende ode aan Frank Zappa. Dat gedicht roept een intimiteit op die ontbreekt bij het gedicht voor Alberti. Met name als ik stil moet zijn, ‘zo stil dat Zappa Zappa is in dit gedicht’. 't Hart zit Zappa hier dicht op de huid, niet door hem te mythologiseren, maar juist door Zappa's lievelingskost te beschrijven: ‘bosbessentaart, gebakken oesters en gefrituurde paling.’ De oesters komen nog in de buurt van nectar en ambrozijn, maar verder is het maal van Zappa even banaal als de boeren en scheten van Gor en Geer op RTL 5. Echt verheven wil het niet worden op de Olympus van Kees 't Hart.

Samuel Vriezen *4 zinnen* Wereldbibliotheek, 2008. 80 pagina's, €15,90
Een willekeurige wereld
door Rob Schouten

Samuel Vriezen (1977) is een debutant die komt aanzetten met *4 zinnen.* Uit zijn geloofspapieren, publicaties in *Parmentier* en *Yang,* blijkt al dat hij het vak van

dichter serieus wenst te nemen. Geen anekdotes, geen flauwe neoromantiek maar verzen die zin voor structuur verraden. Geen wonder, meneer is in het dagelijks leven ook nog musicus. Zijn vier zinnen bestaan overigens uit vier lange ‘teksten’, de eerste, ‘Kromming’, een soort poëtisch proza waarin hij zijn plaats in de wereld bepaalt, de tweede, ‘Gewrichten’, fugatisch in elkaar geschoven regels en tekstfragmenten, de derde, ‘De Wolken’, een vertaling van een lyrische tekst van C. Tarkos en de vierde ‘steden tot de toekomst’ typografische experimenten met, afwisselend, samenhangende en uiteenvallende regels.

4 zinnen is een duidelijk geconstrueerde bundel van iemand die met zijn teksten greep op de wereld wil krijgen. Vooral in de eerste afdeling, die ik verreweg de beste vind en waartegen de overige experimenten wat bleekjes afsteken, geeft Vriezen zijn thema en motieven prijs. Er zit iets spinozistisch in zijn wereldbenadering, alsof iemand vanaf een nulpunt probeert logisch en inventariserend te denken en de wereld van geest en materie in kaart te brengen: ‘Men wil ademen. Dan komt de wereld binnen. Er zijn buren en/ ook die hebben buren.’ Of verderop: ‘Twijfel is grondrecht, methode, hobby./ Wens om gezamenlijk/ weet te nemen van schakeringen, jij ziet een andere helft/ in een landschap.’ Die poging om willekeur en onontkoombaarheid met elkaar te verenigen boeit me wel, al vraag ik me af of poëzie er tenslotte het aangewezen medium voor is.

De rest is me allemaal wat te willekeurig, al voldoet het daarmee dan weer wel aan het gevoel van willekeur dat in de ‘Kromming’ wordt beschreven en in kaart gebracht. Ik zou zeggen, verkoop de goeie stukken als poëtisch proza en je hebt wat.

Poëzie in beeld

Foto: Amaury Miller

Dit schilderij van eigen hand, getiteld 'paalman' (oorspronkelijk in kleur, 70/70, acryl op doek; gefotografeerd door Amaury Miller), noemt beeldend kunstenaar Thea van Doorn (www.theavandoorn.com) poëtisch. Waarom?

Van Doorn: 'Een poëtisch schilderij gaat voor mij over een bepaalde stemming. Als ik aan iets poëtisch denk, zie ik iets lichts voor me. Bij dit schilderij zie ik verwondering en een zekere lichtheid, gecombineerd met beelden die in lagen zijn overgeschilderd tot ze een donker contrast vormen.

De beelden ontstaan al schilderend, het op z'n rug liggende beestachtige figuur naast de man heb ik opengelaten aan z'n onderkant. Er hing al een wolk boven, dat klopte goed met elkaar. De paalman was eerst een los wezen, waar ik niet tevreden over was, qua vorm voldeed het niet. Toen heb ik hem vereenvoudigd en kwam zijn hoofd vast te zitten aan die paal. Dat beviel, hij kon geen kant meer op. De donkere wolken uit de pijp zijn er om het totale schilderij er niet te lichtvoetig uit te laten zien. De balletjes, oorspronkelijk roodgekleurd, geven er toch weer een vrolijke noot aan. Lichtheid ontstaat bij mij pas na het weghalen van stukken en weer overschilderen, soms vele lagen. Ik schilder intuïtief en langdurig aan diverse schilderijen en ben vaak verrast door het uiteindelijke resultaat.'

Top-15

Best verkochte poëzie (verkoopweek 40 van 2007 tot en met week 13 van 2008)

1 **(-) Gerrit Komrij.** *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten.* Prometheus, €19,95.
2 **(-) Mark Boog**. *Alle dagen zijn van liefde.* Cossee, €2,50.
3 **(6) Toon Hermans**. *Gebedenboek.* De Fontein, €14,95.
4 **(9) Tjitske Jansen**. *Koerikoeloem.* Podium, €15,-.
5 **(13) Remco Campert**. *Nieuwe herinneringen.* De Bezige Bij, €17,50.
6 **(8) Toon Tellegen**. *Daar zijn woorden voor.* Maarten Muntinga, €10,95.
7 **(-) Huub Oosterhuis**. *Wie bestaat.* Ten Have, €19,90.
8 **(-) Mario Molegraaf**. *M'n opa, in heel Europa is er niemand zoals hij.* Prometheus. €12,50.
9 **(-) Wislawa Szymborska**. *Dubbele punt.* De Geus, €15,-.
10 **(-) Francine Oomen**. *Gek van liefde.* Querido, €15,-.
11 **(14) Rutger Kopland**. *Geluk is gevaarlijk.* Maarten Muntinga, €9,90,-.
12 **(13) Ingrid Jonker**. *Ik herhaal je.* Podium, €10,-.
13 **(-) Leo Vroman**. *Nee, nog niet dood.* Querido, €16,95.
14 **(-) C.J. Aarts en M.C. van Etten**. *Domweg gelukkig, in de Dapperstraat.* Bert Bakker, €15,-.
15 **(-)** *Het liefste gedicht.* Maarten Muntinga, €10,95.

Bron: Stichting CPNB.
Zie www.debestseller60.nl

Awaters 5

Aanraders van de redactie uit het aanbod van recent verschenen bundels

TM: Robert Anker. *Nieuwe veters. Verzamelde gedichten 1979-2006.* Querido, €29,95.
TB: Annemieke Gerrist. *Waar is een huis.* De Bezige Bij. €15,-.
ILP: Kees 't Hart. *Ik weet nu alles weer.* Querido. €16,95.
RR: Gerrit Komrij. *Komrij's canon in honderd gedichten.* Prometheus. €19,95.
RS: Geert Buelens. *Oneigenlijk gebruik. Over de betekenis van poëzie.* Uitgeverij Vantilt, €19,90.

Nieuw verschenen

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ Nederlandstalige poëzie

- **Gerrit Achterberg.** *Spel van de wilde jacht.* Athenaeum - Polak & Van Gennep, €17,50. (april 2008) Met illustraties van Jan Kuiper.
- **Arnoud van Adrichem**. *Vis.* Contact, €19,95. (februari 2008) Debuut

- **Robert Anker**. *Nieuwe veters. Verzamelde gedichten 1979-2006.* Querido, €29,95. (april 2008)
- **H.H. ter Balkt**. *Vuur.* De Bezige Bij, €16,50. (februari 2008)
- **Martijn Benders**. *Karavanserai.* Nieuw Amsterdam, €16,50. (april 2008) Debuut
- **Gerard B. Berends**. *Een olifant op het strand.* Holland, €5,95. (november 2007) Poëziereeks De Windroos
- **Erik Bindervoet**. *Voor altijd voor het eerst.* De Harmonie, €15,90. (februari 2008)
- **Mark Boog**. *Alle dogen zijn van liefde.* Cossee, €2,50. (januari 2008) Gedichtendagbundel
- **Mark Boog**. *Het eigen oor.* Cossee, €24,90. (januari 2008)
- **Anneke Brassinga**. *Bloeiend puin.* De Bezige Bij, €18,90. (februari 2008)
- **Johan van Canuweberge en P. de Beerst**. *Voor de zondvloed.* P, €24,95 (maart 2008)
- **Dirk Christiaens**. *Embryo.* P, €6,50 (februari 2008)
- **Pat Donnez**. *Hotemetoten. Gedichten voor kinderen en andere grote mensen.* De Arbeiderspers, €15,95. (februari 2008)
- **Johanna Geels**. *Tuig.* Atlas, €15,-. (februari 2008)
- **Margo van Gelder**. *Alle dozen recht.* Montebenichi, €14,90. (april 2008)
- **Annemieke Gerrist**. *Waar is een huis.* De Bezige Bij, €15,-. (januari 2008) Debuut
- **Jan Glas**. *Een klein gebaar.* kleine Uil, €12,50. (januari 2008) Eén gedicht in meerdere talen, met foto's
- **Maria de Groot**. *Psalmen van een vrouw.* Ten Have, €14,90. (april 2008)
- **Luuk Gruwez**. *Lagerwal.* De Arbeiderspers, €15,95. (maart 2008)
- **Kees 't Hart**. *Ik weet nu alles weer.* Querido, €16,95. (maart 2008)
- **Erik Harteveld**. *De eeuwig zoemende vliegenstrip.* kleine Uil, €12,50. (mei 2008)
- **Wouter van Heiningen**. *Zichtbaar alleen.* De Brouwerij, €19,50. (januari 2008). Debuut. Met foto's van Ruben Philipsen
- **Hubert van Herreweghen**. *Het is een geur die ge moet vinden.* P, €9,-. (januari 2008)
- **Judith Herzberg**. *Kon ik maar.* De Harmonie, €13,50. (april 2008)
- **Ingmar Heytze**. *Elders in de wereld.* Podium, €16,50. (februari 2008)
- **Rouke van der Hoek**. *Wolventeldag.* Atlas, €15,-. (februari 2008)
- **Tjitse Hofman**. *Ajaa.* Passage, €13,50. (februari 2008)
- **Peter Holvoet-Hanssen**. *Navagio. Wrakhout-gedichten.* Prometheus. €17,95. (april 2008)
- **Ineke Holzhaus**. *Hond in Pompeï.* Wagner & Van Santen, €15,95. (april 2008)
- **Adriaan Jaeggi**. *Het is hier altijd laat van licht.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (januari 2008) Amsterdamse stadsgedichten
- **Jasoro**. *Ashoop/Versvuur.* Holland, €5,95. (november 2007) Poëziereeks De Windroos
- **Astrid Lampe**. *Park Slope. K'nex studies.* Querido, €17,95. (april 2008)
- **Marco Nijmeijer**. *Misschien is water van dun hout.* Unión Latina, €15,-. (december 2007) Met collages van João Colagem
- **Marco Nijmeijer**. *Een bed van boomkruinen en vogels.* Holland, €5,95. (november 2007) Poëziereeks De Windroos
- **Francine Oomen**. *Gek van liefde.* Querido, €15,-. (februari 2008) Debuut
- **Huub Oosterhuis**. *Wie bestaat. Nieuwe gedichten.* Ten Have, €15,90. (maart 2008)
- **Frank van Pamelen**. *IKEA en andere verzen.* Nijgh & Van Ditmar, €14,90. (februari 2008) Inclusief cd
- **Reine de Pelseneer**. *Omzicht.* P, €15,-. (december 2007)

- **Ilja Leonard Pfeijffer**. *De man van vele manieren. Verzamelde gedichten 1998-2008.* De Arbeiderspers, €29,95. (mei 2008)
- **Hilde Pinnoo**. *Zonder testament.* P, €12,50. (februari 2008)
- **Bert Popelier**. *De donkere gedichten.* P, €6,50. (maart 2008)
- **René Puthaar**. *Doek.* Augustus, €17,90. (mei 2008)
- **Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen**. *Rijmkroniek des Vaderlands.* Bert Bakker, €15,-. (februari 2008) De eerste twee delen
- **Alexis de Roode**. *Stad en land.* Podium, €15,50. (maart 2008)
- **Karel Sergen**. *Bergzaam.* P, €15,-. (februari 2008)
- **Leo Stilma**. *Al ben je nog zo licht.* De Brouwerij, €12,50,-. (februari 2008)
- **Jos Stroobants**. *Haikoes.* P, €22,50. (januari 2008) Met foto's van Rik Daze
- **Margreet Schouwenaar**. *Wegen om te komen.* Querido, €17,95. (mei 2008)
- **Toon Tellegen**. *Hemels en vergeefs.* Querido, €16,95. (februari 2008)
- **Willem Thies**. *Na de vlakte.* Podium, €14,50. (april 2008)
- **C.B. Vaandrager**. *Made in Rotterdam. Verzamelde gedichten.* De Bezige Bij, €39,90. (maart 2008)
- **Benne van der Velde**. *Dit harnas van kippenvel.* kleine Uil, €12,50. (april 2008)
- **Hans Verhagen**. *Zwarte gaten.* Nijgh & Van Ditmar, €16,90. (april 2008)
- **Peter Verhelst**. *Nieuwe sterrenbeelden.* Prometheus, €22,95. (februari 2008)

- **Jos Versteegen**. *Slapen bij een warme man.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (februari 2008)
- **Andrea Voigt**. *Serveer de makrelen.* De Geus, €15,-. (april 2008)
- **Stijn Vranken**. *Vlees mij.* Meulenhoff | Manteau, €19,95. (februari 2008) Debuut
- **Samuel Vriezen**. *4 zinnen.* Wereldbibliotheek, €15,90. (maart 2008)
- **Leo Vroman**. *Nee, nog niet dood.* Querido, €16,95. (februari 2008)
- **Joanna Werners**. *Sluimerende schaduwen.* Holland, €5,95. (november 2007) Poëziereeks De Windroos
- **Willem van Zadelhoff**. *Tijd en landen.* Meulenhoff | Manteau, €19,55. (april 2008) Debuut

■ Bloemlezingen

- **Sofie Ceruti** (red.). *160. Bloemlezing van sms-gedichten.* Meulenhoff, €17,90. (februari 2008)
- **Jozef Deleu**. *Het huis herinnert zich mij.* P, €19,50. (januari 2008)
- **Odile Heynders**. *De 100 beste gedichten van 2007.* De Arbeiderspers, €9,95. (april 2008)
- **Gerrit Komrij**. *Komrij's canon in honderd gedichten.* Prometheus, €19,95. (april 2008)
- **Raymund Prins en Gerben Wynia** (red.). *Kwam iemand in de tuin vanmiddag.* kleine Uil, €12,50. (maart 2008) Hommage aan de dichter C.O. Jellema
- **Pierre Rawie** (red.). *Willem Wilmink. Ik had als kind een huis en haard.* Prometheus, €15,-. (april 2008)
- **Patrick Roubroeks en Thomas Möhlmann** (red.) *Poëzie in het Park. Een ode aan de Amsterdamse stadsparken.* Nieuw Amsterdam, €16,95. (juni 2008)
- **Hannie Rouweler** (red.). *Uit het Noorden waait de muze aan. Dichters over Groningen.* Passage, €14,50. (mei 2008)
- **Koen Vergeer en Yves T'soen** (red.). *De Volksverheffing.* Atlas, €18,50. (januari 2008)
- **Jos Verstegen e.a**. *Ach joe, wie ziet de dood als groot en blond? Gedichten en verhalen over HIV en Aids.* De Brouwerij, €10,-. (januari 2008)
- **Simon Vinkenoog**. *Am*dam/Madmaster.* Passage, €19,90. (juli 2008) Een eerbetoon, op de 80e verjaardag van Simon Vinkenoog
- *Vrij! Gedichten over vrijheid, vrede en vriendschap.* Maarten Muntinga, €7,50. (mei 2008) In de reeks Rainbow Essentials
- **Marjoleine de Vos** (red.). *Jou willen is je missen. Gedichten over de liefde.* Van Gennep, €4,95. (april 2008) Awater-reeks deel III.
- **Elly de Waard**. *Vederlicht verkeer.* Een keuze uit de gedichten. Maarten Muntinga, €10,95. (maart 2008) In de reeks Rainbow Essentials
- **Henk van Zuiden**. *Ik schreef het toch. De 75 mooiste gedichten.* Holland, €12,50. (april 2008) Jubileumbloemlezing
- **Henk van Zuiden** (red.). *Geef me de tijd. Gedichten over de herfst van het leven.* Maarten Muntinga, €10,95. (maart 2008) In de reeks Rainbow Essentials
- **Henk van Zuiden** (red.) *Verliefd verloofd getrouwd. Gedichten voor geliefden.* Maarten Muntinga, €10,95. (maart 2008) In de reeks Rainbow Essentials

■ Vertaald

- **Godfried Benn**. *Statische gedichten.* (Vert. Huub Beurskens). Meulenhoff, €25,-. (februari 2008) Tweetalige uitgave
- **Tsead Bruinja**. *De geboorte van het zwarte paard. Een keuze uit de Friese gedichten.* Cossee, €19,90. (mei 2008) Tweetalige uitgave
- **Juan Gelman**. *Brief aan mijn moeder.* (Vert. Stefaan van den Bremt & Guy Posson). P, €12,50. (januari 2008)
- **Victor Hugo**. *Veni, vidi, vixi.* (Vert. Jana Beranová, Arie van der Ent, Rien Vroegindeweij e.a.). Douane, €10,-. (januari 2008). Inclusief cd
- **Abdellatif Laâbi**. *Het continent van de gave.* (Vert. Bart Vonck). P, €20,-. (december 2007)
- **Tan Lioe le**. *Nacht van de lampionnen.* (Vert. Linde Voûte). Conserve, €17,50. (januari 2008)
- **Edgar Lee Masters**. *River Spoon Anthology.* (vert. Elvis Peeters). Uitgeverij P, €24,50. (november 2007) Inclusief cd
- **Francesco Petrarca**. *Het liedboek.* (Vert. Peter Verstegen). Athenaeum - Polak & Van Gennep, €54,95. (april 2008) Gebonden met stofomslag in cassette
- **Matthew Sweeney**. *Het ijshotel.* (Vert. Peter Nijmeijer). Atlas, €18,50. (februari 2008)
- **Czeslaw Milosz**. *De mooiste van Milosz.* (Vert. Koen Stassijns en Ivo van Strijtem). Atlas, €16,50. (april 2008)

■ Secundair

- **Anneke Brassinga**. *Bloeiend puin.* De Bezige Bij, €18,90. (februari 2008)
- **Piet Calis**. *Vondel. het verhaal van zijn leven.* Meulenhoff, €35,-. (mei 2008)
- **Gaston Franssen**. *Gerrit Kouwenaar en de politiek van het lezen.* Vantilt, €22,50. (februari 2008)
- **Lisa Kuitert** (red.). *De lezende Lucebert, Bibliotheek van een dichter.* Vantilt, €36,90. (juni 2008)
- **Louis Lehmann**. *Laden ledigen.* De Bezige Bij, €24,90. (maart 2008)
- **J.J. Slauerhoff**. *Verbeelde gedichten.* Atlas, €18,50. (april 2008) De poëzie van Slauerhoff verbeeld door jonge kunstenaars
- **Peter Theunynck**. *Karel van de Woestijne.* Meulenhoff | Manteau, €39,95. (april 2008; reeds eerder aangeboden)

Poëzie-agenda

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ 17 mei t/m 22 juni 2008,
alle weekenden
Dichter in de Zeevang
Oosthuizen, diverse locaties

Stichting Kunstzee organiseert voor de eerste maal dit festival in de gemeente Zeevang, waarin poëzie, beeldende kunsten muziek samenkomen met het landschap en de bewoners. Centraal staat de dichter Pierre Kemp. Op een zestal locaties dragen bekende en onbekende inwoners van Zeevang gedichten van Kemp voor, er is een tentoonstelling van 21 kunstenaars die zijn geïnspireerd door zijn werk en er is een avondvullend programma met muziek rondom deze dichter.

Voor meer informatie zie www.kunstzee.nl

■ Vanaf 1 juni 2008 t/m augustus
Poëzie in het Park
Amsterdam, Vondelpark en andere stadsparken

In het kader van Amsterdam Wereldboekenstad organiseert Xsaga in samenwerking met Mick Witteveen dit festival, waarbij elk weekend optredens door dichters, poëziewandelingen, een gedichtenwedstrijd en poëzieworkshops op het programma staan. Het programma start op 1 juni in het Vondelpark en eindigt in augustus in het Westerpark.

Voor meer informatie zie www.amsterdamwereldboekenstad.nl

■ 7-13 juni 2008
Poetry International
Rotterdamse Schouwburg

Zie aankondiging en beschrijving op de Poëzieclubagina's.

■ 8 juni 2008
Park en Poëzie
Middelburg

Tijdens dit festival lezen op diverse locaties elk uur dichters voor uit eigen werk. De voordrachten worden afgewisseld door verschillende muzikale optredens in de stadstuinen van Middelburg.

Optredens van onder meer Anne van Amstel, Jana Beranova, Emma Crebolder, Paul Gellings, Elma van Haren, Sylvia Hubers, Mario Molegraaf, Nafiss Nia, Diana Ozon, Ester Naomi Perquin, Ankie Peypers, Hannie Rouweler, Alfred Schaffer,

Hans Tentije, Chawwa Wijnberg en Titi Zaadnoordijk.

Voor meer informatie zie www.parkenpoezie.nl

■ 28 juni 2008
Grand finale Poëzieslag Festina Lente
Café Festina Lente, Amsterdam

Elke derde dinsdag van de maand organiseert Festina Lente een poëzieslag, waarbij (maximaal) twaalf aanstormende dichters met gedichten van eigen hand strijden om zowel een jury- als een publieksprijs. De grote finale van deze oudste Poetry Slam van Nederland brengt de winnaars van het afgelopen seizoen bijeen op de brug voor het eetcafé.

Voor meer informatie zie www.cafefestinalente.nl

■ 23-25 juli 2008
Dichters in de Prinsentuin
Groningen

Elfde editie van dit poëziefestival, waarbij in totaal rond de tachtig dichters zullen optreden, van gelauwerde grootheden tot nieuw of onbekend talent. Deelnemende dichters zijn onder anderen Benno Barnard, Pieter Boskma, Bart FM Droog, Karel ten Haaf, Wim Brands, Maarten Doorman, Salah Hassan, Wim Hofman, Myrte Leffring, Hanz Mirck, Ronald Ohlsen, Willem Thies, Hannie Rouweler, Alexis de Roode, Sylvia Hubers en Bernhard Christiansen.

Voor meer informatie zie www.dichtersindeprinsentuin.nl

■ 2 augustus 2008
Het Tuinfeest
Theater Bouwkunde, Deventer

Voor de elfde keer vindt ‘Het Tuinfeest’ plaats, een festival waarin de Nederlandse poëzie centraal staat. Rondom Theater Bouwkunde dragen meer dan dertig dichters voor uit eigen werk in het decor van middeleeuwse kloostertuinen in de oude binnenstad van Deventer. Deelnemende dichters zijn dit jaar onder anderen T. van Deel, Peter van Lier, Pim te Bokkel, Tsead Bruinja, Sasja Janssen, Marjoleine de Vos, Jan Baeke, Maria van Daalen, Driek van Wissen, Pieter Boskma, Eva Cerlach, Jean Pierre Rawie en Saskia de Jong.

Voor meer informatie zie www.hettuinfeest.nl

■ 15-17 augustus 2008
All Star Poetry Slam - Poëziecircus
Lowlands, Biddinghuizen

De winnaars van het NK Poetry Slam in een zomerse show op Lowlands.

Voor meer informatie zie www.poeziecircus.nl of www.lowlands.nl

■ 20 september 2008
Haarlemse nachten 2008
Janskerk, Haarlem

Jaarlijks poëziefestival met dit keer als thema ‘Hedendaagse offers en rituelen’. Inclusief presentatie van de speciale uitgave De Witte Doos (Zingende Zaag), een ambachtelijke drukkersmarkt, een eerbetoon aan Ed Leeflang en optredens van onder meer Peter Holvoet-Hanssen, Wim Brands, Erik Jan Harmens, Patty Scholten en Menno Wigman.

Reserveren: info@dezingendezaag.com/ +31(0)23 532 9508.

Poezieclub
De poëzieclubpagina's worden samengesteld door de Stichting Poëzieclub

Exacte sensibiliteit

Na Esther Jansma en Menno Wigman zeer hartelijk bedankt te hebben voor hun gewaardeerde inspanningen in de afgelopen twee jaar, laten we met trots weten dat het nieuwe Dichterspanel van de Poëzieclub bestaat uit de dichters Maria Barnas en Erik Lindner. De eerste Poëzieclubkeuze van het nieuwe panel: *Ware grootte* van Tonnus Oosterhoff.

door Maria Barnas en Erik Lindner

‘Ik wil/ eigen afmetingen zien,’ schrijft Tonnus Oosterhoff in zijn nieuwe bundel. Al eerder, in zijn essaybundel *Ook de schapen dachten na*, liep de dichter het raam van zijn werkkamer met een meetlint na. Het uitzicht bleek een ‘stapeltje’ van 21 cm dijk, 14 cm rivier, 7 cm tegenoverliggende dijk en 155 cm lucht. In zijn nieuwe bundel schrijft Oosterhoff: ‘Wat is het raam groot. Om het op papier te krijgen moet ik/ met het papier achteruit en dan haal ik het nog niet.’

Kenmerkend voor het werk van Oosterhoff is de combinatie van een exacte belangstelling (zowel inhoudelijk als vormtechnisch) en hypersensibiliteit. Hoewel de vorm van zijn gedichten vaak speels aandoet, heeft elk gedicht een dwingende ondertoon die duidelijk maakt dat over de plaatsing van elk woord en elke wending is nagedacht. Dit is uiterst exacte poëzie.

Zijn sensibiliteit wendt hij liever aan voor het noteren van stuntelige opmerkingen dan voor opzichtige ernst. Juist in de wrikkende taal schemert de verwondering en ook het afgrijzen door van de dichter voor de wereld om hem heen. Hij heeft een voorliefde voor mededelingen, opmerkingen en uitspraken die hij rechtstreeks lijkt op tekenen uit de mond van passanten. In de wereld van Oosterhoff worden deze fragmenten uit de realiteit vreemd en op het absurde af. De lezer wordt zich ervan bewust dat zijn eigen wereld net zo vreemd is.

Oosterhoff schrijft woestboze sprookjes, waarin de verteller vaak halverwege een salto uithaalt zodat hij zelf op het spel komt te staan. Hij is een eigenzinnig dichter die met aanstekelijke, toegankelijke zinnen zijn waarnemingen zo vreemd weet weer te geven als die nu eenmaal zijn. Hij biedt geen veilige haven voor de buitenwereld in zijn gedichten, en probeert ook geen oplossingen aan te dragen. Wel toont hij een houding die je als mens kunt aannemen: zoveel mogelijk zien, zoveel mogelijk in je opnemen, nergens voor terugdeinzen en wanneer het je teveel wordt, kun je altijd nog een meetlint nemen om je omgeving in kaart te brengen.

Highschool Music Competition Gedichtenwedstrijd
Ellen van de Corput (19) wint de HSMC Gedichtenwedstrijd 2008

De HSMC Gedichtenwedstrijd daagt jongeren tussen de 12 en 19 jaar uit een eigen Nederlandstalig gedicht in te sturen. Het gedicht ‘Hemelsblauw’ van Ellen van de Corput maakte het meeste indruk op de jury. Het werd vervolgens door alle finalisten van de HMC Bandcompetitie bewerkt tot een song. Deze muzikale versies werden, naast eigen werk, tijdens de muziekfinale gespeeld. De finale vond plaats op zondag

18 mei in het Haagse Paard van Troje. Alle bewerkingen en de voordracht zijn vastgetegd op de cd *Schools Out vol. 4* die in het najaar uitkomt. Meer informatie: www.popunie.nl.

Hemelsblauw

Hij zegt dat wanneer de nacht bijna ten einde
valt en ik de slaap nog steeds niet bij zijn haren
kan vinden, vlinders zoek op plaatsen waar we eerder
die avond met kussens vochten en ik naar adem reikte
naast het bed, dat hij dan hoopt mij achter het behang

te plakken met de alleslijm die ook zijn vorige
verloren liefdes rustig hield. Ik zocht voor hem
onder het papier in hoeken waar het toch al losliet
naar patronen en vleugels om van te dromen

maar boven alles had ik nog het liefst
zijn ogen lief en liever zo ontzettend open.

Poëzieclubtip

39e Poetry International Festival 7-13 juni in de Rotterdamse Schouwburg

Een hele week de mooiste internationale poëzie in de Rotterdamse Schouwburg.

Het 39e Poetry International Festival staat in het teken van ‘Stad en Land’.

Rond 2008 wonen er voor het eerst in de geschiedenis wereldwijd meer mensen in de verstedelijkte gebieden dan op het platteland. Deze urbanisatie zal doorzetten waardoor rond het jaar 2030 meer dan zestig procent van de mensen in de stad woont. De verhouding tussen stad en platteland zal fundamenteel veranderen en implicaties hebben voor mens en samenleving.

Poetry International grijpt dit omslagpunt aan om aandacht te besteden aan poëzie uit stad en land. Een week lang zijn er programma's, lezingen, interviews en debatten die gerelateerd zijn aan dit thema. Daarbij zal ook aan de orde komen wat deze kentering voor de poëzie kan betekenen.

Dichters

H.H. ter Balkt (Nederland), Maria Barnas (Nederland), Linda Maria Baros (Frankrijk / Roemenië), Philippe Beck

(Frankrijk), Remco Campert (Nederland), William Cliff (België), Mangalesh Dabral (India), Jean-Michel Espitallier (Frankrijk), James Fenton (Groot-Brittannië), Andrea Gibellini (Italië), Robert Gray (Australië), Shoichiro Iwakiri (Japan), Gerdur Kristn (IJsland), Peter van Lier (Nederland), Roni Margulies (Turkije), Risto Oikarinen (Finland), Mirta Rosenberg (Argentinië), Silke Scheuermann (Duitsland), Miriam Van hee (België), Szabolcs Várady (Hongarije), Henk van der Waal (Nederland), Natan Zach (Israël / Duitsland), Adam Zagajewski (Polen).

Buddingh'-prijs

De C. Buddingh'-prijs voor nieuwe Nederlandstalige poëzie zal als vanouds tijdens het festival worden uitgereikt. Uit de inzendingen koos de jury - bestaande uit dichters Willem Jan Otten en Paul Bogaert en programmamaker Monique Warnier - vier genomineerden: Arnoud van Adrichem met *Vis* (Contact), Wiljan van den Akker met *De afstand* (De Arbeiderspers), Edwin Fagel met *Uw afwezigheid* (Nieuw Amsterdam) en Peter Swanborn met *Bij het zien van zijn lichaam* (BnM). De uiteindelijke laureaat wordt op woensdag 11 juni bekendgemaakt.

En verder...

Er wordt een special georganiseerd over de poëzie van Gerard Reve en een special over *The Waste Land* van T.S. Eliot. Dit 434 regels tellende gedicht zal integraal te horen zijn en Paul Claes vertelt over zijn interpretatie van *The Waste Land* en het ontstaan van zijn vertaling *Het Barre Land.* Verder laat beeldend kunstenaar Dre Wapenaar een aantal van zijn bekende tenten zien.

Kaartjes en info

Een kaartje kopen voor het festival is niet mogelijk; de hoogte van de toegangsprijs wordt door de bezoeker zelf bepaald en pas achteraf betaald.

Voor meer informatie zie www.poetry.nl of de nieuwe festivalwebsite www.2008.poetry.nl

[Awater 2008/3]

[Gummbah]

NA 7 KUTBUNDELS, ALS IK ZO VRIJ MAG ZIJN, BENT U IN DE HEER GERAAKT EN MEER VANUIT UW HART GAAN SCHRIJVEN, ALS IK HET ZO MAG ZEGGEN... HOE IS DAT UITGEPAKT?
OOK SLECHT
JUIG!
GUMMBAH..

Interview
Nieuwe veters geeft Robert Anker gevoel van grote voldoening
‘Een gedicht moet iets ongrijpbaars hebben’

Foto's: Bram Budel

Robert Anker wil zich als dichter telkens vernieuwen. ‘Ik kan een bepaald kunstje wel steeds herhalen, maar dan verveel ik me’, zegt de dichter die ‘nergens thuishoort’ en ook als de stadsdichter van Amsterdam de lat hoog legt. Voorlopig hoogtepunt in zijn poëtisch oeuvre is de verzameling van al zijn gedichten (1979-2006) in *Nieuwe veters.* Een oude titel voor een nieuwe uitgave, die de lading perfect dekt: ‘Oude schoenen maar nieuwe veters.’

door Nico de Boer

De bijzondere vormgeving van *Nieuwe veters* springt meteen in het oog: het zichtbare garen op de open rug. Net nieuwe veters, een vondst van vormgever Maarten Evenhuis. ‘Dat open ruggetje past wel bij mij,’ zegt hij in zijn bovenhuis in hartje Amsterdam. ‘Het is mooi én onaf én rafelig, met fraai verbrokkelde letters op de rug.’

Robert Anker geniet als romancier bij een breed publiek bekendheid dankzij boeken als *Vrouwenzand* (1998) en *Een soort Engeland* (2001; Libris Literatuur Prijs), waarin de romanhelden terugkeren naar het paradijs van hun jeugd. Vorig jaar verscheen zijn geprezen roman *Nieuw-Lelievelt.* Maar allereerst is hij dichter, die zijn reputatie vestigde met de bundels *Nieuwe veters* (1987, Herman Gorter Prijs), *Goede manieren* (1989) en *De broekbewapperde mens* (2002, nominatie VSB Poëzieprijs).

Onlangs zagen al zijn gedichten tot en met 2006, verzameld in *Nieuwe veters*, het licht. En, of het niet op kan, een nieuwe gedichten- én verhalenbundel liggen persklaar. ‘Die verschijnen volgend jaar,’ zegt de onverminderd productieve auteur. ‘Je moet de boekhandel niet overvoeren met Anker hè. Ik verkoop best aardig maar je moet doseren.’

Maar waarom dan toch deze verzamelde gedichten?

‘Zoals dat meestal gaat met gedichtenbundels, ze raken op of worden verramsjt. Van de zeven waren er nog

maar twee verkrijgbaar. Ik ben naar de uitgeverij gestapt en heb gevraagd of daar iets aan te doen was.'

Anker beschouwt *Nieuwe veters* dan ook als een tussenbalans, De bundel geeft een goed beeld van de ontwikkeling die hij tot dusver als dichter doormaakte. 'Het is zeker geen eindstation, dan ben je als dichter dood. Alle gedichten zijn er nu weer, in één band. En er is niets aan gewijzigd. Er zijn drie puntkomma's weggehaald. Dat is alles.'

En hij is al zo spaarzaam met interpunctie. 'Klopt. De puntkomma komt er bij mij niet in, al wist ik in de eerste bundels nog niet dat ik daar niet aan deed.'

Wat is het bezwaar tegen de puntkomma?

'Alles. Het maakt alles ongedefinieerd. Dat leesteken is vlees noch vis. Ik vind dat je puntiger moet zijn.'

> Mijn pen hunkert naar het papier en naar het domme
> Lieve schrijven dat een slimme vrede brengt

(Uit: 'Ballade van mijn vriendin die opbelt om te zeggen dat ze niet thuis komt eten')

In de breed uitwaaierende balladen uit de reeks 'Open lijn', afkomstig uit de bundel *In het vertrek* (1996), laat hij álle interpunctie varen. Dat is niet om de lezer te plagen, zegt hij. 'Ik heb serieus overwogen om daar leestekens in aan te brengen, maar bij deze balladen werkt het niet.'

In de poëzie die hij dit jaar als de Amsterdamse stadsdichter heeft geschreven, sluipen de punten en komma's toch weer de regels binnen. 'Dat doe ik om bepaalde dingen te verhelderen.' Misschien ook omdat een stadsdichter vanwege een groter bereik een grotere helderheid nastreeft? 'Zou kunnen. In *Het Parool* staat immers alles afgedrukt.'

Dat men hem benaderde om de overleden Adriaan Jaeggi op te volgen is niet verbazend. Bevatte zijn vroege werk veel natuurlyriek, het accent kwam in zijn poëzie allengs te liggen op de bui-

tenwereld. ‘Ik heb nogal wat stadsgedichten geschreven. Als ze mij hadden gepolst, zou ik mezelf ook verzonnen hebben.’

Trok ik uit dezelfde boekenkist tevoorschijn
Het busboekje van toen mijn moeder nog haar tijd
Geheel bewonen moest en die ze moest bereizen
Met de bus die langs dorpsweg en binnendijk
Trillend overhellend stoppend voor een geit
Leer en dieselolie hoofdpijn verspreidend -
O al die tijden en daartussen al die lijnen
Alles wat beschreven was en dan verdwijnt

(Uit: ‘Vergeetkist’)

Robert Anker werd geboren op 27 april 1946, als zoon van een timmerman, in het West-Friese Oostwoud, waar indertijd 250 mensen woonden. Dat was een zeer beschermde wereld, waar iedereen elkaar kende. ‘Als je van zo'n overzichtelijke wereld in een grote stad terechtkomt, kan dat problemen geven. Ik heb dat zelf niet als zodanig ervaren. Ik ben niet vertrokken omdat ik weg moest, omdat ik het dorp verstikkend of burgerlijk vond. Er was ook geen godsdienst in het geding. Ik vond het wel gezellig met al die ooms en tantes. Mijn moeder was ook een wijze vrouw die niet keihard tegen mijn eigenaardigheden inging, zij gaf mij een beetje de ruimte.’

Op de middelbare school in Hoorn ging hij om met zoontjes van advocaten, rechters en de burgemeester. In Medemblik, op een steenworp van Oostwoud, bleef hij zijn oude dorpse vrienden zien. ‘Dat waren, zou je nu zeggen, vmbo'ers, metselaars en bakkers, die al bij een baas werkten. Het waren totaal verschillende werelden, die mij allebei even dierbaar waren.’

Dat dorp uit zijn jeugd bestaat niet meer. ‘Het zit in mijn hoofd, ik heb er een boek over geschreven en daar staat alles in,’ zegt hij, verwijzend naar *Negen levens. Een dorp als zelfportret* (2006), waarin de schrijver terugkeert naar zijn jeugd in Oostwoud, dat in het boek haast mythische allure krijgt.

Hij vertrok op zijn 21e naar Amsterdam en stond daar weldra voor de klas. ‘Ik had vier jaar gestudeerd. Een oude schoolvriend van me was conrector aan het Amstellyceum. Hij vroeg of ik les wilde geven, er moest tóch brood op de plank komen. En ik ben niet meer weggegaan.’

Inmiddels is hij wél vertrokken bij het onderwijs, dat hem op de valreep de romanstof leverde voor *Hajar en Daan* (2004). Een boek dat hij nooit geschreven zou hebben ‘als ik er niet middenin gezeten had’. ‘Dat boek was meteen mijn afscheid.’

Als dichter duurde het even voordat hij zijn draai gevonden had. Het is een beetje wat Mulisch zei, zegt hij. ‘Je wordt als schrijver geboren. Ik was als kind een lezertje. Op de middelbare school had ik een heel goede leraar Nederlands. Dat scheelde enorm.’ Hij hield zich aanvankelijk bezig met muziek, toneel en cabaret. ‘Ik had een bandje, we speelden jazz, bebop, Miles Davis, Monk. Ik speelde trompet, maar had geen goede embouchure om het de hele avond vol te houden en ben toen op piano overgegaan.’

‘Goede poëzie bewaart altijd een geheim’

Begin jaren zeventig kwam hij bij een gezelschap terecht dat hartstochtelijk met toneel bezig was. ‘Ik heb stukken geschreven, waarvan er enkele zijn gespeeld. Het is achteraf allemaal niet zo geweldig, maar het was toen wel belangrijk. Het

wereldje viel uiteen, en ik bleef wat verweesd achter. Ik heb de poëzie opgepakt en nooit meer laten vallen.'

Hij debuteerde als dichter in 1976 in *De Revisor.* Drie jaar later verscheen *Waar ik nog ben,* een traditionele bundel waarvoor hij de stof ontleende aan zijn jeugd in Oostwoud. Daarna bekroop hem een zekere onvrede. 'Ik woonde al vijftien jaar in Amsterdam en dacht, ja, wat zal ik hier nog over reigers, slootkanten en mistige polders schrijven? Dat was weliswaar mijn ziel, maar ik had al kennisgemaakt met het werk van Habakuk II de Balker (het pseudoniem waaronder H.H. ter Balkt aanvankelijk publiceerde). Dat maakte enorme indruk op me. Ook hij kwam van het platteland, ergens uit Twente, ook hij had een kankerend heimwee waarmee hij geen raad wist. Wat mij vooral trof, was dat hij een taal gevonden had om dat in uit te drukken. Hij had een eigen thematiek, zo van: de wereld gaat naar de kloten. Dat begreep ik onmiddellijk, al begreep ik de poëzie zelf misschien niet meteen. Maar uiteindelijk kwam ik met Chris van Geel-achtige gedichtjes aanzetten, al kende ik die nauwelijks.'

Zijn bezoek aan de Documenta in Kassel in 1982 was een openbaring. Hier ontdekte hij de Neue Wilde. 'Het was de tijd van het wilde schilderen. Ik dacht: als je zo kan schilderen kan alles. Het mannetje van de traditie dat stiekem over je schouder zit mee te kijken of in je oor fluistert, was weg. Dat was een enorme bevrijding. Ik ben veel woester en ontregelender gaan dichten.'

De weerslag daarvan is vooral te zien in de bundel *Nieuwe veters.* Is daarin de ware Robert Anker opgestaan? 'Ja, maar met een voorafkondiging in *Van het balkon* (1983), laatste afdeling "Achter glas". Daar zie je dat iemand ergens uít wil.'

Als niet dan

Als het niet de bladeren zijn
niet de bloesems en de vruchten
maar de takken die ze dragen
als het niet de takken zijn
maar de stam
niet de stam maar de wortels
niet de wortels maar de aarde
niet de aarde niet de regen
en als het God niet is
dan is het de sluimerende kiem
die losgeraakt van welke boom
in zijn grappige pluizige wiegje
voorbij mijn raam komt drijven.
Of de volgende.

Voor Robert Anker is een gedicht 'meer dan alles wat er aan woorden en ideeën in staat'. 'Elk woord staat in het woordenboek, maar de combinatie van woorden maakt het vaak al wat vreemder, hoewel dat soms geen probleem is. Neem Nijhoff, "Ik ging naar Bommel om de brug te zien", uit "De moeder de vrouw". Niks moeilijks aan. Maar als je het uit hebt, is er een bijna muzikale ervaring, gebeurt er iets in je hoofd wat muziek ook doet. Iets ongrijpbaars. Dat heeft elk goed gedicht.'

Goede poëzie bewaart altijd een geheim, meent hij. 'Ik ben het niet eens met de opvatting dat je een gedicht niet te veel moet analyseren omdat je het anders kapot zou maken. Dat is onzin. Het wordt alleen maar rijker. Als je klaar bent, sluit het zich en ligt het in al zijn raadselachtigheid weer voor je. Kun je opnieuw beginnen.'

Dat ze gepest werd toen ze tien iedere
pauze tegen de muur gehoond
door haar vriendinnen tien tot
een opgetrokken voet een machteloze knie
dat haar schrille kinderstemmen kerfden tot
een pot vol barsten.

Dat ze bleef zwijgen als een pot.

Maar toen ze bijna jarig was maar wie
zou ze daarvoor moeten vragen
dat ze brak en viel in scherven.

(Uit: ‘Albumblad’)

Dit is zo'n gedicht waarbij je denkt, dat móest de dichter kwijt.

‘Ja, het klinkt erg autobiografisch hè? Ik kan dat niet ontkennen,’ zegt de vader van twee volwassen kinderen. ‘Ik was 21 toen mijn dochter werd geboren. Dat was niet helemaal de bedoeling, maar ja, zo ging dat in die tijd, 1967. De pil was er wel, het was alleen niet zo algemeen. Intussen was ik vader, maar dat vond ik alleen maar leuk. Nou ja, het is niet altijd goed met haar gegaan. Het gaat tot op de dag van vandaag een beetje op en neer.’

want godsdienst duurt zolang als god
maar poëzie is eeuwig van de mens
die zichzelf nooit loskrijgt uit zijn raadsel
dat hij bestaat dat alles wat bestaat er is

(Uit: ‘Vs Murray’)

Ankers gedicht ‘Vs Murray’ reageert op een vers van de Australische dichter Les Murray. ‘Ik ben niet religieus, nu ja, misschien wel religieus maar niet gelovig. Daar komt de broekbewapperde mens vandaan, het beeld van de westerse mens die op de dijk aan de rand van het leven omringd wordt door de metafysische stormen van het niets. Wat deze mens doet, is niet capituleren voor het grote niets en dan maar gaan geloven dat zich daar ergens een God bevindt. Hij draait zich om en loopt het enige wat er is tegemoet: het leven zelf. En daar moet je het maar mee zien te doen. Dat is een antimetafysische houding. En die wordt geprikkeld door dichters als Les Murray, die belijdend katholiek is, net als mijn vriend Willem Jan Otten, en beweert dat religie en poëzie ongeveer hetzelfde zijn. Ik ben het daar niet mee eens. Er is wel een relatie tussen

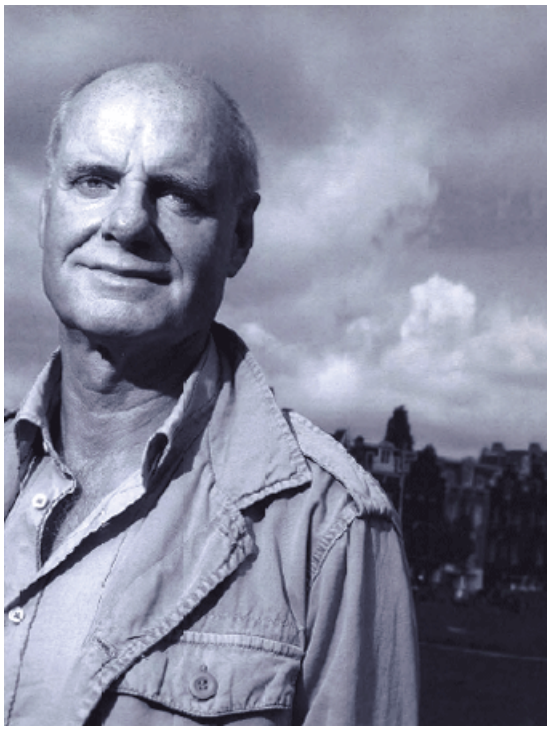

poëzie en religie. Ik ben daar als dichter nog steeds niet uit.’

De dichter hoort niet bij de stad maar weet de stad dat
Als zij binnendringt en huishoudt en hem vloert?

Vraag de dichter niet om tranen, hij geeft gevoel
Te denken bij het schrille hartzeer dat hem wenkt.

Vraag ook deze dichter niet omhoog te kijken
Hij pist over de rand en Abdel kan weer dweilen

Hij deserteerde niet toen hij de optocht verliet
Hij klom naar binnen bij het raadsel dat hem dient.

Vraag hem niet om uitleg van wat hij niet begrijpt
Zijn woord voorspelt een waarheid die ontspoort.

De dichter hoort bij de stad, dat oude kind
Dat wat wij niet verloren zijn steeds vindt.

‘De dichter en de stad’ (ondertitel ‘zelfauguratie’) schreef hij bij zijn installatie als Amsterdamse stadsdichter. Betekent dit dat de geboren plattelander nu een echt stadsmens is? ‘Het lijkt erop. Anderzijds is het problematisch. Het leven in twee verschillende werelden is van meet af aan *the story of my life* gebleven. Neem de buurt waar ik woon, officieel Oud-Zuid, een van de welvarende stadsdelen. Maar als je in de straat kijkt, is het eigenlijk De Pijp, een volkse wijk. Daar zit ik een beetje tussenin. Ik vind dat blijkbaar een prettige positie.’

Opvallend veel van zijn poëzie gaat over het zoeken naar een eigen plek. ‘Het is blijkbaar de diepste ervaring van mijn leven dat ik nergens thuis hoor. Toch zou ik nergens anders willen wonen. Dit is mijn biotoop. Ik zou niet afgezonderd op een boerderijtje willen wonen. Ik moet de onrust van de stad hebben, al wil dat nog niet zeggen dat ik me hier helemaal senang voel.’

Hij beschouwt zijn bundels *Nieuwe veters* en *Goede manieren*, een episch gedicht dat ‘speelt’ met Nijhoffs ‘Awater’, als voorlopige hoogtepunten. ‘Niet dat alles wat daarna kwam minder is, nee, het is anders. Elke nieuwe bundel moet totaal anders zijn. Dat is de opdracht die ik mezelf geef. Ik kan een bepaald kunstje wel steeds herhalen, maar dan verveel ik me.’

‘Het is blijkbaar de diepste ervaring van mijn leven dat ik nergens thuis hoor’

Ook als stadsdichter huldigt hij het standpunt dat wat hij schrijft goede poëzie moet opleveren: ‘De lat moet net zo hoog liggen als voor een bundel. Ik ben behoorlijk kritisch op mezelf ja. Als ik dat niet ben, lukt het niet. Het gedicht is als het ware kritisch op zichzelf. Echt mislukte gedichten heb ik ook niet, die aborteren zichzelf.’

Hij bladert in zijn verzamelde gedichten. Is er een gevoel van voldoening?

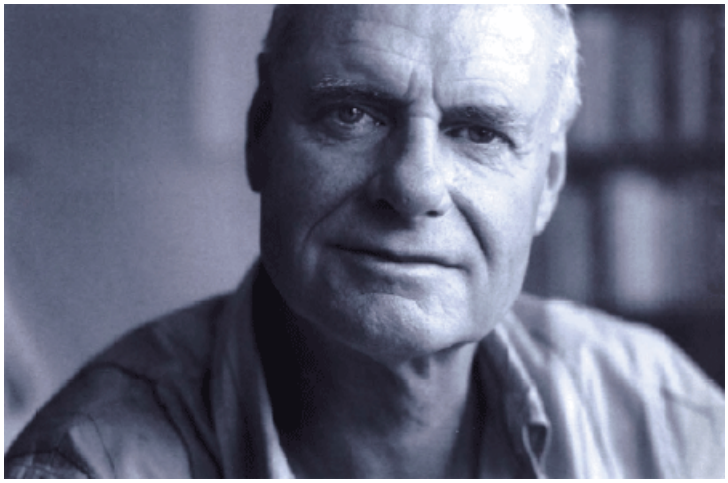

‘Grote voldoening. Ik ben heel blij met dit boek, dat alles er weer is. En ik sta overal nog achter, ook al zie ik gedichten waarvan ik denk, mwah, ach, maar toch, dat was ik en dat verloochen ik niet.’?

Robert Anker, *Nieuwe veters. Verzamelde gedichten 1979-2006.* Querido, €29,95.

Robert
Anker

Nieuwe
veters

verzamelde
gedichten

1979
2006

Focus
Spreken stomme trut!

Flarden luciditeit temidden van wanhoop en geloei: het geheel eigen geluid van Wouter Godijn klinkt Rob Schouten almaar overtuigender in de oren.

door Rob Schouten

Wouter Godijn *De zieken breken* Contact, 2008. 64 pagina's, €17,90

In het vaderlandse proza kenden we het allang, ziekte als thema. Boeken over stervende echtgenotes, zieke kinderen, je borsten moeten eraf. Maar tot de poëzie was het tot nu toe niet erg doorgedrongen. Een enkel vers in het aangezicht van de dood, door bijvoorbeeld Hans Andreus en Hans Faverey, maar nee, bundels die regelrecht over ziekte en kwalen gaan, ken ik niet veel. En dan nu Wouter Godijn met *De zieken breken*, plus een begeleidend schrijven dat de dichter zelf sinds een paar jaar aan een spierziekte lijdt.

Godijns werk was altijd al vervuld van afkeer en angst, maar op een levendige manier. Je kon zelfs wel eens het gevoel hebben dat de dichter de narigheden als prettige inspiratie ervoer. Maar in *De zieken breken* ligt het toch iets anders. Onder de vitale bitterheid, de energieke boosheid die zijn werk nog steeds kenmerkt, proef je ineens de existentiële angst, de zekerheid dat het werkelijk misgaat, is het niet nu, dan wel straks. Er wordt niet langer omheen gedraaid, je kunt niet uit onder de ellende, geen stoere praatjes meer maar soms ware klaagliederen.

Wat dat betreft, geven de eerste regels van het eerste gedicht ‘Het loeien bijna balken’ een goeie aanwijzing over wat volgt:

> Zodra gedicht begint met ontstaan - één borst uit het water -
> verbergt ze zich achter wasmiddelwit
> laken. Ik sleur haar erachter vandaan,
> trek aan haar haren, grijp in haar nek. Grom:
> ‘Spreken stomme trut, of ik sla je op je bek.’

Godijns poëzie is altijd wat praatziek geweest, veel woorden en beelden, gooi maar leeg die emmer (patiënt lijdt aan loquax, zou een psychiater zeggen), maar zijn behoefte tot spreken, schelden, knorren en schateren is nu bijna dwangmatig en daarmee ook pijnlijker en raker geworden. Alsof iemand het niet meer kan houden

en het uitschreeuwt. Toch is dit geen kreterige pijnpoëzie. Vaak overheerst een grappig teleurgestelde, schampere toon, die het hele leven op een rijtje zet:

> Ik heb besloten om filosoof te worden,
> verslind het ene geleerde werk na het andere.
> Nu begrijp ik mevrouw Waarheid! Zij is als een derwisj
> zo snel dansend dat de kleuren van zijn gewaad
> onophoudelijk in elkaar overvloeien.
>
> Ik zwijg, wacht op applaus;
>
> in plaats daarvan klinkt hoongelach, gemor.
> 'Houd toch op!' roept een steen, 'miljoenen jaren gevallen,
> altijd op de grond, nooit ergens anders op, niet één keer.
> Moet ik aannemen dat ik me alles misschien verbeeldde?'

Zo reppen deze gedichten zich bloemrijk door de ramp die het leven heet, nu eens realistisch, dan weer hallucinant. De ene keer met een verbaasd oog kijkend naar de eigen uitwerpselen ('een roodbruine onderzeeër'), de volgende keer weer woest, 'ruftend en boerend, tanden uitsproeiend' tieren dat het allemaal vreselijk is en niks voorstelt. Kortom, deze poëzie huilt, schatert, tiert en grapt. Het is een en al temperament.

De laatste afdeling is getiteld 'De zieken leggen Wouter Godijn het zwijgen op en spreken verder'. Wouter Godijn doet dat graag, zijn eigen naam noemen: Wouter Godijn. Alsof hij daarmee iets bezweert, of wil laten weten dat het wel om hém gaat. Het heeft misschien iets kokets maar vooral toch iets bedrukkends, alsof iemand in je gezicht wasemt. Maar de stemmen die in deze - anders dan de voorgaande verzen rood- in plaats van zwartgedrukte - liederen spreken, zijn zo nadrukkelijk niet meer die van de maker dat ze juist daardoor heftiger en wanhopiger klinken, alsof iemand alvast afscheid van zichzelf heeft genomen: 'Hoe nu verder als de appels vochtig smakkend vallen/ en het lallen der apen een aanvang neemt?// Wat moeten we nu beginnen?/ oud, dom zonnetje van me.'

Al die ondergangssymbolen, al die onweersprekelijke waarheden, er is geen ontkomen meer aan. Of toch? Hetzelfde 'hoe nu verder'-gedicht eindigt met: '(...) En daar, gehuld in een wijde mantel van opwolkend zand,// is warempel de eerste aal.' De aal is een aaseter bij uitstek en op die manier zeer verbonden met de dood, maar hij is ook de gladde ontsnappen Wie weet is er toch nog hoop?

Wouter Godijn is een tamelijk ongeremde dichter. Formele beheersing kent hij niet veel. Zijn verzen zijn vaak lange slierten; je kunt merken dat hij op een vreemde manier van het dichten geniet. Soms doet hij me met zijn vreemde overgangen en hernemingen een beetje denken aan zijn generatie- en streekgenoot Tonnus Oosterhoff, die poëtisch gesproken echter veel en veel verder gaat. Maar hij herinnert soms ook ineens aan het werk van Toon Tellegen, zoals in 'Naakt': 'U deed er niet veel toe,/ hoewel ook weer wel.// U zat maar te geeuwen,/ terwijl ik stond te schreeuwen:// 'De zon! Ik zie de zon!'

Godijns beheersing zit 'm vooral in de flarden luciditeit en de laconieke levenshouding die de wanhoopskreten en het geloei van tijd tot tijd verlichten. Dat alles bij elkaar levert juist in zijn tijden van pijn en verkramping een heel eigen geluid op, dat mij almaar overtuigender in de oren klinkt. De zieken mogen breken, de dichter doet dat juist niet.

Foto: Ronald Hoeben

Achtergrond
De geboorte van een vrolijker poëzie

Hoe de Maximalen de Nederlandse poëzie veranderden

Illustratie: Paul van der Steen

Twintig jaar geleden verscheen de bloemlezing *Maximaal*, met de roep om vernieuwing in een versteend poëtisch landschap. Dat had effect. ‘Er ontstond een nieuw soort sensibiliteit bij publiek en uitgevers.’

door Ron Rijghard

‘Voor ik debuteerde in 1998 kreeg ik geen poot aan de grond bij de literaire tijdschriften. Niemand wilde een gedicht van mij plaatsen. De tijdschriften werden nog gedomineerd door de lichting witschrijvers en imitatie-Kouwenaars die Joost Zwagerman tien jaar eerder zo had beschimpt. Zelfs mijn eigen redacteur, die mijn bundel wilde uitbrengen, deed dat deels bij wijze van excentriciteit. Omdat hij ook het gevoel had dat het eigenlijk niet kon. Dat maakte het extra leuk dat ik meteen de C. Buddingh'-prijs won.’

Aldus Ilja Pfeijffer, terugkijkend op het literaire klimaat eind jaren negentig. Hij zag rond zijn debuut nog dezelfde obstakels als tien jaar eerder de dichtersgroep De Maximalen. Hun luidruchtige optreden was voorafgegaan door een bijtende analyse van Joost Zwagerman. Als nog zeer jonge schrijver publiceerde hij in november 1987 een controversieel polemisch artikel, getiteld ‘Het juk van het grote niets’, waarin hij zijn gram spuwde over de bloedeloze navolgers van Kouwenaar en Faverey, die in de Nederlandse poëzie de overhand hadden. Wat hij miste was zin voor avontuur en de exuberantie van Lucebert.

Vervolgens verscheen in mei 1988 de bloemlezing *Maximaal,* met elf nieuwe, jonge dichters en een voorwoord van samensteller Arthur Lava, die betoogde dat het tijd was om ‘de bedlegerige muze’ met een ‘maximale tongzoen’ tot leven te kussen. De Maximalen wilden de vastgeroeste poëzie openbreken met hun ‘voorliefde voor beweging’ en ‘hang naar het extraverte’. Lava had wel een idee hoe de poëzie zou moeten zijn: ‘Een poëzie met schwung, die het burleske noch de onthechting schuwt. Een poëzie die over de rand van bezonkenheid heen kijkt, en roept kiekeboe, of nog erger. Spot noch zelfspot zijn haar vreemd.’ De bloemlezing beoogde een ‘reanimatie’ te zijn - van het experiment en durf in de poëzie.

Maar goede gedichten lieten zich niet ogenblikkelijk afdwingen. Het eerste wat tot leven werd gewekt was een ouderwetse literaire rel. De felheid waarmee de Maximalen zich manifesteerden, stuitte op scepsis en afkeer bij schrijvers en recensenten. De heftige vijandigheden overheersten het inhoudelijke debat. Dat is ook blijven hangen. Een paar jaar geleden beoordeelde Thomas Vaessens, hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam, het optreden van de Maximalen in een artikel zelfs als weinig meer dan een publiciteitsstunt. Wat hem betreft, wekte het optreden van de Maximalen ‘toch vooral de indruk van een ritueel spel zonder werkelijke inzet’.

Dat doet vreemd aan. De stukken van Zwagerman en Lava hadden toch als inzet de dominantie van een bloedeloos geachte poëzie te bestrijden en te pleiten voor aandacht voor een andere poëzie. Was hun kritiek onterecht? Wezen zij alleen voor eigen gewin naar de versteendheid in de Nederlandse poëzie van de jaren tachtig? Zwagerman houdt desgevraagd vol van niet. Hij zegt: ‘Sommige dichters van nu kunnen het zich niet meer voorstellen hoe het was. Die hebben zo'n vaag idee van de Maximalen als ordeverstoorders en leeghoofden. Maar er heerste in de jaren tachtig een enorme schraalheid en eenvormigheid. Het straatrumoer moest weer terug de poëzie in, niet alleen in het proza.’ Hij noemt zijn roep om verandering ‘niet zo wereldschokkend’. Toch was toen de wereld te klein. Zwagerman: ‘Eddy van Vliet vertelde me eens dat Rutger Kopland groen en geel zag van ergernis bij een gesprek over mijn artikel. De emotionele ontvangst van mijn stuk toont hoe claustrofobisch het wereldje was.’

Maximalen toen

De bundel *Maximaal* werd op 24 mei 1988 gepresenteerd in de Amsterdamse discotheek Roxy. Het was de enige keer dat alle elf dichters uit de bundel bijeen waren. Speciale gast die avond was William Burroughs. Pieter Boskma: ‘De oude beatdichter zat er wat somber in zijn whisky te staren. Ik vroeg hem: “Do you want some ice in your whisky mister Burroughs?” Nou dat wilde hij wel. Dat ik dat mocht doen, was het hoogtepunt van de Maximalen.’

Een beruchte gebeurtenis is het vis gooien over Michaël Zeeman. Zeeman was in '88 recensent bij de *Leeuwarder Courant.* In een stuk had hij de poëzie van de Maximalen vergeleken met een tobbe rotte vis. Boskma: ‘Iedereen was woest over dat artikel. Maar ik moet eerlijk zeggen: het is een schitterend stuk, heel geestig. Dalstra en ik konden er wel om lachen, ook omdat we allebei uit Friesland komen. We hadden sympathie voor die krant. Maar op een avond in Delft is toen het plan opgevat, ik meen door Arthur Lava, om Zeeman met gelijke munt terug te betalen. Lava kocht op de visafslag verse kabeljauw, geen rotte vis, en goot die uit een vuilniszak over Zeeman heen. Dat ging half mis, het hele podium lag onder de vis. Ik moest daarna optreden en trapte een vis weg. Dat deed ik iets te hard, waardoor de vis van het podium vloog, recht tegen iemand van de organisatie. Dat was echt per ongeluk, maar het was de druppel, en toen werd het vechten. Het liep uit de hand. Niet leuk. Daarna konden de Maximalen geen goed meer doen. Ach, de futuristen bliezen gebouwen op. Wat wij deden was kwajongensgedoe.’

De Maximalen fungeerden als een breekijzer, kun je achteraf stellen. De ervaringen van Pfeijffer tien jaar later sterken Zwagerman in die gedachte. ‘Ik wist niet dat tijdschriften niets van Pfeijffer wilde weten. Maar het onderstreept nog maar eens hoe langzaam de literaire wereld vernieuwingen toestond.’

Inmiddels, in 2008, is er veel meer veranderd, constateert hij: ‘Het is nu niet noodzakelijk meer om een groep te formeren rond de ideeën van de Maximalen. Het zou ook niet onderscheidend zijn, omdat het poëzielandschap al zo veelvormig is. Dat is een ongelofelijke winst ten opzichte van de jaren tachtig en negentig.’

Wat Zwagerman betreft was de poëzie van Pfeijffer een tweede startmoment in de reanimatie van de poëzie. ‘Het debuut van Pfeijffer was Maximaler dan de Maximalen. Zonder hem te willen annexeren, hij staat een poëtica voor en bepleit een poëzie, waarvan ik denk: het is alsof ik de maximalen hoor spreken en pleiten.’

De omstandigheden rond Pfeijffers debuut zijn maar een deel van het verhaal. In datzelfde 1998 formuleerde Rob Schouten voorzichtig al een positieve tendens naar aanleiding van het optreden van de Maximalen. In een artikel in *Ons Erfdeel* schreef Schouten: ‘Achteraf kun je vaststellen dat deze Maximalen, ondanks hun twijfelachtige kreten om vernieuwing, toch niet voor niets hebben geleefd. Of liever gezegd, ze gaven toentertijd stem aan een onrust die inmiddels weerklank heeft gevonden.’ Hij stelt: ‘K. Michel, Arjen Duinker, Elma van Haren, Nachoem Wijnberg en Tonnus Oosterhoff, om ons voorlopig tot de voornaamste namen te beperken, hebben wel degelijk geprofiteerd van het klimaat waarin de roep om meer leven in de poëzie werd gehoord.’

In zijn overzicht van nieuwe vitalistische dichters noemt Schouten nog meer namen: Anneke Brassinga, Peter Verhelst, Erik Menkveld en Peter van Lier. Zelfs de verstilde Kopland is volgens Schouten anders gaan dichten onder invloed van het opgebloeide klimaat. De conclusie van Schouten is: ‘Alles kan en mag. In dat opzicht kun je van hedendaags hellenisme spreken: men staat voortdurend onbevooroordeeld open voor alle mogelijke invloeden. En dat is wel even een andere houding dan die van de dichters van een generatie geleden.’

Maar loopt er een lijn van de Maximalen, via de dichters die Schouten tien jaar geleden al noemde naar het huidige, heterogene poëzielandschap? Zwagerman: ‘Je kunt niet zeggen dat het ene noodzakelijk tot het andere heeft geleid. Er was een hard en dwingend geluid nodig om een koersverandering te bewerkstelligen. Maar individuele dichters hebben hun plaatsje onder zon niet per se aan de Maximalen te danken. Wel is het ontegenzeggelijk zo dat er een nieuw soort sensibiliteit was ontwikkeld om te kijken naar andersoortige poëzie: bij het publiek, maar ook bij uitgevers en poëzieredacteuren.’

Een dergelijk sensibiliteit betekent dat talent wordt herkend, meer niet. Wat dat betreft, is literatuurgeschiedenis voor een groot deel een aaneenschakeling van op zichzelf staande gevallen. Twee jaar na *Maximaal* debuteerde Tonnus Oosterhoff met *Boerentijger.* Zwagerman: ‘Soms gebeurt er een wonder in de literatuur, en in 1990 heette dat wonder Tonnus Oosterhoff. Die maakt een bijna oecumenisch gewaardeerde poëzie. Hij is iemand die door alle gezindten wordt gewaardeerd, van Maximaal tot Marjoleine de Vos. Dat gebeurt bijna nooit.’

Wat Zwagerman betreft, doet een wetenschapper nog eens onderzoek naar het literaire klimaat van de jaren tachtig om zijn bevindingen te toetsen. ‘Dan zul je zien wat voor soort poëzie stelselmatig werd genegeerd en dat de Maximalen een geluid vertolkten dat de weg heeft geëffend voor een onbezorgder, vrolijker en, om een groot woord te gebruiken, democratischer poëzie.’

Tot de positieve effecten van *Maximaal* rekent Zwagerman de lancering van een aantal dichters van belang die in de bloemlezing figureerden: ‘Tom Lanoye, Frank

Starik, K. Michel, René Huigen en Pieter Boskma. Al moet gezegd dat K. Michel niet heel blij is dat zijn stem binnen Maximaal heeft geklonken. Boskma heeft het ideaal van Maximaal het breedst uitgedragen. Als ik mezelf meetel, kom ik op zes goed van de tien.' In de bloemlezing stonden elf dichters, maar Zwagerman telt de inmiddels overleden René Stoute niet mee. Zwagerman: 'Individueel krijgen deze dichters de aandacht die ze verdienen. Maar bij een terugblik wordt de groep steevast neergezet als een stelletje onbehouwen lawaaischoppers. Dat is niet vol te houden als je de individuele verdiensten in ogenschouw neemt. Het grote misverstand is dat de Maximalen alleen maar ronkend en pronkend en vandalistisch door het leven wilden gaan en dat luidruchtig de enige toonsoort was die zij verlangden.'

Maximalen NU

Arthur Lava en Bart Brey geven nog poëzie uit, bij de kleine uitgeverij Voetnoot. Van Brey verscheen in 2001 de bundel *Lichtzang* en in 2005 een tweede druk van zijn debuut uit 1994 *Bericht aan de nachtzuster.* Van Lava verscheen de bundel *Durf* in 2005. Op zijn site schrijft hij over zichzelf: 'Het handelsmerk van Arthur Lava is poëzie in de gebiedende wijs. Zijn gedichten sporen aan, zwepen op en dagen uit.'

Dalstar publiceerde in 1992 zijn derde bundel *Et Age.* Onder zijn echte naam Koos Dalstra is hij actief als performer en kunstenaar.

René Stoute overleed in 2000 als Renate Stoute. Hij/zij publiceerde in de jaren negentig proza.

K. Michels laatste bundel is *Kleur de schaduwen* uit 2004. Zijn bundel *Waterstudies* werd bekroond als beste bundel van het jaar, met de VSB Poëzieprijs 2000.

Met zijn proza werd Tom Lanoye bekender dan met zijn poëzie. Voor 1988 publiceerde hij al zeven bundels poëzie. In 2005 verschenen de stadsgedichten die Lanoye schreef als stadsdichter van Antwerpen.

Eerder dit jaar publiceerde Pieter Boskma de bundel *Het violette uur.* In 2006 verscheen *Altijd weer dit leven*, een bloemlezing uit zijn werk, samengesteld door Joost Zwagerman.

Johan Joos zwijgt al jaren. In 1989 verscheen *Stil de graine jaune*, zijn tweede bundel na *Steilte* in 1986.

F. Starik verwierf landelijke bekendheid met het project en de daaraan gekoppelde uitgave *De eenzame uitvaart* (2005). Zijn meest recente bundel is *Songloed* (2007).

Van René Huigen verscheen vorig jaar *Fysica voor dichters*, met de ondertitel: een definitieve keuze uit de gedichten 1989-2003. De bundel *Steven!* uit 2005 is één lang gedicht.

Joost Zwagerman publiceerde in 2001 *Bekentenissen van een pseudomaan* en in 2005 *Roeshooft hemelt.*

Dat Pieter Boskma de meeste affiniteit heeft gehouden met de uitgangspunten uit 1988 is zonder meer waar. Al wijst hij er graag op dat hij ook verstilde liefdesgedichten schrijft. Zijn poëtica omschreef hij twee jaar geleden in een interview met *NRC Handelsblad* als volgt: ‘Niet dichten over het wit op de pagina, niet karig zijn, gesloten, weinig emotioneel, academisch, geconstrueerd. Ik wil lyriek uit het volle hart, het moet stromen, over het leven zelf gaan, het grootse niet schuwen, een flinke beeldkracht hebben, niet bang zijn voor een woord te veel, erotisch, met engagement, zich uitspreken over de samenleving, de wereld, de kunst.’

Hij zei ook last te hebben gehad van de voortdurende vergelijking: ‘Critici zochten voortdurend naar dat soort tendensen in mijn werk. Dan stond er weer: de volumeknop staat nog steeds op maximaal! Terwijl ik dacht: dit is toch anders.’

Boskma wees in het interview ook op de voorgeschiedenis van Maximaal. Sinds 1982 trad hij op met Dalstra, Paul van der Steen, Arthur Lava en Jaap Blonk onder de naam HJ van der Bijl No-Nonsense Poetry. Volgens Zwagerman trokken ze in een oude brandweerbus langs jongerenpodia. Poëzie als podiumkunst nam in jaren negentig een hoge vlucht. Eerst met het door Ingmar Heytze geïnitieerde Poëziecircus en later met de import van slam poetry. Zwagerman noemt de Maximalen ‘slammers avant-la-lettre’. ‘Maar ik zou niet durven zeggen dat de Utrechtse dichters zijn geïnspireerd door wat de Maximalen deden. Van een slammer als Erik Jan Harmens kun je wel zeggen dat wat hij doet, net als Pfeijffer, naadloos zou hebben aangesloten bij Maximaal. Ik vind Harmens ook echt een Maximaal après la lettre, ongeacht of hij er blij mee is dat ik het zeg. Harmens is ook zo'n dichter waarbij je kan zien dat het ideaal van Maximaal wortel heeft geschoten.’

Ook Pfeijffer beschouwt het poeziëklimaat vandaag de dag als aanzienlijk diverser dan twintig jaar geleden. Dat heeft zo zijn keerzijde. ‘Het is soms ook een beetje te divers. Het lijkt wel alsof alles kan en dat alles omdat het kan dan ook maar gelijk goed gevonden moet worden.’

Pfeijffer is het niet met Zwagerman eens dat er geen behoefte meer zou zijn aan een met Maximaal te vergelijken tegengeluid: nieuwe bloedeloosheid dreigt. ‘Juist de debutanten, juist de jonge honden zijn vandaag de dag zo braaf als wat. Je valt erbij in slaap. Het is allemaal poëzie die op poëzie wil lijken, zonder dat er iets wordt gesloopt, bevochten, uitgekotst, en zonder dat er iets wordt ontwrongen aan een vijandig klimaat. Niemand wil vernieuwen. Iedereen wil er alleen maar bij horen om dan ook te mogen optreden bij Dichter bij de Gracht, Dichter bij de Molen, Dichter naast zijn Fiets.’

Dat is niet om vrolijk van te worden, meent hij. ‘Nergens valt een snufje zwavel of buskruit op te snuiven dat de voorbode is van een revolutie of een omwenteling. In die zin zijn de tijden van 1988 ver weg.’

Nieuw werk
Mennno Wigman

Tot mijn pik

Het wordt wat koud. De dagen zijn van glas,
gewapend glas en Seroxat. Zocht ik
een woord voor alles waar geen woord voor is,
ik geef het op. Je bent een zak, een zak
ben je dat je ook nu weer dicht. En jij,

mijn pik, wat hebben we vandaag verricht?
Ik wil geen weemoed die niks kost, kom op,
je slaapt al dagen in mijn broek, zo moe
van wie je ziedend van je zaad ontdoet.

Geen hoop, geen zin, geen bedvriendin. En naakt
als water sliert wat heupwerk door mijn hoofd.
Oktober. Veertig en geen bed werkt over.

Ooit wist je alles van genot. Iets met
voltage, wijsheid - ach mijn sleutel tot.

Lelijk zijn we

Lelijk, zo lelijk, ja, steeds lelijker
bewegen we ons door de binnenstad.
De goede handel die ons lichaam was
vervloog en bijna elke winkelruit
verspreekt zich, nee, beledigt nu je hoofd.

We hadden haren, wimpers en gezichten,
we leefden, legden lippen tegen lippen
en hielden tot de laatste komma vast
aan het geschipper dat ons lichaam was.

Te koop, te koop. De winkelstraat vergaat
van jeugd en hoop op een gelikter hoofd,
geliefden lopen glashard door je heen.

Jugend, Jugend. Nicht zu haben. Ik las
dat in het Paradijs geen spiegels waren.

Het is dat men de straten kent

Daar heeft die man gelegen, dag en nacht -
na tachtig kranten vond men hem, plat, zwart,
met op zijn borst de laatste resten van een kat.

Daar, in diezelfde straat, staat ook een kerk
waarin laatst camera's zijn aangebracht.
Slaapt God? Nee, er zijn dieven onder ons

die - alziend oog of niet - naar zilver spieden,
kandelaars en kanselbijbels roven
en Christushoofden van de wanden slopen.

Je bent er niet. Of als ik het niet zie,
hoe komt het dan dat in haast elk pand
waar je geprezen wordt een loeroog hangt?

Je bent er niet. En mocht ik niet goed kijken,
soms denk ik aan die ziel die drie hoog dood lag,
hoe daar een metgezel maar zwierf en kwijnde,

toen heel zijn vacht tegen een borst aanvlijde.

Soms voel je bijna dat je leeft

Soms voel je bijna dat je leeft. Je boekt
een vlucht, betreedt een stad, neemt kamers in
en waant je halfgod bij een kofferklik.

Niets weet je van wie hier je asbak leegt.
Niets weet je van wie hier je lakens schikt,
je paspoort weegt, je hoofd uitruimt. Je leeft.

Zesduizend *scrambled eggs.* Voor jou. Voor jou
houdt Amsterdam zijn gevels overeind,
bouwt men er tunnels, pubs en torens bij.

Die avond ging je kijken bij het IJ.
Je zag een bouwput en je wist het niet.
Wat hield die domme kranen overeind?

Kleiner, steeds kleiner, je voet vond een brug.
Crowd and crime. Je schopt terug. Zorgt dat je tong
zich uitspreekt in een welgevormde lus.

Bij de dood van een Engelsman die zich in de nacht van 24 maart 2008 onder een brug bij het Centraal Station Amsterdam verhing.

Menno Wigman (1966) debuteerde in 1997 met de bundel *'s Zomers stinken alle steden.* In 2001 publiceerde hij *Zwart als kaviaar*, waarvoor hij de Jan Campert-prijs ontving. Daarna volgden de bundels *Dit is mijn*

dag (2004) en *De wereld bij avond* (2006). Begin 2007 verscheen *Het gesticht*, een logboek over zijn verblijf als writer in residence in de psychiatrische inrichting van Den Dolder.

Foto: Keke Keukelaar

Interview
Ik streef naar zielvolle gedichten

Alexis de Roode wil beeldend en toegankelijk schrijven

Foto's: Mark Kohn

In zijn tweede bundel *Stad en land* schrijft Alexis de Roode over de 'beledigende lelijkheid' van het Nederlandse landschap. 'Omdat ik het heb vastgelegd, heb ik er macht over. Het kan mij niet meer schaden.'

door Arjen van Veelen

De man die Vinexwijk Leidsche Rijn het liefst zou platbombarderen, trad daar eind september op. Door een speling van het lot vond de Nacht van de Poëzie dit jaar niet, zoals gewoonlijk, in muziekcentrum Vredenburg plaats, maar in deze nieuwbouwwijk - precies het soort architectuur waartegen Alexis de Roode ageert in zijn tweede bundel *Stad en Land.*

Sinds de mens aardolie is gaan gebruiken, vindt De Roode, is de doos van Pandora opengegaan. De machine is nu de maat, in plaats van de mens. Hij pleit tegen die 'aardoliegeest', een geest die hij laat zingen: 'Ik wrong het potlood uit de hand van de architect/ en gaf hem computers, machines,/ onverwoestbare regelmaat.'

De Roode is geoloog van opleiding. Hij genoot al enige bekendheid als slamdichter toen hij in 2005 debuteerde met *Geef mij een wonder*, een persoonlijke bundel met gedichten over afscheid van geliefden. De bundel werd genomineerd voor de C. Buddingh-prijs, voor het beste debuut.

Zijn tweede bundel gaat over landschapsinrichting. Het boekje bevat romantische poëzie over zonlicht op weegbree en libel, maar ook satirische gedichten, bijvoorbeeld over koopjes-

jacht in de Lidl. En poëzie over de mens: ‘Kijk, in de holte van zijn voet/ nestelt zich een bolletje,/ bespikkeld met steden,/ met pluizig groen en/ zeeën en hemels/ eraan vastgeplakt.’

De bundel is niet een pleidooi voor het land en tegen de stad, maar voor een symbiose van die twee, vertelt De Roode op een terras aan de Utrechtse Oude Gracht.

Je bent net terug van een duikvakantie in Vanuatu, Oceanië. Hoe was het daar?

‘Ik heb er gemerkt hoe het leven in evenwicht met de natuur is. Ik ben daar bij een stam geweest in een dorpje waar de mensen volledig van het oerwoud leefden. Ze produceerden geen afval, gebruikten geen fossiele brandstoffen. De vrouwen droegen een soort lintje om hun middel en vooraan een soort boomtopje, dat heen en weer wiegde in de wind; ze waren topless. De mannen hadden een geweven matje in de vorm van een Tarzan-lendendoekje. Die waren eigenlijk de hele dag alleen maar met eten bezig. Een heel eenvoudige manier van leven.

‘De eerste dag verveelden we ons rot. Ik merkte dat ik meteen ging denken over manieren om iets te gaan toevoegen. Ik zou een machine maken om makkelijker de was te doen. Of een waterloop van de rivier naar het dorp. Ik was er te kort om in het ritme te raken van de seizoenen.’

Je gaat regelmatig het klooster in. Hoe is dat?

‘Daar kom ik helemaal los van de materie. Het klooster schaaft alle indrukken weg tot alleen een naakt ik overblijft. Na een paar dagen kom je in een fundamenteel andere staat van zijn. Als alle prikkels wegvallen, komt er een hele spontane levensvreugde over me.’

Schrijf je dan beter?

‘Nee, niet per se. De eerste twee dagen - de overgang van het drukke leven naar de stilte - zijn nog het beste. Eenmaal tot rust, wordt het moeilijker. Gedichten gaan over conflict en wrijving; ben je in harmonie met de werkelijkheid, dan heb je eigenlijk niet zo veel meer om over te schrijven. Ja, dat alles zo harmonieus is.’

Je hield een opiniepeiling onder vrienden en kennissen over welke gedichten je wel en niet moest opnemen in je bundel. Komen dan de gedichten boven die je zelf het beste vindt?

‘Nee, dat viel tegen. Sommige gedichten waar ik zelf erg aan gehecht was, spraken weinig mensen aan. Dat was leerzaam. Ik had ongeveer twee keer te veel gedichten; bij het loslaten en afscheid nemen waren de meningen van die mensen een grote steun.’

‘Eenmaal tot rust, wordt het moeilijker’

Waarom gebruik je deze methode?

‘Ik vind dat het geen zin heeft om gedichten te publiceren die niemand aanspreken, al vind je ze zelf prachtig. Dan kan ik ze beter in mijn eigen kamer op een prikbord hangen. Je hebt als dichter al zo'n klein bereik, een paar honderd mensen maar. Het is al erg slecht gesteld met de zichtbaarheid van poëzie. Er zijn wel festivals, maar in de boekwinkels is het marginaal. Mijn droom is dat op elk station in Nederland een kioskje komt met gedichten voor in de trein. Of een dichthoekje in de Bruna.’

Hoe omschrijf je jezelf als dichter?

‘Ik schrijf beeldende, enigszins toegankelijke poëzie. Ik hou van dichters die zich niet in eerste instantie door de taal laten leiden. Ik streef naar *zielvolle* gedichten: een gedicht is pas de moeite waard, denk ik, als iemand er iets aan heeft; als het erin slaagt te troosten, te beledigen, de lezer bij de revers te grijpen.

‘De kern van mijn dichterschap is de strijd tussen wetenschapper en romanticus. Aan de ene kant het geloof dat het sublieme bestaat en soms de angst dat alles gewoon plat is.’

Dat alles ‘zo ontzettend bestaat’, zoals je in Geef mij een wonder *dicht...*

‘Inderdaad. En ik dicht uit een behoefte om die werkelijkheid ofwel vast te leggen, ofwel te veranderen. Ik ervaar bijvoorbeeld onvrede over de lelijke inrichting van het Nederlandse landschap. Dan kun je die werkelijkheid veranderen - door romantisch te vluchten in bijvoorbeeld het verleden - of andersom die werkelijkheid juist vastzetten. Dat is de exacte methode: ik heb het akelige benoemd en omdat ik het heb vastgelegd, heb ik er macht over. Het kan mij niet meer schaden.’

Is dat laatste wat je doet in je gedicht ‘Voor de eerste beuk van de laan’, waarin een boom het verliest van een autoweg?

‘Dat gedicht heb ik geschreven in het klooster. Daar was een laan met honderdzeventien beuken. Ik liep steeds op en neer en telde ze. Op een gegeven moment was er eentje weg. Ik dacht: het zou een mooie meditatieve oefening zijn om voor elke beuk een gedicht te schrijven, met een eigen persoonlijkheid. Een mooie bundel om op je negentigste mee te eindigen. Maar goed, ik ben begonnen met de eerste beuk. Ik ben nu wel blij dat ik een gedicht heb geschreven voor die beuk. Want nu is die er niet meer.’

In het eerste deel van je bundel, ‘Mens’, verplaats je jezelf in onder anderen een hoer en een moordenaar. Je noemt dat

‘pijnloze metamorfosen’. Waarom pijnloos?

‘Omdat ze niet over mezelf gaan. Het zijn inlevingen die ik in een soort trance heb geprobeerd te schrijven. Droomachtig, archetypisch. Dat is pijnloos, omdat ik in een abstract domein blijf, een ideeënsfeer van Plato. Leed wordt pas pijnlijk als het heel concreet is. Maar ik wilde in deze bundel niet over mezelf schrijven. Ik wilde de blik naar buiten richten.’

Je schrijft je bundels steeds volgens een concept en weet nu al waar de volgende vier over zullen gaan. Nummer drie gaat over de tijd.

‘Ik heb veel moeite met tijd. Ik heb van mezelf weinig ritme en regelmaat. En wat natuurlijk tergend is van de tijd, is dat die maar één kant opgaat: alleen vooruit, niet terug. Al die deuren staan voor je open en wenken “kom maar, kom maar!” en voortdurend hoor je achter je deuren dichtklappen, *kadoeng, kadoeng.’*

In je laatste bundel wind je je op over lelijke architectuur.

‘Ja, die lelijkheid vind ik beledigend, het kwelt mij, het haalt mijn geluksbeleving omlaag. Ik zou het liefst Leidsche Rijn platbombarderen. Hahaha.’

‘Het liefst zou ik met mijn gedichten de wereld veranderen’

Je lacht er gelukkig bij.

‘Iedereen heeft wel dictatoriale neigingen in zich, maar ik besef dat ik de wereld met anderen moet delen. Als ik dictator was van Nederland, zou ik wetten uitvaardigen dat je geen flats mag bouwen die groter zijn dan vijf verdiepingen en zou ik het verplicht stellen dat een kwart van de bouwprijs besteed wordt aan handwerk en decoratieve elementen.’

Bij bouwkunde in Delft zeggen ze: wij zijn ook kunstenaars.

‘Ja, maar ze zijn helemaal gebrainwasht, vermoed ik. Geconditioneerd om verlengstuk te worden van de machine, van de computer. Als je architectuur gaat studeren leer je *(zet een stem vol dédain op)*: “ornamententen enzo, dat kneuterige, dat is van vróeger. Nee, wij denken gróót, in grote lijnen en vlakken, wij willen het naakte materiaal laten spreken...” Schoonheid en functionaliteit kunnen goed samengaan. Als een mens met de hand huizen bouwt, ontstaat een natuurlijke vorm; als je aardolie en fossiele brandstoffen gebruikt, krijg je vormen die niet meer te maken hebben met het leven, maar met levenloze vormen uit de diepte van de aarde.’

Ben je activist-dichter?

‘Duidelijk meer dan in mijn eerste bundel, ja. Uit onvrede. Het liefst zou ik met mijn gedichten de wereld veranderen. Tegelijkertijd is kunst vrijblijvend. Als je echt iets wilt bereiken moet je de politiek in. Je vastketenen aan een lelijk gebouw? Zo fanatiek ben ik dan ook weer niet. Ik wil me liever niet vastketenen aan de werkelijkheid. Poëzie geeft juist enorme vrijheid.’

Neem je het op voor moeder natuur?

‘Nee, nee, want mens en natuur gaan heel goed samen. Ik wil de mens niet tegenover de natuur stellen. De mens is een natuurlijk wezen, een product van de evolutie. Je kunt landbouw zuiver mechanisch bedrijven, maar je kunt ook samenwerken met natuurlijke wetten. Als je maar voortdurend voor ogen houdt dat je met levende wezens en systemen werkt. Zo zie ik ook de inrichting van het stedelijk

landschap. Ik wilde in deze bundel de stad ook recht doen: die maakt het comfort en de welvaart mogelijk waar ik aan ben gehecht. En andersom: natuur zonder mens kan ook heel kil en vijandig zijn.'

Alexis de Roode, *Stad en land.* Podium, €15,50.

Wat leest...
Arie Boomsma

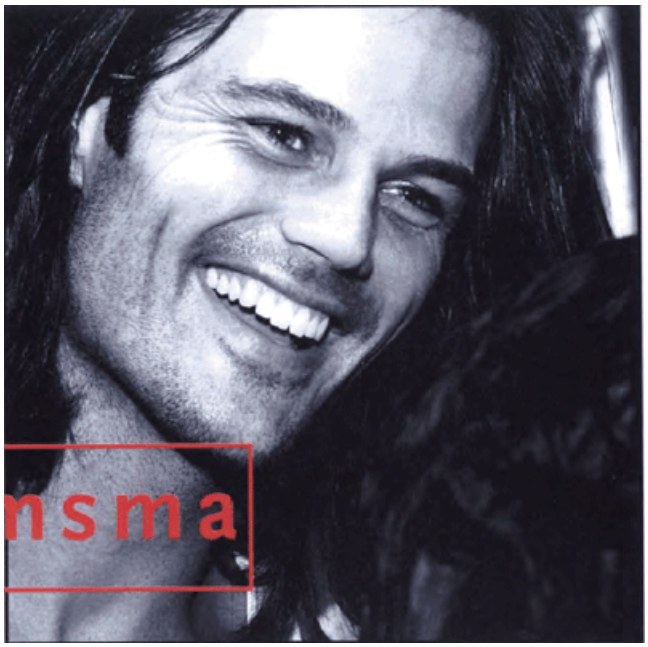

Foto: RVDA

Sommige mensen zit ook alles tegen. Ze zijn beroemd, zien er goed uit en zijn ook nog eens grootverbruiker van poëzie. Presentator Arie Boomsma (34) heeft het allemaal. U kent de EO-coryfee van ‘Veertig dagen zonder seks’, ‘Het Gesprek’ of het radioprogramma ‘Dit is de dag’.

Vergeeft u een hautaine *Awater*-medewerker de clichématige reflex, maar hoeveel oud-SBS6'ers kent u die Lloyd Haft en Tonnus Oosterhoff lezen? Zoals hij zelf al zegt: ‘Recensenten? Laat ze maar schreeuwen.’

door Thomas Blondeau

Google hem en één van zijn eerste vermeldingen op VipSpotting is dat hij bij Poëzie in Carré is gesignaleerd. ‘Daar was ik samen met mijn moeder. Zij is nog van de generatie dat gedichten er ingestampt werden. Daar heeft ze wat aan overgehouden; namelijk een liefde voor poëzie en de neiging om ieder dichtcitaat aan te vullen met het volledige vers.’ Die aandoening bleek echter niet acuut besmettelijk. Pas tijdens zijn studie in Indiana (VS), manifesteerde het virus zich.

‘Ik begon met de klassieken, de sonnetten van Shakespeare, dat werk. En je zit aan een Amerikaanse universiteit, dus ook Kerouac en Ginsberg kwamen langs. Maar ik ben eigenlijk pas de laatste vier jaar echt van poëzie gaan houden. Nu schaf ik iedere maand wel een bundel aan. Voor de vakantie heb ik de verzamelde gedichten van Vasalis gekocht en een bloemlezing van Hesse. En onlangs ook *Deze poelen, deze geest*, de nieuwe bundel van Haft.’

Boomsma staat ambivalent tegenover kritieken. ‘Door mijn tv-werk ken ik de geringe waarde van recensies. Laat ze maar schreeuwen, denk ik dan. Maar advies in bladen als *De Groene Amsterdammer* of *Awater* volg ik meestal wel op. Rob Schouten behandelt in *Vrij Nederland* altijd drie of vier bundels tegelijk. Meestal schaf ik uit zijn selectie dan één of twee aan.’

En het blijft niet bij kopen en lezen. Zo las hij in het kader van Amsterdam Wereldboekenstad de Nederlandse vertaling voor van Tsead Bruinja's Friese gedichten. Beginnen schnabbels in het poëziecircuit ook lucratief te worden voor BN'ers? Zo zijn Georgina Verbaan en Sacha de Boer al eerder gespot op poëzieavonden. Lachend: ‘Zoiets doe ik op puur vrijwillige basis. Sommigen in Nederland hebben de kunsten nodig om wat gewicht in de schaal te leggen. Misschien dat ze daarom hun prijs wat verzachten. Maar ik vraag er geen geld voor. Mijn schnabbels liggen meer in het symposiacircuit. Poëzie heeft voor mij ook meer met genot dan met werk te maken.’

Waarom koppelt hij dan niet het nuttige aan het aangename en presenteert hij geen boekenprogramma? ‘Zou ik ontzettend leuk vinden. Maar helaas: als ik een boekenprogramma zou willen doen, zouden veel mensen dat niet accepteren. Ze kennen me niet in de literatuurhoek. Misschien later. Het staat in ieder geval op mijn verlanglijstje.’

Zoveel liefde voor de dichtkunst riekt haast naar dichters-ambities. Boomsma valt stil, twijfelt. ‘Hier zit ik met een dilemma. Al ik zelf dichter was, zou ik het een belediging vinden als iemand uit een andere hoek zou zeggen dat hij ook wel eens een gedicht schrijft. Tegenwoordig schrijven criminelen, babysitters en nieuwslezers allemaal een boek. Maar schrijven is een ambacht, dat kun je niet zomaar. Ik probeer wel eens een gedicht te formuleren maar ik ben me ervan bewust dat het een vak is met traditie, stromingen, genres. Het is geen kwestie van ik doe het wel even.’

Heeft hij nog een reden waartoe hij al die poëzie leest? ‘In het lezen van poëzie zit een overwinning, een mysterieuze voldoening. Die voel je als je het ritme van de ontsporing kunt vinden dat de dichter probeert te bewerkstelligen. Of iets van zijn motivatie kunt vatten. Dat kan zich voordoen in de geloofsonderzoekingen van Willem Jan Otten, maar ook bij de vitaliteit van Tonnus Oosterhoff.’

Beschouwing
Is kinderpoëzie ook poëzie?

Over praatjes bij plaatjes en etikettenplakkerij

In 2007 publiceerde Gerrit Komrij zijn bloemlezing *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten.* Een jaar na dato verantwoordt hij zijn keuzes, buigt zich over de symbiose tussen illustratie en gedicht, en vraagt zich af of kinderpoëzie überhaupt wel bestaat.

door Gerrit Komrij

Plaatjes! Plaatjes! Alle moderne kinderpoëzie is een soort duo-poëzie. Gedichten gemaakt door een tekenaar en een dichter. Bundels die dubbel werk betekenen voor de bibliograaf. Nog een geluk dat de oude systeemkasten met bibliotheekkaartjes niet meer bestaan, want voor elke bundel had je steevast twee kaartjes nodig. Eentje die verwees naar de tekenaar en eentje die verwees naar de dichter. Ruimteverslindend, milieu-verwoestend.

De typische bundel met gedichten voor kinderen, zoals die nu verschijnt, is een bundel waaruit de tekeningen je tegemoet springen. Tekeningen over een hele pagina. Tekeningen die twee pagina's naast elkaar in beslag nemen. Tekeningen die doorkronkelen naar een derde en vierde pagina. Een band of een omslag waarop de tekenaar je toeroept: Hier ben ik!

Dit is mijn boek!

Hier en daar, in een bescheiden hoekje, houdt zich een gedichtje schuil.

Er bestaan ook vormen van samenwerking tussen tekenaar en dichter waarbij de poëzie er minder bekaaid vanaf komt. Alle gradaties zijn mogelijk, gedichten die op een verder witte pagina staan of tekenaars die hun best doen zich niet op te dringen.

Bij sommige bundels krijg je de indruk dat de dichter alleen wordt geduld als een soort tekstleverancier. De tekenaar is de baas, hij danst voor en er huppelt een dichtertje achteraan. Dat het vooral om de tekenaar gaat, blijkt vaak al uit de vormgeving van het boek. Het formaat moet in de eerste plaats de illustraties goed doen uitkomen. Het ziet er dan ook heel anders uit dan een klassieke dichtbundel,

zo'n bundeltje met alleen maar tekst.

De typische bundel met kindergedichten is vierkant, fors en luxueus.

Onlangs nog heeft een kinderdichter de knuppel in het hoenderhok gegooid. ‘Het idee van kinderpoëzie in zwart-witte letters op verder lege pagina's is achterhaald,’ schreef hij. Kinderdichters zouden voortaan beter alleen strips kunnen produceren, boeken waarbij tekst en plaatjes de staat van totale symbiose hebben bereikt en niet langer uit elkaar getrokken kunnen worden. De tekst wordt het plaatje en het plaatje wordt de tekst.

Nu ja, strips bestonden al.

Toch was het een goeie knuppel in een te stil hoenderhok.

Dat het moderne kinderboek een vastgeroest model is, staat vast. Sommige gedichten kunnen het uitstekend zonder plaatjes stellen. In zo'n geval zit de tekenaar de dichter maar in de weg. Sommige tekeningen kunnen het ook uitstekend zonder gedichten stellen. In zo'n geval zit etcetera, maar andersom.

In het huidige model is de kans te groot dat twee ijdele ego's op elkaar botsen, ten koste van het kind dat leest of wordt voorgelezen.

Plaatjes in kinderboeken zijn er altijd geweest. Met uiteenlopende rolverdelingen ook. In de achttiende en negentiende eeuw kwam je vooral losse illustraties tegen, afgedrukt buiten de tekst. Ze illustreerden een gedicht of een voorval in het gedicht. De poëzie stond duidelijk voorop.

Aan het eind van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste kwam er een stroom van prentenboeken op de markt. Soms bleef de tekst beperkt tot een paar vierregelige versjes. De illustrator was dominant. De tekst ging in een oogstrelende veelkleurigheid ten onder.

Tussen die twee zweeft het boek met kinderpoëzie van nu. Soms lijkt het of tekenaar en dichter een compromis hebben moeten zoeken. Een andere keer lijkt het op een slijtageslag tussen het tweetal.

Toen ik aan *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten* begon dacht ik alleen aan tekst. Achteraf lijkt het of dat een principiële beslissing is geweest.

Dat besefte ik pas toen iemand in de bibliotheek me vroeg: ‘En? Neem je ook plaatjes op?’ En iemand anders: ‘Hoe moet dat dan zonder plaatjes?’ Ik had er geen moment bij stilgestaan dat de plaatjes ertoe deden. 't Was helemaal geen principiële

beslissing geweest, zo pal voor ik me erin stortte. 't Gebeurde gewoon uit instinct en zonder instinct moet je nooit beginnen aan een bloemlezing.

Ik wist ook niet hoeveel kinderpoëzie er uiteindelijk zou zijn en, wat belangrijker is, hoeveel bloemleesbare kinderpoëzie er uiteindelijk zou zijn.

Als ik op dat moment had geweten hoe de moderne standaardbundel met kindergedichten eruitzag had ik me meteen ook de vraag moeten stellen: bestaat het kindergedicht wel?

Ik nam helemaal geen beslissing, laat staan een principiële. Ik zag gedichten voor me. Ik kende een aantal van die gedichten al wel. Voornamelijk nog negentiende-eeuwse, omdat ik ooit kinderpoëzie uit die eeuw had verzameld. Maar vanzelfsprekend ook teksten van Annie M.G. Schmidt en Willem Wilmink en wat een nieuwsgierige lezer onderweg zoal opvangt.

Dat er een apart wereldje van kinderdichters zou bestaan, daar had ik geen idee van. Die wereld was een witte plek op mijn poëtische landkaart. Ik verkende die wereld vanuit een lege lei. Ik kreeg door hoe die wereld was opgebouwd. Hoe divers en facetrijk die was en hoe de boeken in die

wereld eruit zagen. Ook toen ik erachter kwam dat moderne kinderdichters hun publicaties altijd maar voor de helft hadden vervaardigd piekerde ik er niet over de tekeningen erbij te betrekken. Aan de andere kant kreeg ik ook nooit het gevoel dat ik de teksten als het ware moest lospeuteren van hun Siamese wederhelft.

Ze konden op eigen benen staan.

Prachtig waren die illustraties en die vormgeving soms, daar niet van. Ik zag zulke bundels als verzamelobject, net als de negentiende-eeuwse bundeltjes en de prentenboeken uit het fin-de-siècle en de jaren twintig, lekker om te zien en lekker om vast te houden.

Ik begon sommige tekenaars van nu zelfs te verzamelen, waarbij het me geen lor kon schelen met welke dichter zo'n artiest in zee was gegaan. Vaak zie je bijzonder goeie tekeningen bij rotzooigedichten. Ideale duo's - talenten die aan elkaar gewaagd zijn - bestaan er niet veel.

Ik geloof niet dat kinderpoëzie zich wat dit betreft onderscheidt van wat ik voor het gemak maar de officiële poëzie noem. Ook daar hult het allerergste zich wel eens in een prachtig jasje. Sjieke typografie, ultrahip omslag. Extra duur papier. Dit is een bundel die er toe doet, roept de uitvoering. De inhoud is de muis die meestampt.

Door het ontbreken van illustraties is *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten* zowel een vertekening van de stand van zaken als een correctie op de vertekening die is ontstaan in de uitgeefpraktijk van kinderpoëzie. 't Is een eenmansactie, welbeschouwd, om de poëzie aan de wurggreep van de designers te onttrekken. Een emancipatiedaad, als je het goed bekijkt.

Ik constateerde tijdens het verzamelen dat de kinderpoëzie niet instortte door het weghalen van een der zogenaamde pijlers. Ook de lezers van de bloemlezing konden daarna, hoop ik, constateren dat die goeie, kale poëzie het op eigen kracht volhield.

Het was geen gehalveerde kinderpoëzie, maar gewoon poëzie.

Toch is kinderpoëzie, plaatjes of niet, altijd iets aparts gebleven.

Dat komt, neem ik aan, omdat men het kind pas zo laat heeft ontdekt. Toen was de grotemensenpoëzie al een heel gecompliceerd en heel eigenwijs iets geworden. Hoog en ongenaakbaar.

Dat op het vlak van de kinderpoëzie tekst en illustratie zo wedijveren is een bijzondere constatering, een ander specifiek feit is dat de kinderpoëzie toch pas

echt is begonnen met de Verlichting. Tenminste, de kinderpoëzie als een eigen industrie.

Het kind zelf werd een industrie. Het kind werd tot individu gebombardeerd dat om een individuele aanpak vroeg. Eigen kleertjes, eigen maniertjes. Eigen speelgoed, eigen fantasie.

De Verlichting heeft tot op heden de toon gezet in de kinderpoëzie.

Niet alleen omdat er logischerwijze verlicht en voorgelicht moest worden. Maar sindsdien, vergeet dat niet, zijn we het kind ook blijven zien als iemand met een eigen wil en eigen rechten.

Moderne kinderdichters buiten dat gegeven ten volle uit.

De kinderpoëzie begon als een drager van lessen en moraal. Door gedichten leerde je spellen, gedichten dienden als ezelsbruggetjes. Door gedichten leerde je ritme, gedichten vertelden je nuttige verhalen. De poëzie stond in dienst van een onderwijsideaal. Het kind werd ernstig toegesproken.

Leraren en dichters konden er niet langer onderuit: daar stond iemand. Je spreekt geen luchtbel toe of iets wat je niet de moeite waard vindt.

Het modelkind van de Verlichting ontpopte zich als een kind van vlees en bloed. De poëzie groeide mee.

De dichters uit de Verlichtingsperiode wilden met hun poëzie zichzelf een sympathiek en meelevend imago verlenen, ze wilden hun gezag aanvaardbaar maken. En door ondeugende kinderen zo ondeugdelijk mogelijk af te schilderen hielden ze de aandacht van het kind gevangen. Nog steeds zijn die beide elementen doorslaggevend zodra ouders hun kinderen poëzie gaan voorlezen: ze willen de schapen voor zich winnen en ze op sleeptouw nemen.

Men kan er niet omheen en deze kanttekeningen bewijzen het: de kinderpoëzie heeft een functie. Het woord functie klinkt als een vloek in de kerk van de grotemensenpoëzie.

Maar zijn ook bij de officiële poëzie van nu, bij die Autonome Sneeuwman, niet nog sporen aan te wijzen van althans een *verlangen* naar het

Meiregen.
Meienregen droppetje
Tikkel op mijn koppetje.
Ik laat juist mijn hoofdje bloot,
Dan doen ik veel gauwer groot,
En dan ben ik 't volgend jaartje,
Net zo groot wel als mijn vaartje!

spelen van een rol? Hoor ik niet af en toe een dichter fluisteren over ‘de terugkeer van ethische en maatschappelijke kwesties’... of liever... over hoe graag hij een publiek zou hebben?

't Verlangen is niet helemaal dood.

Als ik *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten* met de bescheidenheid die me als altijd siert één succes zou mogen toeschrijven, naast de enorme verkoop, dan is dat het bewijs dat kinderpoëzie het zonder plaatjes kan stellen. Of kinderpoëzie helemaal zonder didactiek en een directe functie kan, weet ik niet. Maar zou ze daarom buiten de boot van de grotemensenpoëzie vallen?

Dan zouden liefdespoëzie en funeraire poëzie met hun specifieke functies (of die nu effect hebben of niet) ook geen poëzie zijn.

Soms vertegenwoordigt kinderpoëzie met haar absurdisme, haar jongleren met taal en haar hang naar experimenten juist de harde kern van de poëzie.

Poëzie is kinderspel, schreef Lucebert.

Ik vind het onderscheid tussen kinderpoëzie en volwassenenpoëzie eerlijk gezegd een beetje flauwekul en een beetje gezocht, echt passend bij een mentaliteit van genre-indeling en etikettenplakkerij.

Een onderscheid dat de boekhouder maakt, maar de poëzie zelf niet.

De kinderpoëzie maakt deel uit van de grotere poëzie, zoals het kind binnenin de mens zit. Maar bij sommige mensen zijn na hun kinderjaren hele stukken uit hun hersens gevallen en daar is niet tegenop te boksen.

> *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten*, verzameld door Gerrit Komrij. Prometheus, 2007. 1033 Pagina's. €19,95.

Wat vloeit mij aan
column
Op naar zomergasten

‘Doet poëzie er nu eindelijk toe?’ Dat is de intrigerende titel waarmee Bas Belleman een paar jaar geleden de Nederlandse cultuur ondervroeg en het is een vraag die sindsdien in je hoofd blijft hangen want het antwoord erop is natuurlijk nog niet gegeven. Ik zat naar de editie van het VPRO-programma ‘Zomergasten’ te kijken waarin Joop van den Ende het mocht zeggen, toen Bellemans vraag opeens weer begon te jeuken. Een leuk programma waarin allerlei interessante kopstukken en backbenchers uit de Nederlandse cultuur een avond lang mogen vertellen wat ze er allemaal van denken, waarze hun inspiratie vandaan halen en wat hun interessantste televisiemomenten waren. Inmiddels is half Nederland langs geweest, maar een dichter heb ik er nog nooit gezien. Vind ik raar. Doet de poëzie er niet toe? Hebben dichters niks te vertellen dat de geïnteresseerde en kritische kijker kan bezighouden of vermaken? Zijn ze er te bescheten voor, leven ze een al te teruggetrokken bestaan? Of zijn het zulke marginale figuren dat je er op televisie niets van opsteekt? Kunnen ze niet boeiend formuleren, lijkt het allemaal te veel op geheimzinnigdoenerij, zijn hun gedachten te complex voor een behoorlijk democratisch medium? Nu ken ik toevallig een heleboel exemplaren van deze soort, zeg maar dat mijn wereld voor een groot deel bestaat uit dichters en ik kan zo een lijst geven van meer dan interessante avondvullende denkers en praters: Gerrit Komrij, F. van Dixhoorn, Tonnus Oosterhoff, Esther Jansma, maar nee, dank u, geen belangstelling, ik heb al aan de kankerbestrijding gegeven, aan het reumafonds. ‘De dichtkunst/ het is nuttig daarover eens uit te weiden/ zij blijft nieuws/ niemand kent haar nog goed’ schreef Gerrit Kouwenaar in het bekende gedicht’ maar dat was kennelijk een preek voor eigen parochie. In de praktijk is de dichtkunst misschien wel ‘wijn van de kruidenier, kip tussen de vogels’, zoals een andere dichter, Hans Vlek, ooit over de geranium dichtte. En misschien zijn de programmamakers daar wel bang voor, dat zo'n dichter alleen maar in dichtregels kan praten, en zien ze daarom liever een hakkelende kunstenaar, een vaderlijke entertainmentverkoper, een belezen minister. Natuurlijk, je hebt prachtige programma's als de ‘Dode Dichters Almanak’, op het internet circuleren de meest diepzinnige bespiegelingen over dichtregels en dichters, fondsen sluizen subsidies naar bundels en poëten, overal in het land lezen de mannetjes en vrouwtjes hun verzen voor, maar maatschappelijk gezien, of liever gezegd publiekelijk gesproken, is het een zaak van niks, een oninteressante afwijking, ballet, pitrieten. Hoe het komt? Geen flauw idee, maar het is tijd om er eens iets aan te doen, de krant te halen, van zich te doen spreken. Oftewel: Poëten Aller Landen, op naar Zomergasten!

Rob Schouten

Nieuw werk
Maria van Daalen

Lied voor Konstandinos Koukidis[1.]
27 april 1941

Toen zijn land niet groter meer was dan de vlag
-blauw als de hemel die in de zee weerspiegelt,
wit als de lemen huizen op de geblakerde rotsen aan zee-
-een vlag met het kruis van een lijkenzak,
zo breed als zijn armen wijd-
streek hij die,
wikkelde zich erin
en stapte op het bolwerk.

Het is tweehonderd meter diepte
en vijfduizend jaren vergezicht.

...

Dagelijks vliegen twee roofvogels van Thermopylae naar Salamis,
hun route gemarkeerd door zangvogeltjes die opvliegen,
de een na de ander, schel kwetterend, een golvend lint in het landschap.
Geen mens die het merkt.
De ogen van de doden glinsteren,
Xerxes en Leonidas zijn nu drie dagen aan het vechten.
Twee roofvogels loeren naar bloed,
hoger op de thermiek, ruiken tegenstand,
zien onder zich paragliders, hanggliders, sailplanes, zweefvliegers
en een Nikè op de Akropolis. Zij zit, zij bevestigt de vleugels aan haar schoeisel.
Zij vliegt nog niet.

...

Toen hij naar de oorlog ging, zei zijn vader: Kom niet terug.
Draaide zich om, wees als terloops naar het mes op tafel.
Zijn grootvader sneed er lamsnier mee.
Zijn moeder wilde niet huilen en wilde hem niet loslaten,
zijn twee zussen keken naar de grond. Of naar buiten.
Hij herinnert zich de ogen van het meisje van Samos,
blauw met een zweem van goud
en warm als de geur van vers gesneden olijvenhout.

De ogen van de doden glinsteren.
Ik zal wat olie op hun voorhoofd druppelen,
de weg gemarkeerd, de pas gemarkeerd, het land
gemarkeerd - al was het maar zo groot als een lijkenzak,
je kunt altijd een druif planten of een olijf.

...
Hij valt en blijft vallen,
in elk lied dat ik schrijf, valt hij, de vlag om zijn lichaam geklemd
als het laatste woord in een taal die uitsterft.
Zolang hij niet neerkomt, in Lineair A of B,
is het verstaanbaar wat hij doet. Hij leeft.

Ik houd hem dalend in de blauwe taal
van zee en lucht.

...

Er zijn geen engelen. Op de Akropolis
zijn vlinders met blauwpoederige ogen
en uitsteeksels aan de vleugelpunten
die zelfs de wind niet breken.
Iphiclides podalirius, Segelfalter, vouwt zijn vleugels als zeilen
hoog aan de wind.

...

Hij zegt dat hij Alexis[2.] heet.
Hij is een blogger en hij houd van jazz.
Woede is zijn mes waarmee hij de wereld uitsnijdt.
Ik zie Athene 's nachts door zijn ogen,
ik loop door doodstille straten waarin alle
[ijzeren luiken neergelaten zijn,
de gemeente heeft overal dezelfde oude lantarens opgehangen
om een gevoel van eenheid te scheppen dat geen toerist herkennen zal.
Ik hoor dat een vader zijn zoon niet herkent.
Ik hoor dat een levende vader het gevecht om de liefde verloren heeft.
Ik hoor dat ik over een rots loop
die bedekt is met gepolijst marmer.
De weg omhoog is steeds ook de weg omlaag
of was het omgekeerd? Herakleitos lacht smadelijk,
keert mij zijn rug toe, gaat met de andere
[oude mannen televisie kijken. Voetbal
in het Grieks.
Er valt een man van een balustrade
of was het een bolwerk. Ooit was ik in Venetië
zonder liefde of geliefde,
maar met een man die mij had uitgekozen en volgde op mijn voetstappen.
De blik in zijn ogen zei *dood.*
Ik had dood lang niet gezien.
Vanavond is hij niet gekomen.
Langs een gevel hangt een blauwe vlag met een blauw kruis erin.
Je kunt er precies één man in wikkelen.

Ik moet ervoor zorgen dat hij niet neerkomt.
Zolang ik doorschrijf, houd ik hem dalende, zwevende,
een paraglider met het licht van de volle maan tegen de ochtendhemel
als de ogen van een meisje van Samos
dat niet weet dat zij herinnerd is.

Kijk, er valt een man van de Akropolis!
Nee, joh, dat kan toch niet, het is zo'n deltavlieger of hoe heet dat.
Nee, echt! Hij valt!
Zal ik een foto nemen?
Hij valt! Hij valt echt!
Je moet de politie bellen.
Hoezo, komt die hem opvangen dan?

Het nummer van de politie in Athene is 100.
Je hoeft geen landnummer te bellen of 210 voor de stad.
De politie spreekt geen Frans of Engels.
Ze worden ongeduldig als je Frans of Engels spreekt.

Ach joh, het is een stunt. Of een reclame voor een
wasmiddel. Blauw kruis voor al uw bloedvlekken!

Ik geef mijn 06 aan een man die belangstellend komt
kijken wat ik doe. Hij legt aan de politie uit dat ik
geen geld uit de muur krijg. Het is vast een bende,
zegt hij. Het was op het journaal.

Eén honderdman valt van de Akropolis
terwijl ik honderdtwintig stemmen een lied
[van Mikis Theodorakis hoor zingen

in het Odeon van Herodes Attikus.
Een hecatombe van honderd witte telefoons
die allemaal het nummer 100 bellen
en een rebétiko in de hoorn zingen:
'Het is nacht geworden zonder maan'.[3.]

Ik moet meer stemmen tegelijk hebben
zoals toen ik tegen Arjen zei:
[waarom schrijf je niet eens een opera
en Kees zei 'maar dat doet hij al'.

Niemand neemt mij mijn verdriet af
of mijn talent om het vorm te geven.
Niemand springt van de Akropolis
om het land te redden
of de taal,
of zelfs maar de naam van de vlag.

Eindnoten:

1. Maria van Daalen (1950) stuurde ons dit gedicht toe vanuit Griekenland, waar ze met een beurs van het Fonds voor de Letteren als gast van het Nederlands Instituut in Athene de maand september doorbracht aan de voet van de Akropolis. Voor Koukidis: http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Konstandinos-Koukidis.
2. Met dank aan Alexis Kazazis.
3. Met dank aan Frans van Hasselt.

Inleiding op het werk ‘Ik ben het niet altijd met mijn gedichten eens’ De Zuid-Afrikaanse dichter Charl-Pierre Naudé door Robert Dorsman

Foto: Fleur de Jeu

Charl-Pierre Naudé is een van de interessantste dichters uit Zuid-Afrika, ook al heeft hij maar twee dichtbundels op zijn naam: *Die nomadiese oomblik* (1995), en *In die geheim van die dag* (2004). Naudés debuut werd in de Zuid-Afrikaanse literaire wereld onthaald als een van de sterkste debuten in tien jaar tijd. In de recensies werd Naudé een ‘sterk dichter’, een ‘metafysische dichter’ genoemd, ‘verre familie van Donne’. Dit was een bundel die ‘de Afrikaanse dichtkunst hoop geeft’, omdat de dichter ‘een nieuwe verwijzingswereld creëert.’ In 1997 ontving Naudé (1958) voor zijn eersteling de belangrijke Ingrid Jonkerprijs. Zijn tweede bundel, *In die geheim van die dag* dus, leverde hem de Protea Poëzieprijs en de M-Net-prijs voor poëzie in het Afrikaans op. Gerrit Komrij nam in zijn grote bloemlezing van de dichtkunst in het Afrikaans, *De Afrikaanse poëzie in 1000 en enige gedichten*, maar liefst acht gedichten op uit *Die nomadiese oomblik*, wat veel is voor een debutant.

Naudé werd in Kokstad in de provincie KwaZulu-Natal geboren en groeide op in Durban en East-London, aan de Zuid-Afrikaanse kust. Na een studie letterkunde en filosofie aan de Universiteit van Stellenbosch vestigde hij zich als journalist in Johannesburg.

Naudé is niet helemaal onbekend in Nederland. In 2000 wijdde Poetry International in Rotterdam een vertaalproject aan zijn poëzie, waaraan werd bijgedragen door de Nederlandse dichters Judith Herzberg, Anne Vegter, Ed Leeflang, Bernlef en Willem van Toorn. Verder verschenen vertaalde gedichten van Naudé in *De Revisor*, *Raster*, *Passionate Magazine* en de Vlaamse bladen *Revolver* en de *Poëziekrant.* In 2007 verscheen in de Slibreeks bij stichting CBK Zeeland het bundeltje *sien jy die hemelligame.*

Er zijn zeker invloeden in het werk van Naudé aan te wijzen, maar naarmate zijn werk zijn eigen bestemming bereikt, lijken die invloeden op te lossen. Als voorbeelden zijn te noemen: Vallejo, Ritsos, Neruda, Amichai, Carver, Milosz, en in Zuid-Afrika Breytenbach, N.P. Van Wyk Louw en ook Elisabeth Eybers. Over zijn dichterschap zegt Naudé: ‘Ik zie mijzelf en mijn gedichten niet meer als synoniem. Ik weet niet eens of ik het altijd met ze eens ben. We zijn vrienden, ja, zolang ze maar niet proberen me te bekeren. Er is een marge van verschil tussen een auteur en zijn

gedicht. In die marge ligt de magie van de poëzie besloten. Op dat verschil, dat op zijn best onverklaarbaar is, wil ik graag aankoersen. Dat is wat ik nastreef. Daarin ligt de autonomie van de dichtkunst besloten. Dichtkunst is een organisme dat met ons vergroeid is, maar dat zich tegelijk onafhankelijk beweegt en voor zichzelf denkt. Poëzie is een “spreken in talen”.’

De verschillen tussen Naudés twee bundels zijn groot. *Die nomadiese oomblik* bestaat voor de helft uit betrekkelijk veilige, ambachtelijke sonnetten, gekenmerkt door een formeel gesloten, poëtische vormvastheid. Met *In die geheim van die dag* laat hij die vormvastheid varen voor het vrije

vers. In negen afdelingen met gedichten van wisselende lengte - soms lange prozagedichten - worden verhaallijnen uitgezet en met elkaar verbonden tot een filosofisch geheel. Op volstrekt originele wijze weet Naudé te variëren op stokoude thema's als liefde, angst, naamgeving, vergankelijkheid en tijd. Een constante in deze bundel is de vreemde onwerkelijkheid van het alledaagse (vandaar de titel). Telkens verrassen de gedichten door hun raadselachtigheid, die trouwens heel helder en onomwonden wordt verwoord, op het aforistische af.

Naudé is een ambitieuze dichter, voor wie de primaire functie van poëzie erin bestaat dat ze ‘first arrival’ moet zijn, gedichten bestaan voor de ‘eerste keer’ en zijn daardoor uniek. Gedichten kunnen niet altijd worden ‘begrepen.’ Wil je begrijpelijk dichten, dan moet je per definitie gereedschap gebruiken dat het mogelijk maakt uit bestaande, reeds begrepen ervaringen te putten, terwijl een gedicht juist een nieuwe ervaring moet zijn. Dat is een gedicht nooit helemaal, anders zou het geschreven zijn in een niet bestaande taal. Maar de gedichten die Naudé beoogt te schrijven neigen wel in die richting, in de richting van de illusie. Een gedicht is op zijn minst een ervaring die zich nooit elders, onder welke omstandigheid of in welke andere discipline ook, heeft voorgedaan. Het gedicht *gebeurt voor de eerste keer.*

Intellectuelen

Naudé is veel minder geëngageerd dan Breyten Breytenbach. Misschien is er in het nieuwe Zuid-Afrika aan engagement wel minder behoefte. De blanke bevolking van Zuid-Afrika - na drie eeuwen nog ‘nie anders as 'n stukkie curiosum westers’, in de woorden van Antjie Krog - lijkt na 1994, waarin het nieuwe Zuid-Afrika echt begon, steeds meer op te gaan in de zwarte meerderheid, een onomkeerbaar proces, en haar invloed in het openbare leven is tanende. Tevens wordt het Afrikaans bedreigd nu het zijn autonome rol van officiële taal naast het Engels is kwijtgeraakt. Het Afrikaans moet zich nu te midden van elf officiële talen zien te handhaven, en de regering is er niet bij gebaat, noch van zins voor welke taal dan ook een uitzondering te maken - zeker niet voor het Afrikaans, dat jarenlang werd bestempeld als de ‘taal van de onderdrukker’. Afrikaanstalige intellectuelen en schrijvers (onder wie Breytenbach) zijn nu betrokken in een taalstrijd om het behoud van het Afrikaans. Dat biedt wellicht mogelijkheden voor het proza en de poëzie en voor een nieuw, op Afrika gericht engagement.

Het oude engagement tijdens de apartheidsjaren bestond uit een moreel bewustzijn, met name bij Breytenbach, en Naudé zegt dat juist dat bewustzijn hem inspireert. Maar, voegt hij eraan toe: ‘Mijn doel is juist om dit soort [politieke] kwesties op een meer gesublimeerde, mysterieuze manier te verkennen.’ Dat is al veelzeggend voor iemand die wars is van grote woorden en geen man lijkt voor de barricaden. Die sublimering komt meteen tot uiting in het openingsgedicht van *Die nomadiese oomblik.* In het sonnet ‘Die kalksteengroef’, een verwijzing naar Robbeneiland, zit ‘de Prisonier’ steen te houwen, de dwangarbeid waarmee gevangenen zich op het gevangeniseiland onledig dienden te houden. Wie die Prisonier is laat zich makkelijk raden:

> (...) Maar môre weer, kap ek aan die wit
> van 'n klipharde volkshart; my oë swem verward
> daaroor: al's mes-skerp, dan satynsag, áltyd hard.

Het beeld van Mandela die daar zit te hakken in een keihard blank volkshart is erg mooi gekozen: zacht als satijn dat hart, maar altijd hard. Er is ook een verwijzing naar het Afrikaanse vasteland, het gedicht eindigt verlangend met:

> Die aarde word sag in sy oë wat tuur:
> daardie klip, daardie klip, toegedraai in lakens.

Met die ‘klip’ wordt de duizend meter hoge Tafelberg bedoeld, die in wolken gehuld kan zijn en goed zichtbaar is vanaf Robbeneiland.

De poëzie van Naudé is een beetje mysterieus, doet surrealistisch aan, is ingehouden, met een ironie die aan Eybers doet denken. In het gedicht ‘Ambience Afrikaans’:

> Dis slegs hy nog, die seun: maar hy's net naweekboer.
> Soos goue sakhorlosies tik snags die dakpampoene
> met geslote fosfor. ‘Die Eurythmics jaag die hoenders
> smiddae op, daar lê rock-ensiklopedieë oor die vloer.

In dit gedicht is sprake van een dialoog met de ingewikkelde Zuid-Afrikaanse werkelijkheid, hoe gesublimeerd ook. Hier wordt de draak gestoken met het tot voor kort onaantastbare zelfbeeld van de Afrikaner. De zoon in dit gedicht is nog slechts weekendboer - hij boert alleen nog voor de lol; Britse popmuziek verjaagt de kippen van het erf. De teloorgang van het traditionele beeld van de trotse Afrikaner, de onverzettelijke ‘Boer’ met al zijn ideologische bagage, uitverkoren volk met een beschavingsdoel, en uiteindelijk ‘mastitis in de speen van Afrika’ (Pirow Bekker) is compleet. In een paar regels wordt een hele ideologie ondergraven en per kruiwagen naar de mestvaalt van de geschiedenis gereden. Terwijl er in het gedicht ‘Inisiasie’ juist sprake lijkt te zijn van een thuiskomst in, althans een aanvaarding van of misschien door Afrika, hoe onzeker en voorlopig ook.

Over zijn dichterschap en Zuid-Afrika schreef Naudé: ‘Het Afrikaans is een van de grote talen van Zuid-Afrika, het zuidelijkste land van het continent. Schrijven in een land met negen officiële talen en verschillende immigrantentalen, terwijl de helft van de bevolking amper kan lezen en schrijven, is bijna alsof je het Sacrament van het Heilig Avondmaal op de tong van een veelkoppige Leviathan legt, met één klein stukje brood. De hand loopt altijd gevaar.’

Die nomadiese oomblik, Tafelberg, 1995.
In die geheim van die dag, Protea Boekhuis, 2004.
Against the Light, Protea Bookhuis, 2005. (Vertaling van *In die geheim van die dag* door Naudé.)

Inwijding

Het gebeurde op zo'n dag dat er,
vinden sommigen, niets gebeurt.
Niets bewoog op het erf,
behalve, onmerkbaar, de aarde.
In de verte waren de smeulende geweerlopen
van de grindhopen van een steengroeve.
Ik herinner me hoe helder het raam
zijn schaduw wierp op de vloer;
de beklemmende slaap daarna:
droom en werkelijkheid zijn twee emmers
van dezelfde waterdrager.
's Middags moest ik in het gespleten halflicht
van mijn droom heidense maskers passen,
de originelen van mijn eigen vervalste tronie.
De plooien in het kussen stonden als vleugels afgedrukt op mijn wangen
toen ik wakkerschrok en recht in de poster aan de muur keek
met het Afrikaanse gezicht met de diepe initiatiemerken.

De hier afgedrukte gedichten van Charl-Pierre Naudé zijn uit het Afrikaans vertaald door Robert Dorsman

Kalksteengroeve

‘Wat verlost ons van een terugkeer naar de stenen bedding?
Een droom, een hersenschim zelfs, biedt de mensheid redding.

Op den duur. Maar morgen hak ik weer in het wit
van een verstard volkshart; mijn ogen zwemmen er verward
overheen; messcherp, dan weer satijnzacht, altijd hard.
Een waslijn die als een wit fossiel vastzit in steen
springt los onder mijn houweel. In een uithoek van het geheugen.
Vandaag verlang ik naar haar, als de eerste mens...
Een vreemde pijn maakt dat het scherpe eilandsteen 's ochtends
en 's avonds fletser schijnt in de waas van mist.’

Cipiers draaien op het krappe oppervlak als diakens
rond op hun eilandjes van angst. In het midden: de Langgestrafte.
De aarde wordt zacht in zijn turende ogen:
dat stuk steen, dat stuk steen, in lakens gewikkeld.

Reconstructie

Van een moord, in dit geval.
Twee moorden.
Op immigranten, blijkbaar.
Maar zijn we dat niet allemaal, migrant?
Tussen twee landen.
Zonder papieren, wachtend op wat komen gaat.
Slachtoffers, zonder identiteit.
Dood aangetroffen, in een straat zonder naam.
In een wijk, pas aangelegd, maar nog niet ingewijd.
In een stad die nog moet openvouwen, als we het boek kunnen vinden.
Een tamelijk idyllische omgeving, geprojecteerd op de muren...
Vlagen wind, vlagen wind. De golvende grondwet.
Het gebeurde in een niemandsland, tussen provincies -
het kwam door de herindeling. De nieuwe verdeling.
Tijdstip van overlijden: eveneens onbekend.
De lijken droegen een horloge, op de verkeerde tijdzone afgesteld.

Ooggetuigen? Geen.
Niet volgens de quotumregeling.

Het medeleven van de premier:
innig, maar wegens onze zonderlinge situatie
bestaat er geen leidraad
(zie boven).

Waar, en met wie?
We doen ons best
met een nieuw bestel, waarvan het ontwerp nog niet af is.

Twee moorden? Ja, en?
We zitten in het proces,

in het proces,
net wat ik zeg.
Begrijp het dan toch.
Je zult er nog wel achterkomen, ooit.

Maar tot alles klaar is,
is het niet gebeurd.

Noot van de auteur: geweldsmisdrijven zijn aan de orde van de dag in het huidige Zuid-Afrika. De Zuid-Afrikaanse regeringen van na de apartheid worden er vaak van beschuldigd dat ze de openbare veiligheid niet kunnen garanderen. Het antwoord luidt steevast: ‘Alles komt goed, we zijn bezig om de oude apartheidsstructuren te reconstrueren.’ Tot zover niets aan de hand. Maar helaas ontstaat in toenemende mate de indruk dat het huidige niveau van wreedheid en misdadigheid misschien met iets onheilspellenders te maken heeft: het verborgen oogmerk van een revolutie.

Gedichtenanalyse
Van aldoor groter hoogte terugblikken
‘Exit Testudo graeca’ van Hendrik van Teylingen

Illustraties: Olivia Ettema

Exit Testudo graeca

Eind mei werd besloten dat Basjes
Winterslaap lang genoeg geduurd had.
We groeven hem uit, veegden de aarde
Van zijn grijze schild, schudden hem wat.

Maar kregen hem niet wakker. Waarna
We hem van aldoor groter hoogte plat
Op het zeil lieten vallen, telkens
Iets luider, waarna in het vuilnisvat.

Hendrik van Teylingen. Uit: *Van aldoor groter hoogte plat op het zeil*, De Arbeiderspers, Amsterdam 1973.

door Rob Schouten

‘Exit Testudo graeca’ is een gedicht dat ik sinds ik het voor het eerst las nooit ben vergeten. Regelmatig komen beelden en formuleringen eruit wel ergens in mijn gedachten op. En ik zal de enige niet zijn. Het is in elk geval het bekendste gedicht van de dichter Hendrik van Teylingen (1938-1998), talloze malen gebloemleesd en een beetje zijn evergreen, zoals ‘Jonge sla’ dat van Rutger Kopland is. Het verscheen in 1973 in de bundel die zijn titel aan een regel in dit gedicht ontleent: *Van aldoor groter hoogte plat op het zeil.*

Wat is het geheim van dit gedicht? Misschien wel dat het helemaal geen geheim heeft. Het is zo duidelijk als wat, grappig, ironisch, huiselijk. Het gaat over de dood, maar dan op z'n allerkleinst, een schildpad die zijn winterslaap niet overleeft. Als het al een memento mori is, of daarop wil lijken, dan toch vooral om er licht bij te glimlachen.

Je kunt er goed mee demonstreren dat de Nederlandse literatuur na de Vijftigers in de jaren zestig en zeventig een ironische weg is ingeslagen, met de al genoemde Kopland, en met Gerard Reve en Gerrit Komrij.

Het begint natuurlijk al met de titel ‘Exit Testudo graeca’. Een beetje potjeslatijn, al klopt het helemaal, maar ‘exit’ gebruiken we juist meestal los van

ander Latijn: exit Jan, exit Feyenoord. Juist het helemaal correcte Latijn valt hier dus op, de combinatie met ‘testudo graeca’, de wetenschappelijke naam voor het diertje, de moorse landschildpad. Eigenlijk alsof de uitdrukking ‘exit’, allang losgezongen van zijn oorspronkelijke betekenis, weer op z'n oorspronkelijke plaats wordt gezet.

Latijn of quasi-Latijn boven een gedicht heeft vaak een komische werking ‘Non in bus abri’ schreef de dichter Theo Sontrop boven een gedicht over een non in een bushokje. De wetenschappelijk ogende kop doet dienst als vlag op een modderschuit, wat volgt, is juist niks wetenschappelijks of zwaars, flauwekul, ironie. Wat ook in zekere zin ontnuchterend werkt, is dat met de titel, correct vertaald, ook direct de hele clou van het gedicht wordt weggegeven. Geen mysterie, geen vraag. Je weet direct hoe het gaat aflopen: de dood van een schildpad.

Zoals veel moderne gedichten begint ook dit vers ‘in medias res’, het komt binnenvallen. De voorgeschiedenis is een ingesloten antecedent. Het familieleven, de schildpad die aan z'n winterslaap is begonnen, we zien het allemaal direct voor ons, maar het staat nergens. We beginnen maar direct met de ontknoping. Basje heet deze schildpad, leuke schildpaddennaam, ook goed te gebruiken voor jongetjes. Ongemerkt krijg je het gevoel dat deze hele geschiedenis uit de jeugd van de schrijver stamt, toen hij nog thuis bij zijn ouders woonde en ze een schildpad hadden. ‘Eind mei werd besloten’, ook dat heeft iets komisch, zo precies en tegelijkertijd zonder beslissende instantie. Een nauwkeurig gedateerd godsbesluit.

Daarna volgt de beschrijving van het uitgraven en door elkaar schudden van het beestje, gewoon, niks bijzonders, alledaags Nederlands, maar wel het begin van het einde.

Witregels zijn er in de dichtkunst om even adem te halen, een wending te suggereren, stiltes voor de storm: ze krijgen het beest niet wakker. Waarna er een soort slapstick wordt opgevoerd. Wie niet horen wil, moet voelen. Niet langer zachtjes schudden maar laten vallen, steeds harder, op de harde grond van het zeil. Dat zeil trouwens lijkt me een onbedoeld dateringskenmerk. Zo leefden mensen in de jaren vijftig en zestig in Nederland, met zeil of balatum op de vloer. Vloerbedekking was nog een luxe.

Het is in zekere zin een wreed tafereel, de slapende schildpad die met groot geweld wakker moet worden, maar het geeft de scène ook iets kinderlijks. Volwassenen zullen dat niet zo gauw doen. Mij dunkt dat de schrijver, die dit gedicht achteraf heeft geschreven, iets neerzet van een kinderlijke omgang met de dood. De dood van een huisdier is voor een kind vaak de eerste confrontatie met sterfelijkheid. Het eerste zicht op het universele menselijk tekort.

Van Teylingen beschrijft het allemaal zakelijk en kort, een beetje optellerig haast met dat twee keer ‘waarna’. De slotsom ‘waarna in het vuilnisvat’ is natuurlijk de ironie ten top en ik denk ook een voorname reden waarom je dit gedicht blijft onthouden; ze laten het beest vallen om hem tot leven te wekken tot ze het bij de laatste val eindelijk (maar impliciet) doodverklaren en weggooien. Je zou ook nog, bij wijze van bittere grap, kunnen denken dat de dood pas door die ruwe behandeling definitief wordt.

Hoe klein de dood van een huisschilpad ook oogt, het is natuurlijk een tragisch gebeuren voor een kind. Het valt dan ook moeilijk voor te stellen dat de min of meer komische setting van dit tafereel een realistische weergave van de werkelijkheid is. Veeleer proef je er de blik in waarmee de oudere man op zijn eerste ervaring met de dood terugkijkt. Afstandelijk, alsof de tijd hem geleerd heeft te relativeren. Niet de ironische toon zelf van het gedicht treft je, maar het gevoel dat de dichter die inzet om te laten zien hoe de tijd de wonden heelt. Wat ooit érg was, is klein en

betrekkelijk geworden. Ook een kwestie van ‘van aldoor groter hoogte’ neerkijken op je jeugd.

Dat vind ik het mooie aan dit gedichtje, dat het direct een leuk, grappig, herkenbaar ironisch plaatje oproept, maar dat het ook iets diepers meeneemt, levenswijsheid die pijn verwerkt, zoiets. Dat komt doordat er iets gaapt tussen vorm en inhoud, de toon is als het ware van later datum dan de thematiek.

Van Teylingen was een merkwaardig en opmerkelijk man. De gereformeerde domineeszoon zat na drie maanden militaire dienst wegens dienstweigering anderhalf jaar in de gevangenis. In de jaren zeventig bekeerde hij zich tot de Hare Krishna-beweging, waar hij in 1981 uit werd gezet. Vervolgens begon hij een eigen beweging. Naast zijn eigen literaire werk vertaalde hij ook veel spirituele teksten. Volgens het aan hem gewijde Wikipedia-artikel is hij wereldrecordhouder Gita-vertalingen. Hij trouwde vier keer.

Allemaal uitzonderlijke eigenschappen en bezigheden. Om zijn prozawerk, bijvoorbeeld *De grote verschuiving van de aardas* in 1998, toevalligerwijs ook het jaar van zijn dood, heb ik me een kriek gelachen. Hij was echt een humoristische monnik. Na 1974 hield hij als dichter bijna een kwart eeuw zijn mond om in 1997 opeens weer met een bundel rare, niet erg goede gedichten te komen: *Bij de gratie van de dichtspier.* Met schaamteloos Sinterklaasvers-achtige regels als:

> Voelt de dichter zich verloren?
> 't Is zijn plicht een vers te scoren.
> Door te kneden aan zijn strofen
> Komt hij leed en pijn te boven.

Het rijmt, zoveel kun je er wel van zeggen. Waarna ik er op wil wijzen dat ook zijn succesnummer ‘Exit Testudo graeca’ rijmt en niet zo'n beetje ook: had-wat-plat-vat. Je hebt er nauwelijks last van, net zoals van de dood in dit vers, dat ik al met al best geestelijk verlicht zou durven noemen.

Recensie

Het geluk kwam steeds dichterbij
Simon Vinkenoog *Vinkenoog Verzameld* Nijgh & Van Ditmar, 2008. 1236 pagina's, €39,90
door Bertram Mourits

Wanneer in een gedicht over een boom de regel staat: ‘Ik heb een boom opgezet’, dan lijkt dat een flauwe woordspeling. Maar niet bij Simon Vinkenoog. Hij is de dichter van regels als ‘deze woorden voor jou/ en de hele wereld mag over mijn schouders/ meelezen en -kijken’ (‘Lieverd’). Hij is de dichter die in een ‘Drieluik voor Vincent van Gogh’ gewoon vaststelt: ‘Vincent, jij die het/ wonder volbracht’: de dichter dus die zegt wat hij meent, die zijn hart zonder aarzeling uitstort en voor wie ironie een onbekend stijlmiddel is. Als Simon Vinkenoog een boom opzet, dan staat er wat er staat.

De soms verbazende directheid van zijn poëzie maakt dat veel gedichten langs me heen gaan: ‘een mens is mooi als hij lacht/ een mens is mooi als hij huilt/ een mens is mooi als hij is’. Of: ‘Zon slaat./ Hart klopt,/ bloed stroomt.’ Tja. Volgens mij is het niet zo. Huilende mensen zijn vaak juist opvallend lelijk. En lachen is ook niet altijd even flatterend.

Maar dat zijn cynische reacties en cynisme past niet in Vinkenoogs wereldbeeld. Hij is altijd open, eerlijk - *what you see is what you get* - en je moet over zijn poëzie niet zeuren maar de gedichten ondergaan.

What you get is in dit geval een imposante pil van ruim 1200 pagina's, opgezet zoals Vinkenoogs eerste verzameling uit 1966: de bundels worden steeds afgewisseld met de ‘verspreide gedichten’ uit dezelfde periode zodat we de dichterlijke ontwikkeling van A tot Z kunnen volgen. De vraag is: willen we dat ook? Want Simon Vinkenoog heeft een cv waarbij de gedichten niet noodzakelijkerwijs op de eerste plaats komen. Behalve dichter was hij ook geducht bloemlezer: *Atonaal* was een vroeg verzamelpunt van de Vijftigers; de inleiding een pamflet tegen het ‘rustige vaarwater’ waarin de poëzie sinds de jaren veertig was beland. Verder is en was hij onder andere prozaschrijver, chroniqueur, tijdschriftmaker, vertaler, performer en niet te vergeten organisator.

In die laatste rol kreeg hij vooral faam met het festival Poëzie in Carré (1966). Hij was zo onder de indruk geweest van een optreden van Allen Ginsberg in Londen dat hij besloot dat diens poëzie vertaald moest worden en dat Nederland óók levende *beat*-poëzie nodig had, en wel onmiddellijk. Binnen drie weken was een avondvullend programma samengesteld waarmee Carré razendsnel was uitverkocht. De Amerikaanse held was onder de indruk en ze zouden bevriend blijven - Ginsberg stuurde Vinkenoog een felicitatietelegram voor zijn vijftigste verjaardag: ‘Simon keep singing by canals/ Simon keep chanting by windmills/ Simon keep imagining the universe.’

Het is typerend: de rol van Vinkenoog als katalysator van poëtische ontwikkelingen in de jaren vijftig en zestig is zonder twijfel groot geweest maar de dichter is op het tweede plan geraakt. Bovendien zijn veel gedichten niet bedoeld om te lezen maar om te horen: Vinkenoog is tenslotte een van de fanatiekst voorlezende dichter uit onze letteren en of hij nu solo optreedt, met een jong bluesbandje of met Spinvis: zijn inzet, energie en liefde voor wat hij doet, lijken niet te overtreffen.

Maar het gaat in *Vinkenoog Verzameld* niet om Vinkenoogs talrijke randactiviteiten, het gaat om de poëzie en het niveau daarvan is zeer wisselend. Het vroegste werk verrast in die zin dat het helemaal niet past in het beeld van de mens- en wereldliefhebbende semi-goeroe dat inmiddels is ontstaan. Zo worstelt de 'ik' die oprijst uit het debuut *Wondkoorts* (1950) met een enorme haat. Dit zijn duidelijk gedichten van vlak na de oorlog en de invloed van de Vijftigers klinkt door: 'een rivier geboeid aan zijn klanken/ ijswater en de oevers als boeien/ kaden onder nul - het bedriegen tot een tweede natuur geworden -/ bloedende waterstanden.' Veel vroege gedichten zijn opvallend boos en weerbarstig: 'ik eis voor eigen spraakgebrek/ een eigen keuze/ een eigen god:/ haat.'

Maar Vinkenoog verzoent zich niet snel met een wereld die hem niet bevalt. Wanneer het aardse bestaan onvoldoende bevrediging biedt, zoekt hij die in het hogere - zowel in zijn leven als in zijn poëzie. Een tijdlang in de vorm van God, later ook in een bredere spiritualiteit, in beeldende kunst, de muziek en natuurlijk: in de verdovende middelen. 'Drugsong' (1967) is een verslag van hoe hij die ervaringen pro-

beert te verwoorden: ‘het oudste gedicht is een liefdesgedicht/ de eerste song is een drugsong’ begint hij, om vervolgens over ruimtevaart, Indianen, ufo's, bloemen, Baudelaire, tomaten, aardappelen en tabak te dichten in een mythisch, maar - benadrukt hij - realistisch verband: ‘this is real this is real this is real’. Dan volgt de ontnuchtering van de re-entry waarna het gedicht moet worden geschreven. De metaforiek waarmee Vinkenoog de taak van de dichter beschrijft, is opvallend gewelddadig:

> Hoe maak ik mij verstaanbaar via 'n gedicht.
> Hoe druk ik mijn gebalde vuist
> Door je opengesperde mond bij je naar binnen

Het gedicht als vuist - Vinkenoog gebruikt grote woorden, en ook veel woorden. Autonomie zegt hem niets: hij schrijft gelegenheidsgedichten, mensen uit zijn omgeving duiken regelmatig op in de gedichten: Andreus, Vaandrager, Achterberg en vele anderen, en de actualiteit speelt een grote rol. Maar hoe vager de aanleiding, des te beter de poëzie.

De bundel *Heren zeventien* is opgezet als reactie op de neokoloniale mentaliteit van de toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat maar dat is niet meer dan een aanleiding. Het resultaat is een bundellang episch gedicht vol flarden, historische passages en maatschappelijk geëngageerde regels die een wonderwel geheel vormen, rijk aan onvoorspelbare beelden: ‘Wij laden poederdonzen, marmerpeper,/ beeldhouwbloemen en luchtdichte blikken tabak/ en voor de versgeplukte vrouwen van de inboorlingen/ gods grenzeloze liefde van de zendelingen’.

Dit soort poëzie schreef Vinkenoog steeds minder en in de tweede helft van *Verzameld* is het goed zoeken naar echt interessante beelden, zinnen, passages. Toch is er nog genoeg te beleven: zijn Dichterschap des Vaderlands ad interim bijvoorbeeld, was een bij vlagen hilarische periode. Uit zijn reeks over de Grondwet: ‘Als de inspiratie toeslaat is het voor elke grondwet te laat,/ er is geen grond, er is geen wet, er is geen tijd/ en er is geen plaats’ en met een beroep op Timothy Leary en de City Lights boekwinkel in San Francisco stelt hij de mens boven de wet: ‘Question All Authority./ Do your own thinking./ Jij bent de Constitutie./ wij zijn het.’

Deze gedichten waren bovendien nog nooit gebundeld en ze vormen een mooie afsluiting van Vinkenoogs lange reis die bij haat begon, en die via drugs, god & jazz uiteindelijk uitkwam bij extase, liefde, betovering. Geluk is dichtbij: in de jaren vijftig was Parijs nog verre te verkiezen boven Amsterdam maar inmiddels zijn de liefdesverklaringen aan de hoofdstad niet van de lucht: ‘stad van mijn dromen/ stad van mijn leven/ stad van mijn tijd/ stad van mijn vrienden’, enzovoorts.

Vinkenoog verzameld laat zich zo lezen als het verslag van een geestesgesteldheid - bijna als een autobiografie. Samensteller Joep Bremmers heeft dat goed begrepen: zijn aantekeningen voldoen weliswaar niet steeds aan de regels van de historisch-kritische editie maar ze zijn aangenaam verhelderend. Ingefluisterd door Vinkenoog heeft Bremmers vrijwel alle gedichten toegelicht op een manier die niet alleen de actualiteit dichterbij haalt, maar die je heel soms het idee geeft dat je een biografie aan het lezen bent.

Foto: Ben Kleyn

Pieter Boskma *Het violette uur* Prometheus, 2008. 88 pagina's, €19,95
Onherroepelijke harmonie
door Janita Monna

Terwijl ik in Pieter Boskma's *Het violette uur* zat te lezen, schoot er een liedje in m'n hoofd. Het ging niet meer weg: ‘Zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder’, Ramses Shaffy. Een beetje verbaasd waar dat nu vandaan kwam - Boskma's gedichten zitten stikvol verwijzingen en allusies, naar andere dichters, moderne en klassieke, Reve, Gorter, Nijhoff, Marsman, naar films, beeldende kunst, liedjes, maar niet direct naar die van Shaffy- legde ik de bundel even terzijde. Ergens moesten deze gedichten dit levenslustige lied hebben opgeroepen. Ik kwam er niet meteen achter en las verder.

Het violette uur verschijnt vier jaar na Boskma's vorige bundel, het destijds tot Poëzieclubkeuze uitgeroepen *Puur.* Tussentijds verscheen er proza van zijn hand, korte verhalen, gebundeld in *Westerlingen.*

In *Het violette uur* is een vertrouwde Boskma aan het woord, eentje die je vanaf de eerste woorden, ‘Geen flauwekul’, bij de kladden grijpt. Zijn gedichten zijn lyrisch, romantisch, vitaal, maximaal of welke andere etiketten ze ook opgeplakt mogen hebben gekregen, bovenal zijn ze van vlees en bloed. Het zijn volle verzen, waarin veel gebeurt, veel wordt bezongen.

De ondertitel van de openingsreeks zet meteen de gedachten op scherp: ‘Terplicht’, een mij onbekend woord. Ik las het als ‘Ter-plicht’. Het gedicht met de gelijknamige titel gaat over Boskma's grootvader. Vanuit een Bijbelse toonzetting, die wel past bij het wat plechtstatige woord, leidt het gedicht ons naar een toen waarin de wereld nog heel was, onbeschaamd zingt het:

> Toen ik nu ontwaakte in mijn eigen kindertijd,
> de mussen bij dozijnen tjilpten op het landgoed,
> mijn opa's tortelduiven dof en zoetjes koerden,
> drong het tot mij door dat ik nu nu nu gelukkig was,
> voor het eerst gelukkig was, beschermd en zorgeloos.
> Zonlicht door vers lenteblad schommelde de wanden
> langs, voorbij de vogels hield een stilte van blijere
> verwachtingen de adem jubelend in - en de schapen
> blaatten vrijelijk tussen de sussende zeisen, en in
> de verte klingelde een kerkje altijd zondag.

Hans Verhagen *Zwarte gaten* Nijgh en Van Ditmar, 2008. 64 pagina's, €16,90
Wervelende woordvloed
door Jannah Loontjens

Wanneer is een gedicht af? Het is een vraag die vele dichters kan tergen, sommigen zelfs zozeer dat ze, zoals de dichteres Elizabeth Bishop, nog na publicatie met een potlood verbeteringen aanbrengen in de dichtbundels die ze bij vrienden in de kast aantreffen. Het is niet altijd gezegd dat de dichters die langer twijfelen en herschrijven ook de betere dichters zijn. Wél levert langzaam schrijven andersoortige verzen op dan snel schrijven. Misschien vergis ik mij, maar Verhagen lijkt me een dichter die snel schrijft. In veel van zijn regels zit een ongekende vaart, alsof je een trein instapt die door landschappen, steden, dromen, herinneringen raast.

In zijn laatste bundel *Zwarte gaten* levert dit soms wel erg vlugge associaties op, zoals bijvoorbeeld: ‘en maar onheilspellend inhaleren, lekker trekkend/ met hun bleke bekken, backpackers, barebackers. Met petten.’ Regels die - om in de sfeer te blijven - lekker bekken, maar veel meer ook niet. De vaart in een gedicht als ‘Storm,’ dat ook letterlijk over ‘razen’ gaat, komt op mij overtuigender over. Al in de eerste strofe loeit de wind:

> Als hoofddeksels op windkracht 8, vergeten serieus te nemen,
> zag ik alles wat ik tot op heden heb gedacht
> & iedereen gehavend die ik liefhad
> mij ontvliegen in de storm over de Oostenburgergracht.

In de laatste strofe van dit gedicht worden ook de zwarte gaten uit de titel genoemd: ‘De instigator had zich ter voorkoming van stigmatisering/ uit de constellatie teruggetrok-

[Vervolg recensie Pieter Boskma]

Wie het leest, is zich weer even bewust van de tijd waarin hij nog niet bewust was, de tijd waarin hij, achteraf bezien, gelukkig was. Boskma haalt het geluk met een kleine, haast achteloze kunstgreep, van toen naar ‘nu nu nu’.

En zou dat ‘ter-plicht’, geen ‘terp-licht’ kunnen zijn? Een ochtendlicht over de Friese weilanden en de hoger gelegen terpen?

In z'n haast euforisch lyrische toon is ‘Terplicht’ een typisch Boskma-gedicht, al is er ook iets wat daarvan afwijkt: meestal is Boskma de eerste om zichzelf te relativeren, wordt het al te hooggestemd, dan onderbreekt hij zichzelf of spreekt zichzelf tegen, schmiert even met het rijm, of kapt zichzelf genadeloos af:

> Ik dacht aan de zinloosheid van details in de grote leegte.
>
> Ik snakte naar elektrische gitaren en een snijdend orgeltje.
> O zang, o drank, o liefde, die het ook niet weten, maar doen.

Sensatie naast alledaagsheid, grootsheid naast plat vermaak, in *Het violette uur* zijn opnieuw vele tonen, vele stemmen te beluisteren. Een enkele keer is die stem te orerend, orakelend haast, is het alsof de lange, dan wat overgeconstrueerd aandoende verzen met gezochte beelden zich als een schoolmeester tegenover je plaatsen. ‘Toegeeflijk ontkorrelt het liefdesatoom./ De geest treedt uit de kwantumkracht’, meer dan luisteren kun je niet. Maar meestal brengen de vele ‘ikken’, die recht uit het hart lijken te spreken, iets anders teweeg. En dat heeft zonder meer te maken met Boskma's vermogen je mee te trekken in zijn poëzie. Zijn strakke ritme vervoert je, zijn klanken brengen je op ongekende plaatsen. In zijn cadans lees je over de kust, de stad, over de liefde, aangrijpend mooi over de liefde, over oud worden.

De poëzie van Pieter Boskma is wel vergeleken met die van de Friese dichter Obe Postma. Bij het lezen van *Het violette uur* hoorde ik ook Tsjêbbe Hettinga: in het meeslepende ritme, in de muzikaliteit van de taal en in die hooggestemd aardse beelden van de stad, de natuur. Mythische beelden soms, die ergens misschien refereren aan bestaande plaatsen, maar daar evengoed van losgezongen zijn.

‘Wat ben ik zonder die grond van onherroepelijke harmonie?’ lezen we in het gedicht ‘Harmonieuze honger’. Zo Boskma er niet allang van doordrongen was, dan zou het hoofdthema van *Het violette uur* wel eens onttovering kunnen zijn. Het verlangen een betoverde staat in stand te houden en de onmacht om dat in de dagelijksheid van het ouder worden te kunnen.

> (...) het is o zo doorgrondelijk
> en toch veel moeilijker dan wij eerst dachten
> te lezen van leven het kan niet als liefde
> nog minder als doden die opstaand verhalen
> hoe het hun sedert hun dood is vergaan.

Inmiddels weet ik ook waarom dat ‘Zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder’ zo hardnekkig in mijn hoofd bleef zingen. Het is precies wat deze gedichten proberen te doen. Shaffy zingt het lied met opzwepende zin, vanuit de buik, zo schrijft Pieter Boskma.

[Vervolg recensie Hans Verhagen]

ken, voor het laatst gezien/ in zwarte gaten (...).' Wie die instigator is, misschien wel een godheid die de storm aanwakkert, is mij niet duidelijk, maar zover ik iets van zwarte gaten begrijp, moet dit betekenen dat de instigator 'nooit' meer gezien is. Zwarte gaten zijn immers die hemellichamen die niet of amper waarneembaar zijn en waarbij alles wat tot deze compacte massa's aangetrokken wordt als in een gat lijkt te verdwijnen.

Hoewel Verhagens zwarte gaten misschien veeleer naar een duister gemis of depressies verwijzen, kun je de tegenstelling die in de natuurkundige term schuilt (tussen het woord 'gat' en de gigantische massa die het eigenlijk aanduidt) ook als een symbool lezen voor de vele andere tegenstellingen die in Verhagens poëzie voorkomen en die allen zwaarte combineren met luchtigheid.

Zo leidt de zwarte kant van het leven in Verhagens verzen vrijwel nooit tot moedeloosheid, maar lijkt deze juist steeds verbonden met een onstuitbare levenslust; depressie gaat samen met een lucide blik, zelfs destructie lijkt een vorm van opbouwen, zoals de korte regel 'de sloper bouwt' uitdrukt. In het gedicht '3: Schoonheid,' waarvan dit regeltje ook deel uitmaakt, komt de spanning van deze terugkerende tegenstelling sterk naar voren. Dit gedicht begint met de strofe:

> Alleen bij heldere hemel
> kun je de zwarte gaten onderscheiden,
> met heel het naakte bestaan erin

En eindigt met de regels:

> Wie onbekommerd in de zwarte gaten stapt
> zal zich een heldere hemel verwerven

Zo achter elkaar geplaatst komt de omkering van de heldere hemel, eerst als voorwaarde en dan als gevolg, nog duidelijker tot uiting. Ook in deze regels, die ik overigens prachtig vind, leidt het onbekommerde, of misschien wel roekeloze, verdwijnen in zwarte gaten juist tot opklaring.

Tot slot wil ik nog even de tekeningen noemen die Verhagen bij deze gedichten maakte: fascinerend grimmige schetsen die op doodskopachtige portretjes van kinderen lijken, waarin vooral de ogen en de mond zwarte gaten zijn geworden. Opnieuw die spanning, nu tussen ontluikende jeugd en verval, onschuld en angst. Na het rappe ritme van Verhagens wervelende woordvloed, blijf ik stil kijken naar de beklemmende gezichtjes. Het is jammer dat de gedichten er niet in slagen dezelfde geconcentreerde aandacht af te dwingen als Verhagens aangrijpende tekeningen.

Astrid Lampe *Park Slope - K'Nex Studies* Querido, 2008. 72 pagina's, €18,95
Vervreemdingseffecten
door Rutger H. Cornets de Groot

De eerste regel van Astrid Lampes vijfde bundel *Park Slope* luidt, eenvoudig genoeg: ‘er was geeneens’. Wat volgt is dus geen scheppingsverhaal, sprookje, anekdote of geheim dat om ontraadseling vraagt. Integendeel, de ondertitel van de bundel is *K'Nex* - spr. uit: ‘connects’ - *Studies*, naar een lego-achtig speelgoed waarmee allerlei soorten bouwsels kunnen worden gemaakt. Dat betekent dat in principe elk stukje taal op elk ander stukje taal gemonteerd kan worden. Het resultaat hoeft men dan niet te begrijpen; men hoeft zich alleen maar over al het fraais te verwonderen.

Met de titel en die eerste regel worden dus meteen een paar zware lasten van de lezer zijn schouders genomen. Hij hoeft zich geen hoofdbrekens te maken over een betekenis of een ‘achterliggende gedachte’; er valt, buiten de lexicale betekenis van woorden, niets te ‘begrijpen’. Wel wordt zijn verbeeldingsvermogen flink geactiveerd, maar zodra een aantal woorden of regels betekenis dreigen aan te nemen, kapt Lampe de boel af. Dan schrijft ze plotseling iets raars, iets - om in dichterlijke termen te blijven - ongerijmds: ‘significant in de bonen’ bijv., waar met geen mogelijkheid chocola van te maken valt, allicht ook door haarzelf niet, wie weet. Of bedoelt ze dat de taal bij haar niet op zijn significatieve, maar op zijn muzische kwaliteit wordt genomen? Geen betekenden, maar alleen betekenaars? Hoe dan ook gaat ze niet uit van een bestaande werkelijkheid, maar ontwerpt ze er zelf een, waardoor de lezer alleen nog kan zeggen: dat klinkt goed (of niet), en dat is iets anders dan: dat begrijp ik.

Doordat haar poëzie zich tegen begripsvorming verzet, staat Lampe bij voorbaat op gespannen voet met het poëzie-debat zoals dat tegenwoordig vooral op weblogs wordt gevoerd. In ‘Alice's date / blogger in wonderland’, een gedicht met als ondertitel ‘een beetje prof houdt er tegen-

Bart Meuleman *Omdat ik ziek werd* Querido, 2008. 47 pagina's, €16,95

Voor dieren doe ik alles
door Marja Pruis

Ze zijn gekmakend, de gedichten die Bart Meuleman bijeenbrengt in zijn bundel *Omdat ik ziek werd* (eerder publiceerde hij *Hulp*, 2004). Ze slaan je in het gezicht en geven je tegelijkertijd een tedere kus. Bestaat er niet een term voor dit tergende fenomeen? Nee, geen SM. Met duistere kelders of dwingende onderlijven heeft deze poëzie, afgezien van een enkele 'opgeschrikte roede', helemaal niets van doen. *Double bind*, die term zocht ik. Moeders (ja, toch vooral moeders) kunnen hun kinderen er gek mee maken; zeggen dat ze van ze houden en zich op hetzelfde moment geïrriteerd van hen afkeren. Niet helemaal het goede voorbeeld in dit verband, maar wel het meest duidelijke. Het gaat om het afgeven van een tegenstrijdige boodschap, waarbij het voor de ontvanger niet mogelijk is om direct de vinger te leggen op wát er dan precies wringt.

Er schuilt een zoete pijn in Meulemans regels, net zoveel zoet als pijn. Maar ook is er iets dubbelzinnigs aan de hand met de manier waarop deze gedichten op je afkomen. Ze zijn onmiddellijk aansprekend en klappen als een oester dicht als je ze tot je door wil laten dringen. Ik begrijp ze totaal, sterker nog: Bart Meuleman heeft deze gedichten zeker weten speciaal voor mij geschreven, en toch kan ik ze niet pakken. Wel kan ik moeiteloos een lijst maken van alle zinsneden die ik onmiddellijk op kussenslopen, schorten en T-shirts bedrukt zou willen zien om me erover te verwonderen, me opgetild te voelen, of om me aan het lachen te maken. Bijvoorbeeld: 'voor dieren doe ik alles'. Of: 'Met bijna niks ben ik het eens'. Ook heel fijn: 'Wat zijn we zonder bronnen'.

Het is echter ook nogal bot, om zinnen zo bruut weg te scheuren uit hun context. Flarden tekst die stuk voor stuk,

[Vervolg recensie Astrid Lampe]

woordig een weblog op na' trekt ze liefst dertien pagina's uit om die figuur - dat ben ik dus, o.a. - de oren te wassen. Lampe vindt al dat geklets over wat poëzie betekent maar overdreven, zoals ze, zelf oud-actrice, ook huiverig is voor alle vormen van pathos en theatraliteit. Ze is daar nogal Hollands in: doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg. Het opmerkelijke is, dat juist door die houding het gekke pas ontstaat. Wanneer niets zich kan vestigen, blijft alles ongrijpbaar, vreemd, kunstmatig, grotesk. Het verzet tegen aanstellerij leidt zo tot andere aanstellerij, tot Brechtiaanse onnatuur, die niet vrij is van dwang. Dat valt meteen al op aan de Van Ostaijen-achtige typografie die in deze vijfde bundel voluit is doorgevoerd. Het is een visueel spektakel, dat het oog richt, en waardoor de gedichten ook niet adequaat meer kunnen worden voorgelezen. Tegelijk krijgen ze door de voortdurende zwenkingen en afkappingen zappachtige, flarf-achtige trekken: een verzameling uitspraken afkomstig uit verschillende bronnen. Het resultaat is een soort toneeldicht of oratorium en dat verklaart waarom haar poëzie, ook in deze bundel, zich toch vooral voor voordracht leent, voor registratie door een fatisch orgaan als het oor, in plaats van door een kennend en begrijpend orgaan als het oog.

Toch is het niet zo, dat de verschillende stukjes tekst gebonden zijn aan specifieke 'stemmen' die in één corpus bijeen zijn gebracht. Het gaat weliswaar om verschillende stukjes monteerbare tekst, maar er is maar één partij en dat is het gedicht, dat op zijn beurt weer niet met de dichter kan worden vereenzelvigd. Immers, de stukjes tekst (die.soms.door punten als.samplebare.eenheden.van elkaar.worden onderscheiden.) zijn als objets trouvés, die volgens de K'Nex-methode bij en aan elkaar zijn gezet. Er is geen enkele bron, geen negentiende-eeuws genie dat voor deze briljante waanzin verantwoordelijk kan worden gesteld. Er is alleen een tekst, die het hoegenaamd zonder auteur moet stellen en die zich bij voorbaat van zijn vertolker distantieert.

Wanneer je de dichteres met haar acteertalent op www.astridlampe.nl haar gedichten ziet en hoort voordragen, krijg je de indruk van een vervreemde, op afstand geplaatste, machinemensachtige dame, die zich allicht een beetje aanstelt, maar die niet onverschillig is bij wat ze doet, - integendeel, die haast in shock lijkt te verkeren door de overstelpende verwondering die zich van haar meester maakt.

Zou er, zo vragen wij ons met haar af, dan tóch een 'achterliggende gedachte' zijn, een wereld waarnaar verwezen wordt? Pas door deze poëzie, en die van vergelijkbare dichters, merken we dat dit niet het hele verhaal is, dat iets onherroepelijk verloren is gegaan, iets wat alleen via deze onvolkomen weg aan ons kenbaar kan worden gemaakt. En zo is niets van betekenis, maar is het allemaal volop op ons van toepassing. Dat is het ongemakkelijke, het vervreemdende, het trauma dat de poëzie van Astrid Lampe voelbaar maakt.

[Vervolg recensie Bart Meuleman]

precies geknipt en gedoseerd, hun plek hebben in een zorgvuldig gecomponeerd geheel, oftewel een gedicht. Toch zijn het dit soort zinnen die mij in eerste instantie raakten in de bundel, als waren zij apodictische waarheden uit de mond van een *idiot savant*. Ze trokken me door ieder afzonderlijk gedicht heen en zetten de boel in een betekenisvol licht.

Meuleman doet precies waar volgens mij poëzie voor uitgevonden is: hij tapt uit een ander vaatje. Hij staat er middenin én doet een stap opzij. Hij spreekt gewone taal en hult zich in abracadabra. Hij is oudemannig wijs en een doldriest veulen. De algehele ondertoon is er een van een soort zoete aanvaarding van wat nu eenmaal is en niet anders kan zijn dan dit. Of dat nu in concreto om een ziekte gaat, een liefde of een leven, het doet er niet toe. Of zoals in het übergeestige gedicht ‘voor de hond van willy vandermeulen’ om leven en dood, en de immer gapende afgrond:

> toen willy stierf
> getracht de hond van willy uit te leggen
> wat er gaande was.
> wispelturige reacties.
> desinteresse (vaak); uitzinnige woede (soms);
> weigering om de neus
> in de lucht te steken en te ruiken (onophoudelijk).
> onrustwekkende sprongen.
>
> hem bij de kop vastgepakt, in de ogen gezien
> en alle woorden herhaald,
> ik benadruk,
> alle woorden herhaald die nodig waren voor een goed begrip.
> de ogen glommen, zuiver donkerbruin.
> we zouden kunnen zeggen:
> hier luistert de ziel van het dier.
>
> zeker wisten we het niet.
> omdat de tijden waren veranderd
> en ook het laatste waarin we als volbloed idioten
> hadden geloofd
> van het ene uur op het andere in rook verdwijnen kon,
> zomaar nergens heen.

Het venijn zit 'm in dit gedicht in de staart. De doodstijding wordt zo *casual* gebracht aanvankelijk, via de niet-begrijpende ogen van de hond, maar daarna breekt het besef des te rauwer door: niets is zeker en alles is zomaar voorbij en verdwenen.

Eigenlijk weet je het al zo gauw je de bundel openslaat en de beginregels van het allereerste gedicht in de openingssectie leest, omineus getiteld ‘wakker blijven’: ‘nu we allebei dood zijn/ is het rustig praten bij dit minzame weertje’.

Zoals ik al zei: een klap, en dan meteen die zachte kus.

Erik Solvanger *Slijp het sternum* De Bezige Bij, 2008. 64 pagina's, €17,50

Steenpuisten en leververvetting
door Peter Henk Steenhuis

Wie dichter wil worden, doet er goed aan geneeskunde te gaan studeren. Dat bewezen Simon Vestijk, Rutger Kopland, Jan Jacob Slauerhoff. Van de grootmeesters lijkt Erik Solvanger (1976) het meeste verwantschap te vertonen met de romanticus Slauerhoff, de dichter en scheepsarts die in Nederland wilde wonen noch sterven.

Solvanger debuteerde in 2004 met de bundel *Eenvoudig schedellichten.* Door de titel van deze bundel schemert zijn achtergrond al heen: alleen een chirurg of anatoom licht gewoonlijk een schedel. En dichters doen dat, want wat ongrijpbaar is voor de arts - onze angsten, fantasieën en gedachtes - is vruchtbare grondstof voor de poëzie.

Ook Solvangers nieuwe bundel *Slijp het sternum* verraadt onmiddellijk zijn medische komaf: sternum is de Latijnse term voor borstbeen, wat een plat been is, waaraan de ribben aan de voorzijde zijn vastgehecht. In het gelijknamige gedicht komen meer medische termen voor, bijvoorbeeld ‘steatose’ - vervetting betekent dat, Van Dale geeft als synoniem ‘leververvetting’. Het is aardig al lezend je kennis van Latijnse termen te vergroten, maar zijn ze ook functioneel? Niet altijd, waar ‘slijp het sternum’ krachtig klinkt en onmiddellijk associaties oproept, riekt steatose naar gewichtigdoenerij, vooral omdat een woord als leververvetting minstens zo sprekend is.

Dat gewichtige kleeft aan meer gedichten uit deze bundel. Neem:

> Ik geloof dat ik moet leren mij opnieuw
> de oude schuld op de hals te halen.
>
> De papegaai op mijn schouder
> die het vonnis in mijn oor krast, keer op keer,
>
> die schuldenaar van de zee, toetsenist van de dood.
> Ongemerkt kruipt hij in het vooronder,
>
> op volle zee komt hij tevoorschijn.
> Zijn houten been stampend op het dek, mijn krakende hut,
>
> zijn brandend furunkel, speerpunt van zijn haat.
> Ook voor de ziekenboeg geen genade.

Dit gedicht, net zo vol zee als het werk van Slauerhoff, is egocentrisch. Nu moet je de maker nooit met de ik-figuur uit zijn gedichten verwarren, maar omdat ook hier weer

Hans Groenewegen *zuurstofschuld* Wereldbibliotheek, 2008. 73 pagina's, €15,90

Niet behagen, onbehagen
door Laurens Ham

Hans Groenewegen schrijft aan een oeuvre. In zijn werk is eenheid niet alleen op het niveau van het gedicht en dat van de bundel zichtbaar, ook onderling hangen zijn werken nauw met elkaar samen. Groenewegens vierde boek *zuurstofschuld* zet de conversatie voort waar *en gingen uit sterven* (2005) was opgehouden door met ‘en’ te openen: ‘en de nar die was gaan slapen kon niet slapen’. De laatste regel van het slotgedicht luidt ‘tot hier toe en nu verder’. Groenewegen werkt zijn thema's inderdaad verder en consequenter uit dan in zijn vorige werken.

Veel van de gedichten dragen de titels van muziekvormen als nocturne of air. Net als zijn voorgangers legt *zuurstofschuld* dan ook veel nadruk op de muzikaliteit van de tekst. In eerdere bundels leverde dat soms een behaaglijk soort virtuoze natuurlyriek op. De nieuwe gedichten klinken nog altijd prachtig, maar willen niet langer behagen. Niet alleen wordt de eenheid van de teksten meer en meer doorbroken, onder meer doordat door middel van typografie een veelheid van stemmen in de gedichten wordt toegelaten, ook de thematiek is weinig geruststellend.

Net als in eerdere bundels speelt het motief van ademen en zuurstof een belangrijke rol; hier wordt het zelfs op bijna obsessieve manier uitgewerkt. Enerzijds symboliseert de in- en uitstromende lucht de grens tussen het lichaam en de wereld daarbuiten. Daarnaast beeldt de adem leven

[Vervolg recensie Erik Solvanger]

nadrukkelijk een Latijnse term wordt genoemd - furunkel voor steenpuist - is het voor een leek lastig zich enigszins te identificeren met de spreker. Is er bezwaar tegen egocentrische gedichten? Nee, maar ze roepen wel de vraag op waarom je je als lezer in deze ik-figuur moet verdiepen. Is dit personage sterk genoeg? Zijn zijn gedachtes opmerkelijk genoeg? Is zijn taal beeldend genoeg? Deze ik-figuur, die zichzelf zeer centraal stelt en zo de suggestie wekt zichzelf nogal belangrijk te vinden, gebruikt zwaarwichtige constructies als ‘schuldenaar van de zee’, ‘toetsenist van de dood’ en ‘speerpunt van zijn haat’. Elke beginnende journalist krijgt te horen dat hij met dergelijke ‘van-constructies’ moet oppassen, ze klinken mooi maar neigen naar holle retoriek. Drie keer zo'n constructie in één gedicht is poëtisch pover.

Als de twijfel eenmaal gezaaid is, vallen er meer gedichten om. Een ander begint: ‘Toen bracht men mij in ademnood./ Ik bedacht me hoe ik mij het best vermommen kon.’ Bedoelt de ik-figuur in de tweede regel ‘zich bedenken’? Veel logischer is dat hij bedenkt hoe hij zich het best vermommen kon - zonder ‘me’ dus. Dit lijkt me geen dikdoenerij maar slordigheid en dat is voor een gedicht dodelijk, om het zwaarwichtig te zeggen.

Toch kent *Slijp het sternum* ook goede gedichten. Die staan vooral in de afdeling ‘Cascadeurs’ - mensen die evenwichtstoeren verrichten die schijnbaar mislukken en met een valpartij eindigen. Terecht vraagt Solvanger zich af: ‘Zijn wij allen cascadeurs?’ In deze afdeling staan sprekende voorbeelden van nogal onorthodoxe cascadeurs:

> Het is volgens wetten zo dat zij die zelfmoord plegen alsnog worden onthoofd. Anders zal groot onheil over ons dalen.
>
> De kinderen slepen het lijk op een van de rotsen voor de kust, de oudste hakt het hoofd af met een vlegel, werpt het tussen de zwarte krabben in zee.
>
> Terwijl de oude mannen aan de kant toekijken, klinkt het gejoel van de kinderen over het strand. Altijd is er wel één die zijn evenwicht verliest, tussen het drijvende hoofd en de zwarte krabben met een plons in zee duikelt.

De gedachte uit dit gedicht is werkelijk gewichtig: overal ter wereld hebben culturen rituelen in het leven geroepen om zelfmoord te bezweren. Zo ontzegde men in Nederland lange tijd zelfmoordenaars gewijde grond, waardoor ze op achterafplaatsjes buiten de begraafplaats kwamen te liggen. Tegelijkertijd tonen die gewoontes onze machteloosheid: een lijk opnieuw vermoorden, iets nuttelozers is nauwelijks denkbaar. Maar het moet: ‘Anders zal groot onheil over ons dalen.’ Dit ‘dalen’ is een effectieve vooruitwijzing naar wat er gaat gebeuren, het hoofd wordt afgehakt en onder gejoel in zee gegooid. Een filmische scène: je ziet de kinderen het afzichtelijke ritueel voltrekken, je hoort de hilariteit waarmee dit plaatsvindt. En je staat naast die oude mannen toe te kijken hoe het hoofd in zee plonst, de kinderen over de rotswand kijken waar het hoofd blijft, en er één ‘tussen het drijvende hoofd en de zwarte/ krabben met een plons in zee duikelt’. Afgezien van het mooie enjambement van zwarte/ krabben, dat natuurlijk naar de dood verwijst, is het beeld van het gestruikelde kind naast dat drijvende hoofd even huiveringwekkend als hoopgevend, want hoewel het nutteloos is een lijk opnieuw te vermoorden, werkt het ritueel wel: het wekt bij de kinderen een ongekende levenslust, waardoor het grote onheil is opnieuw afgewend.

Een ijzersterk gedicht dat een tegenwicht vormt tegen nogal wat mindere verzen.

[Vervolg recensie Hans Groenewegen]

uit. In de bundel wordt echter consequent gezocht naar de plek waar leven overgaat in dood, ademen in stikken. De adem is in een van de eerste gedichten het veilige koord waaraan men de nacht indaalt, het domein dat vlakbij de dood ligt: ‘slaat ademklampen in de schemer/ klimt hand over hand het licht in// slaat het ademkoord om de dagrotspunt/ en daalt weer ongezekerd af’. In het woordspelerig betitelde ‘air I’ is hetzelfde koord een vijand geworden en leidt ademen tot stikken: ‘breng de ademschaar, elk ademen haalt/ de kluwen adem om m'n hals strakker aan’.

Wie ademend zuurstof gebruikt, bouwt een zuurstofschuld op. Daarmee wordt ieder levend wezen schuldig aan zijn bestaan. Dit is niet zozeer een bijzonder pessimistische interpretatie van het leven, als wel een visie die pregnant uitdrukt hoeveel iedere ademhaling waard is. Halverwege de bundel, in een afdeling die draait om de woorden ‘behagen/onbehagen’, staat een strofe die aangeeft wat er in deze bundel op het spel staat. Er wordt een gebeurtenis in beschreven die in abstractere woorden ook in andere delen van de bundel omcirkeld lijkt te worden:

> thuiskwam, overviel me beneden een gevoel
> van onbehagen, toen in het trappenhuis een vlinder
>
> mes *signalement* terwijl hij *huidskleur* langs
> schoot *haardracht* bleef dat mes op mijn keel
> gericht *hoe lang* die stiletto terwijl hij
> iets schreeuwde *accent* op mijn keel en ik
> draaide zomaar *pet logo kleur kleren* met hem
> mee tot hij weggesprongen was

Nog nooit was de inbreuk op de ademhaling zo dichtbij. Na een ervaring als deze overval kan men nooit meer schuldeloos of onbewust ademen. Zoals het in ‘air XII’ beschreven wordt: ‘rondom me ademt men eenvoudig door/ mij komt de lucht nauwelijks over de lippen/ de zon trekt om mijn hals de einder aan’.

Maar op het moment dat de tekst onder het gewicht van de thematiek dreigt te bezwijken, is er toch weer het poëtische spel. Vooral de slotafdeling, ‘invallende rede’, is een muzikaal en visueel web van citaten van Groenewegens eigen gedichten en die van anderen. Hier breekt echter toch weer het ademmotief in, ditmaal nauwelijks verholen: ‘wie moeten dood voor mijn overleven wie hen doden hoe (...) wie zal ik de schuld geven van mijn overleven’. Schuldeloos lezen wordt in deze benauwende, ostinate, obstinate, verpletterende bundel onmogelijk gemaakt.

Peter Holvoet-Hanssen *Navagio* Prometheus, 2008. 62 pagina's, €17,95

Wrakhoutgedichten
door Rutger H. Cornets de Groot

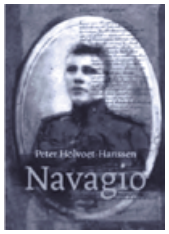

Er zijn dichters die putten uit hun verbinding met het hogere: lyrici, orakeldichters, sprekers in tongen, glossolalisten. En er zijn er die zich op het lagere oriënteren: postmodernen, geëngageerden, citatenrijgers, flarfisten.

En er is Peter Holvoet-Hanssen.

Bij hem niet het hogere of het lagere, maar het hoogste *in* het laagste: de diepte van de zee, ofwel de 'dieperik', ons aller eindbestemming. Orakeltaal verbindt zich er moeiteloos met engagement, het oude met het nieuwe, het verre met het dichtbije. Het een vloeit in het ander over, want zo vertrouwd met het water en met de zee als hij is er geen. Woorden die op de sirenenkust te pletter slaan - allicht die van Slauerhoff - en terug de zee in zijn gedreven, worden door hem 'gejut' en tot 'wrakhoutgedichten' omgevormd: een vorm van flarf, waarbij het copyright op de bron is verlopen, dan wel eenvoudig door zijn kaperschip is buitgemaakt.

De vraag naar de bron van deze poëzie, of naar het samenbindende beginsel, is dan ook weinig zinvol. Want al zou die te traceren zijn, de samenhang berust niet op de herkomst van de samenstellende delen, maar, uiteraard, op de manier waarop ze in de gedichten functioneren. Holvoet-Hanssen schrijft geen gemakkelijke poëzie, maar je doet die geen recht door de plaats van de woorden in een systeem van verwijzingen te zoeken, om ze vervolgens te reduceren tot iets waar ze zich juist van hebben verlost. Holvoet-Hanssen is geen handelsreiziger in fetisjen, hij heeft geen boodschap, hij 'denkt niet maar peinst' en maakt koppelingen, veelheden, stromingen en 'van doornen een roos', zoals hij in een interview in de *Poëziekrant* (2008/1) zegt. Want dat de bron van alle leven lijden is, dát wil hij wel erkennen: 'bikkelhard zag ik de sleep van gruwelleed'. Maar overigens houdt hij er

Willem Thies *Na de vlakte* Podium, 2008. 48 pagina's, €14,50
De werkelijkheid verhevigd
door Edwin Fagel

Na zijn met de C. Buddingh'-prijs 2006 bekroonde debuut *Toendra* neemt Willem Thies ons in zijn tweede bundel kennelijk mee naar een ander type landschap. *Na de vlakte* heet de bundel namelijk, en dat kan niet anders betekenen dan dat we in deze tweede bundel de hoogte of de diepte ingaan. De in de bundel beschreven landschappen zijn echter voornamelijk Nederlands en ondersteunen de titel in dat opzicht dan ook niet echt. De pieken en dalen waar Thies ons mee naartoe neemt, zijn eerder mentaal - meer precies: ze krijgen vorm door de manier waarop de dichter zijn omgeving waarneemt. Het gedicht ‘Transparant’ illustreert dit:

> een trein splijt het landschap
> rafelt zijn schaduw uiteen
>
> traag grazend vee
> tussen lijnrechte greppels
>
> wegstuivende weidevogels
> onder een lawine wolken
>
> ik kijk door de ogen
> van mijn medereiziger
>
> naar de ons nawuivende
> bomen

Hier gebeurt niets bijzonders: de dichter zit in de trein en kijkt naar buiten. Hij stelt zich voor hoe zijn medereiziger hetzelfde landschap waarneemt. Dat dit alledaagse tafereel

[Vervolg recensie Peter Holvoet-Hanssen]

een Spinozistisch wereldbeeld op na: ‘De zee is niet goed of slecht. Zij geeft leven, neemt leven.’

In *Navagio*, zijn vijfde bundel, navigeert Holvoet-Hanssen door de ruimte, maar ook door de tijd. ‘Er is geen vroeger of later wrakhoutkind stap in de tijd’, zegt hij Heraclitiaans. In zijn poëzie kan alles op elke plek en op elk moment bij elkaar komen; er is geen boven of onder, en ‘west wordt oost’, zoals hij in een ouder gedicht eens zei. Dat is aan de vorm van zijn gedichten wel te zien, want die geeft hij in alle soorten en maten, maar het gaat er minder om hoe hij het zegt, dan om wat hij zegt. Hij is subject, of kanaal, of stem van een spreken dat zich niet laat weerstaan, omdat het vanuit de eeuwigheid contact zoekt met het enkelvoudige en bijzondere, en dus ook met deze tijd. ‘In 1630 vroom en fiks de deught berappend/ breekt door mijn ogen, ook mijn pen naar adem happend,’ zegt hij, om enkele regels later over te gaan op meubelparadijzen en e-mails. Zelfs een in facsimile afgedrukte brief uit 1865 blijkt op een typmachine te zijn getikt. En ook de dood van zijn moeder maakt nog aanspraak op leven:

> (...) woorden die verschijnen kunnen
> 'n vonk van mogelijkheden zijn mijn kind o dat het mag
> regenen laat het toch regenen en regenen ruis
> regenruis of kletteren of tokkelen tok tegen
> ruiten op de daken want geen traan kan ik nog laten
>
> want ik ben dood mijn zoon ik beleef enkel nog de dood
> maar in mijn dood leef ik in je voort zoals dat meisje
> aan de Andere Kant uit een coma maar verlamd

Met deze bundel sluit Peter Holvoet-Hanssen een exploratiereis van twintig jaar af. ‘Na de storm op het einde van *Spinalonga*’ (zijn vorige, met de driejaarlijkse Cultuurprijs van de Vlaamse Gemeenschap bekroonde bundel) ‘gaat het de stilte van de dieperik in,’ zegt hij in voornoemd interview. Ongetwijfeld zijn de vrijheid en levenslust waarvan zijn poëzie blijk geeft te danken aan zijn onvoorwaardelijke omarming van het leven: hij staat immers met de feiten van dat leven, dat wil zeggen met ziekte, dood en pijn op goede voet, en gaat niet graag voor anker, - wel, eventueel, naar die ‘dieperik’. ‘Zalig, zalig is de nacht’, zingt hij, en wie zijn poëzie leest, weet dat het weer ‘tijd is om eens goed dood te gaan’. Ik ben dat van harte met hem eens, maar het wil ook wel eens bedrukken. Er hangt, zoals een motto voorin de bundel toegeeft, een zwaard van Damocles boven deze ‘mystic shit’, en soms voel je de barensweeën waarmee ze tot stand zijn gekomen. Als dit de afsluiting is van een lange reis, dan ben ik benieuwd naar zijn poëzie wanneer hij op een dag, zoals een andere dichter eens zong ‘is van de anemonen/ is van de zee de monen zingende bovengekomen’.

[Vervolg recensie Willem Thies]

het tot een gedicht heeft geschopt, ligt vooral aan Thies' hyperbolisch taalgebruik: de trein ‘splijt’ het landschap en ‘rafelt’ de schaduw, de vogels ‘stuiven weg’, en de wolken zijn een ‘lawine’. De dichter lijkt zijn omgeving heviger waar te nemen dan

zij in werkelijkheid is en hij komt pas enigszins tot rust als hij het perspectief van zijn medereiziger kiest: dan blijken de bomen nog best vriendelijk.

De bundel wemelt van dit soort hyperbolen. In veel gedichten wordt een of ander alledaags fenomeen gezien als iets heftigs. Zo wordt een gazon een ‘groen leger lanspunten’, een boomkruin ‘spat uiteen in zwarte scherven vogel’, een avond valt ‘alsof zich een reus verheft’.

Thies gebruikt in zijn gedichten sprekende, originele beelden die de lezer bijblijven. Daar staat tegenover dat zijn gedichten vanwege de vele overdrijvingen dikwijls wat hysterisch aandoen. Ook al omdat de dichter fantaseert over zijn eigen begrafenis (‘Grafrede’), en bijvoorbeeld zijn eigen ‘tegendraadsheid’ beschrijft in eigenlijk nogal geforceerde regels:

> Overdag blijf ik tegendraads.
> Kerf ik mijn voorhoofd tot wijdvertakte webben
> als zij iets vraagt.
> Wellen mijn woorden op in haar ooghoeken.

De zegging wordt in dit soort regels ondergeschikt gemaakt aan het effect: het zijn immers in ieder geval niet de woorden die in haar ooghoeken opwellen. Thies' beelden beginnen hierdoor op sommige plekken verdacht veel op onzin te lijken. Wat moeten we bijvoorbeeld met de nogal lukrake regel ‘het kind heeft geen weet van de oermens in de hond’, uit het gedicht ‘Fremdkörper’?

Probleem ook aan Thies' manier van gedichten schrijven is dat hij wat al te duidelijk in zijn gedichten aanwezig is. Hij laat nadrukkelijk zien wanneer hij aan het vergelijken slaat en wat de vergelijking is, soms zelfs vergelijkt hij in de vorm van een definitie: ‘bliksem: een spinnenweb barsten in zwart ijs’. Daarmee gaat hij tussen de lezer en zijn gedicht in staan. De lezer kan uitgebreid bekijken hoe Thies met zijn materiaal aan de slag gaat, maar hij neemt er zelf geen deel aan. Het gevolg is dat deze lezer onaangedaan bleef onder de romantisch aandoende verheviging van de werkelijkheid, of (in de slotgedichten) het verslag van een verzet tegen, en tenslotte overgave aan, een liefde.

Willem Thies toont zich in *Na de vlakte* een dichter die beschikt over het talent fraaie beelden te verzinnen en te verwoorden. Maar dat is pas het halve werk. Als Thies zijn talent wat verder ontwikkelt, wat langer bouwt aan zijn gedichten en wat minder nadrukkelijk tegen de Romantiek aanschurkt, moet hij toch in staat zijn mooi werk af te leveren.

Krijn Peter Hesselink *Als geen ander* Nieuw Amsterdam, 2008. 68 pagina's, €14,90
Voor de welwillende lezer
door Bas Belleman

‘Urk is vol, nu Nederland nog’. Met die titel begint *Als geen ander*, het debuut van Krijn Peter Hesselink. Hij maakt Urk in zijn openingsgedicht zo dichtbevolkt mogelijk: ‘Als alle Nederlanders samenkomen op een eiland van/ nog geen tweeënhalf bij tweeënhalf kilometer, zeg Urk, dan is/ dat eiland vol en Nederland leeg.’

Geen bewuste regelafbrekingen en geen ritme in dit eerste gedicht. Het gaat hem om het idee waarmee het aftrapt en de uitwerking die erop volgt. Het gedrang kan namelijk zijn voordelen hebben: ‘Op Urk leven we niet langer meer langs elkaar heen. (...) Verbroedering alom.’

Aangezien men zich niet kan bewegen in zo'n ‘paradijselijke gemeenschap’, neemt iedereen telkens nieuwe rollen op zich. Als er bijvoorbeeld een misdaad wordt gepleegd, dan zwelt de verontwaardiging aan en mogen de buren van de delinquent voor agent, rechter en cipier spelen. ‘Zo spoelen de functionaliteiten over het eiland.’

En dan komt de uitsmijter. Wanneer de mensen aan de rand zich voortplanten, zal weldra Nederland vol zijn met honderd miljard mensen. ‘Nederland is vol, nu de wereld nog.’

Een begrijpelijke keuze als openingsgedicht, want het is typerend voor de bundel. Niet alleen vanwege de thematiek (personages wisselen bij Hesselink vaak van identiteit of rol), maar ook vanwege de structuur. Veel van de gedichten volgen het stramien van een dichtersideetje, de uitwerking, een wending tussendoor en de uitsmijter die het gedicht in een ander licht zet.

Een tamelijk geslaagde versie daarvan is ‘Aan het eind van de winter’, waarin de dichter graag een laagje sneeuw zou zijn:

> Dat ik een laagje vroege sneeuw
> je borsten toe mocht dekken voor ik smolt
> dat jij als je je nagels in
> mij zette grip zocht in je eigen vlees
> dat wist je zelfs toen je het luchtruim koos
> verkrampten nog je klauwen
> waar bid je nu welk sneeuwlandschap
> betast je met je schaduw
>
> kijk
>
> een prooi treedt schuchter aan het licht
> een nesteling valt bloot

De vrouw die haar nagels in het laagje sneeuw zet, veran-

Hester Knibbe *Bedrieglijke dagen* De Arbeiderspers, 2008. 67 pagina's, €16,95
Het einde is het begin
door Tsead Bruinja

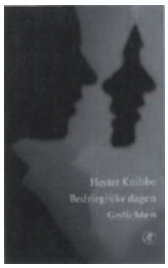

Hester Knibbes voorlaatste bundel *De buigzaamheid van steen* opende met het volgende motto van T.S. Eliot: ‘The end is where we start from’, een regel uit diens indrukwekkende bundel *Four Quartets*, waarin Eliot het verband tussen toekomst en verleden en de betekenis van tijd onderzoekt. Ook in Knibbes nieuwste bundel *Bedrieglijke dagen* speelt het motto van Eliot weer een belangrijke rol, namelijk in het eerste gedicht van de cyclus ‘Slaaptoon’: ‘Vind eerst de deur als je kunt, daarna/ ons met het afgelegd keurslijf erachter. *The end// is where we start from*, waar je dan bent/ op een plek die geen plek is, waar het oude/ het nieuwe opheft. Wij zijn blijven steken in onbegin’.

De poëzie van Hester Knibbe gaat vaak over dat einde dat tegelijkertijd een ‘begin’ is, bijvoorbeeld in een ijzersterke reeks over haar moeder, die honderd jaar blijkt te zijn geworden. Haar einde is weliswaar een ‘vertrek’ uit deze wereld, maar ook een begin voor het openhartige eerbetoon dat Knibbe daardoor aan haar laatste dagen kan wijden: ‘ik ben// een moede wandelaar, laat mij maar/ zitten in het restje dat mij rest, ik kan het nu/ wel op mijn sloffen af en hoef niet meer/ zo nodig naar de gang.’ Eliot zei het als volgt: ‘We die with the dying:/ See, they depart, and we go with them./ We are born with the dead:/ See they return

[Vervolg recensie Krijn Peter Hesselink]

dert in een roofvogel die tijdens het bidden andere sneeuwlandschappen betast. En wie zal die prooi in de laatste regels zijn? Gezien alle rollenwisselingen kan dat best op de dichter zelf slaan, die zich met zijn gedicht in het open veld waagt. Je kunt ook verdedigen dat het woordje ‘kijk’ in de sneeuw van twee witregels staat, wat het kijken tot prooi maakt.

Een subtiel, sensueel gedicht. Misschien waren mijn verwachtingen iets te hoog gespannen, maar ik had meer gedichten van dit niveau verwacht. Want natuurlijk kan Hesselink schrijven. Hij was Nederlands kampioen slamdichten en dat wordt niet iedereen. Dan kun je wel iets; denk maar aan Erik Jan Harmens of Sven Ariaans. Maar Hesselink heeft bepaald geen overrompelend debuut geschreven. Het is een bundel voor de welwillende lezer, die bij voorbaat geamuseerd is. Niet voor iemand die zin heeft om eindelijk weer eens iets uitzonderlijks te lezen.

Neem het gedicht ‘Aanzoek’. ‘Ik wil niet ondankbaar lijken’, luidt de eerste regel en je voelt meteen wat voor stemming de dichter van de lezer verlangt: alvast gniffelend, klaar voor de ‘maar’... ‘maar je trapleuning kleeft zo lafjes aan de muur/ ze had ook in het midden van de trap/ haar weg omhoog kunnen beginnen/ blinkend van trots’.

Daar hebben we dan zo'n ideetje. Een dichter is volgens Hesselink iemand die het niet vanzelfsprekend vindt dat een trapleuning aan de muur vastzit. Heeft hij eenmaal de toegang tot zijn poëtische fantasiewereld geforceerd (waarin trapleuningen laf kunnen zijn), dan gaat de dichter daar eens rustig rondneuzen. Wat zou hij kunnen doen met zo'n leuning?

> ik had me aan haar opgetrokken
> had me door haar koele brons
> de borst laten doorboren
>
> was om haar op en neer gegleden
> met een zacht gesuis
> dat jij geamuseerd had aangehoord

De jij-figuur krijgt er een regel later al genoeg van en dat levert de wending op:

> je was het moe geworden
> had me aan mijn spel ontrukt
> had tweemaal door het gaatje in
> mijn borst gespuugd
> (dat brengt geluk)
> had me opgehangen aan een haakje tussen
> pannenlappen rechts en theedoek links
> was teruggegaan naar werk tv je dromen

En dan volgt de uitsmijter: ‘je droomde/ dat jij een haakje was/ aan jou een trouwring hing’. Het gedicht begint dus met een lollige, ontevreden ik-figuur en eindigt met een trouwring. Aangezien de ik-figuur net aan een haakje is gehangen (aan de haak is geslagen) en de ‘jij’ droomt het haakje te zijn, wordt de dichter vanzelf de trouwring.

Resten de vragen. Wordt er in overdrachtelijke zin getrouwd? Wie met wie? De dichter met de jij of de dichter met zichzelf? Of spreekt er uit de bruiloft alleen een onvervulbaar verlangen (het is tenslotte een droom in een fantasie), en zo ja: van wie dan?

Zo doet hij dat in de meeste gedichten. Het levert wel complexiteit op, maar weinig meer dan dat. De wendingen en de toon zijn te saai. Dat kan beter. Sterker nog, dat kan hijzelf ongetwijfeld beter.

[Vervolg recensie Hester Knibbe]

and bring us with them'.

Het zijn die laatste cyclus en de openingscyclus 'Een bedrieglijke dag' die me het meest bevallen aan deze bundel, ook al bevat die laatste soms wat kromme zinnen als 'Die avond verscheen/ geen krant zodat niemand weer even/ oorlog moest lezen' of ietwat platte wijsheden als 'het is altijd toch altijd/ dringen op weg naar een nergens'.

In 'Een bedrieglijke dag' worden ook weer een aantal eindes beschreven, maar dit keer in ruwere bewoordingen. Zo trekt 'aarde... killer al/ in' de botten van een hoeder en 'fronst zijn huid, vreet hem/ beetje bij beetje uit'. Terwijl in het gedicht daarnaast 'weer een dag richting smeulende horizon/ schrompelt'. Het fronzen en schrompelen geeft een schuurpapieren laagje aan deze gedichten, dat ik tot nu toe miste in het werk van Knibbe.

De dichteres lijkt deze bundel meer dan voorheen zorgvuldig te hebben gecomponeerd. De laatste regels van 'Een bedrieglijke dag', 'straks// sluit iemand doodleuk het uitzicht, klapt/ het hek open, schopt ons het erf af', spiegelen zich bijvoorbeeld met het openingstafereel waarin een hond voorkomt 'van het schurftige ras dat je weg/ schopt.' En dat is niet de enige betekenisvolle spiegeling in deze bundel. De hond krijgt later een hele cyclus aan zich gewijd, namelijk 'Hond op de Akropolis'.

Daarnaast begint en eindigt de bundel, uitgezonderd een motto van Erich Fried, met twee cursief gezette gedichten. Het zijn twee korte teksten die handelen over 'de verte' die aan het begin van de bundel onbereikbaar lijkt, maar toch 'in heel het lijf als hunkering' verblijft, terwijl aan het einde van de bundel diezelfde verte weliswaar 'klopt// als een wonder', maar dan wel als het wonder van 'een zwerende/ vinger, een ansicht'.

Het is het spel met die verte tussen een pijnlijk en beangstigend einde en het nieuwe begin, dat van *Bedrieglijke dagen* een inspirerend verslag maakt, waarbij Knibbe het ongelijk bewijst van de vogel die in *The Four Quartets* 'Go, go, go,' roept en 'Human kind/ Cannot bear very much reality'. Ik raad u aan om die reis aan te gaan en te genieten en te griezelen bij de vele uitzichten die het leven ons voorschotelt, zo lang we nog niet van het erf zijn geschopt.

Martijn Benders *Karavanserai* Nieuw Amsterdam, 2008. 96 pagina's, €16,50
Poëtische obesitas
door Rob Schouten

Toe maar, debuteren met liefst vijfenzestig gedichten, die ook nog eens uitwaaieren van kabbalistisch geprevel tot kleurrijke oosterse vergezichten. Met bovendien een motto van de brave Bertus Aafjes maar ook van de ongebreidelde Michaux. Martijn Benders (1971) pakt het breed aan en dat bevalt me. Het is eigenlijk helemaal poëzie naar mijn hart, met naast gekke eigenaardigheden zoals die getalsassociaties of iets met een titel als ‘Bismillahirrahmanirrahim’ ook veel werk over het heelal, de apocalyps, het menselijk tekort.

Alleen, het is nog te dik, Benders zwelgt nog te zeer in zijn vondsten. Neem het eerste gedicht van de bundel, ‘De eeuwigheid’:

> De eeuwigheid kent vele concurrenten.
> De vakantie, bijvoorbeeld.
> De belangrijkste afzetmarkt
> van de eeuwigheid is de liefde.
>
> Gestrand
> tussen hemel en hel
> boeken mensen elkaar
> bij voortduring, maar
>
> gelukkig biedt de verveling
> nog houvast en toont diens
> grootaandeelhouder de zee
>
> de splinterige tralies
> van een streepjescode
>
> die onze beruste zaak
> vijandig overneemt.

Het begint pakkend maar loopt al gauw uit op ostentatieve metaforiek, deze dichter is me steeds net iets te druk in de weer met poëtische wijzen van spreken.

Misschien houdt Benders' kleurrijke overdaad verband met zijn liefde voor locaties als Istanboel en Bagdad - met het gedicht ‘Haydar gaat naar Istanboel om een pauw te kopen’ won hij al in 2003 de Dunya Poëzieprijs. Ook zijn werk heeft iets weg van een oosterse markt, waarop de kooplui zich overschreeuwen. *Karavanserai* is wat dat betreft wel een juiste titel voor dit debuut. Steeds denk ik, ja, daar wil ik wel naar binnen, maar dan houden de overdreven regels me weer tegen: ‘Ik wil het bootje van/ mijn jeugd tot zinken brengen in// de trouwloze wakken van je ogen’. Dat soort overvol taalspel. Van mij mag het dus allemaal een onsje minder. Maar dan blijft er wel een veelbelovend dichter over, puttend uit een hoorn des overvloeds zo te zien.

L.F. Rosen *Droomvlees* Wagner & Van Santen, 2008. 60 pagina's, €15,95

Elegante vergankelijkheid
door Thomas Möhlmann

We stappen de bundel in bij de longen, dat orgaan met een zo adellijk karakter ‘dat het evenzeer geniet/ van de vrolijke tabak/ als van de dodelijke zuurstof’, en aan het eind is iemands laatste adem uitgeblazen en bevinden we ons ‘Op weg naar zijn begrafenis’. In de tussenliggende 36 gedichten trekt L.F. Rosen eloquent en in alle rust een compleet universum overeind. Na het inwendige op microniveau in de eerste afdeling, begint het menselijk gedonder pas goed in afdeling twee, vanaf het moment dat de mens zijn ‘Eerste woorden’ vind: ‘En kwam het woord in ons/ leven, regende het sterren,/ kwam ik, kwamen wij, in een/ sprakeloos makende wereld terecht’. De wereld die volgt, een wereld vol dromen, angsten, rituelen, woeker en bederf, continu in het teken van het verstrijken van de tijd, legt de dichter vast in verbijsterend elegante regels. Bij een diep soepbord constateert hij: ‘een vogeltje/ zou erin kunnen/ verdrinken’, een zojuist geslacht dier ligt ‘over mij heen/ zoals een man die te veel gedronken heeft’, en aan het vlees wordt gevraagd: ‘is niet elk lichaam/ een hemellichaam -/ heeft het niet zijn brandende/ huid en zijn vloeibare kern/ met de sterren gemeen?’ Het is de combinatie van elegantie en scherpte die deze bundel indrukwekkend maakt. Het menselijk leven is vreemd en tamelijk morbide en Rosen beschrijft het niet om zich daaraan te verlustigen, maar omdat hij er simpelweg zijn ogen niet voor sluit. Hij benadert alle aardse verschijnselen op een gelijke wijze: koelhoofdig en nietsontziend, niet uit onbetrokkenheid maar veeleer uit mededogen. Het was me tot aan *Droomvlees* eerlijk gezegd een beetje ontgaan wat een enorm begenadigd dichter Rosen is, waarschijnlijk mijn fout: nu ook snel zijn vijf voorgaande bundels in om de schade in te halen!

Ted van Lieshout (red.) *Kwam dat zien! Kwam dat zien* Querido, 2008. 96 pagina's, €14,95
Levendige bende
door Thomas Möhlmann

Wat hebben Joke van Leeuwen, Eva Gerlach, Toon Tellegen en Anne Vegter met elkaar gemeen? Ze schrijven niet alleen voor volwassenen, maar ook voor kinderen. En ze zijn te vinden in *Kwam dat zien! Kwam dat zien!*, samengesteld door 'spreekstalmeester' Ted van Lieshout. En Peer Wittenbols, Tsead Bruinja, Joost Zwagerman en Ingmar Heytze? Ik wist niet dat ze ook kindergedichten schreven, maar ook zij staan in *Kwam dat zien! Kwam dat zien*! En Florian Krullberg, Kees Spiering, Leendert Witvliet en Jan Paul Schutte? Ik had nog nooit van ze gehoord, maar nu ken ik ze van *Kwam dat zien! Kwam dat zien!*

In totaal meer dan vijftig dichters en meer dan twintig illustratoren werkten mee aan Querido's eerste aflevering van wat een jaarlijks poëziespektakel moet gaan worden, en het is er een levendige bende van geworden. Geen boek om gericht het een of ander in op te zoeken, maar wel het plezierige andere uiterste: een eindeloos doorbladerboek, waarin je van voor naar achter en andersom steeds weer ergens op een mooie verrassing stuit. Van Lieshout bracht losjes een thematische ordening in de bijdragen aan, en onderbreekt de tekeningen en gedichten af en toe met stukjes tekst waarin dichters antwoord geven op prangende vragen als 'Hoe schrijf je een gedicht?' (zeer diverse antwoorden) en 'Wat moet je doen als je een gedicht niet begrijpt?' (gemene deler: herlezen en herlezen en niet per se alles willen snappen).

Natuurlijk vind ik niet iedere bijdrage even briljant of zelfs maar nodig, dat is immanent aan de pluriformiteit, maar twee onbekende bijdragers verrasten me met name, ten positieve: Grigoris Giannakoudakis, met twaalf jaar de jongste dichter van het stel en goed voor twee erg originele gedichten, en de hierboven al genoemde Florian Krullberg, die in een reeks van maar liefst achttien vermakelijke gedichten de sterke vriend 'Fred' portretteert.

Jasper Mikkers *Eeuwigheid als ontbijt* Nieuw Amsterdam, 2008. 64 pagina's, €14,90
Angst voor het bijzondere
door Ron Rijghard

Je hebt dichters die graag eenvoudig en toegankelijk willen schrijven. Dat is geen slecht streven. Het is alleen niet minder moeilijk dan experimenteel of hermetisch schrijven. Je moet weten wat je wil en niet overal genoegen mee nemen. De lezer merkt dat. Hij merkt het als regels zo versimpeld en versoberd zijn dat ze doorsnee en saai worden. En de schrijver verraadt zijn angst. Zijn angst om werkelijk iets bijzonders te zeggen.

Ik weet niet wat het is met Jasper Mikkers. Mikkers (1948) schreef romans, poëzie, reisliteratuur, columns en artikelen. Hij publiceerde behalve onder eigen naam onder de namen Tymen Trolsky en Artur Raven. Ik citeer de achterflap. *Eeuwigheid als ontbijt* is zijn eerste bundel sinds 1994.

Ik weet niet wat het is met al die liefdesgedichten in deze liefdesbundel die beginnen met regels als: ‘ze is net weg, maar als er iets beweegt/ of kraakt denk ik dat zij het is’. Of: ‘ze weet waarom haar lippen samenkleven/ ze weet waar het aan ligt dat haar gezicht zo gloeit’. En: ‘in de schemer voor de spiegel/ glijdt haar blouse van haar schouder’.

Dat laatste gedicht eindigt vervolgens met ‘de wijn staat koel’. Je hoeft geen groot lezer te zijn om de nep en de geleendheid en de al duizend keer gedaanheid van dat begin en dat einde op te merken. Waarom zag de dichter het niet? Komt er nog een regel voorbij in het gedicht waardoor de scheppende dichter dacht: dit is poëzie, dit wil ik publiceren? Ik vrees dat het de regels zijn over tijd: ‘ze laat de tijd verstrijken met genestel/ in gevoel’. Iets zeggen over tijd, zeker als die verstrijkt, redt alles wat saai en doorsnee is door zijn poëtische lading. Nee. Dat is het misverstand. En dat verraadt de angst van de dichter.

Poëzie in beeld

Foto: Stefanie Grätz

Zijn compositie 'de letters' (100 cm × 120 cm; gefotografeerd door Stefanie Grätz) noemt grafisch ontwerper Joep van der Made (www.made.nl) poëtisch. Waarom?

Van der Made: 'Het alfabet van A t/m Z geschilderd met ei en pigment op karton. A links boven, B rechts boven. C links onder, D rechts onder. E F G H weer links boven, rechts boven, links onder, rechts onder... zes lagen van vier letters en een laag met twee letters, van elkaar gescheiden door flarden van kranten, dit om een laag wat sneller te laten drogen. Gebeurtenissen van toen op letters van ei. Kort geleden zagen mijn vriendin en ik in een echofilmpje het kloppend hartje van ons kindje. Een hartje met de omvang van een 2 euro-muntje. Linkerboezem, rechterboezem, en daar onder, linkerkamer, rechterkamer. Bloed in en bloed weer uit, bloed omhoog en weer omlaag. Criss-crossen noemen ze dat. Het laat ons hart wat sneller kloppen. Een nieuwe kleine wereldburger krijgt een naampje van vier letters, m/v? Met die kleine gaan we afspreken hoe we de letters gaan uitspreken. En wat je ermee kan zeggen... Het beeldrijm met de anatomie van het hart, maakt "de letters" voor mij poëtisch. Het criss-cross plaatsen van de letters tijdens het schrijvend schilderen, als de activiteit van het pompen van het bloed. Ons bloedje.'

Top-15

Best verkochte poëzie (verkoopweek 10 tot en met week 35 van 2008)

1 **(7) Huub Oosterhuis**. *Wie bestaat.* Ten Have, €19,90.
2 **(8) Mario Molegraaf**. *M'n opa, in heel Europa is er niemand zoals hij.* Prometheus, €12,50.
3 **(-)** *Vrij!* Maarten Muntinga, €7,50.
4 **(1) Gerrit Komrij**. *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten.* Prometheus, €19,95.
5 **(10) Francine Oomen**. *Gek van liefde.* Querido, €15,-.
6 **(6) Toon Tellegen**. *Daar zijn woorden voor.* Maarten Muntinga, €7,90.
7 **(-) Francesco Petrarca**. *Het Liedboek.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €54,95.
8 **(-) Ingmar Heytze**. *Elders in de wereld.* Podium, €15,-.
9 **(13) Leo Vroman**. *Nee, nog niet dood.* Querido, €16,95.
10 **(3) Toon Hermans**. *Gebedenboek.* De Fontein, €14,95.
11 **(11) Mark Boog**. *Alle dagen zijn van liefde.* Cossee, €2,50.
12 **(-)** *Geef me de tijd.* Maarten Muntinga, €9,95.
13 **(-) Huub Oosterhuis**. *God weet komt het nog goed.* Maarten Muntinga. €7,90.
14 **(14) C.J. Aarts en M.C. van Etten**. *Domweg gelukkig, in de Dapperstraat.* Bert Bakker, €15,-.
15 **(-)** *De honderd beste gedichten van 2007.* De Arbeiderspers, €9,95.

Bron: Stichting CPNB.
Zie www.debestseller60.nl

Awaters 4

Aanraders van de redactie uit het aanbod van recent verschenen bundels

TM: Erik Solvanger. *Slijp het sternum.* De Bezige Bij. €17,50.
TB: Hans Wap. *De laatste lemming.* De Weideblik. €22,50.
RR: Hans Verhagen. *Zwarte gaten.* Nijgh & Van Ditmar, €16,90.
RS: Wouter Godijn. *De zieken breken.* Contact. €17,90.

Nieuw verschenen

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ Nederlandstalige poëzie

- **Wilma van den Akker**. *Nageljongenstraat.* Holland, €5,95. (oktober 2008) Poëziereeks De Windroos
- **Anne van Amstel**. *Vlinderslag.* Voetnoot, €22,-. (september 2008) Inclusief cd met muziek door Rob Kloet.
- **Mischa Andriessen**. *Uitzien met D.* De Bezige Bij, €15,-. (oktober 2008) Debuut

- **H.H. ter Balkt**. *Wij waren daar niet toen wij daar waren.* De Bezige Bij, €14,90. (mei 2008) Luisterhoek met 2 cd's
- **Bernef**. *Dwaalwegen.* Querido, €16,95. (september 2008)
- **Huub Beurskens**. *Eigenlijk heb je alles al.* J.M. Meulenhoff, €17,90. (september 2008)
- **Fred Bloemink**. *Landtong.* Holland, €5,95. (oktober 2008) Poëziereeks De Windroos
- **Wieneke de Boer**. *Spinazie.* Voetnoot, €15,-. (september 2008)
- **Pieter Boskma**. *Het violette uur.* Prometheus, €19,95. (mei 2008)
- **Chrétien Breukers**. *Tongebreek & Niemendal.* De Weideblik, €22,50. (oktober 2008) Met illustraties van Theo van de Goor
- **Sandra Burgers**. *Ongewerveld.* Holland, €5,95. (oktober 2008) Poëziereeks De Windroos
- **Paul Claes**. *De Zonen van de Zon. Verzamelde gedichten.* De Bezige Bij, €24,90. (oktober 2008)
- **Hugo Claus**. *Gedichten.* De Bezige Bij, €75,- (mei 2008) Verzamelde gedichten, twee delen in cassette
- **J.A. Deelder**. *Tussentijds.* De Bezige Bij, €12,90. (oktober 2008)
- **Lies Van Gasse**. *Hetzelfde gedicht, steeds weer.* Wereldbibliotheek, €15,90. (oktober 2008)
- **Piet Gerbrandy**. *Vriendinnen.* Contact, €19,95. (oktober 2008)
- **Wouter Godijn**. *De zieken breken.* Contact, €17,95. (mei/juni 2008)
- **Hans Groenewegen**. *Zuurstofschuld.* Wereldbibliotheek, €15,90. (oktober 2008)
- **Lloyd Haft**. Deze poelen, deze geest. Querido, €16,95. (juni 2008)
- **Krijn Peter Hesselink**. *Als geen ander.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (juli 2008) Debuut
- **Tjitske Jansen**. *Je hebt alles en je hebt mij.* Podium, €20,-. (augustus 2008) cd met gedichten uit eerdere bundels en met nieuw werk, met muziek van Jasper de Clercq
- **Roland Jooris**. *De contouren van het verstrijken.* Querido, €16,95. (juli 2008)
- **Hester Knibbe**. *Bedrieglijke dagen.* De Arbeiderspers, €16,95. (mei 2008)
- **Gerrit Kouwenaar**. *Vallende stilte. Een keuze uit eigen werk.* Querido, €19,95. (september 2008)
- **P. Kouwes**. *Daar schrik je toch van.* De eerste 1000 gedichten. Nieuw Amsterdam, €17,50. (oktober 2008)
- **Patricia De Landtsheer**. *De zoete zucht der dingen.* Berghmans Uitgevers, €14,90. (juni 2008)
- **Jan Lauwereyns**. *Vloeistof en welvaart.* De Bezige Bij, €16,90. (augustus 2008)
- **Frédéric Leroy**. *Lucifer en het grote belang (van kleine rituelen).* De Contrabas, €12,50. (juni 2008)
- **Jane Leusink**. *Er is weinig aan de lente veranderd.* Kleine Uil, €14,95. (september 2008)
- **Lidy van Marissing**. *Zoek de lege gebieden.* Van Gennep, €14,95. (september 2008)
- **H. Marsman**. *Verzamelde gedichten.* Athenaeum-Polak & Van Gennep, €10,95. (september 2008)
- **Bart Meuleman**. *Omdat ik ziek werd.* Querido, €16,95. (juli 2008)
- **Jasper Mikkers**. *Eeuwigheid als ontbijt.* Nieuw Amsterdam, €14,90. (mei 2008)
- **Thomas Möhlmann**. *Een draad die alles heel houdt.* Uitgeverij 69, €26,50 / 34,50. (mei 2008) Bibliofiele uitgave
- **Th. Van Os**. *Vrouwenliefde & andere gedichten.* De Arbeiderspers, €16,95. (augustus 2008)

- **Drs. P. & Marjolein Kool**. *Wis- en natuurkundelyriek. Met chemisch supplement.* Nijgh & Van Ditmar, €12,50. (oktober 2008)
- **Sybren Polet**. *Binnenstebuitenwereld.* Wereldbibliotheek, €15,90. (augustus 2008)
- **L.F. Rosen**. *Droomvlees.* Wagner & Van Santen, €15,95. (mei 2008)
- **Hilbrand Rozema**. *Slagveldtoerisme.* De Arbeiderspers, €16,95. (september 2008)
- **Alfred Schaffer**. *Kooi.* De Bezige Bij, €16,90. (oktober 2008)
- **Hugo Schiltz**. *Het gesloten schrijn.* Meulenhoff | Manteau, €19,95. (oktober 2008)
- **Hedwig Selles**. *IJzerbijt.* Holland, €5,95. (oktober 2008) Poëziereeks De Windroos
- **J. Slauerhoff**. *Verzamelde gedichten.* Nijgh & Van Ditmar, €29,90. (juni 2008)
- **Erik Solvanger**. *Slijp het sternum.* De Bezige Bij, €17,50. (augustus 2008)
- **Ivo van Strijtem**. *De lange droomstraat.* Atlas, €19,95. (september 2008) Met tekeningen van Agnès Van Ransbeeck
- **Mark van Tongele**. *Lichtspraak.* Atlas, €15,-. (september 2008)
- **Jan Vanriet**. *Stormlicht.* Wagner & Van Santen, €16,95. (mei 2008)
- **Benne van der Velde**. *Dit harnas van kippenvel.* Kleine Uil, €12,50. (mei 2008)
- **Simon Vinkenoog**. *Vinkenoog verzameld.* Nijgh & Van Ditmar, €39,90. (september 2008)

- **Frans Vogel**. *Gelukkig maar.* Douane, €12,50. (augustus 2008)
- **Lammert Voos**. *Klaai.* De Contrabas, €12,50. (juni 2008)
- **Leo Vroman en Jan Lauwereyns**. *Zwelgen wij denkend rond.* De Bezige Bij, €17,90. (oktober 2008)
- **Hans Wap**. *De laatste lemming.* De Weideblik, €22,50. (september 2008) Met houtsneden van de dichter
- **Atze van Wieren**. *Grondstof.* IJzer, €14,50. (september 2008)
- **Nachoem M. Wijnberg**. *Het leven van.* Contact, €19,95. (oktober 2008)
- **Ivo de Wijs en Theo Danes**. *Olympische verzen.* Nijgh & Van Ditmar, €14,90. (mei 2008)
- **Hans van Willigenburg**. *Objectief verzuipen.* De Contrabas, €12,50. (juni 2008)
- **Jan Wolkers**. *Verzamelde gedichten.* De Bezige Bij, €19,90. (oktober 2008)
- **B. Zwaal**. *Zouttong.* Querido, €17,95. (oktober 2008)

■ Bloemlezingen

- **Pier Boorsma, Teake Oppewal, Geertrui Visser** (red.). *Spiegel van de Friese poëzie.* J.M. Meulenhoff, €29,90 (oktober 2008)
- **Hafid Bouazza** (red.). *Niets dan zonde. Liefde, lyriek en liederlijkheid.* Prometheus, €19,95. (september 2008). Vierde deel in de Arabische Bibliotheek
- **Tsead Bruinja**. *De geboorte van het zwarte paard.* Cossee, €19,90. (mei 2008)
- **Paul Claes** (red.) *Lyriek van de Lage Landen. De canon in tachtig gedichten.* De Bezige Bij, €24,90. (oktober 2008)
- **Elisabeth Eybers**. *Klinkklaar.* Querido, €18,95. (oktober 2008) Bloemlezing met cd
- **John Jansen van Galen** (red.). *Met het oog op morgen.* Contact, €15,-. (juni 2008)
- **Wim Helsen**. *Dag vrienden van de poëzie.* Meulenhoff | Manteau, €19,95. (augustus 2008)
- **Abeltje Hoogenkamp** (red.). *Symbolen worden tot cimbalen. De honderd mooiste Nederlandse gedichten over geloof en inspiratie.* Prometheus, €15,-. (oktober 2008)
- **Gerrit Kouwenaar**. *Vallende stilte.* (mede samengesteld door Jan Kuijper en René Puthaar). Querido, €19,95. (september 2008)
- **Ted van Lieshout** (red.). *Kwam dat zien! Kwam dat zien!* Querido, €14,95. (augustus 2008) Bloemlezing met illustraties
- **Thomas Möhlmann** (red.). *Dit zijn de daden waar ik mens voor was. De mooiste gedichten van Martinus Nijhoff.* Prometheus, €12,50. (augustus 2008)
- **Huub Oosterhuis**. *Godweet komt het goed.* Maarten Muntinga, €10,95. (september 2008). In de reeks Rainbow Essentials
- **Wilma Paalman, Marcel van der Schot e.a.** (red.). *Verse taal.* De Brouwerij, €19,50. (mei 2008). Met foto's en cd
- **Poetry International 2008**. *Poëzie van dichters uit de hele wereld.* De Arbeiderspers, €18,95. (juni 2008)
- **Hannie Rouweler** (red.). *Uit het Noorden waait de muze aan. Dichters over Groningen.* Passage, €14,50. (juni 2008)

- **Koen Stassijns en Ivo van Strijtem** (red.). *De mooiste van Victor Hugo.* Atlas, €16,50. (juni 2008)
- **Koen Stassijns en Ivo van Strijtem** (red.). *De mooiste van Aspenström.* Atlas, €16,50. (juni 2008)
- **Harry Zevenbergen, Jeroen de Vos, Gilles Boeuf e.a.** *Met beide voeten in de modder.* De Brouwerij, €15,-. (juni 2008)
- **Henk van Zuiden** (red.) *Vriendschap. Gedichten voor vrienden.* Maarten Muntinga, €10,95. (september 2008) In de reeks Rainbow Essentials

■ Vertaald

- **Jorge Luis Borges**. *De spiegel. 33 sonnetten.* (Vert. Paul Claes). Meulenhoff | Manteau, €19,95. (september 2008)
- **Claudius Claudianus**. *Verzamelde gedichten.* (Samenst. en vert. M. d'Hane-Scheltema). Athenaeum-Polak & Van Gennep, €39,95. (augustus 2008)
- **Álvaro de Campos**. *De metafysische ingenieur en andere gedichten 1923-1935.* (Vert. August Willemsen). De Arbeiderspers, €39,95. (juni 2008)
- **Miroslav Holub**. *De geboorte van Sisyphus. Keuze uit de gedichten en andere teksten 1958-1998.* (samenst. en vert. Jana Beranová). De Bezige Bij, €34,90. (juni 2008)
- **K.P. Kavafis**. *Verzamelde gedichten.* (Vert. Hans Warren en Mario Molegraaf). Prometheus, €34,95. (oktober 2009)
- **Max Roquette**. *Occitaanse gedichten.* (Vert. Tanneke Ubbink). IJzer, €16,50. (mei 2008)

■ Secundair

- **Willem Kloos en Albert Verwey**. *Van de liefde die vriendschap heet. Brieven 1881-1925. Bezorgd door Ilona Brinkman en Rob van de Schoor.* Vantilt, €19,90. (mei 2008)
- **Herman Sandman**. *Arcadia der Poëten. Het literaire leven in Groningen 1945-2005.* Passage, €23,90. (augustus 2008)
- **Willem Wilmink**. *Hier is prins zonneschijn. Autobiografie.* Nijgh & Van Ditmar, €16,50. (september 2008)

Poëzie-agenda

Informatie voor deze rubriek graag naar: info@poezieclub.nl

■ 17 oktober 2008
Zoete Melancholie, Poëziecircus
Theaterrestaurant Zindering, Utrecht

Voordrachten van diverse dichters tijdens een driegangen-diner dat wordt opgeluisterd met muzikale entre'acts. Met optredens van dichters Peter

Holvoet-Hanssen, Bas Belleman, Eva Gerlach, acteur Hans Dagelet en zangeres Niki Romijn die teksten van de Zuid-Afrikaanse dichteres Ingrid Jonker vertolkt.

Voor meer informatie zie www.poeziecircus.nl

■ 22 oktober 2008
Onbederf'lijk Vers
Tien locaties in de binnenstad van Nijmegen

6e editie van Onbederf'lijk Vers, een jaarlijks terugkerend, gratis toegankelijk poëziefestival. Verspreid over tien locaties in de binnenstad van Nijmegen dragen gerenommeerde dichters een selectie voor uit eigen werk, onder wie Jules Deelder, Francine Oomen en Kees 't Hart. Deze dichters worden elk geflankeerd door twee talentvolle nieuwkomers.

Voor meer informatie zie www.onbederflijkvers.nl

■ 24 oktober 2008
De Lezer
Perdu, Amsterdam

Vijfde aflevering van de Perdu-reeks *De Lezer*, een reeks poëticale vraaggesprekken tussen een dichter en een geoefende lezer, met één bijzonder kenmerk: het is de dichter die de vragen stelt over zijn eigen werk, de lezer die antwoordt.
In deze aflevering Hans Groenewegen over ondermeer zijn nieuwe bundel *Zuurstofschuld.*

Voor meer informatie zie www.perdu.nl

■ 2 november 2008
Utrechts Literatuurfestival
Louis Hartlooper Complex, Utrecht

Derde editie van dit festival. Met zowel voordrachten door schrijvers en dichters als diverse interviews, en een programmering waarbij het publiek in gesprek kan gaan met de deelnemende auteurs. De presentatie is in handen van dichter Vrouwkje Tuinman en

columnist-cabaretier Jeroen van Merwijk, die tevens als zanger zal optreden. Op het programma staat ondermeer een reprise van Van Goghs Literair Filmtheater, waarin onder leiding van dichter Ruben van Gogh een aantal auteurs beelden van de internetsite YouTube van commentaar zal voorzien. Het publiek wordt in de gelegenheid gesteld zelf een instantgedicht te maken via de Poëziemachine van J.P. Guépin en er zijn signeersessies.

Met optredens en voordrachten van ondermeer Ad den Besten, J.B. Christemijer, Judith Herzberg (onder voorbehoud), Gummbah (Gertjan van Leeuwen), Hafid Bouazza, Wim Hazeu, Marion Steur en Nanne Nauta.

Voor meer informatie zie www.slau.nl

■ 19 tot en met 22 november 2008
Crossing Border
Theater aan het Spui/diverse locaties, Den Haag

Crossing Border is een internationaal festival waar de combinatie van literatuur, muziek, film en beeldende kunst centraal staat. Tijdens deze zestiende editie maken schrijvers, dichters, muzikanten, filmers en artiesten wederom hun opwachting in het centrum van Den Haag. Meer dan zeventig auteurs uit binnen- en buitenland treden op, onder wie Pim te Bokkel, Bernard Wesseling, Geert Ooms, Bart Moeyaert, Michael Cunningham, Charlotte Mutsaers, Simon Vinkenoog, Jan Rot, Rupert Thomson, Ali Smith en Najiba Abdellaoui.

Voor meer informatie zie www.crossingborder.nl

■ 21 november tot en met 1 december 2008
Wintertuinfestival
Nijmegen en Arnhem

Veertiende editie van dit literatuurfestival, met meer dan honderd schrijvers, kunstenaars en acts op negen podia in Nijmegen en Arnhem. Met ondermeer Harry Mulisch, Pieter Steinz, Robbert Dijkgraaf, Connie Palmen, Saskia de Coster, I'm from Barcelona, Tygo Gernandt, Thomas Rosenboom, Christiaan Weijts, Walter van den Berg en Leon Verdonschot.

Voor meer informatie zie www.wintertuin.nl

■ 29 januari 2009
Gedichtendag
Diverse locaties in Nederland en Vlaanderen

De tiende Gedichtendag zal in het teken staan van de nieuwe Dichter des Vaderlands, die op 28 januari aan de vooravond van Gedichtendag gekozen zal

worden. De Zuid-Afrikaanse dichter Antjie Krog heeft de Gedichtendagbundel *Waar ik jou word* geschreven. Ieder jaar worden ook de Gedichtendagprijzen uitgereikt, voor de drie mooiste Nederlandstalige gedichten. Aan de prijs is een geldbedrag van €2.500,- verbonden, deels uit te keren in boekenbonnen.

Voor meer informatie zie www.gedichtendag.org

Poëzieclub
De poëzieclubpagina's worden samengesteld door de Stichting Poëzieclub

Horend staan

Het Dichterspanel van de Poëzieclub verkoos *Deze poelen, deze geest* van Lloyd Haft tot de nieuwe Poëzieclubkeuze. In een uniek register werkt hij zijn talmende gedachten uit tot delicate gedichten.

door Maria Barnas en Erik Lindner

‘Groter dan de merel/ is de tak die zij draagt,’ schrijft Lloyd Haft in zijn tiende dichtbundel *Deze poelen, deze geest* (Querido, 2008). Een merel krast zwak tegen de hemel vanwege de vracht in haar bek, in een van de ‘Drie brieven aan de Evangelist Johannes,’ waarin Haft spreekt van ‘al omgeboden dood/ zwijgsel’. Als het vlees ooit weer woord zal worden, valt de bek wijd open.

Het bloeit en het bloedt in de gedichten van Haft. Hij schuwt de grote thema's niet. De dichter dekt zijn tafel met liefde, afscheid en dood. Wat betreft zijn onderwerpen houdt hij het dicht bij huis. Gelukkig is zijn huis een plek waar van alles kan gebeuren. Achter elke wand kan een nieuwe wereld ontstaan. De dichter dwaalt naar aanleiding van huiselijke gebeurtenissen af in zijn gedachten en uit de minutieuze beschrijving van het alledaagse ontstaat het opzienbarende. De lange titels van de gedichten verraden een voorkeur voor het absurde in het schijnbaar normale. Elke titel is op zich al een gedicht, met voorbeelden als ‘Bij het in een la terugvinden van twee foto's van mijn moeder vind ik de te donker afgedrukte mooier’, of ‘Op de middag na mijn pensionering geniet ik met vrienden in hun boomgaarde van hun eigen gemaakte kweeperenjam’. Haft neemt de lezer mee in het donker van een foto, als aankondiging van de dood van zijn moeder. In het tweede gedicht legt hij haast achteloos de volle smaak van het woord ‘kweeperenjam’ in de mond van de lezer. De geur en de smaak van de boomgaard met zijn vruchten blijken vergankelijk als de jeugd die de dichter met zijn vrienden deelde.

Het zijn talmende gedachten die Haft in zijn gedichten uitwerkt. Hij schrijft een aftastend Nederlands, waarin hij er nauwgezet op let dat zijn gedachten in de woorden vervat blijven. ‘Voel/ hoe ik horend sta.’ Lloyd Haft, oud docent aan de universiteit van Leiden en in Amerika geboren, woont overwegend in Taiwan. Hij opent deze bundel met drie series ‘Gelegenheidsverzen van de academische functionaris bij zijn ambstnederlegging’, waarmee hij een Chinees genre in het Nederlands introduceert.

Tegen diens adagium dat scheppen doodmaken is, brengt Lloyd Haft in twee ontroerende brieven aan Gerrit Kouwenaar zijn kennis en ziel en zaligheid in het geweer. Hij beroept zich op de Chinese dichter Lu Ji (261-303), volgens wie de dichter ‘klopt op de stomme stilte op zoek naar klanken’. Dat is iets anders dan een woord terugbrengen naar zijn stoffelijkheid: ‘Niet wij maken het/ woord stof./ Het stof dat onze botten// naar buiten brengen/ spelt al/ vormt al haast ons.’

Lloyd Haft schrijft uitzonderlijk delicate gedichten, in een uniek, tussen verschillende talen ontstaan, register. Hij is een eigenzinnig en onvoorspelbaar dichter.

Het Dichterspanel bestaat sinds zomer 2008 uit Maria Barnas en Erik Lindner. **Maria Barnas** (1973) is beeldend kunstenaar en schreef de romans *Engelen van ijs* (De Arbeiderspers, 1997) en *De baadster* (2000); voor haar poëziedebuut *Twee*

zonnen (2003) ontving ze de C. Buddingh'-prijs. In 2007 verscheen haar tweede bundel: *Er staat een stad op.* **Erik Lindner** (1968) debuteerde bij Perdu met de dichtbundel *Tramontane* (1996). Bij De Bezige Bij verschenen *Tong en trede* (2000) en *Tafel* (2004). Lindner is poëzierecensent voor De Groene Amsterdammer.

Maria Barnas, Foto: Bram Budel

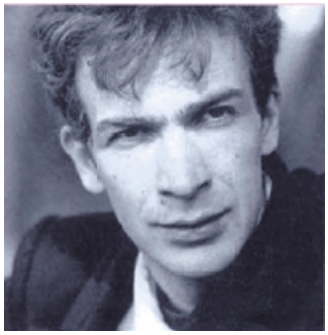

Erik Lindner, Foto: Eva Klee

Poëzieclubtip

Naast de clubkeuze *Deze poelen, deze geest* (Querido, 2008) van Lloyd Haft, beveelt het panel ook de bundels *Het violette uur* (Prometheus, 2008) van Pieter Boskma en *Omdat ik ziek werd* (Querido, 2008) van Bart Meuleman van harte aan. Van Meuleman treft u het gedicht ‘voor de hond van willy vandermeulen’ aan in de recensie die Marja Pruis elders in dit nummer aan zijn bundel wijdt; een gedicht uit Boskma's bundel vindt u hier:

De mist vriest aan: het bos is wit.
Vier harige, uitheemse ossen,
huiverend, hun kop gebogen,
staren naar de harde mossen.

Ik schrik ervan hoezeer zij lijken
op een mens die al zijn dromen
plots is kwijtgeraakt en weet
er niks voor in de plaats te krijgen.

Goed, nieuwe winter aan de kust,
de gloed van waanzin in mijn ogen
dempt je kou die door mijn leden trekt,

dus ik maak ik me niet meer druk
om wat oprukt tussen bomen,
de tanden blinkend in de gesperde bek.

Poëzieslagtip

De Leidse organisatie *Dichter bij jou* werd in 2006 opgericht met als uitgangspunt poëzie, dichters en publiek dichter bij elkaar te brengen. *Dichter bij jou* deelt dat uitgangspunt met het Amsterdamse poëziecafé Festina Lente en gebruikt evenals Festina Lente het Nederlandse woord poëzieslag (in plaats van *poetry slam*).

In het najaar vinden de finalerondes van *Dichter bij jou* in Leiden plaats. Op 14 en 28 oktober zijn de halve finales in de foyer van het LAK theater, en op 25 november strijden dichters om de eerste plaats in de finale op dezelfde locatie. Zie: www.dichterbijjou.nl.

Poëziesurftip

Gedichten uit alle windstreken: Poetry International Web is een Engelstalige internationale poëziewebsite. Met originele gedichten, Engelse vertalingen, informatie, artikelen, interviews, filmpjes en audio-opnamen van toonaangevende dichters uit meer dan 35 landen. Zie: www.poetryinternational.org.